

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

PHONE RAVENSWOOD 8-9626

New Deal Pharmacy

J. N. CASAVIS, PHARMACIST

HONEST SERVICE ACCURATE PRESCRIPTIONS

29-03 - 23RD AVENUE
ASTORIA 5, N.Y.

ΙΑΚΩΒΟΥ Ν. ΚΑΖΑΒΗ

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

1941

THE NATIONAL HERALD

140 West 26th St., New York, N. Y.

ΤΩ

ΕΚ ΚΑΣΟΥ ΙΑΤΡΩ

ΝΙΚΟΛΑΩ Γ. ΜΑΥΡΗ

ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ

ΥΠΟΛΗΨΕΩΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ

ΑΦΙΕΡΩ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπὸς τῆς μελέτης ταύτης εἶναι ἡ παρουσίασις εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς συνοπτικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν μας Δωδεκανήσων, τοῦ προσφιλεστάτου αὐτοῦ τμήματος τῆς Ἑλλάδος, πού κεῖται παρὰ τὰ ἐλεύθερα παράλια αὐτῆς καὶ παραμένει, φεῦ, ἀκόμη μακρὰν τῆς προσφιλοῦς μητρικῆς ἀγκάλης. Γλῶσσα, θρησκεία, ἔθνος, ἥθη, ἀγῶνες, καὶ παραδόσεις μακροχρόνιοι καὶ κοιναί, ἦνωσαν καὶ ἐνώνουν, ἐπὶ πέντε συνεχεῖς χιλιετηρίδας, νοερῶς καὶ ψυχικῶς, τοὺς γνησίους αὐτοὺς Ἑλληνας τῶν δέκα τριῶν κατοικουμένων τούτων νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἀδελφῶν των. Ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλξεων ὑπῆρξαν καὶ εἶναι πάντοτε πρωτοπόροι καὶ πρωταγωνισταὶ οἱ Δωδεκανήσιοι. Τῆς Ἑλλάδος ἡ δόξα εἶναι δόξα των, ἡ χαρὰ τῆς, χαρὰ των, ἡ λύπη τῆς, ἰδική των. Οἱ Δωδεκανήσιοι εἶναι Ἕλληνες μέχρι μυελοῦ ὀστέων. Αἰῶνες ὀλόκληροι ξένης καὶ σκληρᾶς δουλείας ἐστάθησαν ἀνίσχυροι νὰ κάμψουν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον τὸν χαλύβδινον καὶ ἀκέραιον Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῶν νησιωτῶν τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Συμπλέγματος. Ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν περίοδον τοῦ Μίνωος μέχρι τῆς προηγμένης ἐποχῆς μας, συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως, τὰ Δωδεκάνησα κατφκοῦντο ἀπὸ Ἑλληνας φιλέργους καὶ προοδευτικούς. Ἕλληνας, οἵτινες ἐκαλλιέργησαν τὰς ὡραίας τέχνας, ἐσυστηματοποίησαν τὰς ἐπιστήμας, προήγαγον τὴν παιδείαν, ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον καὶ ἐσκόρπισαν τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ των πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις.

Οἱ Δωδεκανήσιοι ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, ἀγνοί, διαρκούσης τῆς προϊστορικῆς ἀκόμη ἐποχῆς, ὡς ἀπεδείχθη περιτράνω ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἀρχαιολόγων. Τὰ πολλαπλᾶ νομίσματα, τὰ διάφορα ἀνεκτίμητα ἀγγεῖα, τὰ μεγαλοπρεπῆ στολίδια, τὰ ὡραῖα καὶ τιμαλφῆ ἀγάλματα, αἱ φωτοδότοι μαρμάρινα ἐπιγραφαί, ὅλαι αὐταὶ αἱ σιωπηλαὶ μαρτυρίαι πού εἶδον τὸ φῶς, εἴτε χάρις εἰς τὸ ἀνύποπτον ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ, ἢ τῆ βοήθειᾳ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, ἐπιβεβαίουν πέραν πάσης ἀμφιβολίας τὴν ἑλληνικὴν των καταγωγὴν.

Προηγμένον ἑλληνικώτατον λαὸν εὗρον ἐν Δωδεκανήσῳ κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα πρὸ Χριστοῦ ὁ

Κάδμος καὶ ὁ Δαναός, ὅταν ἐπεσκέφθησαν τὰς νήσους αὐτὰς τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἔκτισαν τότε ἐν Ρόδῳ τὸν περίλαμπρον Ναὸν τῆς Λυδίας Ἀθηνᾶς. Καὶ Ἕλληνες ἦσαν ἐπίσης οἱ Δωδεκανήσιοι τῷ 1194—1184 π. Χ., ὅταν πάνοπλοι ἠγέρθησαν καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας, μὲ τριάκοντα πολεμικὰ καὶ ἄριστα σκάφη. Ὁ ἀμίμητος τυφλὸς ραψωδὸς τῆς Ἰωνίας Ὅμηρος ἐπαινεῖ ἰδιαίτερωσ μίαν ἐκάστην τῶν Ἑλληνίδων νυμφῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ ᾄδει ἡρωϊκὰς ᾠδὰς διὰ τὰς εὐτόλμους ὑπηρεσίας των πρὸς τὴν μητέρα των Ἑλλάδα!

Ἀπὸ πατριώτας Ἕλληνας καταφεύγει ἡ Δωδεκάνησος κατὰ τὴν χρυσοῦν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους. Ἕλληνας ποῦ εἶχον προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι τόσον ἀνδρείως ἐπολέμουν κατὰ τῶν Περσικῶν σιτιφῶν ἵνα σώσουν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς βαρβάρους κατακτητὰς τῆς Ἀσίας. Αἱ Ἀθῆναι ἐθροιάμβευσαν, ὁ Ἑλληνισμὸς ἐμεσουράνησε, καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἐσώθη.

Τὰ Δωδεκάνησα παρέμειναν ἑλληνικὰ καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ μαῦρον ἐκ τῆς Δύσεως νέφος ἐκάλυψε παντελῶς τὸν γαλανὸν τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸν καὶ ἐλεηλάτησε ἀγρίως τὰς νήσους αὐτὰς ὁ Κάσιος, στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων, τῷ 42 π. Χ. Ὁ δολοφόνος αὐτὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐτρομοκράτησε τελείως τοὺς ἀτυχεῖς κατοίκους τῆς Δωδεκανήσου. Κατεδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς πολιτικούς των ἀρχηγούς, ἐξώρισε τοὺς πλέον ἐξέχοντας πατριώτας των, ἐφυλάκισεν ὅλους ἐκείνους ποῦ ἐβδελύσσοντο τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς Ρώμης. Εἰς τοὺς Ροδίους διδασκάλους του ποῦ ἰκέτευον αὐτὸν ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἔργα τῆς ἀφθάστου γλυπτικῆς των ἀπάντα τὸ τέρας: «Θὰ σὰς ἀφήσω τὸν ἥλιόν σας». Καὶ ὅταν ἔπαυσεν ἡ καταγιγίς, οἱ Δωδεκανήσιοι, παραμεινάντες Ἕλληνες, ἤντησαν νέαν ζωὴν καὶ δύναμιν ἐκ νέου ἀπὸ τὸν φωτοβόλον ἥλιόν των ἐθερμάνθησαν, καὶ ἐθέριμαναν πάλιν πάντας ποῦ ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτούς. Καὶ ἐκατρακύλουν ἀνεπιστρέπτει οἱ αἰῶνες, ἐνῶ οἱ Δωδεκανήσιοι μὲ πίστιν ἀνέμεναν ἡμέρας νέας, ἡμέρας ἀναστάσεως. Ἐξετοπίσθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς Ἑλληνίδας πατρίδας των, τοὺς ἠκολούθησαν εἰς τὴν λήθην οἱ θρυλικοὶ Ἰππῶται τῆς Μάλτας, καὶ ἔγιναν ἄφαντοι οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα, χωρὶς κανεῖς ἀπὸ τοὺς τρεῖς δεσπότης νὰ δυνηθῇ νὰ θολώσῃ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρα τῶν Δωδεκανησίων. Καὶ ἐπέζησαν ὡς ἑλληνικὰ, καὶ μόνον ὡς ἑλληνικὰ, τὰ Δωδεκάνησα. Κάθε νήσος συνδέεται στενωτάτα καὶ ἱστορικῶς καὶ μὲ θυσίας πόνων καὶ αἱμάτων, μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Εἶναι δὲ αὐταί: Ρόδος, Κῶς, Κάρπαθος, Κάσος, Κάλυμνος, Καστελλόριζον, Λέρος, Πάτμος, Σύμη, Χάλκη, Νίσυρος, Τῆλος, Ἀστυπάλαια καὶ Λειψῶς, καθὼς καὶ πολλὰ ἀκατοίκητα νησίδια.

Η ΝΗΣΟΣ ΡΟΔΟΣ

Ἡ Ρόδος εἶναι ἡ μεγαλυτέρα νῆσος τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Συμπλέγματος. Εἶναι καὶ ἡ πλέον ἱστορικὴ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀδελφάς της ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μεσογείῳ. Εἶναι ἡ νύμφη τοῦ ἡλίου, ἔχουσα γύρω της τὰς ἕνδεκα ἀδελφάς της. Εἶναι νῆσος εὐφορος παράγουσα πρώτης ποιότητος ὀπώρας καὶ λαχανικά. Αἱ σταφυλαί, τὰ σύκα καὶ τὰ πορτοκάλια τῆς Ρόδου κατέστησαν εἰς τὸ παρελθὸν παγκοσμίως γνωστά. Ἄριστος ἐπίσης εἶναι ὁ σίτος καὶ ἀραβόσιτος τῶν Ροδίων. Ὁ Ροδιακὸς οἶνος ἐφημίζετο μέγਾਲως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οἱ δὲ κῆποι τῆς νήσου ποὺ καλύπτουν κάθε πλευρὰν τῶν πολλῶν λόφων της, προσδίδουν γραφικωτάτην ὄψιν εἰς τὸν θεατὴν πληροῦντες μεθυστικὰ ἀρώματα τὴν ὄσφρησίν του. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξένους ποὺ ἐπεσκέφθησαν τὴν Ρόδον εἰς τὰς παλαιὰς ἐποχὰς γράφουν πῶς πλησιάζοντας τὴν νῆσον ἀπὸ μακρὰν ὠδηγοῦντο πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὴν φθάνουσαν τὰ πλοῖά των μυρωδιὰ τῶν ρόδων της. Καὶ εἶναι ὁμολογουμένως ἡ Ρόδος, ἡ νῆσος τῶν ρόδων καὶ τῶν ροδιῶν. Τὸ ἔδαφός της εἶναι εὐφορώτατον, ποτιζόμενον ἀπὸ τὰ πολλαπλᾶ ρυάκια ποὺ ἐξορμοῦν ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ ὠραίου αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ νησιοῦ. Στὰ λαγκάδια του βόσκουν ἡρεμα ζῶα, μολονότι καὶ αὐτῶν ἡ ἐλευθερία ἔχει σημαντικῶς περιορισθῆ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν Διοίκησιν. Τὸ κλίμα τῆς Ρόδου εἶναι θαυμάσιον, μὲ καθαρῶτατον ἀέρα, καὶ ἥλιον πάντοτε ὄρατόν. Στὸ ροδονῆσι αὐτὸ παραθέρισαν, ἀνὰ τὰς διαφόρους περιόδους, ἄνδρες μεγάλοι καὶ σημαίνοντες,

προελθόντες ἀπὸ διάφορα κράτη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Ἡ Ρόδος εἶναι σαράντα πέντε μίλια μήκους ἀπὸ τὸ βορειο-ἀνατολικὸν μέχρι τοῦ νοτιο-δυτικοῦ ἄκρου αὐτῆς. Τὸ φαρδύτερον μέρος εἶναι εἰκοσιδύο μίλια, ἡ δὲ ἐπιφάνεια τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 424 περίπου τετραγωνικὰ μίλια. Ὁ γηραιὸς Ἀτάβυρος δεσπόζει τῆς νήσου, ὑψούμενος εἰς 4,560 πόδια, ἐνῶ γύρω του σηκώνουν τὰς κεφαλὰς των πρὸς αὐτὸν τὰ μικρότερα βουνὰ τῆς Ρόδου. Ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον κορυφὴν του, ἀντικρῦζει ὁ παρατηρητὴς τὰ χλωρὰ Μικρασιατικὰ παράλια καὶ τὰ βαρυαλγοῦντα νησιὰ τοῦ Ἀρχιπελάγους, ποὺ ξαπλώνονται κάτω ἀπὸ αὐτὸν καὶ πάνω στὰ παιχνιδιάρικα γαλανόλευκα νερὰ τοῦ Αἰγαίου. Στὰ νοτιο-δυτικὰ τοῦ ὀρίζοντος ἐγείρεται ἡ ἠρωτόκος Κρήτη, ἐνῶ πρὸς τὴν νοτιο-ἀνατολικὴν ἄκραν προβάλλουν τὰ ἀκρογιάλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Ρόδος εἶναι ἡ πύλη τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Δύσιν, καὶ τὸ σκαλοπάτι δύο πολιτισμῶν. Ἡ στρατηγικὴ της θέσις κατέστησε τὴν Ρόδον τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐκείνων ποὺ ἠθέλησαν νὰ κυβερνοῦν τὴν Μεσόγειον. Ἡ δὲ καλλονὴ της εἶχεν ἀναστατώσῃ στὰ Μυθικὰ χρόνια καὶ αὐτὸν τὸν Ὀλυμπον, ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Διὸς τὴν νύμφην αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου ὡς ἰδικὴν του νῆσον. Ἐκτοτε χρονολογεῖται καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἥλιον λατρεία τῶν Ροδίων καὶ τῶν Δωδεκανησίων, ἥτις καὶ σήμερον ἀκόμη ζῆ μέσα στὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν νησιωτῶν.

Ἡ Ρόδος κατωκίθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς οἱ ὅποιοι καὶ ἐδέσποζον τῶν τριῶν πόλεων τῆς νήσου ποὺ ἦσαν μοιρασμέναι εἰς τρεῖς φυλάς. Αἱ μεγάλαι δὲ οἰκογένειαι, αἱ πάτραι, διοικοῦσαν τὰς πόλεις, ὡς λ. χ. ἡ οἰκογένεια τῶν Βουλιδῶν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παραμένει ὡς τυπωνυμία, μολονότι ὀλίγον παρεφθαρμένη. Αἱ τρεῖς πόλεις, Λίνδος, Κάμειρος καὶ Ἰάλυσος, ἦσαν ἀρχικῶς ἀνεξάρτητοι ἄλ-

λήλων, ἀλλὰ τῷ 408—7 συνέστησαν κοινὸν Βουλευριον, ὡς εἶχε συμβουλεύσῃ καὶ τοὺς Ἴωνας ὁ Θαλής ὁ Μηλίσιος, ἑκατὸν περίπου ἔτη ἔνωρίτερον. Ἄν καὶ ὑπήγοντο εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Βουλὴν εἶχον ὁμοίως τὸ προνόμιον νὰ ἐκδίδουν ἀνεξάρτητα διατάγματα καὶ νὰ διοικοῦνται αὐτονόμως τοπικῶς. Πολῖται Ρόδιοι ἐλογίζοντο μόνον ἐκεῖνοι πού προήρχοντο ἀπὸ πατέρα καὶ μητέρα Ροδίου. Ἀργότερον ἤλλαξεν ὁ θεσμὸς αὐτὸς καὶ ἐτέθη ἐν χρήσει ἡ πολιτογράφησις καὶ ἡ ἀπονομὴ τοῦ τιμητικοῦ τίτλου τοῦ Ροδίου εἰς τοὺς ξένους. Ἄλλως τε καὶ αἱ γνωριμίαι τὰς ὁποίας εἶχον δημιουργήσῃ οἱ τολμηροὶ κάτοικοι τῆς Ρόδου κατὰ τὰ ἀνά τὴν Μεσόγειον ἐξερευνητικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ των ταξείδια, εἰς τὴν Σύβαριν, τὴν Νεάπολιν, τὴν Μασσαλίαν καὶ ἄλλαχοῦ, συνέτειναν πρὸς τοῦτο. Καὶ ἦσαν πολυταξίδευτοι οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Δωδεκανήσιοι. Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ὀνόμαζον «λαὸν τῆς θαλάσσης», ὁ δὲ Πλάτων τοὺς ἐχαρακτήριζεν ὡς «βατράχους γύρω σὲ μιὰν λίμνη».

Τῷ 1500 περίπου π. Χ., οἱ Αἰγαῖοι ἐκ Κρήτης ὑπέταξαν τὸν γηγενῆ πληθυσμὸν τῆς Ρόδου. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει, κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἱστορικοὺς, ἡ τιμὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν τριῶν ἀρχαίων αὐτῆς πόλεων καὶ μικροτέρων τινῶν χωρίων. Οἱ Κρήτες ἔδωσαν ἀρκετὰ ἰδικὰ τῶν ὀνόματα εἰς τοποθεσίας τῆς νήσου, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Κρητέως, ἤρως Ἀλθαιμένης, ἢ Μίνος, προσέφερον ἀφιέρωμα εἰς τὴν Λινδίαν Ἀθηνᾶν καὶ ἵδρυσεν ἐν Ρόδῳ τοῦ Ἰδομενέως τὸν λαμπρὸν τάφον. Κατὰ δὲ τὸ 1263—25 π. Χ., οἱ Ἕλληνες τῆς Ρόδου ἔστειλαν ἀποίκους καὶ ἵδρυσαν ἀνθούσας παροικίας εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ Λυκίας, ἐξαπλώσαντες εἰς τὰς Μικρασιατικὰς ἀκτὰς τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τοῦ προηγμένου πολιτισμοῦ των. Τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα Ρόδιοι, ἐξεστράτευσαν, μὲ ἐννέα ὀπλισμένα πλοῖα μαζί μὲ τοὺς

ἀδελφούς των Ἑλλήνας κατὰ τῆς Τροίας τῷ 1180 π. Χ., διακριθέντες εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τῆς τιμῆς. Ἐπιστρέψαντες νικηταὶ ἐτέλεσαν θυσίας σημαντικὰς τῷ Καρνείῳ Ἀπόλλωνι, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν Ἑλλήνων προγόνων των, χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ λησμονήσουν τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τοῦ Ροδίου καὶ τοῦ Ἑλληνος, ἧτις ἀπέβλεπεν ἐσαεὶ εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν βαρβάρων λαῶν. Καὶ ἐτράπησαν τότε πρὸς τὴν Ἑσπερίαν φέροντες καὶ σπείροντες ἐκεῖ τοὺς καρποὺς τῆς ὀρίμου καὶ πεπειραμένης γνώσεώς των. Μαζὶ μὲ τὰ φῶτα τοῦ ἀνεσπέρου πνεύματός των, μετεκόμισαν ἐκεῖσε καὶ προϊόντα τῆς εὐφόρου των γῆς, ἅτινα καὶ μετεφύτευσαν εἰς τὰς νέας των κατοικίας, πλουτίσαντες αὐτὰς πρὸς ὄφελος τῶν ζώντων καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, μὲ ροδοκῆπους καὶ μὲ ἀμπελῶνας, πρωτότυπα ἐκείνων ποὺ καλύπτουν σήμερον ἄρμονικὰ τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Μεσογείου.

Ὁ ἐκ Λίνδου ἠρωϊκὸς Ἑλληὺν Ἀντίφαμος ἐξεκίνησε τῷ 690 π. Χ., ἀπὸ τὴν προσφιλεῖ του Ρόδον καὶ φθάσας εἰς Ἰταλίαν ἱδρυσε τότε μετ' ἄλλων Δωδεκανησίων, τὴν φημισμένην πόλιν Γέλαν τῆς Σικελίας. Ὁ Ρόδιος Πατροκλῆς ἐξηρεύνησε πρῶτος τὴν Κασπίαν θάλασσαν, ὃ δὲ γενναῖος υἱὸς τῆς Ἑλληνίδος Ρόδου Πένταθλος, ἠγούμενος ὁμάδων Ροδίων καὶ Δωριέων τῆς Κνίδου, ἀπεβιβάσθη τῷ 580 π. Χ., εἰς τὸ ἀκρυτήριον Λιλύβαιον τῆς Σικελίας, παρὰ τὴν Μοτίαν, ἵνα ἐκεῖ κτίσῃ ἀποικίαν Ἑλληνικὴν καὶ σκορπίσῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Ροδιακοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ἄκρον ὅμως αὐτὸ ἦτο ἡ πύλη τῶν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς προερχομένων τότε Φοινίκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ συνήνητησεν ἰσχυράν καὶ πεισματώδη ἀντίστασιν. Ὑποστηρικθέντες οὗτοι ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς γείτονος Ἑλυμίας ἐπετέθησαν μὲ ρόπαλα κατὰ τῶν ὀλίγων αὐτῶν Ροδίων σκορπίσαντες αὐτούς, τοῦ Πεντάθλου εὐρόντος οἰκτρὸν θάνατον. Οἱ σύντροφοὶ του δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Πορευθέντες μέσῳ τῶν δασῶν καὶ

διαφυγόντες τούς ἐχθρούς των, ἐζήτησαν νέαν κατάκτησιν. Ἐπῆγαν εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς Σικελίας καὶ Ἰδρυσαν τὴν Λειπάραν, ἐπὶ τῆς μεγίστης νήσου τοῦ ἠφαιστειογενοῦς Ἀρχιπελάγους. Τὴν μακρὰν αὐτὴν περιοχὴν των, διηύθυνον οἱ Ρόδιοι «κομμουνιστικῶς».

Ἡ γῆ ἦτο κοινὸν κτῆμα ὄλων. Εἰς ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν εἶχεν ἀναλάβει τὴν καλλιέργειαν αὐτῆς, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἦσαν φρουροὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως των κατὰ τῶν βαρβάρων Τουσκανῶν. Τὸ σύστημα ὅμως αὐτὸ τῆς γαιοκτημοσύνης, τὸ ἀντεκατέστησαν ἀργότερον, διὰ τῆς διανομῆς τῆς γῆς εἰς τούς πολίτας. Ἐκτοτε ἡ διανομὴ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς Ροδιακῆς Λειπάρας ἐγένετο ἐκ νέου κάθε εἴκοσι χρόνια. Ὅταν δὲ οἱ Ρόδιοι αὐτοὶ ἄποικοι ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς ἀρκετὰ ἰσχυροὺς ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Μοτίας καὶ ἐξεδικήθησαν τούς δολοφόνους τοῦ Πεντάθλου, τούς Σεγεσταίους. Διὰ τὴν νίκην των ταύτην ἀπέστειλαν ἀφιερῶματα εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, μνήμονες τῶν πατρῶων θεῶν, πρᾶγμα χαρακτηριστικὸν καὶ τῶν σημερινῶν ἀκόμη ἐπιγόνων των ποὺ ζῶσιν ἐν τῇ διασπορᾷ.

Κατὰ τὴν μακρυνὴν αὐτὴν προ-Χριστιανικὴν περίοδον ἔζησε καὶ ὁ εἰς τῶν μεγίστων υἱῶν τῆς Ἑλληνίδος Ρόδου, ὁ ἐκ Λίνδου Κλεόβουλος (580 π. Χ.), ὅστις ἠριθμεῖτο μεταξὺ τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἑλληὴν αὐτὸς καὶ Ρόδιος σοφὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ροδίου Εὐαγόρα. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἐβδομήκοντα ἐτῶν. Ἡ θυγάτηρ του Κλεοβουλῖνα ἦτο ἐπίσης σοφὴ. Τινὲς τῶν γρίφων της ποὺ διεσώθησαν εἶναι ἀρκετὰ ἐμπνευσμένοι. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ τοῦ Ἔτους, ὅστις ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐνας πατέρας ἔχει δώδεκα παιδιὰ καὶ κάθε παιδί του ἔχει τριάντα θυγατέρας ἀπὸ τὴν μίαν μεριὰν εἶναι μαῦρες καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἄσπρες, καὶ μολονότι εἶναι ἀθάνατοι, ἀποθνήσκουν. Ἡ λύσις εἶναι τὸ ἔτος. Ἐκτὸς τοῦ Κλεοβούλου καὶ τῆς θυγατρὸς του, ἔζησαν

καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ρόδιοι ποὺ ἠρίστευσαν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, μεταδόσαντες τὴν λαμπάδα τοῦ ἀθανάτου πνεύματός των, κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτὴν καὶ σκοτεινὴν ἐποχὴν, εἰς λαοὺς βαρβάρους καὶ ἀπολιτίστους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν κυριάρχων τῆς Δωδεκανήσου. Ὅλοι δὲ αὐτοὶ ἦσαν ἄγνοοι Ἕλληνες. Ὑπερήφανοι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν των καταγωγὴν. Ἕλληνες ποὺ κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς μητρός των Ἑλλάδος, ὅταν ἡ ἱερὰ αὐτὴ καὶ δοξασμένη Ἑλλάς ἐπωμίζετο τὸ σκληρότατον ἔργον τῆς διασώσεως τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν πέραν αὐτῆς περιοχῶν, ἀπὸ τὰς ἐλεεινὰς καὶ ἀπολιτίστους Ἀσιατικὰς ὀρδὰς ποὺ εἶδρον τὸ τέρμα τῆς ἐκστρατείας των εἰς τὸν πυθμένα τῶν ὑδάτων τῆς Σαλαμίνας. Καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη οἱ Ρόδιοι θαλασσόλυκοι ποὺ ὑπῆρξαν μισθωτοὶ τῶν Περσῶν, καθὼς ἐμαρτύρησαν οἱ Φοίνικες, ἔστρεψαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος τὰ ὄπλα των καὶ ἠγωνίσθησαν ἐμμανῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαίων τῶν Ἑλλήνων ἀδελφῶν των. Καὶ ἐπῆλθε τότε ἡ τρομερὰ ἐκείνη συμπλοκὴ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Περσικῶν τριηρῶν κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὴ ἡ Ἀρτεμισία τῆς Ἀλικαρνασσοῦς, ὡς θὰ ἔλεγαν οἱ σύγχρονοι, «ἔχασε τὰ αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια», καὶ ἀντινὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ὄρμησεν ἐναντίον τῶν φίλων τῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰδὼν ὁ γέρω-Ξέρξης ἀνεφώνησε πῶς οἱ ἄνδρες του εἶχον γίνει γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκές του ἄνδρες.

Ἄλλὰ μήπως ἔπαυσαν ποτὲ οἱ Ρόδιοι ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ τοῦ πανενδόξου μεγαλείου τῆς; Ὅχι, μυριάκις ὄχι. Καὶ ὅταν ἀκόμη ὀργώτερον, τὰ προσωπικὰ πάθη καὶ συμφέροντα εἶχον διχάσῃ ὀλεθρίως τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις καὶ ἀφθονον ἐχύθη τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἡ Ρόδος δὲν ὑστέρησε πατριωτισμοῦ ἄγνοῦ. Εἰς τὰς κρίσιμους στιγμὰς ὅταν ἐδοκιμάζετο σκληρῶς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἡ τύχη, ὁ λαὸς τῆς Ρόδου ἐγειρόμενος κατὰ τῆς ὀλιγαρ-

χικῆς μερίδος τῆς νήσου του, ἥτις ὑπεστήριξε τὴν συντηρητικὴν ἀποψιν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὴν συμμαχίαν αὐτῶν μετὰ τῶν Περσῶν, ἐτάσσετο πάνοπλος μαζὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ ἐδημιούργει τότε ἡ Ροδιακὴ ψυχὴ κινήματα ἐπαναστατικά, κινήματα Ἑλληνικά, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 400 περίπου π. Χ., νομίσματα τῆς Ρόδου ἔφερον ἐπ' αὐτῶν τὸν Ἡρακλῆν πνίγοντα τὰ φίδια, συμβολικὸν καὶ αὐτὸ τῆς πίστεως τῶν Ροδίων εἰς τὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὴν δι' αὐτῆς συντριβὴν τῶν ἐχθρῶν της.

Ροδιακαὶ δόξαι.

Ὅταν ἐμεσουράνει τὸ Μακεδονικὸν ἄστρον καὶ ἐσκόρπιζεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Ἑλληνικὸν φῶς ποὺ ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ Ρόδος ἀνῆρχετο ὀλοταχῶς τὴν κλίμακα τοῦ ἀφθάστου κλέους της. Καὶ ἔγινεν ἡ Ρόδος θαλασσοκράτειρα, καὶ ἐπέβαλε τὸν ναυτικὸν της κώδικα εἰς αὐτὴν τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὰ κράτη ποὺ διεδέχθησαν τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Τόσον δὲ ἰσχυρὰ κατέστη ἡ Ἑλληνὶς αὐτὴ νύμφη τοῦ Αἰγαίου ὥστε νὰ θεωροῦνται ὑφ' ὄλων ἀήττητοι οἱ πολῖταί της, καὶ νὰ φημίζονται οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της ἴσοι εἰς δύναμιν μὲ τὰ ἀγέρωχα καράβια των. Εἰς Ρόδιος καὶ μία ναῦς, ἦτο τὸ κοινὸν λεγόμενον παρ' ἀρχαίοις. Ἡ ἐπιθετικότης, δηλαδή, ἐνὸς Ροδίου εἶχε τὴν αὐτὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν ὅσην εἶχε καὶ ἓνα καλῶς κατηρτισμένον καὶ ὀπλισμένον πολεμικὸν σκάφος τῆς ἡρωϊκῆς Ρόδου.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐξετίμα ἰδιαιτέρως τοὺς Ροδίους πολεμιστάς. Καὶ τῆς Ρόδου τὰ παλληκάρια ἔσπευσαν μὲ τὰ πλοῖά των νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου ὅταν αὐτὸς ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του 220 πολεμικὰ σκάφη ἐπολέμει τὸν Βασιλέα Ἀζεμῖλκ τῆς Τύριδος καὶ κατελάμβανε, καὶ κατελάμβανε καὶ ὑπέτασεν ὑπὸ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος του τὴν

ἀήτητον ἄλλοτε Περσίαν. Καὶ ὅταν πάλιν ὁ Τρί-
 τος αὐτὸς Ἀλέξανδρος ἀπέθανε καὶ οἱ διάδοχοί του
 ἤρχιζαν σάν καλοὶ Ρωμηοὶ νὰ φαγώνωνται, οἱ Ρό-
 διοὶ πατριῶται πολλάκις ἐκράτησαν ὑψηλὰ τὴν ὑπε-
 ρήφανον, μολαταῦτα, σημαίαν τοῦ σπινθηροβόλου
 Ἑλληνικοῦ νοός, καὶ ἠνωμένοι αὐτοὶ ἐπροχώρησαν
 πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀφήσαντες ὀπίσω των καὶ εἰς τὴν
 ναυτιλίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς
 Ἀθήνας. Καὶ κατέστη τότε ἡ Ρόδος—κατὰ τὴν Ἑλ-
 ληνιστικὴν κληθεῖσαν ἐποχὴν—τὸ προπύργιον τοῦ
 Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων ὄλων τὸ
 καμάρι καὶ ὑπερασπιστής. Σοφοὶ ἄνδρες ἐξ Ἀθη-
 νῶν καὶ ἐκ Ρώμης κατέφυγαν πρὸς διδασχὴν εἰς Ρό-
 δον, ὅπου καὶ ἐφωτίσθησαν ἀπὸ τὰς ὑπερόχους ὀμι-
 λίας τῶν Ροδίων διδασκάλων. Ἐκεῖ, εἰς τὴν Ἑλλη-
 νίδα αὐτὴν νῆσον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀρχιπελάγους, ὁ
 ἐκ Καμείρου τῆς Ρόδου φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς
 ἀπαραμίλλων κωμωδιῶν, ὁ φημισμένος Ἀναξανδρί-
 δης, ἐπαινεθεὶς πλειστάκις ἀπὸ τὸν ἀθάνατον Ἀρι-
 στουτέλην ἔζησε τὴν τετάρτην π.Χ. χιλιτηρίδα. Ἐκεῖ
 ὁ Ἑλλήν Ρόδιος περιπατητικὸς φιλόσοφος Ἀνδρό-
 νικος εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Ἐκεῖ ἐδέχθη καὶ ἐδί-
 δαξε κορυφαίους τῆς Ρώμης πολίτας ὁ Ἑλλήν καὶ
 Ρόδιος στωϊκὸς φιλόσοφος Παναίτιος, διδάσκαλος
 καὶ ὁδηγὸς τοῦ Κικέρωνος καὶ φίλος ἔνθερμος τοῦ
 Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ. Ἐκεῖ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ,
 ὁ μεγάλης φήμης Ποσειδώνιος ἐφώτισε τοὺς ἀκροα-
 τὰς του εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν γεω-
 γραφίαν, τὴν ἀστρονομίαν. Εἰς τὴν Ἑλληνίδα Ρόδον
 ἔζησε καὶ ἐδίδαξε, σοφὸς αὐτός, τοὺς σοφοὺς μα-
 θητὰς του, ὁ ποιητὴς καὶ γραμματικὸς Ἀπολλώνιος,
 συγγραφεὺς τοῦ γνωστοτάτου τετρατόμου «Ἀργο-
 ναυτικά». Καὶ εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἠκούσθη ἡ μελί-
 φθογγος φωνὴ τοῦ δεινοῦ αὐτῆς ρήτορος, τοῦ Ἀπολ-
 λωνίου Μόλωνος, ὅστις ὀμιλήσας ποτὲ Ἑλληνιστι
 προ τῆς Ρωμαϊκῆς Γερουσίας κατεγοήτευσε εἰς τοι-
 οῦταν βαθμὸν τοὺς παρευρεθέντας ἐν αὐτῇ, ὥστε τὸν
 ἠκολούθησε μέχρι τῆς Ρόδου ὁ πολὺς Κικέρων. Ἀλλὰ

ποίους ἀπὸ τοὺς πεντακοσίους περίπου ἄνδρας Ροδίους, πρώτης γραμμῆς, νὰ παρουσιάσῃ τις εἰς τὸν ἀναγνώστην; Ἀπὸ ποῖον νὰ ἀρχίσῃ, καὶ εἰς ποῖον νὰ σταματήσῃ ὁ γράφων; Κάθε κλάδος ἀνθρωπίνης ἐνεργείας πὺ ἐξυψώνει ἄτομα καὶ ἔθνη, ἔχει ἐν τῇ Ροδιακῇ ἱστορίᾳ τὸν εὐκλεῖν του ἀντιπρόσωπον. Γίγαντας τῆς σμίλης, ὡς τὸν Λίνδιον Χάρην πὺ ἤγειρεν ἐπὶ τοῦ λιμένος τῆς Ρόδου, διακοσίους ὄγδοῦντα πόδας ὑπὲρ τὴν γῆν, τὸν περίλαμπρον χαλκοῦν ἀνδριάντα τοῦ Ἡλίου—Ἀπόλλωνος, τὸν ἀκτινοβόλον καὶ πολυῦμνητον Κολοσσόν. Τὸν δαιδάλιον γλύπτην Ἀγήσανδρον, ὅστις ἐδημιούργησε μετὰ τῶν ἐπίσης Ροδίων, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου, τὸ παραστατικὸν ἄγαλμα τοῦ Λαοκόονος, θαυμαζόμενον μέχρι σήμερον ἀπὸ τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸ Βατικανόν.

Τοὺς ἀτρομήτους Ροδίους καὶ Ἑλληνας ναυάρχους πὺ ἐκράτησαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας μακρὰν τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν τοὺς Ρωμαίους καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους πὺ ἐζήλευσαν τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν καὶ ἠθέλησαν νὰ κατασυντρίψουν αὐτήν, ὡς τὸν θαρραλέον Ἀγαθόστρατον, τὸν ἐνδοξον υἱὸν τοῦ Πολυκράτους, τὸν λεοντόκαρδον Δαμαγόραν, πὺ ἐρρίφθη μὲ ὄρμην ἐπάνω στὰ πλοῖα τοῦ Μιθριδάτη καὶ ἐνίκησεν αὐτά, τὸν ἐπιθετικὸν ναύαρχον Παυσίστρατον, ὅστις ἠγήθη τοῦ ἐκλεκτοῦ ἐκείνου Ροδιακοῦ στόλου πὺ ἐπιτέθη κατὰ τοῦ πολεμικοῦ τοῦ Ἀντιόχου, τὸν ἀνδρεῖον ἀρχηγὸν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ρόδου Ἀμόνταν, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἀποτελεσματικῶς τὸν Δημήτριον Πολιορκητὴν, ὅταν αὐτὸς προσεπάθησεν. εἰς μάτην, νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀγέρωχον πόλιν τῶν ἡρωϊκῶν Ροδίων μὲ τὰ γιγάντια μηχανήματά του. Ἀπὸ τὰ χάλκινα αὐτά πολεμεφόδια πὺ ἐγκατέλειπεν εἰς Ρόδον, ἴδρυσαν οἱ Ρόδιοι τὸν περίφημον Κολοσσόν των, τὸν ὁποῖον καὶ ἀφιέρωσαν, διὰ τὴν νίκην των, εἰς τὸν ἀγαπητὸν εἰς αὐτοὺς θεὸν Ἀπύλλωνα, τὸν κύριον καὶ προστάτην τῆς νήσου των. Τὸν Δεῖμωνα, ἄσπονδον ἐχθρὸν τῶν Ρωμαίων καὶ

διαπρύσιον κήρυκα τῆς ἐνότητος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Μακεδονικῶν δυνάμεων. Τὸν Ἑλληνα πατριώτην Ἀλέξανδρον, ὅστις ἐξήγειρε τὸν Ροδιακὸν λαὸν κατὰ τοῦ σκληροῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Κασίου, ποῦ εἶχεν ἐπιτεθῆ ἄγρίως κατὰ τῶν Ροδίων, λεηλατήσας τὴν περικαλλῆ πόλιν τῶν τὸ 42 π. Χ., καθὼς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐνδόξους υἱοὺς τῆς Ρόδου, τοὺς ὁποίους βλέπει τις εἰς τὴν μελέτην μου «Παιδιά τοῦ Ἥλιου» (Ἀγγλιστί).

Τὸ νέφος τῆς Δύσεως.

Ἦν ἀφθαστον δόξαν τῆς Ρόδου ἐπέπρωτο ὅμως νὰ ἐπισκιάσῃ τὸ ἐκ τῆς Δύσεως νέφος, ἡ Ρώμη. Διότι μαῦρον τῶντι νέφος ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν Ρόδον ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Τιοῦτον ἦτο καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Τῆς κατὰ τῆς Ρόδου ἐπιδρομῆς τοῦ Κασίου εἶχον προηγηθῆ γεγονότα καὶ ἐπεισόδια, κύριος σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ τελεία καταστροφή τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλληνίδος Ρόδου, ἅτινα εἶχον δημιουργηθῆ πρὸς τὸ μελετώμενον αὐτὸ τέριμα ὑπὸ τῶν ἀρπακτικῶν ὀρνέων τῆς Ρώμης. Ζιζάνια εἶχον σπαρῆ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποβλέποντα εἰς τὴν διχόνοιαν καὶ τὸν διαπληκτισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Μακεδονικῶν πολιτειῶν. Χρηματικαὶ παραχωρήσεις εἶχον γίνεαι πρὸς ἐκείνους ποῦ εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ ἔμμεσα συμφέροντα τῶν οἰκονομικῶν καὶ στρατιωτικῶν παραγόντων τῆς Ρώμης. Ὑποσχέσεις ἀφθονοὶ ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν Κρατούντων Ρωμαίων πρὸς τοὺς φιλοδοξοῦντας νὰ ἀνατρέψουν τότε τοὺς ἄλλους ποῦ ἐκυβέρνην, ἵνα αὐτοὶ καθήσουν ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ λαοῦ. Τὸ κλασσικὸν «διαίρει καὶ βασιλεύει» ἐφῆρμόθη κατὰ γράμμα καὶ μὲ τὸν πλέον τολμηρὸν τρόπον, εἰς βαθμὸν ἔντεχνον καὶ ὑποχθόνιον, πρὸς διάσπασιν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Πέμπτον, ὅστις τὸ 200 περίπου π. Χ., εἰ-

χε καταστῆ τυραννικός, πικρὸς καὶ πτωχός, ἡ σφηκοφωλῆ τῆς Ρώμης παρέσχε συμμαχίαν καὶ βοήθειαν ἐνεργόν, ἵνα πολεμήσῃ καὶ συντρίψῃ τὴν ἀνθοῦσαν ἐμπορικῶς καὶ κυριαρχοῦσαν ναυτικῶς ἑρατεινὴν Ρόδον. Ἦτο δὲ ἡ περίστασις εὐνοϊκὴ διὰ μίαν τοιαύτην κατὰ τῆς Ἑλληνίδος Ρόδου ἐπίθεσιν, διότι ἡ νύμφη αὐτῆ τοῦ Αἰγαίου εὐρίσκετο ἐν πολέμῳ μετὰ τῆς Κρήτης διὰ τὸ ζήτημα τῆς πειρατείας τὴν ὁποίαν ἡ Ρόδος κατεδίωκε καὶ ἡ Κρήτη ὑπεστήριζεν. Ὁ Φίλιππος, τὰ δῶρα τοῦ ὁποίου ἐκόσμου τὸ ἱερὸν τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, προφασιζόμενος πρὸς τοὺς Ροδίους φιλίαν, ἀπέστειλεν εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν τὸν Ταρεντῖνον Ἡρακλείδην, ἀρχιτέκτονα (204 π. Χ.) μὲ τὴν ἀποστολὴν νὰ καύσῃ κρυφίως τὸν Ροδικὸν στόλον. Φθάσας εἰς Ρόδον, ὁ Ἡρακλείδης συνῆψε φιλίας μετὰ τῶν τῆς νήσου κυβερνώντων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὠμίλησε διὰ τὴν δῆθεν δυσαρέσκειαν τοῦ Μακεδόνα Βασιλέως κατὰ τῶν Κρητῶν. Ὑποψιασθέντες ὅμως αὐτὸν τὴν ἐσχάτην ὥραν, ἐζήτησαν νὰ συλλάβουν, ἀλλ' ἠδυνήθη οὗτος νὰ δραπετεύσῃ εἰς Μακεδονίαν ἀφοῦ ἔκαυσε δεκατρεῖς Ροδιακὰς τριήρεις. Μὴ ἔχοντες θρασιμωτέρας κατὰ τοῦ πάτρονός του μαρτυρίας, δὲν διέκοψαν τὰς μετὰ τοῦ Φιλίππου φιλίας των, ἀλλ' ἐκράτουν ἐν ἐπιφυλακῇ τὰς ὑποψίας των. Ἡγέτης τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Φιλίππου ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἦτο ὁ ληστοπειρατῆς Δικαίαρχος, ὅστις ὅταν ἐπάτει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἔθυε εἰς τὰς ἰδικὰς του θεάς, εἰς τὴν Ἀσέβειαν καὶ εἰς τὴν Παρανομίαν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, δηλαδή τῷ 203 π. Χ., ὁ Φίλιππος, ἔχων τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ρωμαίων, ἐπετέθη κατὰ τῶν φίλων τῆς Ρόδου ἐν Ἰάσῳ. Ὁ Ρόδιος, τότε, δεινὸς ρήτωρ Θεοφιλίσκος, ἐξήγειρε τοὺς συνησιώτας του κατὰ τοῦ Φιλίππου, οἵτινες καὶ ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν συμμάχων των, Βυζαντινῶν, Κυζικινῶν, Χίων καὶ Κώων. Καὶ ὁ Ἄτταλος τῆς Περγάμου, μέχρι τοῦδε ψυχρὸς πρὸς τὴν Ρόδον, συνεμάχησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν Ροδίων, πεισθεις

ὕπερ τῆς συμμαχίας ὑπὸ τοῦ Θεοφιλίσκου, ὅστις εἶ-
χεν ἐκλεγῆ ὡς ναύαρχος. Ἐξήκοντα καταφράκται
καὶ δώδεκα ἀνοικτὰ πλοῖα ἦσαν ἕτοιμα νὰ προσθά-
λουν τὰ πολεμικὰ σκάφη τοῦ Φιλίππου. Συνηντήθη-
σαν οἱ ἀντιμαχόμενοι στόλοι παρὰ τὴν Χίον, ὅπου καὶ
διεξήχθη μάχη ἰσχυρά, τῶν Ροδίων ἀναγκασθέντων
νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Μίλητον, τοῦ δὲ πολεμι-
κοῦ τῶν Μακεδόνων κυνηγήσαντος τὸν Ἄτταλον μέ-
χρι τῆς Περγάμου. Μετὰ τὴν ἦτταν αὐτὴν τῶν συμ-
μαχικῶν στόλων τῶν Ροδίων, ὁ Φίλιππος ἐπέδραμε
καὶ κατέλαβε τὴν Νίσυρον καὶ τὰ νότια παράλια τῆς
Καρίας, ἀφοῦ προσέβαλε τὴν Κῶ καὶ Κάλυμνον. Κα-
τέλαβεν ἐπίσης τὴν ἐπὶ τοῦ Τριοπίου Ἀκρωτηρίου
Ροδιακὴν παροικίαν Περαίαν. Ἡ Ρώμη παρηκολού-
θει ἐναγωνίως τὸν μεταξὺ Ροδίων καὶ Φιλίππου πό-
λεμον, εὐχομένη ὑπὲρ τῆς συντριβῆς ἀμφοτέρων.

Οἱ Ρόδιοι συναθροίσαντες ἐκ νέου τὰς μαχητικὰς
τῶν δυνάμεις, καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἄττάλου,
προσέβαλον τὰ πλοῖα τοῦ Φιλίππου τῷ 201, παρὰ τὸν
λιμένα τῆς Βαργυλίας, ἀναγκάσαντες αὐτὸν καὶ τὸν
στρατὸν του νὰ τραπῆ εἰς τὴν ἐνδοχώραν, ζῶν ἀπὸ
σῦκα καὶ ἀραβόσιτον.

Ἡ νίκη τῶν Ροδίων ἔκαμε τοὺς Ρωμαίους νὰ πα-
ρουσιασθοῦν τῶρα ὡς φίλοι των, προσφερθέντες νὰ
βοηθήσουν αὐτοὺς εἰς τὸν κατὰ τῆς Μακεδονίας
ἀγῶνά των. Ἡ Ρωμαϊκὴ Γερουσία, προφασιζομένη
κατ' ἀρχὰς πὼς ἐπεθύμει νὰ μὴ λάβῃ μέρος ὑπὲρ
τῆς Ρόδου καὶ Περγάμου καὶ κατὰ τῆς Μακεδονίας,
ἀπεφάσισε κατόπιν νὰ ἐμφανισθῆ ὡς ἀπελευθερωτῆς
τῶν Ἑλλήνων πού ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸν δε-
σποτικὸν Φίλιππον, ἔχουσα κατὰ νοῦν τὴν ὑποδούλω-
σιν τῆς Ρόδου, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν Ρώμην.

Τὸ ἔαρ τοῦ 200 π. Χ. ἀπέστειλεν ἡ Ρωμαϊκὴ Γε-
ρουσία τελεσίγραφον πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα,
αἰτούσα ἀπὸ αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῶν Ἑλληνι-
κῶν χωρῶν ἐπιδρομάς του, τὸν δὲ Ὀκτώβριον τοῦ
ἰδίου ἔτους ἀπεβιάσθησαν ἐν Ἀλθανίᾳ καὶ κατέλα-
βον αὐτὴν, στρατιῶται Ρωμαῖοι, ἀνερχόμενοι εἰς 25,-

000 ἄνδρας. Ὅκτὼ χιλιάδες πεζικοῦ στρατοῦ καὶ 800 ἵππεῖς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Φλαμινίου ἠκολούθησαν τὴν πρώτην ἀποβίβασιν. Ἦναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ Φίλιππος πρὸ τῆς θίας τῶν Ρωμαίων ἐν Ἰλλυρία. Οἱ δὲ Ρόδιοι, σύμμαχοι τῶρα τοῦ Φλαμινίου, ἀπήτησαν νὰ ἐγκαταλείψῃ ἡ Μακεδονία ὅ,τι εἶχε καταλάβει ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, ἄνευ ὅμως ἐπιτυχίας.

Ὁ Ρωμαῖος αὐτὸς στρατηγὸς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ φιλέλληνος ἐξηκολούθει τὸ θανάσιμον ἔργον τῶν πρὸ αὐτοῦ Ρωμαίων, τῆς δηλητηριάσεως, τοῦτέστι τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν ὀλέθριον διχασμὸν αὐτῶν. Ἐπιφανειακῶς ἐφαίνετο προστάτης τῶν Ἑλλήνων. Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ δι' αὐτοὺς ἀποφάσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου ἦσαν μεστὰὶ αἰσθημάτων φιλικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ἑλλήνων. Ὅπισθεν ὅμως αὐτῶν ἐκρύπτετο τὸ δίστομον καὶ δολοφόνον ἐγχειρίδιον τῆς Ἰμπεριαλιστικῆς Ρώμης, τὸ ὁποῖον δὲν ἤργησε νὰ ἐμπηχθῇ εἰς τὰ στήθη τῆς φθινούσης Ἑλλάδος, ἵνα ἀποτελειώσῃ παντελῶς τὴν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγρίως διχασθεῖσαν Πατρίδα. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται σήμερον καὶ ἐν Δωδεκανήσῳ σχετικῶς μὲ τὰς ὑστεροβούλους προκηρύξεις καὶ τὰς ὑπούλους δηλώσεις τῶν Ἰταλῶν κυριάρχων τῶν Ἑλληνικῶν αὐτῶν νήσων καὶ κωμικῶν ἀπομιμήσεων τῶν Ρωμαίων.

Ἡ ἦττα τοῦ Φιλίππου ἐν Κυνοσκεφαλαῖς καὶ ἡ ὑπογραφείσα συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων του εἶχον ὑποχρέωση αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον. Ἡ Ρώμη δὲ παρέμεινεν ὡς ἡ προστάτις τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, μέχρις ὅτου ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἀρκετὰ ἰσχυρὰν νὰ ἀποβάλλῃ τὴν προσωπίδα, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐκρύπτετο ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐσφυρηλάτησε δὲ τὰς ἐπὶ τῆς Ρόδου καὶ τῆς Ἑλλάδος γενικῶς ἀλύσεις τῆς ἰσχυρότερον, ὅταν ἐπολέμησε μετὰ τῶν Ροδίων ναυάρχων Πολυξενίδα καὶ Εὐδάμου ἐναντίον τοῦ Ἀντιό-

χου τῆς Συρίας. Εἶναι ἀληθές πῶς μετὰ τὸν κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου πόλεμον εἶχε δοθῆ αὐτονομία εἰς τὰς νήσους τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ εἰς τὰς πόλεις τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καθὼς καὶ δικαίωμα εἰς τὴν Ρόδον νὰ κυβερνᾷ αὐτάς, ἀλλ' εἶναι ἀληθέστερον πῶς αὐτὰ ἦσαν ἢ τιμὴ διὰ τῆς ὁποίας ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἢ τυφλὴ πρὸς αὐτοὺς ὑπακοὴ τῆς Ροδιακῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως.

Ἡ ὑπακοὴ αὐτὴ δὲν ἤργησε νὰ μετατραπῆ εἰς ὑποταγήν. Ἡ προστάτις τῆς Ρόδου κατέστη κύριος αὐτῆς, οἱ δὲ Ρόδιοι πρέσβεις ἔφθανον εἰς Ρώμην ἰκετεύοντες διὰ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν οἶκτον τῆς Γερουσίας, ὡς συνέβη μὲ τὸν Ρόδιον ρήτορα Ἀστυμίδην καὶ μὲ τὸν Θεάρετον, τὸ 168 π. Χ. Τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἀφήρεσαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὴν Ρόδον τὰς ὑποτελεῖς εἰς αὐτὴν πόλεις τῆς Καρίας καὶ Λυκίας καὶ ὑπέβαλον εἰς τοὺς Ροδίους νὰ ἀποσύρουν τὰς φρουράς των ἀπὸ τὴν Στρατονικεῖαν καὶ Κούσωνα. Κάθε σχέσις τῆς Ρώμης μετὰ τῆς Ρόδου εἶχε ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς τελευταίας τὴν ἐξασθένησιν, ἠθικῶς, ἐμπορικῶς καὶ στρατιωτικῶς, μέχρις ὅτου ἔφθασεν ἡ μεγάλη στιγμή διὰ τοὺς Ρωμαίους ἵνα καταφέρουν τὸ θανάσιμον κατὰ τῆς Ρόδου πλῆγμα των. Ὁ ἄνθρωπος τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἦτο ὁ ὀλέθριος καὶ αἰμοβόρος στρατηγὸς τῆς Ρώμης Κάσσιος. Ὁ κτηνάνθρωπος αὐτὸς ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς Ρόδου τὸ 42 π. Χ., καὶ κυριεύσας αὐτὴν παρά τὰς ἡρωϊκὰς ἀντιστάσεις τῶν πολιτῶν της, ἔσφαξε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην περὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας περίλαμπρα ἀγάλματα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Λακόων, ὁ Φαρνέσιος Ταῦρος τῆς Ρόδου, τὸ Ἄρμα τοῦ Ἥλιου καὶ ἄλλα πολλὰ ἀξίας ἔργα τῆς ἀπαραμίλλου Ροδιακῆς τέχνης.

Μαζὶ μὲ τὰ ἀγάλματα ἐπῆραν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ καλλίτερα πλοῖα τῶν Ροδίων, καύσαντες τὰ ὑπόλοιπα. Πλῆγμα τρομερὸν ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε πλέον ἠδυνήθη ἢ ἄλλοτε ἰσχυρὰ καὶ πανένδοξος Ρόδος νὰ

ἀναλάβῃ, καταστᾶσα τώρα ὑποτελῆς ἐπαρχία τῆς Ρώμης. Οἱ εὐγενεῖς Ρόδιοι βαρυαλοῦντες διὰ τὰ δεινὰ καὶ τὴν ταπείνωσιν αὐτὴν τῆς πατρίδος των, μολονότι ὑπὸ τὴν αἰμοσταγῇ σπάθην τῶν Ρωμαίων καὶ ὑπὸ τὴν αὐστηροτάτην αὐτῶν δεσποτείαν, ἐξεγείροντο κατ' αὐτῶν καὶ συλλαμβάνοντες τινὰς τῶν τυράννων των, ἐσταύρωναν τοὺς καταπτύστους καὶ ἐλεινοὺς σατράπας. Δι' αὐτὸ καὶ τιμωρηθέντες ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τὸ 44 μ. Χ., ἀφηρέθη ἀπὸ αὐτοῦς ὁ προνομιακὸς χάρτης ποὺ εἶχε ποτε δοθῆ εἰς τὴν νῆσόν των. Εἰς κάθε δὲ εὐκαιρίαν, ἀπεδείκνυον οἱ τολμηροὶ Ρόδιοι εἰς τοὺς Ρωμαίους, πῶς δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι Ἑλληνες καὶ ὅτι εἰς τὰ στήθη των ἐξηκολούθει πάλλουσα ἢ ἐλευθέρα ἑλληνικὴ των καρδιά.

Κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἢ προσφιλῆς Ρόδος ἠγωνίζετο ἠρωϊκῶς κατὰ τῆς Ρώμης οἱ Ἑλληνες Ρόδιοι ἐξηκολούθουν νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ἀνεσπέρου Ἑλληνικῆς σοφίας. Τὸ 58 π. Χ. ὁ Ρόδιος περιπατητικὸς φιλόσοφος Ἀνδρόνικος ἐξέδιδε νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Ἀρχέλαος δὲν ἔπαυσε διδάσκων τὰ ὑπέροχα νάματα τῆς ἑλληνοπρεποῦς μορφώσεως εἰς αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ὡς εἶχε κάμη καὶ διὰ τὸν ἐπιδρομέα τῆς Ρόδου Κάσσιον, τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν κατὰ τῆς γενετείας του καταστρεπτικὴν ὀρμὴν, παρὰ τὴν εὐγλωττον πρὸς τὸν Ρωμαῖον μαθητὴν του ἔκκλησιν καὶ παρὰ τὰ δάκρυα ποὺ εἶχε χύσῃ ἐνώπιόν του.

Ἡ Ρόδος παρέμεινε ὑπὸ τὴν Ρώμην μέχρι τῶ 616 μ. Χ., ἄλλοτε μὲν προνομιακῶς, ἄλλοτε δὲ ἄνευ ἐλευθεριῶν, ἀναλόγως τῶν ὀρέξεων τῶν κατὰ καιροὺς κατεχόντων τὰ σπήπτρα τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ ἔτος αὐτὸ κατελήφθη ἀπὸ τὸν Πέρσην Χοσρόην, ἀλλ' ἢ παραμονὴ του ἐν τῇ νήσῳ ἦτο βραχυτάτη, ἀναγκασθέντος τούτου νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ὀτμάν Μοαγιγά. Καὶ ὑπὸ τοὺς Πέρσας καὶ ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς Ρόδου

παρέμεινεν ἀναλλοίωτος. Ἐξηκολούθησαν οἱ Ρόδιοι νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς νέους των θεούς, ὡς ἔπραττον εἰς τοὺς παλαιούς οἱ ἀρχαῖοι, διδάσκοντες ταῦτοχρόνως τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων των εἰς τὰ τέκνα των. Ἐσυνέχισαν ἀφηγούμενοι εἰς τὰ παιδιά των τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῶν πατέρων των, συνιστῶντες εἰς αὐτὰ ὅπως μιμηθοῦν τὰ μεγάλα κατορθώματα ἐκείνων καὶ ἀναδειχθοῦν μίαν ἡμέραν ἀντάξιοι τοῦ λαμπροῦ ὀνόματος τοῦ Ροδίου καὶ Ἑλληνος. Αὐταί, καὶ μόνον αὐταί, αἱ ἱεραὶ παρακαταθηκαὶ ἐκράτησαν εἰς τὰς ὑποδούλους καρδίας τοῦ τυραννουμένου Ἑλληνισμοῦ ἀναμμένην τὴν φλόγα τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα πατριωτικῆς των ἀφωσιώσεως, μεταβιβάσαντες τὴν φωτοβόλον δᾶδα ἀπὸ χεῖρα εἰς χεῖραν καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἐδῶ ἔγκειται τὸ μυστήριον τῆς διασώσεως τοῦ Ροδίου Ἑλληνος, ὡς καθαροῦ Ἑλληνος ἀνὰ τοὺς αἰῶνας.

Ἡ Ρόδος ὑπήχθη κατόπιν ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ εὐδοκιμῇ καὶ ἀνακτᾷ μέρος τῆς ἀρχαίας δράσεώς της. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγεννήθη ἐν Ρόδῳ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Ἀγαθάγγελος (1200 μ. Χ.), γνωστὸς διὰ τὸ προφητικὸν του βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὸν ὄραματισμὸν ποὺ προέβλεπε τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὴν κατάργησιν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶχε ζῆση εἰς Ἑλληνικὸν μοναστήριον τῆς Σικελίας. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς Ροδίους ἐκείνους ποὺ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ μετεφύτευσαν ἐκεῖ τὸν διωκόμενον πολιτισμὸν τῆς πατρίδος των.

Ἡ Ρόδος ὑπὸ τοὺς ἑπτότας.

Τὸ 1310 μ. Χ. ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Κλήμης εἶχε βοηθήσῃ οἰκονομικῶς τὸν Φούλκ Ντὲ Βιλλαρέτ διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Ρόδον, ἣτις ἀνῆκε τότε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦ

ἔδωσεν ἐπίσης τὸ δικαίωμα νὰ διορίζη αὐτός, μετὰ τὴν κατάληψιν, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ρόδου. Μόλις ἔφθασεν ὁ Βιλλαρέτ εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν παράδοσιν τῆς Ρόδου. Ταῦτοχρόνως εἶχε στείλῃ κατασκόπους εἰς τὴν νῆσον ἵνα τοῦ φέρουν τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίες διὰ τὴν κατάστασιν καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς Ρόδου. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἠρνήθη. Οἱ κατάσκοποι ἐπέστρεψαν φέροντες εἰς αὐτὸν τὰς ἀρίστους τῶν ἐντυπώσεων διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὠραιότητα τῆς Ἑλληνικῆς Ρόδου.

Μολονότι ἡ Ρόδος ἦτο ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κων) λεως διοικεῖτο καὶ ἐφρουρεῖτο ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς. Ὁ Βιλλαρέτ ἐστράφη μετὰ τῶν ἀνδρῶν του πρὸς τὴν Ρόδον καὶ ἀπεβιβάσθη ἐν αὐτῇ. Εὔρεν ὅμως ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ ἀργότερον ἀπὸ τὸν στρατὸν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἦτο μικρὴ καὶ ἡ νῆσος Ρόδος κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἰππῶτας τοῦ Βιλλαρέτ τὴν μεταμεσημβρίαν τῆς 5ης Αὐγούστου τὸ 1310. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρόδου, ὁ Βιλλαρέτ κατέλαβε τὴν Νίσυρον, Λέρον, Κάλυμνον, Τήλον, Χάλκην, Σύμην καὶ Κῶν εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὔρε καμμίαν σοβαρὰν ἀντίστασιν.

Ἐπὶ πέντε ἔτη οἱ Ἰππῶται ἔμειναν ἀνενόχλητοι. Τὸ 1315 οἱ Σαρακηνοὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν ποὺ ἐβοηθοῦντο ἀπὸ τὸν Κόμητα τῆς Σαβόης, Ἀμαδέα τὸν Πέμπτον. Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ταύτης οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κόμητος ἔφερον ὡς σῆμα τῆς οἰκογενείας των Σταυρὸν μὲ τὰς λέξεις FERT (Fortitudo Ejus Rhodum tenuit) ὅπερ καὶ σήμερον εἶναι ἐν χρήσει ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ἐπέδρασεν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ Βιλλαρέτ ὅστις κατέστη αὐταρχικὸς καὶ φιλήδονος. Τὸ Τάγμα του ὅμως ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Μωρίς ντε Παγκάτ, τοῦ πρώτου δραπετεύσαντος, εἰς Λίνδον κατὰ τὸ 1317. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυ-

σμός τῆς Ρόδου μετ' ἀνησυχίας παρηκολούθει τόσον τὰς ἐπιθέσεις τῶν Μουσουλμάνων ὅσον καὶ τὰς διχονοίας τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σταυροῦ. Ὁ δὲ Πάπας Ἰωάννης ΧΧΙΙ ἔτοιμος νὰ ψαρευῆ σὲ θολὰ νερὰ εἶχεν ἐκδώσῃ τότε διαφόρους ἐγκυκλίους (εὕρισκομένας σήμερον εἰς τὸ Βατικανόν), ἀποσκοπούσας ὅπως στερεώσῃ τὸν καθολικισμόν τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ ὑποστηρίξῃ τὸν Βιλλαρέτ. Ὁ Παγκάτ φέρων βαρέως τὴν κατ' αὐτοῦ στάσιν τοῦ Ποντίφικος ἀπέθανεν ἐκ συγκοπῆς καρδίας, ὁ δὲ Βιλλαρέτ ἐπανέκτησε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ρόδου, ἀλλ' ἀπέθανεν ἐν Μοντεπελιέ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1327, ὅπου καὶ σώζεται τὸ μνημεῖόν του εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Ἐλυδὸν Ντὲ Βιλλανόβα, ὅστις κατῆλθεν εἰς τὴν Ρόδον τὸ 1332. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπέδραμον ἐκ νέου οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῆς Ρόδου, ἔχοντες ὡς ἀρχηγόν των τὸν υἱὸν τοῦ Ὀσμάν, ὁ ὁποῖος εἶχε πολεμήσῃ τοὺς Ἰππότες καὶ τὸ 1315. Ὁ ἡγέτης ὅμως τῶν Ἰπποτικῶν δυνάμεων Τζεράρδ Ντὲ Πίνς προέλαβε αὐτούς, τοὺς ἐκυνήγησε μὲ τὰ πλοῖά του καὶ τοὺς κατέστρεψε πλησίον τῆς νήσου Τήλου, πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βιλλανόβα εἰς Ρόδον. Οἱ Ὀθωμανοί, φέροντες βαρέως τὸ κατ' αὐτῶν πληγμα ἀπεσύρθησαν πρὸς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, ἀφήσαντες ἡσύχους ἐπ' ὀλίγον διάστημα τοὺς Ἰππότες τῆς Ρόδου. Οἱ Ἰππότες δὲν ἐπανεπαύθησαν ἐπὶ τῆς νίκης των. Παρέμειναν ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς ὑπ' αὐτοὺς νήσου, ἀνοικοδομοῦντες ὅ,τι ὀχυρώματα εἶχον κατεδαφισθῆ.

Ἡ Ρόδος ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ 1480 οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν νέαν ἀπόπειραν πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου Ρόδου. Ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς νήσου καὶ κατεσκήνωσαν πέριξ τῶν φρουρίων τῆς πόλεως. Ἀμέσως μόλις ἐμελέτησαν τὴν τοποθεσίαν καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς Ρόδου ἤρχισαν νὰ προσ-

βάλουν μὲ τὰ κανόνια τῶν τὰς ἐπάλξεις τῶν φρουρίων ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Μὲ αὐτὰ κατέστρεψαν ἐννέα πύργους καθὼς καὶ τὸ ἀνάκτορον ἐνὸς τῶν μεγιστάνων. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως κανονιοβολισμοὶ τῶν εἶχον στραφῆ ἐπὶ τριῶν κυρίως σημείων, ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ πύργος τοῦ Ἁγίου Νικολάου ποῦ ἐγείρετο πρὸ τῆς προκυμαίας, βορείως, ὅσον ἐξετείνετο καὶ ὁ λιμὴν τῆς νήσου, ὁρατὸς εἰς τοὺς πλησιάζοντας τὴν νῆσον θαλασσινοῦς. Δυτικῶς δὲ αὐτοῦ ἦτο ὁ ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τριακοσίας λιθίνας σφαίρας ἔρριψαν κατὰ τοῦ μέρους αὐτοῦ μὲ τὰ ὀρειχάλκινα κανόνια τῶν, οἱ ἐπιθετικοὶ Ὀθωμανοί. Κάθε σφαῖρα, ὡς γράφει ὁ Μαγίστρος Πῆτερ Ντ' Ἀμπουσὸν εἰς τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ἐπιστολὴν του, τῆς 13ης Σεπτεμβρίου 1480, ἦτο μεγέθους ἐννέα παλαμῶν χειρός. Αἱ περισσότεραι ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τὸν ὁποῖον καὶ κατέστρεψαν, ἐπίσης κατεδάφισαν καὶ τὸ φρούριον. Ἡ καταστροφὴ τῶν ἐχαιρετίσθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ οὐρανομήκεις φωνὰς καὶ ἀγρίας ἰαχάς. Οἱ Ἰππῶται ἔσπευσαν νὰ ὀχυρώσουν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φρουρίου. Νύκτα καὶ ἡμέραν περὶ τοὺς χιλίους ἐργάτας, οἱ περισσότεροὶ τῶν ὁποίων ἦσαν Ρόδιοι, ἀπασχολήθησαν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ μόλου τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Κάθε ἀνοικτὸν σημεῖον ἐφυλάττετο ἀπὸ εἰδικὰς καὶ ἰσχυρὰς φρουράς, ὅπως ἐμποδίσουν τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσῃ καὶ κτυπήσῃ ἐκ τῶν ὀπισθεν τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς νήσου. Πυρομαχικὰ ἐτέθησαν ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τῶν Μωαμεθανικῶν πλοίων. Οἱ Τούρκοι ἐπολέμων πεισματωδῶς καὶ ἀπὸ τὰς τριήρεις τῶν καὶ ἀπὸ τὴν ξηράν, ἀλλ' οἱ Ἰππῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑπερημύνοντο τῆς θέσεώς τῶν ἡρωϊκῶς, μέχρις ὅτου ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ἀπολέσας 700 ἀγωνιστὰς. Μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας ἐπανῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ἐπιθετικώτεροι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ, ἵνα ἐκ νέου κτυπήσουν τοὺς στρατιώ-

τας τοῦ Σταυροῦ. Μὲ λύσσαν ἐπέπεσαν μὲ τὸ πυροβολικόν των κατὰ τῶν φρουρίων τῶν Ἱπποτῶν, καταστρέψαντες ὅτι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανακτίση καὶ προπαρασκευάση διὰ τὴν ἀναμενομένην ἐπίθεσιν. Οἱ Τοῦρκοι κατηδάφιζον, οἱ Ἱππόται καὶ οἱ Ρόδιοι ἀνοικοδόμουν. Ἦσαν δὲ οἱ ἐχθροὶ τῆς Ρόδου ἐφωδιασμένοι μὲ πολλὰς τριήρεις, μὲ πολεμεφόδια καὶ μὲ πλοῖα λεγόμενα «παρενδαρία», εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον βαρεῖα κανόνια καὶ λίθους ἀρκετοῦς. Οἱ Ἱππόται πού προέβλεπον μίαν τοιαύτην ἐπίθεσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἶχον καθ' ὅλα ἐτοιμασθῆ καὶ μόλις εἶδον τὰς ἀπεικητικὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν των, ἐπετέθησαν πάνοπλοι κατ' αὐτῶν.

Τὰ μηχανήματά των ἔρριπτον πέτρες ἐναντίον των καὶ οἱ στρατιῶταί των ἐπετέθησαν μὲ ξίφη ἐναντίον των, ἀναχαιτίσαντες αὐτούς. Ἡ μάχη διήρκεσε μὲ πείσμα ἀπὸ τὸ μεσονύκτιον μέχρι τῆς δεκάτης πρωϊνῆς ὥρας. Πολλοὶ Τοῦρκοι πού ἐπάτησαν ἐπὶ τῆς προκυμαίας κατεσφάγησαν. Ἡ γέφυρά των κατεθρυμματίσθη καὶ οἱ ἐπ' αὐτῆς ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τέσσαρες τριήρεις καθὼς καὶ τὰ πλοῖα πού ἔφερον τὰ πολεμεφόδια ἐβυθίσθησαν ἀπὸ τοὺς λίθους πού ἔρριψαν κατ' αὐτῶν οἱ Ἱππόται ἀπὸ τὸν πύργον. Μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀνεφλέγη. Οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀφήσαντες ὀπίσω των πολλοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ὑπολογίζεται πῶς ἡ μάχη αὐτὴ ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς 2500 φονευθέντας.

Μολαταῦτα δὲν ἐγκατέλειψαν παντελῶς τὴν Ρόδον. Ἐστράφησαν ἐξ ἄλλου σημείου κατ' αὐτῆς. Ἦρχισαν νὰ πυροβολοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν πόλιν καὶ πρὸ παντὸς τοὺς τοίχους ἐκείνους ὀπισθεν τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Ἐβραϊκὸς συνοικισμὸς, κείμενος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου.

Οὕτω γιγάντεια μηχανήματα ἔρριπτον λιθίνας σφαιρας συνεχῶς, νυχθημερόν, κατὰ τῶν τειχῶν. Κάθε σφαῖρα πού ἔπιπτε ἔσπειρε τὸν τρόμον εἰς τοὺς κα-

τοίκους. Οί γέροντες, αἱ γυναῖκες, τὰ παιδιά καὶ οἱ ἀσθενεῖς εἶχον μεταφερθῆ εἰς σπήλαια χάριν τῆς ἀσφαλείας των. Τινὲς ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς ὑπόγεια ἵνα προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὰ ἀναμμένα τόξα καὶ τὰς φωτοσφαίρας πού ἔρριπτον οἱ Τούρκοι κατὰ τῆς πόλεως, ἵνα κάψουν αὐτήν. Διὰ νὰ προφυλάξουν τὴν Ρόδον ἀπὸ τὰς πυρκαϊάς, τὰς ὁποίας ἤναπτον οἱ ἐχθροὶ μὲ τὰ κατ' αὐτῆς ἐκσφενδονιζόμενα τόξα καὶ σφαίρας, οἱ Ἴππῶται εἶχον ἀναθέσει εἰς εἰδικοὺς ἀνδρας τὴν καταστολὴν αὐτῶν. Οἱ πλείονες τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἦσαν Ἑλληνες Ρόδιοι, εἰς τοὺς ὁποίους πολλὰ ὤφειλον οἱ στρατιῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ἐτερον στρατήγημα πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως ἦτο καὶ τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνοιγμα ὑπονόμων διὰ τῶν ὁποίων ἠθέλησαν νὰ περάσουν κάτωθεν τῶν τειχῶν καὶ ἐμφανισθοῦν πρὸ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐξαφνικά. Εἶχον ἐπίσης συσσωρεύσει λίθους πρὸ τῶν τειχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναρριχηθέντες ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἴπποτῶν. Ἡ συσσώρευσις τῶν λίθων διήρκεσεν ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτῶ ἡμέρας. 2,500 λίθοι εἶχον ἐξακοντισθῆ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν Ἰωαννιτῶν, καθὼς ἀφηγεῖται ὁ Ντ' Ἀμπου-σόν.

Ὅ,τιδὴποτε ἐπανεκτᾶτο ὑπὸ τῶν Ἴπποτῶν, κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Μόλις ἐνεφανίζετο στρατιώτης ἐπὶ τῶν Ἴπποτικῶν φρουρίων ἐφονεύετο ἀπὸ τοὺς Τουρκικοὺς λίθους ἢ ἀπὸ τὰ ἀκόντιά των. Ἄλλὰ οὔτε καὶ καιρὸς ἐδίδετο ἀρκετὸς εἰς τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς νήσου διὰ νὰ κτίσουν ἐκ νέου τὰ κατεδαφιζόμενα, διότι οἱ βομβαρδισμοὶ ἦσαν συνεχεῖς καὶ ἡ πτώσις τῶν σφαιρῶν ἀποτελεσματικὴ. Οἱ Τούρκοι βλέποντες τὴν ἐπιτυχίαν τῶν κανονιοβολισμῶν των, ὥρμησαν κατὰ τῶν τειχῶν, ἀνῆλθον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν καὶ κατέλαβον τὰς ἐπάλξεις πού ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, οἵτινες καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκόμη ἦσαν μεγαλόστομοι καὶ δειλοί. Ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν αὐτῶν ἐπάλξεων ἔστησαν τὸ

πρῶτον τὴν σημαίαν των οἱ Τούρκοι. Ἦρχισε τότε μάχη ἐκ τοῦ πλησίον μεταξύ Ἱπποτῶν καὶ Ὀθωμανῶν, εἰς τὴν ὁποίαν 2,000 καλῶς ὠπλισμένοι Μωαμεθανοὶ εἶχον λάβῃ μέρος, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ ἑτέρας δύο χιλιάδας. Οἱ Ἱππῶται ἐξετόπισαν 300 Τούρκους ἐκ τῶν ἐπάλλεων, ὠθήσαντες αὐτοὺς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἑβραϊκοῦ συνοικισμοῦ, ὅπου καὶ ἐφόνευσαν πάντας. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἡ σημαία τῶν Ἱπποτῶν ἔφερε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ σῆμα τοῦ Ἱπποτικοῦ Τάγματος. Ἡ πάλῃ διήρκεσεν ἐπὶ δύο ὥρας εἰς τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν. Νικηθέντες ἐκ νέου οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀπολέσαντες 3,500 ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἔκαψαν ἐπὶ τόπου οἱ Ἱππῶται.

Αἱ γυναῖκες τῶν Τούρκων εἶχον ἐτοιμάσῃ τὰ σχοινιά μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἀπηγχόνιζον ὄλους τοὺς κατοίκους, ἄνω τῶν δέκα ἐτῶν, ἐνῶ θὰ ἐξισλάμιζον τὰ παιδιὰ, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Μαγίστρου Ντ' Ἀμπουσόν, ὅστις μᾶς πληροφορεῖ πῶς τὸ ὄλον 9,000 Τούρκους ἐφόνευσαν κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν ἐπιθέσεις ἐν τῇ ἀποπεύρᾳ των αὐτῇ ὅπως καταλάβουν τὴν Ρόδον. Ἀφοῦ εἶχον καύσῃ οἱ Τούρκοι ὅ,τι περιττὰ ἔφερον μαζί των, ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων των καὶ ἐγκατέλειψαν μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν νῆσον, κατευθυνθέντες πρὸς τὴν Λυκίαν.

Εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Ἱπποτῶν καὶ τῆς Ρόδου, σοβαρὰς ὑπηρεσίας προσέφερον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Ρόδου, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Εἰς τὴν κατὰ τῆς Ρόδου ἐπίθεσιν τοῦ 1480, ὁ Σουλτάνος Μωχάμετ εἶχε τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ ἀρνησιπάτριδος Δημητρίου Σοφιανοῦ, τοῦ ἐξ Εὐβοίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὸν Ντ' Ἀμπουσόν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τούρκου ἀνακτος Τζεμόρ Ζιζίμ ὡς εἰρήνης περιστερὰ, ἐνῶ ἦτο πράγματι κατάσκοπος, ἀσπασθεὶς τὸν Μωαμεθανισμόν, ὅταν εἶχε καταληφθῆ ἡ πατρίς του ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐνα ἄλλο χαμερπὲς στοιχεῖον ἦτο, δυστυχῶς καὶ ὁ Ρόδιος Ἀντώνιος

Μελίγαλας, ἄσωτος καὶ ἔλεεινὸς χαρακτήρ, ποῦ εἶχε σπαταλήσῃ τὴν πατρικὴν του περιουσίαν εἰς ἀνομίαις. Πρὸς χρηματισμὸν ἠρνήθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐπωλήθη εἰς τοὺς Μουσουλμάνους. Ὁ χαμερπὴς αὐτὸς μητραλοίας, φέρας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀκριβῆ σχέδια τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Ρόδου, ἐπέβη κατόπιν ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν πλοίων εἰς τὴν κατὰ τὴν νήσου του ἐπίθεσιν, ἀλλὰ ἀποθανὼν κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ βρωμερᾶς ἀσθενείας, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγινε βορὰ τῶν καρχαριῶν.

Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ρόδου ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἑβδομήκοντα χιλιάδας ἀνδρας καὶ ἑκατὸν ἐξήκοντα μεγάλα πολεμικὰ σκάφη ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ καράβια. Ἐφθασεν εἰς τὴν νῆσον τὴν 23ην Μαΐου, 1480. Μέρος τοῦ στρατοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα Τριάντα καὶ κατεσκήνωσεν παρὰ τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους Ἁγίου Στέφανος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, ποῦ καλεῖται σήμερον ὁ λόφος τοῦ Σίδνεῦ Σμίθ, ἀπὸ τὸν Ἄγγλον ἐκείνον ποῦ τὸ 1802 παρηκολούθει ἀπὸ ἐκεῖ τὰς κινήσεις τοῦ Γαλλικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Αἰγύπτου, ὁ Καπουδὰν Πασᾶς εἶχε τὸ στρατηγεῖόν του. Ὁ πασᾶς αὐτὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῶν Παλαιολόγων καὶ ἠσπᾶσθη τὸν Μωαμεθανισμὸν καταστάς, ὡς ὄλοι οἱ ἔκφυλοι, θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὰς πρὸς τοὺς Ροδίους προτροπὰς του ὅπως καταστῶσιν στρατιῶται τοῦ Δουρείου Ἴππου καὶ προσβάλουν ἐντὸς τῆς πόλεως τοὺς Ἰππότεας, ἐκεῖνοι ἐκώφευσαν παρὰ τὰς ὑποσχέσεις περὶ προνομίων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν. Ὅχι μόνον δὲν ἤκουσαν εἰς τὰς δελεαστικὰς προσφορὰς τοῦ Παλαιολόγου οἱ εὐγενεῖς Ρόδιοι, ἀλλὰ καὶ συλλαβόντες τὸν Ἄλθανὸν κατάσκοπόν του, ἔσχισαν εἰς πολλὰ τεμάχια αὐτόν, ποῦ ἐστάλη νὰ δολοφονήσῃ τὸν Ντ' Ἀμπουσόν, καθὼς καὶ τὸν σύντροφόν του Δαλματόν.

Αἱ ζημίαι τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Ρόδου ἦσαν

πολλά. Τὰ κτήματά των κατεστράφησαν καὶ τὰ ζῶα των ἐκλάπησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ζῶντες ἐκτὸς τῶν Ἰπποτικῶν φρουρίων, ὑπέστησαν μεγάλας βλάβας ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς στρατιώτας. Διὰ τὰς θυσίας των αὐτὰς ὁ Μαγίστρος τῆς Ρόδου ἤνοιξε τὰς σιταποθήκας τῆς νήσου καὶ ἐπρομήθευσεν ἀπὸ αὐτὰς τοὺς Ροδίους. Ἐπίσης ἐκήρυξεν αὐτοὺς ἀσυδότους πάσης φορολογίας ἐπὶ ἄρκετά χρόνια καὶ ἐθεώρει αὐτοὺς εἰς τὸ ἐξῆς, ὅχι ὅπως πρὶν, κατωτέρους τῶν Ἰπποτῶν, ἀλλ' ἴσους αὐτῶν.

Ἀλλὰ δὲν ἀφέθησαν ἐλεύθεροι οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Ἰππόται ἐπὶ πολὺ διάστημα, χωρὶς νὰ ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐχθρόν. Τῷ 1522 ἐπανῆλθον ἰσχυρότεροι κατὰ τῆς Ρόδου οἱ Ὀθωμανοί. Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἡρωϊκὴ Ρόδος, τῶν Ἰπποτῶν μὴ ἐχόντων καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ τὰς Χριστιανικὰς τῆς Εὐρώπης δυνάμεις. Ἐξαντληθέντες οἱ ἄνδρεῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς νήσου, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Τὴν πρώτην Ἰανουαρίου 1523, ἐγκατέλειψε τὴν Ρόδον μετὰ τοῦ προσωπικοῦ του, ὁ τελευταῖος αὐτῆς Μαγίστρος Βιλλιέρς Ντέ Λιλ Ἀδάμς, ἀφήσας ὀπίσω του τὴν ἐρειπωμένην νήσον καὶ τοὺς Ἑλληνας πολίτας τῆς εἰς τὸ ἔλεος τῶν Μουσουλμάνων. Εἰς αὐτὴν ἐγκατέστησαν οἱ Τούρκοι τὸν Πασᾶν τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅστις εἶχεν ὑπὸ αὐτὸν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς νήσους ποὺ κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ὑπὸ τοὺς νέους κυριάρχους, ἡ Ρόδος ἐφορολογεῖτο καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπέκειντο κατ' ἀρχὰς εἰς πολλοὺς ἐξευτελισμοὺς. Ἀρκετοὶ Ρόδιοι εἶχον ἐκπατρισθῆ. Τινὲς περιῆλθον τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτὰς ζητοῦντες βοήθειαν πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ Ρόδιοι ἐπαναστάται Μανώλης Κοσκινιάτης, Χρυσολωρᾶς Γρατιάνος καὶ Φραγκούλης Ζακουλῆς, ποὺ ἀπέβησαν πλοίου τύπου Βεργαντίνου καὶ ἐπερίμεναν εἰς μάτην παρὰ τὰ Κρητικὰ παράλια τὴν ἐπιστροφήν τῶν Ἰπποτῶν, τῷ 1523.

Οἱ Ρόδιοι δὲ πού παρέμειναν εἰς τὴν πατρίδα των, εἰργάζοντο μυστικῶς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας.

Εἰς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος ἦτο καὶ ὁ σεβάσμιος Μητροπολίτης Ρόδου Εὐθύμιος, ὅστις εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἰπποτῶν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1531. Ἀπὸ δὲ τοὺς Ροδίους πού ἔδρασαν μορφωτικῶς, ἀναφέρω μόνον τὸν Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλάν, ἕνα ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, συγγραφέα τῶν ποιητικῶν ἔργων, «ἡ ἱστορικὴ ἐξήγησις τοῦ Βελισαρίου», «τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου», «ὁ θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως» καὶ ἄλλων.

Χαραυγὴ καὶ πόθοι.

Ἐπὶ διακόσια ἐνενήκοντα καὶ ὀκτῶ ἔτη παρέμεινεν ὑπόδουλος εἰς τοὺς Τούρκους ἡ Ἑλληνὶς Ρόδος, ἀναμένουσα τὴν χαραυγὴν τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας θὰ ἐσκόρπιζε τὸ σκότος τῆς στυγνῆς δουλείας. Οἱ πόθοι των ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν μορφήν ὅταν τὸ 1821 σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἐξεγείρετο κατ' ἐκείνων πού κατεῖχον καὶ τὴν προσφιλῆ των νῆσον. Καὶ ἔσπευσαν τότε οἱ Ἑλληνες τῆς Ρόδου εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐπαναστατημένης κοινῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Καὶ ὑπήκουσαν εἰς τὸ κέλευσμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ ὠρκίσθησαν τὸν ὄρκον τῶν Φιλικῶν, νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι ἢ νὰ ἀποθάνουν ὡς Ἑλληνες. Καὶ κατῆλθεν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους ὁ ἰατρὸς Παναγιώτης Ν. Ρόδιος, ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντα τῆς Γενικῆς Γραμματείας τοῦ ἀγωνιζομένου κράτους, προσφέρας μεγάλας υπηρεσίας εἰς τὴν αἰμάσουσαν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῆς γραφίδος καὶ διὰ τοῦ ξίφους. Ὁ μέγας αὐτὸς γόνος τῆς φωτοδότηρας Ρόδου εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ὡς ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ νεοσυστάτου βασιλείου. Ὑπῆρξε δὲ αὐτὸς ὁ ἰδρυτὴς τῆς

Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1826. Ἦτο εἷς τῶν δώδεκα στρατηγῶν τοῦ Ὀθωνος καὶ ἐκδότης τῆς «Στρατιωτικῆς Προόδου», τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι στρατιωτικῆς ἐφημερίδος.

Ἐπεὶ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἠγωνίσθη ἐπίσης καὶ ὁ Ἀθανάσιος Καζούλης, ἔνθερμον μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, καθὼς καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Καστρίσιος, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ὡς λοχαγὸς εἰς τὴν Φάλαγγα τῶν Φιλελλήνων καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ῥόδιοι πατριῶται.

Ὅταν ἀποκατεστάθῃ ἐθνικῶς ἡ Ἑλλάς, αἱ προστάτιδες Δυνάμεις παρεχώρησαν τὴν Ἑλληνίδα Ῥόδον εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπειδὴ κεῖται παρὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκτοτε παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, μὲ τοὺς ὁποῖους οἱ Ῥόδιοι εὐρίσκοντο εἰς κᾶπως εὐνοϊκὰς σχέσεις, τῶν Ἑλλήνων αὐτοδιοικουμένων κοινοτικῶς, καὶ ἐχόντων τὴν ἐλευθερίαν τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας των. Ἐπὶ τῇ ἀνόδῳ τῶν Νεοτούρκων εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ Ῥόδος ἀντεπροσωπεύθη εἰς τὴν Τουρκικὴν Βουλὴν. Κατὰ τὴν παρελθούσαν δὲ πεντηκονταετίαν καὶ πρὸ τῆς κατοχῆς τῆς Ῥόδου ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ἡ νῆσος τῶν Ῥόδων εἶχεν ἐπανακτήσῃ ἀρκετὰς ἐμπορικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις χάρις εἰς τὴν φιλεργίαν καὶ δυναμικότητα τῶν Ῥοδίων, οἵτινες καὶ ἐπλούτισαν τὴν γενέθλιόν των γῆν μὲ καλλιμάρμαρα κτίρια τῶν μουσῶν καὶ τῆς θρησκείας.

Ἡ πρόοδος αὐτὴ ἐσταμάτησεν ἀπὸ τὸ 1912, ὅταν οἱ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὴν Ῥόδον.

Οἱ Τούρκοι εὐρίσκοντο, τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει μετὰ τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος εἶχεν ἐπιτεθῆ καὶ κατέλαβε τὴν Τρίπολιν. Ἡ Ἰταλία προφασισθεῖσα πῶς ἡ Τουρκία διετήρει ἀνταρτικὰ στρατεύματα ἐναντίον τῆς ἐν Τριπολίτιδι, ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Ῥόδον καὶ τὰς ἄλλας Τουρκοκρατουμένας Ἑλληνικὰς νήσους, ἵνα βιάσῃ τὴν Πύλην νὰ κλείσῃ μὲ αὐτὴν εἰρήνην. Ὑπεσχέθη δὲ εἰς τοὺς Τούρκους πῶς θὰ ἐγκατέλειπε τὰς νήσους αὐτάς ὅταν θὰ ἀπεσύροντο ἀπὸ τὴν Τρι-

πολιν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ στρατιῶται. Ἡ Τουρκία ἀπε-
σύρθη, ἀλλ' ἡ Ἰταλία παρεσπόνδησε. Παρέμεινεν ἐν
Ρόδῳ, ὅπου καὶ ἐφήρμοσεν ἔκτοτε ἀρχὰς τυραννικὰς
καὶ μισελληνικὰς ποῦ κατεσπίλωσαν καὶ τὸν χριστι-
ανισμὸν καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν. Εἰς τὰ καταθλιπτικὰ
μέτρα τῶν Ἰταλῶν, ποῦ βαρύνουν θανασίμως τὸν
Ροδιακὸν λαόν, ἐξηγέρθησαν κατὰ περιόδους οἱ Ἑλ-
ληνες τῆς Ρόδου, ἀλλ' αἱ διαμαρτυρίαι τῶν ἐπνίγη-
σαν εἰς τὸ αἷμά των. Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἰταλῶν
ἐν Ρόδῳ καὶ περὶ τῶν γεγονότων ποῦ διεδραματί-
σθησαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἀπὸ τὸν Μάϊον τοῦ 1912
καὶ κατόπιν, δύναται νὰ πληροφορηθῇ ὁ ἀναγνώστης
ἀπὸ τὰς εἰδικὰς περὶ τῆς Ἰταλοκρατουμένης Δωδε-
κανήσου μελέτας τοῦ γράφοντος Ἀγγλικὰς τε καὶ
Ἑλληνικὰς.

Η ΝΗΣΟΣ ΚΩΣ

Μετά την πρωτεύουσαν τῆς Δωδεκανήσου, Ρόδον, ἔρχεται δευτέρα εἰς μέγεθος καὶ μεγαλείον ἢ ὄνειρῶδης Κῶς. Τὸ μῆκός της εἶναι τριάκοντα καὶ ἑπτὰ χιλιόμετρα, μὲ περιφέρειαν 104 καὶ ἔμβαδὸν περὶ τὰ 155 τετραγ. χιλιόμετρα. Κεῖται παρὰ τὸν ἱστορικὸν κόλπον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, πλησίον τῆς Κνιδίας χερσονήσου καὶ τῆς μικρᾶς της θυγατρὸς Νισύρου. Ἡ παραγωγικότης τοῦ ἐδάφους της εἶναι ἀκμαιοτάτη. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ κλεινοὶ πρόγονοί μας ἔλεγον πῶς «ὄν οὐ θρέψαι Κῶς, ἐκείνον δὲ οὐδ' Αἴγυπτος». Ἐκεῖνον δηλαδὴ πὺ δὲν μπορεῖ νὰ θρέψῃ ἡ Κῶς, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ Αἴγυπτος μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ. Καὶ εἰς ποιότητα καὶ εἰς ποσότητα ὁ πλοῦτος τῆς Κωακῆς γῆς ἦτο πάντοτε ἀρχοντικός. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ φρούτα καὶ λαχανικά, ἄφηναν συχνὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Κῶ καὶ ἔπλεον πρὸς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ὅπου ἀνεμούντο αἱ φημισμέναι σαλάται καὶ τὰ ὀπωρικά τῶν Κῶων, πὺ τόσες φορές ὑμνήθησαν ἀπὸ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς ἱστορικούς. Πρὸς τούτοις ἡ νῆσος παράγει σταφυλὰς ἀρίστας, οἶνον ἐξαίρετον, ἐλαίας, τὰς περιφήμους σταφίδας Σουλτάννα, λεμόνια, πορτοκάλια, ὕδροπέποννας, σιτάρι, βαμβάκια, σεσάμι, κριθάρι, ἀραβόσιτον καὶ ἄλλα. Ἐσπεριδοειδῶν καρπῶν δὲν παράγει ἀφθονίαν ὄσσην καὶ πρὸ τοῦ 1850, ὁπότεν ὁ τρομερὸς παγετὸς πὺ ἐνέσκηψεν εἰς τὴν νῆσον τὸ ἔτος αὐτὸ εἶχε καταστρέψῃ τοὺς ὀπωροκήπους της. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δένδρα τῆς Κῶ εἶναι καὶ ὁ σεβαστὸς πλάτανός της, τὸν ὁποῖον ἡ λαϊκὴ παράδοσις παραδέχε-

ται ὡς ἐκεῖνον ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Ἴπποκράτης ἐδίδασκε τὴν ἰατρικὴν εἰς τοὺς μαθητάς του. Εἶναι, πράγματι, παλαιότατος. Οἱ γηραιοὶ κλάδοι κατακουρασμένοι ἀπὸ τὸ πέρασμα τόσων αἰώνων, ἀναπαύοντα πάνω στοὺς στύλους, πού ἔθεσαν κάτω ἀπὸ αὐτοὺς οἱ εὐγνώμονες Κῶοι. Ἡ περιφέρεια τοῦ κορμοῦ του εἶναι τριάκοντα ποδάρια.

Ἡ Ἑλληνὶς αὐτὴ νῆσος ἔχει ἐπίσης πηγὰς πολυτίμων μετάλλων διὰ τὴν βιομηχανίαν, ὡς σίδηρον, μαγνήτην, χαλκόν, ἀργυρομόλυβδον, ἀλουμίσιον, στίψην, ἀμίαντον, καθὼς καὶ μάρμαρα χρωματιστά, γαιάνθρακας, θεῖον καὶ μεταλλικὰ ὕδατα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Κῶ ἦσαν περιζήτητα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Ἑλληνας καὶ Λατίνοι ἐπλεξαν πολλὰ ἐγκώμια δι' αὐτά. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει πῶς ἡ τέχνη τῆς κατεργασίας τῆς μετάξης ἀπὸ εἶδος τινὸς κάμπιας ἦτο γνωστὴ ἀρχαίῳθεν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς νήσου ταύτης. Ὁ Πλίνιος, ὁ Ἰουβενάλης, ὁ Ὁράτιος μνημονεύουν ἐπαινετικῶς τὰ λεπτὰ αὐτὰ Κῶτικα ὑφάσματα.

Ἡ νῆσος Κῶς ὀπῆρξε πάντοτε Ἑλληνικωτάτη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Οἱ προηγμένοι εἰς ὅλα πολῖται αὐτῆς οὐδέποτε ὑτέρησαν εἰς πατριωτισμὸν καὶ εἰς ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Κῶ ἦσαν οἱ Πελασγοί, Ἑλληνας πού προσήχοντο εἰς τὸν Πάτριον Δία, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέπεμπον τὰς ἱκεσίας των αἱ Κωακαὶ οἰκογένεια τῶν Ἀντιμαχιδῶν, τῶν Ἀρχιαδῶν, τῶν Εὐρυανακτιδῶν, αἵτινες καὶ ἔδωσαν τὰ ὀνόματά των εἰς τὰς περιφερείας ὅπου ἔζων πρὸ τοῦ 2,000 π. Χ.

Κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα κατῴκησαν τὴν νῆσον οἱ Αἰγαῖοι, Ἑλληνας καὶ αὐτοί, ἐλθόντες ἐκ Κρήτης. Αὐτοὺς δὲ ἠκολούθησαν εἰς Κῶν οἱ ἕξ Ἐπιδαύρου Δωριεῖς, οἵτινες καὶ παραμείναντες ἐπὶ τῆς ὀνειρώδους αὐτῆς νήσου ἴδρυσαν τὸ περιώνυμον Ἀσκληπιεῖον εἰς τὸ ὁποῖον προσήρχοντο καὶ

ένοσηλεύοντο οί άσθενείς. Ήτο δέ τὸ ἴδρυμα αὐτὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸν θεὸν τῆς Ὑγείας Ἀσκληπιόν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ προσηύχοντο οἱ νοσοῦντες ὑπὲρ τῆς ἀναρρώσεώς των. Οἱ ἱερεῖς τοῦ τεμένουσ αὐτοῦ ἐξετέλουσ καθήκοντα ψυχιάτρου. Οἱ πάσχοντες ὑπεχρεοῦντο νά ἐκθέτουν τὰ συμπτώματα τῶν νοσημάτων των, ἅτινα καὶ ἐγράφοντο ἐπὶ λιθίνων πλακῶν. Ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν στηριχθεῖσ ὁ Ἰπποκράτης ἐθέσπισε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐχειραφέτησε ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν ἐκείνην τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀνεγνωρίσθη παγκοσμίως, ὁ δαιμόνιος αὐτὸς Κῶος καὶ μέγιστος Δωδεκανήσιος, ὡς ὁ πατήρ τῆς Ἰατρικῆς.

Οἱ Δωριεῖς Ἑλληνες τῆς νήσου Κῶ ἐξεστράτευσαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀδελφῶν των εἰς τὸν κατὰ τῆς Τρωάδος πόλεμον, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Εὐρυποῖλου, μνημονευόμενοι εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου.

Κατὰ τῷ 443 π. Χ. ἡ νήσος τῶν προηγμένων Κῶων ἀπετέλει τμῆμα τῆς Ἀθηναϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὑπαγομένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καρίας. Τὸ δὲ 412 ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀστύοχον, ἐπετέθη ἐναντίον καὶ ἐκυρίευσε τὴν νήσον, ἣτις εἶχε, κατὰ τὴν μακρυνὴν ἐκείνην ἐποχὴν καταστραφῆ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς σεισμοὺς. Οἱ Κῶοι ἦσαν τότε σύμμαχοι τῶν ἐχθρῶν τῶν Πελοποννησίων, Ἀθηναίων, δι' αὐτὸ καὶ ὑπέφεραν πολλὰς ζημίας, ἀναγκασθέντες νά ἐγκαταλείψουν τὰς πατρικὰς των ἐστίας καὶ νά ἐγκατασταθοῦν ἄλλοι μὲν εἰς τὴν νήσον Ἀστυπάλαιον, ἄλλοι δὲ μετέφεραν τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ἴδρυσαν τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Κῶ εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ παρέμειναν αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοὶ των. Κατὰ τὸ εἰκοστὸν δὲ καὶ τέταρτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, οἱ φίλεργοι καὶ προδευτικοὶ αὐτοὶ Ἑλληνες ἔκτισαν ἕξοχον λιμένα τῆς νέας των πόλεως εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν ἀκτὴν

τῆς νήσου καθὼς καὶ τείχη ἰσχυρὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπανακτήσῃ τὴν Κῶ (408 π. Χ.).

Τὴν νῆσον ταύτην εἶχον μεταχειρισθῆ ὡς ναυτικὴν κατὰ τῆς Ρόδου βάσιν οἱ Πελοποννήσιοι, ὅταν δὲ ἐξετόπισαν αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρησίμευσε ὡς τοιαύτη καὶ εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον.

Ἡ Κῶς ἤκμαζεν ὅταν ἐπεκράτουν αἱ Ἀθῆναι ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τὸ 366 π. Χ. ἀνήρχετο εἰς 160,000 κατοίκους. Διαρκούσης τῆς περιόδου ταύτης, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς τρίτης προ-Χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος, ὁ ἐκ Βαθυλῶνος μαθηματικὸς Βέροσος εἶχεν ἰδρύσῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτῇ νήσῳ φημισμένην σχολὴν ἀστρονομίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἐξηπλώθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀστέρων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐπίσης αὐτὴν ἤκμασεν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ καὶ ὁ μέγας ἐλεγειακὸς ποιητὴς Φιλητᾶς (300 π. Χ.), διδάσκαλος τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Δευτέρου καὶ τοῦ Θεοκρίτου. Ἦτο δὲ καὶ ἄριστος γραμματικὸς ὡς καὶ Ἑλλην πατριώτης, ἐκ τῶν πολλῶν πού ἐγέννησεν ἡ Κωακὴ γῆ. Πρῶτος αὐτός, ἀπεπειράθη νὰ γράψῃ Ὅμηρικὸν λεξικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄτακτοι γλῶσσαι». Ὁ συνησιώτης καὶ μαθητὴς του, τρανὸς Θεόκριτος, ἡ μήτηρ τοῦ ὁποίου ἦτο Κώτισσα, τὸν χαρακτηρίζει εἰς τὸ ἑβδομον εἰδύλλιον του ὡς τὸν μέγιστον διδάσκαλον τῆς νέας ποιητικῆς τέχνης. Ὁ Σουΐδας μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὁ Κῶος αὐτὸς ποιητὴς ἐλεγείων ἔγραψε «ἐπιγράμματα, ἐλεγεία καὶ ἄλλα ἔργα».

Ὁ Φιλητᾶς ἔζησε καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ πόλις ἦτο ἐν τῇ δόξῃ της, δι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ συγγραφεῖς τὸν παρουσιάζουν ὡς τὸν «πλέον πνευματώδη καὶ πρωτότυπον ποιητὴν τῆς Ἀλεξανδρικῆς περιόδου».

Ὁ Φιλητᾶς εἰργάζετο ὑπερβολικὰ εἰς τὰς μελέτας καὶ τὰ ἔργα του, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ καταστῇ ἰσχνότατος. Φημολογεῖται, παρ' ἀρχαίοις πῶς ἔθετε

μόλυβδον ἐντὸς τῶν ὑποδημάτων του ἵνα μὴ τὸν σηκῶσῃ ὁ ἄνεμος. Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν ὠραίαν Κῶαν Βιτίδα, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ ἀφιέρωσε τινὰ τῶν ποιημάτων του. Πολλάκις συνηντᾶτο ἢ Βίτις καὶ ὁ Φιλητᾶς ὑπὸ τὸν πλάτανον τοῦ Ἴπποκράτους, ὅπου καὶ ἀντήλλασσαν μεθυστικὰς ὑποσχέσεις ἀμοιβαίας καὶ αἰωνίας ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. Ὑπὸ τὰ ἀμφιλαφῆ φυλλώματα τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ δένδρου ἔγραφεν ὁ Κῶος ποιητὴς θερμοὺς στίχους πρὸς τὴν ἐκλεκτὴν τῆς καρδιάς του.

Οἱ Κῶοι ἴδρυσαν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τὸν ἀνδριάντα τοῦ εὐκλεοῦς συνδημότου των, πού ἀπέθανεν ἀπὸ ὑπερκόπωσιν.

Σύγχρονος τοῦ Φιλητᾶ ἦτο καὶ ὁ Κῶος ἐπίσης Κριτόδημος, ἄριστος χειροῦργος, καταγόμενος ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀσκληπιαδῶν. Ὁ Ἀριανὸς μᾶς λέγει πῶς ὁ Ἕλλην αὐτὸς πολίτης τῆς Κῶ ἐνοσήλευσε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅταν εἶχε πληγωθῆ τῶ 326 π. Χ. εἰς τὴν ἐπίθεσιν πού ἔκαμε κατὰ τῶν φρουρίων τῶν Μαλλιανῶν.

Ὁ δὲ Κῶος Καφισόφων διεκρίνετο διὰ τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα, ἐπαινεθεὶς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδελφέως, (285 π. Χ.).

Τὸ 226 π. Χ. διέπρεψε μεταξὺ τῶν ἰατρῶν καὶ ὁ Κῶος Ἀρχάγαθος, ὁ ὁποῖος ἦτο φίλος τοῦ Κράσσονος, νοσηλεύσας ἀρκετοὺς Ρωμαίους ἀριστοκράτας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Κῶων ἐκείνων πού ἀνεδείχθησαν εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας εἶναι μέγας, αἱ δὲ ὑπηρεσίαι των πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμὸν ἀνεκτίμητοι.

Κορυφαῖος ὅμως τῶν Κῶων παραμένει ὁ γίγας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ θεῖος καὶ σεπτὸς εὐεργέτης ὄλων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, τῶν παρελθόντων αἰώνων καὶ τῶν ἄλλων πού ἀκολουθοῦν αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀβεβαιότητα, ὁ δεδοξασμένος καὶ τιμημένος πατὴρ τῆς ἱατρικῆς Ἴπποκράτης, υἱὸς τοῦ ἱερέως Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς μαίας Φεναρέτης.

Ὁ ἀθάνατος αὐτὸς ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἑλληνίδι Κῶ τὴν 26ην Μαΐου 457 π. Χ. Ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 104 ἐτῶν. Καὶ μόνον τὸ τέκνον αὐτὸ τῆς νήσου Κῶ θὰ ἦτο ἄρκετὸν νὰ ἀνυψώσῃ τὴν γενέτειράν του καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν, ἐπὶ τῆς πρώτης γραμμῆς τῶν πραγματικῶς μεγάλων ἐθνῶν.

Καὶ ἄλλους εὐκλειεῖς υἱοὺς ἐδώρησεν ἡ Κωακὴ γῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Ὁ ἀμίμητος ζωγράφος τῆς «Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης», Ἀπελλῆς, ἦτο ὡσαύτως Κῶος. Ὁ Πινδαρικὸς ποιητὴς Ἀμφιμένης, τὸν ὁποῖον ἐπήνεσεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Κῶ. Ὁ κράτιστος τῶν κωμικῶν ποιητῶν μεταξὺ τῶν Δωριέων Ἐπίχαρμος, φιλοσοφικὸς καὶ ἠθικὸς, κατήγετο ἀπὸ τὴν αὐτὴν Ἑλληνικὴν νήσον. Ὁ ἱστορικὸς Εὐήμερος, ὁ Ἑλλην βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος II, ὁ δεινὸς ρήτωρ Ἀντώνιος, ἡ μήτηρ τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, ὁ στρατηγὸς Φιλόφρων ποὺ ἐπολέμησεν εἰς τὸ Σουέζ, ὁ πατὴρ τοῦ Ἐπιχάρμου καὶ διακεκριμένος ἱατρὸς Ἐλόθαλης, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας Ἰππόκριτος καὶ ἄλλοι.

Τῷ 256 π. Χ. μεγάλαι διεξήχθησαν ναυμαχίαι εἰς τὰ δοξασμένα παράλια τῆς Κῶ μεταξὺ τοῦ Ἀντιγόνου τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας, ὅταν αὐτοὶ διεξεδίκουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ μάχη τοῦ 248 π. Χ. ἔσπεψε τὰ ὄπλα τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Τρίτου μὲ τὸν στέφανον τῆς νίκης. Μετὰ δὲ 46 ἔτη, ἦτοι τῷ 202, οἱ Κῶοι, σύμμαχοι ὄντες τῶν Ροδίων, ἐπολέμησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου. Ὁ στόλος τοῦ Φιλίππου ἐπετέθη ἐναντίον τῆς νήσου, ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι Κῶοι ἀντέκρουσαν αὐτὸν ἐρρωμένως καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα των. Τὰ πειρατικὰ ὅμως σώματα τῆς Κρήτης, ποὺ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπετέθησαν μετὰ δύο χρόνια ἐπὶ τῆς Κῶ καὶ ἐπέφερον μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς κατοίκους τῆς.

Ἡ βλάβη τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Κῶοι κατὰ τοὺς διαφόρους πολέμους μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς νήσου τῶν ὑπὸ τῆς Ρώμης ὑπῆρξε σχεδὸν ἀνεπαίσθητος παραβαλλομένη μὲ ἐκείνην ποὺ ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ὅταν οὗτοι κατέλαβον τὴν νῆσον ἐληλάτησαν τοὺς Ἕλληνας πολίτας τῆς καὶ ἔκλεψαν καὶ αὐτὰ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τῶν. Κατέστρεψαν προσέτι καὶ τὸ ἀκμαῖον ἐμπόριόν τῶν.

Καταστροφή καὶ πενία ἦσαν τὰ μόνα ἀγαθὰ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κῶ. Ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ ἐπεσωρεύθησαν ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν Κῶων παρὰ τῶν Ρωμαίων κατακτητῶν, οὐδέποτε ἀνέκυψεν ἢ δυστυχῆς Ἑλληνικὴ νῆσος, ἐνῶ πολλὰ εἶχον ὠφεληθῆ οἱ ξένοι ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὸ ἀκούραστον καὶ ἐρευνητικὸν πνεῦμα τῶν κατοίκων τῆς.

Ἡ Ρωμαϊκὴ πρὸς παντὸς ἰατρικὴ ἀπεκόμισε σημαντικὰ μαθήματα ἀπὸ τοὺς διασήμους Κῶους ἰατροὺς, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐβάσισε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς διαγνώσεως καὶ θεραπείας τῶν διαφορῶν ἀσθενειῶν. Καὶ μετεφυτεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὰς κτήσεις αὐτῆς τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ φῶτα τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων τῆς Κῶ καὶ μετελαμπαδεύθησαν αὐτὰ ἀργότερον εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐξηπλώθησαν εἰς κάθε γωνίαν τῆς γῆς. Καὶ ζῆ σήμερον πανένδοξος ἡ Ἑλληνικὴ ἰατρικὴ τῆς Κῶ καὶ ὁ ὄρκος τοῦ Ἱπποκράτους τῆς εἰς κάθε πανεπιστήμιον τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ἐνῶ ἔχει ταφῆ εἰς τὴν λήθην τοῦ παρελθόντος τὸ πρόσκαιρον καὶ ἐπιφανειακὸν κλέος τῆς Ρώμης.

Γέφυραι τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Κωακῆς ἰατρικῆς, ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν ὑπῆρξαν πολλαί. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγονται καὶ οἱ Κῶοι ἐκεῖνοι Ἀσκληπιάδαι ποὺ εἶχον συνεχίση τὸ ἱερὸν ἔργον τοῦ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς καὶ συμπολίτου τῶν διαρκούσης τῆς κατοχῆς τῆς νήσου τῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς Κῶους ἰατροὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης

ἦτο καὶ ὁ βαθύνους Ξενοφῶν, ὅστις ἔζησε τὸ 53 μ. Χ. Ἦτο ἰατρὸς τοῦ Ρωμαίου Αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐκέρδισε πολλὰ προνόμια διὰ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Οἱ Κῶοι, ἀναγνωρίσαντες τὰς ἀπείρους ἐκδουλεύσεις πού προσέφερεν εἰς τὴν γενέτειράν του ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ τῆς Ρώμης καὶ χάρις εἰς τὰς πολλαπλᾶς σχέσεις του μετὰ τῶν Ρωμαίων εὐπατριδῶν ἀφιέρωσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐξέδραν τοῦ περιλάμπρου καὶ φημισμένου θεάτρου των. Ὁ Ἕλλην αὐτὸς πολίτης τῆς Κῶ εἶχεν ἐπισκεφθῆ ἰσχύει καὶ τὴν Ἀγγλίαν.

Καὶ ὁ Κῶος γραμματικὸς Νικίας, φίλος τοῦ σοφοῦ Κικέρωνος, πού ἤκμασε τῷ 50-45 π. Χ., ὑπῆρξεν ἐπίσης ἓνα τῶν εὐκλεῶν τέκνων τῆς Ἑλληνικωτάτης αὐτῆς νήσου πού ἐγνώρισε τὰ ζηλευτὰ πνευματικὰ προσόντα τῶν συμπατριωτῶν του πρὸς τοὺς ξένους.

Ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν ὄντες οἱ Ἕλληνες Κῶοι, ὑπέκειντο εἰς τὰς ὀρέξεις τῶν κατὰ καιρῶν κυβερνώντων τὴν Ρώμην. Φιλελεύθεροι ἄρχοντες ἐπέτρεπον εἰς τὸν λαὸν περισσότερα δικαιώματα αὐτοδιοικήσεως καὶ δράσεως. Ἄνδρες αἰμοβόροι καὶ τυραννικοὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν ἱεροεξετάσεις καὶ μαρτύρια. Ἄλλὰ εἴτε ὑπὸ τοὺς πρώτους εἴτε ὑπὸ τοὺς τελευταίους ζῶντες οἱ προοδευτικοὶ Κῶοι ἠδυνήθησαν νὰ περιφρουρήσουν τὸν Ἑλληνικὸν τῶν ἐθνισμὸν καὶ νὰ διασώσουν τὰς παραδόσεις των, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χαρακτήρα των, ἀμόλυντα πάντα καὶ ἀκέραια ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ ἀπὸ αἰῶνα εἰς αἰῶνα. Τίποτα τὸ ξενικὸν δὲν υἰοθέτησαν οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου Κῶ, διότι οὐδὲν ὑπῆρξε ποτὲ βαθύτερον καὶ ἀνώτερον τῆς Ἑλληνικῆς των παρακαταθήκης καὶ μορφώσεως. Δὲν εἶχαν ἄλλως τε κατέλθη οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ εἰς τὴν νήσον των μὲ σκοπὸν νὰ ἐκπολιτίσουν τὸν γηγενῆ λαὸν της, μὲ πολιτισμὸν ἀπόντα. Σκοπὸς αὐτῶν κύριος ὑπῆρξεν ἡ ἀρπαγὴ, ἡ λεηλασία, ἡ καταστροφή καὶ τὸ ἀδίκημα. Ἐπὶ τοιούτων προσόντων οὐδέποτε ἐστηρίχθη κυβέρνησις καὶ κρά-

τος ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα. Οὕτε καὶ τὰ τοιαῦτα ἐστάθησαν ποτὲ ἱκανὰ νὰ προκαλέσουν τὸν σεβασμὸν καὶ νὰ κερδίσουν τὴν ἀγάπην τῶν κυβερνωμένων.

Αὐτὰ ἐδημιούργησαν ἄλλοτε μὲν φανερόν, ἄλλοτε δὲ μυστικὸν μῖσος, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, κατὰ τῶν κυβερνησάντων, ὅπερ μίαν ἡμέραν ὠγκώθη εἰς ἀπειλητικὸν καὶ τρομερὸν ρεῦμα ποῦ ἐσάρωσε τοὺς χθῆς λογιζομένους πανισχύρους δεσπότας, συμπαρασύρων ἀτυχῶς μαζύ των καὶ ἀθώας ὑπάρξεις καμμίαν ἐχούσας ἀπολύτως σχέσιν μὲ τὰ κακούργα ἔργα των.

Μία ἀπὸ τὰς τυραννικὰς κυβερνήσεις τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς Ἑλληνίδος Κῶ ἦτο καὶ ἡ τοῦ 73 Μ. Χ. ἣτις ἀφήρесе ἀπὸ τοὺς κατοίκους αὐτῆς τὰ ὀλίγα ἐναπομείναντα προνόμιά των, θῆσασα τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν κυριαρχίαν τῆς «Νησιωτικῆς Περιφέρειας» τῆς Ρώμης. Αἱ αὐστηραὶ διαμαρτυρίαι τῶν πολιτῶν της εὔρον ἀντιμετώπους τὰς δολοφόνους λόγχας τῶν ἐκδικητικῶν στρατιωτῶν τῆς Ρωμαϊκῆς σατραπείας, ἀναγκάσαντας αὐτὰς εἰς σιωπὴν, ἡ ὁποία καὶ ἐκυριάρχησε ἐπὶ κάμποσα χρόνια ἐπάνω σὸ τοῦ πεφιλημένου νησιὸς τόσων μεγάλων ἀνδρῶν.

Οἱ σεισμοὶ δὲ ποῦ ἐνέσκηψαν ἐν τῇ νήσῳ, ὡς ὁ μέγας ἐκεῖνος τοῦ 554 μ. Χ., ἐκλόνισαν περισσότερον τοὺς βαρυαλγούντας δούλους τῆς Ρωμαϊκῆς στρατοκρατίας καὶ ἀτασθαλίας. Εἰς τοιοῦτον ταπεινὸν βαθμὸν εἶχε καταπέση τὸ φρόνημα μερικῶν Κῶων ὡς ἐκ τῶν πιέσεων καὶ τῶν στερήσεων, τὰς ὁποίας, ὅλας, ἐπεσώρευσε ἡ μῆνις τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν κυριάρχων των, καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀπόγνωσις τινων, ὥστε ὁ κόσμος τῆς Κῶ ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ἀπὸ τὴν Ρώμην, καὶ τὴν κατοχὴν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 641 μ. Χ., ἡ Κῶς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν προδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου της. Ἡ πόλις ἐλεηλατήθη, καὶ πολλὰ ἰδρύματα αὐτῆς κατεδαφίσθησαν. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου

οἱ Ἄραβες εἶχον ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ρόδου καὶ καταλαβόντες αὐτὴν (641—668 μ. Χ.) κατεθρυμμάτισαν τὸν χαμαὶ κείμενον τότε, ἐκ σεισμικῆς δονίσεως Κολοσσὸν καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἑβραίους. Τὰ χάλκινα θρύμματα αὐτοῦ εἶχον φορτωθῆ εἰς 980 καμήλους.

Τῷ 1204 μ. Χ., ἡ νῆσος Κῶς εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἀποτελέσασα δουκάτον τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας των, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Λέοντος Γαθαλά. Ἀλλὰ τῷ 1261, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη ἐκ νέου ἀπὸ τὸν Μ. Παλαιολόγον, ὑπήχθη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.

Τῷ 1312 πειραταὶ ἐκ Καταλωνίας ἐπέδραμον ἐπὶ τῆς Κῶ καὶ ἐλεηλάτησαν τοὺς Ἑλληνας κατοίκους αὐτῆς. Μετὰ τρία ἔτη, ἦτοι τῷ 1315, οἱ Ἰππῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, κατέκτησαν τὴν νῆσον, ἔχοντες ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν Φούλκ Ντὲ Βιλλαρέτ. Ὑπὸ τοὺς ἰππῶτας αὐτοὺς τῆς Μάλτας, ἡ Κῶς παρέμεινε ἐπὶ διακόσια καὶ ὀκτῶ ἔτη. Μολονότι τῶν ἰπποτῶν ἡ θρησκεία διέφερε μὲ ἐκείνην ποὺ ἐπίστευον οἱ Ὀρθόδοξοι Κῶιοι, δὲν ἐπέβαλον οἱ πρῶτοι εἰς τοὺς δευτέρους τὸν τρόπον τῆς ἐξασκήσεως τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων εἰς τοὺς ὑπηκόους των. Ἀφέθησαν ἐλεύθεροι οἱ Κῶιοι νὰ πιστεύουν ἐκεῖνα ποὺ ἐδίδαξαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των διὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Μηδὲ καὶ ἡ γλῶσσά των ἡ Ἑλληνικὴ κατεστρατηγήθη ἀπὸ τοὺς ἀλλογλώσσους κυριάρχους των. Ἐθίχθη ἀρκετὰ τὸ πενιχρὸν θαλάντιόν των διὰ τῆς ἐπιβολῆς βαρέων δι' αὐτοὺς φόρων, ἀλλὰ οἱ Ἰωαννῖται αὐτοὶ δὲν ἔκλεψαν τοὺς θεοὺς των, μαζὺ μὲ τὸν χρυσὸν των, καθὼς εἶχον πράξει οἱ Ρωμαῖοι δεσπῶται. Τὰ μόνον ἴχνη τῆς ἐκ τῆς Κῶ διαβάσεως τῶν ἰπποτῶν αὐτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι τὰ μέχρι σήμερον σωζόμενα ἐκεῖ ἰπποτικὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα εἶχε κτίσει ὁ Βιλλαρέτ.

Ἡ Κῶς ἀνήκε εἰς τοὺς ἰππότας τοῦ τάγματος τῆς Προβιγκίας ὅταν τὸ ἰπποτικὸν τάγμα εἶχε μοιρασθῆ εἰς διαφόρους γλώσσας καὶ παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς ἰδίους μέχρι τοῦ 1356 ὁπότεν ἡ γενικὴ συνεδρίασις πού ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Ἀθινὸν ἔκαμε ἐκ νέου τὴν νῆσον κτῆμα τῶν ἰπποτῶν ὄλων. Οἱ κατὰ καιροὺς ὅμως κάτοχοι τῆς Κῶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύουν εἰς τὸ τάγμα μίαν γαλέραν, πλοῖον πολεμικὸν μὲ εἰκοσιτρία κουπιά.

Τὸ 1456 οἱ Τούρκοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς ἰππότας ἀπὸ τὴν νῆσον αὐτήν. 18.000 Μωαμεθανοὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Κῶ μὲ τριήρεις, καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἰπποτικῶν φρουρίων. Οἱ ἰππόται ὑπερασπίσθησαν ἡρωϊκῶς τὰς θέσεις των. Οἱ Μουσουλμάνοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἐπιβιθασθοῦν εἰς τὰ πλοῖά των, ἐγκαταλείποντες τὴν νῆσον, ὀνομαζομένην τότε ὑπὸ τῶν κατεχόντων αὐτήν Λάγκο. Ἡ ἀπόπειρα τῶν Τούρκων πρὸς κατοχὴν τῆς Κῶ ἐπανελήθη μετ' ἐπιτυχίας τῷ 1523. Καὶ ἔγινε ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ πατρίς τῶν Κῶων Τουρκικὴ, παραμείνασα ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτὸν ἐπὶ τριακόσια ἐνενήκοντα καὶ ἐννέα χρόνια. Κατὰ τὸ μακροχρόνιον αὐτὸ διάστημα οἱ Κῶοι διετήρησαν ἀμόλυτον τὸν ἐθνισμὸν των, καὶ καθάραν τὴν θρησκείαν των. Παρέμειναν Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ καθ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς καὶ συμμετέσχον εἰς ὅλους τοὺς μυστικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐθνεργεσίας των. Εἰς τοὺς καταλόγους τῶν μελῶν τῆς δοξασμένης Φιλικῆς Ἑταιρείας ἔχουν τὴν θέσιν των καὶ οἱ Κῶοι ἀγωνισταί. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας πού προσέφερον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος ὑπέφερον τὰ πάνδεινα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ὀσμανλιδῶν. Μεγάλως ἐπέφερον ζημίας εἰς τοὺς Κῶους οἱ Τούρκοι ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶχον ἐνεργῶς βοηθήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ὅταν αὐτὸς κατεναυμάχει τὰ Αἰγυπτιακὰ πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ πρὸ τῆς νήσου

των, τὸ 1824 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη. Τὴν δὲ 12ην Ἀπριλίου, τοῦ 1832 οἱ Τούρκοι ἐπιδραμόντες ἐπὶ τῆς Κῶ κατέσφαξαν τινὰς ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῆς πρὸς ἐκδίκησιν τῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστατημένους Ἑλληνας ἀρωγῆς των. Πολλοὺς ἐκρέμασαν ἀπὸ τοὺς κλάδους τοῦ ἱστορικοῦ των πλατάνου, καὶ εἰς τὸ Κάτω - Πρινάρι. Ἀκριθὰ ἐπλήρωσαν οἱ Κῶιοι τὴν πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα ἀγάπην των. Τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐπηκολούθησε καὶ ἡ συμφιλίωσις τῶν Τούρκων μετὰ τῶν Κῶων, οἵτινες καὶ ἔζησαν ἐν ὁμονοίᾳ μέχρι τοῦ 1912, ὁπότε κατελήφθη ἡ Κῶς ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ παρέμεινεν ἕκτοτε, ὑποφέρουσα καὶ αὐτὴ τὴν αὐτὴν τύχην μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰταλοκρατουμένων Δωδεκανήσων.

Η ΝΗΣΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ νῆσος Κάρπαθος κεῖται μεταξὺ τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κρήτης. Εἶναι τριάκοντα μίλια νοτιοδυτικῶς τῆς πρώτης καὶ θρέχεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν ποῦ ὀνομάζεται Καρπάθιον Πέλαγος. Κατὰ τὸν Στράβωνα, ἀπέχει 4.000 στάδια ἀπὸ τὴν Λευκὴν Ἀκτὴν τῆς Λιβύης, ἡ δὲ ἐπιφάνεια αὐτῆς εἶναι διακόσια στάδια, ἢ 332 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, κατὰ τοὺς νεωτέρους. Τὸ ὠραῖο αὐτὸ νησί εἶναι σχήματος στενοῦ καὶ μακροῦ, μὲ μᾶκρος τεσσαράκοντα χιλιομέτρων καὶ φάρδος δέκα καὶ ἑπτὰ. Τὸ μέσον αὐτῆς καλύπτεται ἀπὸ θουνὰ γεμάτα ἀπὸ χαράδρας καὶ σπήλαια ποῦ προσδίδουν παλαιὰν καὶ γραφικωτάτην ὄψιν εἰς ὅλην τὴν νῆσον τῶν εὐθαρσῶν Καρπαθίων. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς νήσου εἶναι ἡ Καλὴ Λίμνη ἢ Καλόλιμνο ἔχον ὕψος 5.000 περίπου Ἀγγλικῶν ποδῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ φαίνονται ὅλα σχεδὸν τὰ δωδεκάνησα καθὼς καὶ τὰ Μικρασιατικὰ παράλια. Τὸ ἄλλο βουνὸ τῆς Καρπάθου, Ἅγιος Ἡλίας, ἔχει ὕψος 4.000 ποδῶν. Τὸ ὄρος Λάστος, 1.200 μέτρων, διαιρεῖ τὴν νῆσον εἰς τὴν Ἐπάνω Μεριὰν καὶ εἰς τὴν Κάτω Μεριὰν, τὰ περὶ αὐτὸ δὲ χωρία ὀνομάζονται Μεσοχώρια.

Ἡ νῆσος Κάρπαθος ἔχει λιμένας ἀσφαλεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὰ Πηγάδια καὶ τὸ Τρίστομον. Βαθὺς λιμὴν εἶναι ἐπίσης ὁ Μακρὸς Γιαλός, κείμενος πρὸς νότον τῶν Πηγαδίων. Στὰ νερά των ἀφθονοῦν ψάρια διάφορα, καὶ πρὸ παντὸς σκάροι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γνωστοὶ ἐπίσης εἰς τοὺς ἀρχαίους. Εἰς δὲ τοὺς πόδας τῶν Καρπαθιακῶν σκοπέλων, ποῦ εἶναι βαθεῖα βυθισμένοι στὰ γαλανὰ νερά τῆς νήσου, εἶναι ξαπλωμένα τὰ κάτασπρα κοράλια τοῦ πυθ-

μένος σφιχταγκαλιάζοντα τις άκρογιαλιές και πάρουσιάζοντα ένα υπέροχο κυανόλευκο θέαμα που στο αντίκρυσμά του κτυπᾷ δυνατὰ κάθε καρπάθιου καρδιά.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος πού κεῖται βορειοανατολικῶς τῆς Κρήτης εἶναι ἄρκετὰ εὐφορος, παράγουσα θαυμασίας σταφυλὰς ὀνομαζομένης θράψαις, ἀθύρια, μαυρομαρώνια, ροδομούσια, καράτα. Ἐπίσης τομάτες, σῦκα, φασόλια, κολοκύθια, μπάμιες, μῆλα, λεμόνια, κυδώνια, καρύδια, ἐλαίαις, ἀμύγδαλα, μέταξαν, καθὼς καὶ ἄνθη πολλὰ, ὡς τριαντάφυλλα, κρίνους, βασιλικούς, καὶ ἄλλα. Ἡ πλουσία Καρπαθιακὴ γῆ ἐμπεριέχει καὶ πηγὰς ἀργυρούχου μολύβδου, σιδήρου καὶ γύψου. Τὰ ἄφθονα δὲ ἀναβρύνοντα ὕδατα τῆς νήσου ἀπετέλεσαν πολλάκις ἀντικείμενον ἐπαινετικῶν ἀσμάτων.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλληνίδος Καρπάθου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀνήρχετο εἰς 90.000 κατοίκους. Τῷ 1896, κατὰ τὸν Μανωλακάκη, ἡ νῆσος εἶχε 7.515 ψυχὰς ἀνθρωπίνας, 1.714 ἄνδρας, 2.075 γυναῖκας καὶ 3.648 παιδιὰ. 1.486 οἰκογενεῖας καὶ 1.654 οἰκίας. Εἶχε ταύτοχρόνως 120 ἐκκλησίας, 17 ἐλαιοτριβεῖα, 1.804 γεωργικὰ σπίτια, 15 παρεκκλήσια, 13 σχολεῖα, 336 ποιμενικὰ οἰκῆματα, 45 ἱερεῖς, 14 ἰατροὺς, 4 νομικοὺς, 2 σχολάρχας, 5 Ἑλληνοδιδασκάλους, 14 δημοδιδασκάλους, 4 διδασκαλίσσας, 33 λογίους, 453 γεωργούς, 147 ποιμένας, 34 ἐμπόρους, 26 ὑποδηματοποιούς, 3 βυρσοδέψας, 35 καφφετζῆδες, 54 ναύτας, 296 διαφόρους τεχνίτας. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος αὐτὴ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, 58 ὑφαντήρια, 40 ἐμπορικὰ καταστήματα, 29 καφφενεῖα, 22 παντοπωλεῖα, 28 σανδαλοποιεῖα, 49 διάφορα ἄλλα. Γεωργικὰ δὲ ζῶα εἶχε 2.289, ἥτοι ἡμίονους, ὄνους, ἵππους καὶ βόας. Σήμερον ὅμως οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ ἔχουν κατὰ πολὺ μειωθῆ ἔνεκα τῶν περιορισμῶν καὶ καταδιώξεων τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς τῆς Ἑλληνικωτάτης αὐτῆς νήσου.

Ἄρχαία ἱστορία.

Ἡ γόνιμος φαντασία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποῦ ἔκαμε τὴν Κρήτην ὡς πατρίδαν τῶν Θεῶν, διότι Κρητικὸν παρουσιάζουν τὸν Δία, ἔδωσε τὴν τιμὴν τῆς γεννήσεως τῶν ἐχθρῶν των εἰς τὴν Κάρπαθον. Εἰς αὐτὴν ἐγεννήθησαν οἱ Γίγαντες, τὰ τέκνα τῆς Ἀσίας, ὁ Ἄτλας, ὁ Ἐπιμηθεὺς καὶ ὁ Προμηθεὺς. Ὑπ' αὐτὴν ἐτάφη ὁ Ἐφιάλτης, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς τρομερὰς μάχας τῶν Θεῶν καὶ Τιτάνων, καὶ μένει ἀκόμη γνωστὸν τὸ μέρος ὅπου τὸ ὄνομα ὡς Ἐφιάλτειον Ἄκρον κείμενον παρὰ τὴν νησίδα τῆς Καρπάθου, Σαρίαν, γνωστὸν εἰς τὸν ἀγροτικὸν λαὸν τῆς νήσου ὡς Ἀφιάρτης. Τὸ περίμετρον τῆς Σαρίας εἶναι δέκα μίλια, χωρίζεται δὲ νῦν αὐτὴ ἀπὸ τὸν πορθμὸν, τὰ Στενά.

Ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἐπίσης νήσου τῶν Ἑλλήνων, ἔζη κατὰ τοὺς Μυθικοὺς χρόνους ὁ προφητικὸς γέρων τῆς θαλάσσης Πρωτεύς, ἐπιθλέπων τοῦ Ποσειδῶνος τὰς φώκίας, ὡς λέγει καὶ ὁ Βιργίλιος. Αὐτὸς ἐξήρχετο τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ μεσονύκτιον καὶ ἐκοιμᾶτο κάτωθεν τῆς σκιᾶς τῶν Καρπαθιακῶν βράχων, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τὸ ποίμνιόν του. Ἐὰν ἐπεθύμει τις νὰ μάθῃ τὰ τοῦ μέλλοντος ἔπρεπε νὰ τὸν συλλάβῃ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην διὰ νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ ἐκεῖνον τὴν ἀλήθειαν. Μόλις ὁμως συνελαμβάνετο ὁ περίεργος αὐτὸς Καρπάθιος, ἵνα ἀποφύγῃ, ἐλάμβανε διάφορα σχήματα. Ἐὰν ἀπετύγχανε ἠναγκάζετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν καὶ μαντεύσῃ ἀληθῶς, ὅποτεν καὶ ἀνεπήδα εἰς τὸ Καρπάθιον πέλαγος.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Καρπάθου ἦσαν οἱ Ἕλληνες Πελαγοί, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησαν οἱ Δωριεῖς. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἄφησαν ἐπὶ τῆς νήσου ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεώς των. Παρῆλθον ἔκτοτε τρεῖς χιλιάδες ἔτη καὶ ἐξακολουθοῦν οἱ Καρπάθιοι νὰ ἔχωσι πολλὰ τὰ κοινὰ μὲ τοὺς μακρυνοὺς αὐτοὺς

προγόνους των. Οί γάμοι, οί θάνατοι, αί βαπτίσεις, οί έξορκισμοί, αί νοσηλείαι των, συγγενεύουν παρά πολὺ μὲ ἐκείνας τῶν ἀρχαίων. Ὄταν ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρὸς εἶχε ἐπισκευθῆ τὴν Κάρπαθον τὸ 1843, εἶχε θαυμάσῃ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ποὺ ὠμίλουν οἱ κάτοικοι τῶν 250 σπιτιῶν τοῦ χωρίου Ἐλύμπος. Τοῦ ἐπροξένησε ἐπίσης μεγάλην ἐντύπωσιν ὁ ρυθμὸς τῶν λαϊκῶν ποιημάτων τῶν Καρπαθίων, τὰ ὁποῖα κατεγοήτευσαν αὐτὸν διὰ τὸν ἀρχαιοπρεπῆ τρόπον των. Οἱ ἀπλοῖκοι αὐτοὶ ποιμένες τοῦ Ἐλύμπου, ἢ Ὀλύμπου, κάμνουν χρῆσιν καὶ σήμερον λέξεων καὶ φράσεων, καθαρῶς ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Τὰς αἴγας ποὺ ἔχουν ἄσπρα πρόσωπα, τὰς ὀνομάζουν **πολιομούρια**, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολίος. **Κόροψ** καλεῖται ὑπ' αὐτῶν τὸ γίδι, ποὺ εἶναι ὄπισθεν μαῦρο καὶ ἔμπροσθεν λευκόν, ὡς κάμνει χρῆσιν αὐτοῦ ἐπίσης καὶ ὁ Στράθων. Οἱ ἀγράμματοι αὐτοὶ τσοπάνηδες τῆς Ἑλληνικῆς Καρπάθου κάμνουν χρῆσιν τῆς φράσεως «ἀπ' εἰκασμοῦ ὀμιλῶν» ἀντὶ τοῦ «μὲ συμπερασμόν». Τὸ πρῶτον συναντᾶται εἰς τὸν Στράθωνα καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Τὸν νέον καλοῦν **ἄωρον**, ὅπερ μᾶς ἐνθυμίζει τὸ τοῦ Ἡροδότου «ἄωρος θανεῖν», καὶ τὸ τοῦ Πλουτάρχου «ἄωρος πρὸς γάμον». Τὸ **νυμφόληπτος** τοῦ Σωκράτους, λέγουν οἱ σημερινοὶ ἄγνοι «Ἕλληνες τῆς Καρπάθου, ὡς ἀναραδοπαρμένος, ἔχων τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν, οἷαν εἶχε καὶ τὸ ἀρχαῖον. Πλησίον τοῦ χωρίου Ἐλύμπου εἶναι μέρος καλούμενον **ἀποθόκτρια**. Αὐτὸ εἶναι κρημνῶδες καὶ χρησιμεύει ὡς τόπος συναντήσεως. Ἡ λέξις πηγάζει ἀπὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν «ἀποθρώσκω», ὅπερ σημαίνει ἀπόκρημνον. Μύρια ἄλλα δύναται τις νὰ ὑποδείξῃ παραδείγματα.

Ἡ νῆσος ἔλαβε τὸ ὄνομά της, ὡς λέγουν τινές, ἀπὸ τὸν Κάρπον, υἱὸν τοῦ Τιτάνος. Τῷ καιρῷ ποὺ ἐκυριάρχει ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μεσογείῳ ὁ Μίνως, καὶ ἡ

Κρητική θαλασσοκρατία του, ἡ Κάρπαθος εἶχε περιέλθῃ ὑπ' αὐτόν. Μυκηναϊκὰ δὲ ἀγγεῖα εὐρεθέντα ἐν τῇ νήσῳ φανερώνουν πῶς ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς ἦτο ἀκμαῖος κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτὴν περίοδον. Τὴν δὲ συμμετοχὴν τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν τῆς εἰς τὸν Τρωϊκὸν Πόλεμον, τὴν μαρτυρεῖ ὁ Ὅμηρος. Πολλὰ δὲ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ νομίσματα καὶ μάρμαρα μὲ Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα νομισματικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα, ἐπισφραγίζουσι ἐπὶ πλέον τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς νήσου, τὸν ὁποῖον καὶ διετήρησαν καθαρὸν ἐπὶ τόσους αἰῶνας οἱ κάτοικοι αὐτῆς, παρ' ὅλας τὰς ἀντιξόους περιστάσεις.

Τὸ 443 π. Χ. ἡ Κάρπαθος ἀπετέλει τμῆμα τῆς Ἀθηναϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀνῆκε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καρίας. Ὄταν δὲ τῷ 408 οἱ Ρόδιοι ἤνωσαν τὰς πόλεις τῶν ὑπὸ μίαν κοινὴν διοίκησιν, ἡ Κάρπαθος ἐτάχθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς νήσου τῶν Ροδίων. Ἡ νήσος εἶχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τέσσαρας πόλεις, δι' αὐτὸ καὶ ἐκαλεῖτο Τετράπολις. Ἦσαν δὲ αὐταί, ἡ Ἀρκεσία, γνωστὴ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὡς Ἀρκάσσα, ὅπου ἀρκεταὶ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνεσκάφησαν, τὸ Ποσειδώνιον ἢ Ποσειδωνία, τὴν ὁποῖαν οἱ γεροντότεροι τῆς Καρπάθου ὀνομάζουσι Πόσιν, ὅπερ εἶναι περικοπὴ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας τῆς πόλεως, καὶ νῦν τοποθεσίας, ὅπου εὐρέθησαν τὰ εἰρημια αὐτῆς, γνωστοτέρα δὲ εἰς τοὺς νεωτέρους ὡς τὰ Πηγάδια, ἡ Νίσυρος κειμένη τὸ πάλαι πλησίον τοῦ σημερινοῦ Τριστόμου καὶ τῆς τοπωνυμίας Στρογγυλῆς, ὅπου ἦτο καὶ ὁ ναὸς τοῦ Πορθμείου Ποσειδῶνος, καὶ τῆς Βρυκοῦς μὲ τὸ τωρινὸν ὄνομα Βουργούντα. Φαίνεται πῶς ἡ πόλις Βρυκοῦς ἦτο ἢ πλέον ἀκμάζουσα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Τῷ 1885, ὅταν ὁ Θεόδωρος Μπέντ ἐπεσκέφθη τὴν Βουργούντα, τῆς Καρπάθου, εῖρε ἐκεῖ πολλοὺς ἀρχαίους τάφους, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἠσχολήθη εἰς μελέτην τοῦ δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἐφημερίδα τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἀνεκάλυψε καὶ ὄβολους, τοὺς ὁποίους ἔδιδαν οἱ Καρπάθιοι στὸν Χαρωνα διὰ τὸ ἄνευ ἐπιστροφῆς ταξειδί τοῦ θανάτου.

Σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ Κάσπαθος ἔχει τὰς ἐξῆς πόλεις: Τὸ Ἀπέρειον, τὸ ὁποῖον πρὸ τοῦ 1894 ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, νῦν δὲ ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Κάσου καὶ Καρπάθου, μὲ 800 κατοίκους. Ἡ Βωλάδα, τὰ Σποά, ἡ Ἐλυμπος μὲ 1.200 ψυχάς, ἡ Κάτω Ἴρι, ὁ Μενετές, ὅστις ἔχει 1.100 πολίτας, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ὄρος Χώμαλη. Τὰ Πηγάδια, κείμενα εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Κάστρου, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ἀπέχουσα ἀπὸ τὸν ὁ μώνυμον λιμένα της μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, οὔσα δὲ πρωτεύουσα σημερινῆ τῶν Καρπαθίων.

Ἡ νῆσος Κάρπαθος ὑπετάχθη εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅταν ἐδιχάσθησαν οἱ διάδοχοί του, καὶ ἐκυριεύθη ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους εὐρέθη καὶ αὐτὴ ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν τῆς Ρώμης, τὰς ἀλύσεις τῆς ὁποίας ἀκόμη φέρει, σφυρηλατηθεῖσας ἐπὶ τῶν χειρῶν της ἀπὸ τοὺς ἀξιόους ἀπογόνους τοῦ Νέρωνος καὶ Μακιαθέλλη.

Μεταχριστιανικὴ ἐποχὴ.

Τὸ ἐνδελεχὲς καὶ ὀλέθριον πρόγραμμα τῆς κυριάρχου τῆς Ρώμης κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Καρπάθου ἐμείωσε κατὰ πολὺ τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν λαὸν τῆς νήσου. Ἐπίστομα ἔκειτο ἡ ἄλλοτε ὑπερήφανος ἀκμὴ τῆς Καρπάθου, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐδέσποζε τὸ δολοφόνον ἐγχειρίδιον καὶ ἡ λεηλασία. Οἱ πειραταὶ καὶ σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων, πολλὰς ἐπιδρομάς εἶχον κατ' αὐτῆς κάνει. Ὅ,τι δὲ ἐλησμόνησαν νὰ καταστρέψουν οἱ θάρβαροι Ρωμαῖοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποτελειώσουν οἱ ἀδελφοὶ τῶν Ἑνετοί. Τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ναυτικὸν τῆς νήσου Καρπάθου ποὺ συνηγωνίζετο μετ' ἐκείνων τῆς Ἑνετίας, ἐδοκίμασε μεγάλην θλάβην. Ὁ συναγωνισμὸς, κατ' αὐτῶν δὲν ἦτο

έντιμος ἀλλ' ὑποχείριος, καθὼς τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ μονόπλευρος πού ἐφήρμοσαν αἱ Ἰταλικαὶ ἀρχαὶ κατὰ τῆς σπογγαλιείας μας. Ἔκτοτε μισοῦν οἱ νησιῶται τὴν Καθολικὴν Ἑσπερίαν.

Τῷ 1206 μ. Χ. ἡ Κάρπαθος ἦτο κτῆμα τοῦ Ἑνετοῦ Λέοντος Γαθαλαῶ, παραμείνασα ὑπ' αὐτὸν μέχρι τοῦ 1246. Τῷ 1282 περιῆλθε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γένουας, τὸ δὲ 1306 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Κορνάρου, ἐκδιώξαντος ἀπὸ αὐτὴν τοὺς ἀδελφοὺς Μορέσκο, πού κατεῖχον τὴν νῆσον ἀπὸ τοῦ 1282, τῇ παραχωρήσει τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Δευτέρου. Τῷ 1313 οἱ Ἰππῶται τῶν Ἱεροσολύμων ἠθέλησαν νὰ καταλάβουν τὴν Κάρπαθον ἐπιτιθέντες κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κορνάρου. Αὐτὸς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Ἑνετίας, ἣτις καὶ τοῦ ἐδόθη, καὶ οὕτως ἐπανέκτησε τὴν νῆσον τῷ 1315. Ἐκτοτε παρέμεινε κύριος αὐτῆς μέχρις ὅτου ἐξετόπισαν αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι τῷ 1537, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου των κατὰ τῆς Ἑνετίας. Κατελήφθη δὲ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον ὑπὸ τοῦ ἀρχιναυάρχου τῆς Τουρκίας Χαϊρρεδίν πασᾶ, αὐτοκρατορεύοντος τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν, τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκε εἰδικὰ πρόνομια ἐτησίως ἀποκοπῆς φόρου εἰς τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς. Οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες τὴν νῆσον εἶχον κατασφάξει, καθὼς ἀφηγεῖται ὁ Μπουοντελμόντι, περὶ τοὺς ἑκατὸν νησιώτας, ἐκδικούμενοι τὴν ὑπεράσπισιν πού ἀντέταξαν κατὰ τῶν κατακτητῶν.

Τῷ 1658, ὅταν εἶχον συμφιλιωθῆ ξανά οἱ Τοῦρκοι μετὰ τῶν κυβερνητῶν τῆς Ἑνετίας, ἐπεσκέφθη τὴν Κάρπαθον ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος Φραγκῖσκος Μοροζόνι ἔχων μετ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν μοῖραν στόλου. Ἡ ἐπίσκεψις ἦτο φιλική.

Λεῖψανα τῶν ξένων κυριάρχων τοῦ Μεσαίωνος σώζονται σήμερον ἐν Καρπάθῳ, ὡς ἐκεῖνα πού εὐρίσκονται εἰς τὰ Παλάτια, ἐκεῖ πού θόσκουν τώρα τὰ Καρπαθιακὰ πρόβατα, καὶ ἀκούεται ἡ φλογέρα τοῦ ποιμένου αὐτά. Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν ἐρείπια ὑ-

πάρχουν εις μέρη ὅπου τὸ πάλαι ἴσταντο τὰ τεμένη τῶν ἀρχαίων Θεῶν. Ἐπίσης βλέπομεν εις τὴν νῆσον χαλασμένα φρούρια καὶ πύργους. Ὁ Μπουοντελμόντι ὁμιλεῖ διὰ ἑπτὰ τῆς Καρπάθου φρούρια. Ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ μὴ διάκειται καὶ πολὺ φιλικῶς πρὸς τοὺς Δωδεκανησίους, λέγει διὰ τοὺς Καρπαθίους: «Πάντες οὖν οἱ τὴν νῆσον ταύτην οἰκοῦντε ἄνθρωποι, αἰσχροὶ ταῖς ιδέαις εἰσίν, ὅτι τὴν πίστιν ἐργάζονται, ἀφ' ἧς καὶ μολύνονται· διαζῶσι δὲ μόνῳ τῷ γάλακτι τρεφόμενοι». Ἐπὶ τῆς νησίδος Ἐσώκαστρον ὑπάρχουν ἐπίσης ἀπομεινάρια τῆς μαύρης ἐποχῆς, ὁμοιάζοντα τὰ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Ἀρκασίας.

Ἡέραν τοῦ εἰκοσιένα.

Ὅταν ἤρχισε νὰ βροντᾷ τὸ κλέφτικο καρυοφίλι πὺ ἀπειλοῦσε νὰ καταργήσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Τούρκου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Κάρπαθος ἦτο φωλεὰ στοργικῆ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Κρήτης. Πολλὰ Κρητικά, Κασιώτικα καὶ Καστελλοριζιανὰ ὠπλισμένα σκάφη εἶχον ἐπιτεθῆ ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Εἰς δὲ τὰ σπήλαια τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς νήσου εὔρον καταφύγιον ἀρκετοὶ πρόσφυγες καὶ ἐπαναστάται ἀπὸ τὰς γειτονικὰς νήσους, ἐνῶ ἀρκετοὶ τῆς Καρπάθου υἱοὶ ὑπερημύνθησαν, διὰ τοῦ ὅπλου τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἔθνους, ἀναγνώρισασα τοὺς πατριωτικοὺς ἀγῶνας τῶν Καρπαθίων, ἐδέχθη αὐτοὺς εἰς τὴν μητρικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀγκάλην, καὶ δι' ἀποφάσεως ληφθείσης τὴν 4ην Μαΐου, 1823, ἡ Κάρπαθος ἀπετέλεσε ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ Κράτους τῶν Ἑλλήνων περιληφθεῖσα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Σποράδων νήσων. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας, τὴν 6ην Μαΐου, ἡ Κυβέρνησις ἐξέλεξε τὸν Κάσιον Μάρκον Μαλλιαράκην ὡς ἐπίσημον ἑπαρχον τῆς νήσου ταύτης, καθὼς καὶ τῶν νήσων Νισύρου, Σύμης καὶ Τήλου. Κυβερνῆται ἐπίσης τῆς νήσου, κατὰ

τὴν ἐπαναστατικὴν ἐποχὴν, ἦσαν καὶ ὁ Πελοποννήσιος Βαρνάβας Γαλερίνος, ὡς καὶ ὁ Ὑδραῖος Καπετάν Κοσμᾶς. Τῷ 1828, οἱ Ἑτεοκαρπάθιοι καὶ οἱ Καρπαθοπολίται, ὡς ὠνομάζοντο παρ' ἀρχαίοις οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, ἀπετέλεσαν μέρος τῆς διοικήσεως τῆς Θήρας ἢ Σαντορίνης. Τῷ 1833 ὅμως πού καθωρίσθησαν τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ τότε Σουλτάνος Μαχμούτ, ὁ Β,' ἐπανέδωσεν εἰς αὐτὴν τὰ παλαιὰ της προνόμια, ὑπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἐκυβερνήθη μέχρι τοῦ 1912, ὅταν κατέλαβον αὐτὴν οἱ Ἴταλοί. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ πού ἐξερράγη ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος, οἱ Καρπάθιοι εὐρέθησαν μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διεκρίθησαν ὁ Βάσος Βέργης καὶ ὁ Σκαρδαρᾶς.

Ἐὰν ἡ Κάρπαθος παρέμεινεν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ παραμένει σήμερον ὑπὸ ξένον ζυγόν, δὲν πταίουں οἱ Καρπάθιοι. Καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ σήμερον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης ἀπέδειξαν περιτράνως πῶς εἶναι Ἕλληνες, καὶ εἰς κάθε εὐκαιρίαν ἐβροντοφώνησαν πρὸς τὸν κόσμον ὅλον πῶς ἡ καρδιά των εἶναι Ἑλληνική, ἀλλ' ἡ δικαία φωνή των ἐπνίγη ὑπὸ τοῦ τυράννου εἰς τὸ ἡρωϊκὸν αἷμά των. Διεκρίθησαν δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου Καρπάθου, εἰς διαφόρους περιόδους εἰς ἔργα μορφωτικὰ καὶ κοινωφελῆ. Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τέκνων τῆς Καρπάθου ἔχομεν καὶ τὸν σοφὸν Φίλωνα, ὅστις ἔγραψε περισπουδάστους κριτικὰς διὰ τὸ «ἄσμα τῶν ἁσμάτων». Τὸν μεγαλόκαρδον εὐεργέτην αὐτῆς, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, Ἀγήσαρχον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐτίμησαν δεόντως οἱ συνησιῶταί του. Διάσημος ὑπῆρξεν ἐπίσης, ὁ ἐκ τῆς νήσου ταύτης καταγόμενος Ἰωάννης Καρπάθιος, τοῦ ὁποῖου τὴν θρησκευτικὴν συγγραφὴν ἀναφέρει ὁ Πατριάρχης Φώτιος. Ὁ περινούστατος Μητροπολίτης Κάσου καὶ Καρπάθου Παρθένιος, ὅστις διέπρεψε τῷ 1754 μ. Χ., ἦτο ἐπίσης γόνος τῆς ἰδίας πατρίδος.

Τὴν φιλεργίαν δὲ καὶ τέχνην τῶν σημερινῶν Καρπαθίων τὴν περιγράφει παραστατικῶς ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς P. M. Ντῶκινς εἰς τὴν περὶ αὐτῶν θαυμασίαν του μελέτην, ποὺ ἐδημοσίευσε τὸ 1903, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Κάρπαθον, εἰς τὸ ἐτήσιον περιοδικὸν τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον καταχωροῦνται ἀρκεταὶ εἰκόνες οἰκιακῶν ἐργαλείων τῶν νησιωτῶν, ἰδίως ἐμπνεύσεως καὶ κατασκευῆς.

Η ΝΗΣΟΣ ΚΑΣΟΣ

Στὴ μνήμη τοῦ γράφοντος διὰ τὴν δοξασμένην Κάσον ἔρχεται ἄθελα ὁ δαυλὸς τοῦ Κανάρη, ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Ζαλόγγου ὁ χορός, τὸ σχοινὶ τοῦ Πατριάρχου, τῆς Λαύρας ἡ εὐλογία, τὸ ὄλοκαύτωμα τῶν Ψαρῶν. Ἡ Κάσος τοῦ εἰκοσιένα ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις, εἰς τὰ Δωδεκάνησα, ὅλων αὐτῶν, καὶ ὁ ἔμπρακτος ἐρμηνευτὴς τῶν ἀγώνων καὶ τῶν ὀνείρων των. Δι' αὐτὸ σταματᾷ ὁ νοῦς τοῦ Δωδεκανησίου καὶ τοῦ Ἑλληνοσπῆν σημερινῆ Κάσον, ξεπηδῶντας τὰ παλαιότερα χρόνια τῆς ἐνδόξου ἀρχαίας ἱστορίας της, τολμῶντας νὰ ἐξυμνήσῃ μὲ πένναν πτωχὴν τὸ θεῖον ἔργον ποῦ ἔγραψεν ὁ ἀφθαστος πατριωτισμὸς τῶν πολεμιστῶν τῆς νήσου αὐτῆς μέσα εἰς τὰς ἄλλας χρυσαῖς σελίδας τῆς συγχρόνου ζωῆς τῶν Ἑλλήνων.

Πολὺ προτοῦ ὀρκισθοῦν οἱ Ἑλληνοσπῆνες ὀπλαρχηγοὶ πρὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, πρὶν ἀκόμη ἀναλάβει τὴν ἡγεσίαν τοῦ κινήματος ὁ Ὑψηλάντης, οἱ θαλασσόλυκοι τῆς Κάσου εἶχον ἀρχίσει τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἐξοντωτικὸν πόλεμον. Εἶχον καταστῆ ὁ ἐφιάλτης τῶν Ὀθωμανῶν ναυτῶν ἐν τῇ λεκάνῃ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἐτροχίζοντο διὰ τὸν ἀναμενόμενον μέγαν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς συχνὰς συγκρούσεις των μετὰ τῶν Ὀσμανιδῶν ναυτικῶν, στὰ Κρητικὰ καὶ Αἰγυπτιακὰ ἀκρογιάλια. Φιλικοὶ ὄντες πολλοὶ τῶν πλοιάρχων τῆς νήσου ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀναλάβουν στὰ φανερά τὴν τυφλὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν προσταγῶν τῆς Μεγάλης Ἀρχῆς, ὅπερ καὶ ἔπραξαν ὀλοψύχως. Ἐξώπλισαν τὰ σκάφη των ἰδίους ἐξόδοις, ἐκυνήγησαν καὶ κατεναυμάχησαν τοὺς Τούρκους μέχρι τῶν Αἰγυπτιακῶν

ἀκτῶν. Τὰ δαφνοστεφανωμένα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Κάσου, πολλάκις ἐπήνεσε ὁ Καποδίστριας, καὶ ἐπανειλημένως ἐτραγούδησαν διάφοροι βάρδοι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια τῆς μικρᾶς αὐτῆς ἀλλ' ἠρωτοκόου νήσου παρουσιάζω, πρὸς τὸν ἀναγνώστην, μικρὸν μόνον ἀριθμὸν παρμένον ἀπὸ τὸ πλούσιον τρίτομον ἔργον «Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κάσου», τοῦ λαμπροῦ πατριώτου, ἱατροῦ Νικολάου Μαυρῆ.

Μεταξὺ τῶν ἠρωϊκῶν ἀνδρῶν τῆς Κάσου ποὺ ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν συγκαταλέγεται καὶ ὁ τολμηρὸς πολεμιστὴς Νικόλαος Γιούλιος ἢ Καπετὰν Μπουρέκας. Ὁ Κασιώτης αὐτὸς ναύαρχος ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του πέντε ὀπλισμένα πλοῖα, καὶ τὴν ναυαρχίδα του «Ποσειδῶν», ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ διοικητοῦ τῆς Κρήτης Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Ἀφεντούλιεφ, ἐφρούρει τὰ νερὰ τῆς Ρεθύμνου καὶ τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ὅπου καὶ ἐπιτεθεὶς ἐκτύπησε γενναίως τοὺς Τούρκους. Μαζὺ μὲ αὐτὸν πολιορκεῖ τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Κρήτης καὶ ὁ θαρραλέος συνησιώτης του, ὁ πλοίαρχος Κομιανὸς Κομιακούλης. Αἱ σοβαραὶ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερον ὁ θαλασσομάχος Γιούλιος εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ '21 ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐλευθερωθείσης πατρίδος καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, τὴν 22αν Μαρτίου, 1844, ὁ Ἀργυροῦς Σταυρὸς τοῦ Σωτήρος.

Ἄλλος Κάσιος ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 ἦτο ὁ ἀνδρεῖος Διακο - Μάρκος Μαλλιαράκης, ὅστις ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κάσῳ καὶ ἐρρίφθη μὲ τὰ πολεμικά του σκάφη κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἰς τὸ Κρητικὸν Πέλαγος. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1823 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῶν Κασίων εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συγκληθεῖσαν τότε ἐθνοσυνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων. Διωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τὸν Μάϊον

τοῦ 1823, γενικὸς ἑπαρχος τῶν νήσων Καρπάθου, Σύμης, Τήλου καὶ Νισύρου. Ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς Κάσιος καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλλάδος ἔπεσε μαχόμενος ἐν Κάσῳ, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1824.

Ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Κώστας Ἀρβανιτόπουλος προσέφεραν ἐπίσης βοήθειαν ἀνεκτιμήτους εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἀγῶνα, διαρκοῦντος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κρήτης. Ὁ Δημήτριος ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλληνικὴν νήσον εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Κώστας ὠδήγησε τὰ πλοῖά του «Χαλκηδῶν» καὶ «Ἅγιος Δημήτριος», ὀπλισμένα καὶ πλήρη ἀποφασιστικῶν μαχητῶν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Κρήτης.

Ἄλλοι Κάσιοι πλοίαρχοι καὶ ἀγωνισταὶ τοῦ Εἰκοσιένα ποῦ προσέφερον εἰς τὸν θῶμόν τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος ὅ,τι εἶχον, καὶ χρῆμα καὶ αἷμα, εἶναι καὶ οἱ ἐξῆς: Ὁ Θεόδωρος Κανταριτζῆς, ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας, πολεμήσας γενναίως, φονευθεὶς ἐν κρήτῃ, τὸν Ἀπρίλιον, 1822. Ὁ καπετάν Γιάννης Χατζήνας, ποῦ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος τῆς Παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους ἀνεπέτασε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὰ καράβια του καὶ ἤρχισε καταδιώκων τὰ Ὀθωμανικὰ σκάφη. Ὁ Ἀντώνιος Χατζαντωνίου, ὅστις ἐπολέμει μὲ πείσμα τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι τὸ 1824 ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Ὁ Ἡλίας Διαμαντίδης, ὑπερασπιστὴς καὶ αὐτὸς τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Γεώργιος Ἡλιάδης, παρασημοφορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀθωνος διὰ τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ. Οἱ Ἰωάννης, Γεώργιος καὶ Νικόλαος Γρηγοριάδης, ἥρωες θαλασσίων μαχῶν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ Νικόλαος ἀνηγορεύθη ναύαρχος τῆς Κάσου καὶ παρεκάθησε ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς νήσου του εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων ποῦ ἔλαβε χώραν ἐν Ναυπλίῳ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, 1831. Ὁ Γιώργης Κίκος ποῦ ἐθιριάμβευσε ἐναντίον τῶν Ἰσλαμικῶν πολεμικῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι τῆς Χάλκης. Ὁ ἀτρόμητος Ἡλίας Κακομανώλης, μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρεί-

ας, πεσὼν μαχόμενος ὑπὲρ τῆς Πατρίδος τῷ 1824. Ὁ ὀρμητικὸς Ἰωάννης Λιόκουρας, ἀγωνιστὴς τοῦ '21 καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλληνίδος Κάσου τὸ 1834 εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Καποδίστρια. Ὁ ἐπιθετικὸς Νικόλαος Μακρῆς, ὅστις ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκδήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐτάχθη ὑπὸ τὰς κελεύσεις τῶν πατέρων τοῦ Κράτους καὶ ἔτρεψε εἰς φυγὴν τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ὁ Καπετὰν Μανώλης Μαριάκης πού διεκδίκησε τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸ ξίφος του. Ὁ Γεώργιος Μυρῆς, ἄριστος ὑπέρμαχος τῶν ἀναλλοιώτων δικαίω· τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μαχητῆς καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Κάσου εἰς Ἀθήνας τῷ 1844, ὡς καὶ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἡρωϊκῇ γενετείρᾳ του. Ὁ λεοντόκαρδος μάρτυς Γεώργιος Μακρο - Δημήτρης πού ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους ἀγρίως, συλληφθεὶς ὁμως ἀπηγχονίσθη ὑπ' αὐτῶν τῷ 1821. Ὁ σῶφρων Μηνᾶς Σακελλάριος, ἀγωνιστὴς πλοίαρχος, ἀντιπρόσωπος τῆς Κάσου εἰς Ἑλλάδα τῷ 1824 καὶ ἐν τῇ Κυβερνήσει Καποδιστρίου τὸ 1834. Ὁ τιμημένος Χατζη - Γιάννης Τρινδῆς, ὁ ὁποῖος ἐνέσπειρε τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους τῶν Μικρασιατικῶν ἀκτῶν. Οἱ θαρραλεοὶ πολεμισταὶ Ἀντώνιος καὶ Νικόλαος Βασιλείου. Ὁ ἡρωϊκὸς πλοίαρχος Μιχαὴλ Ζαχαριαδάκης, ὅστις μὲ τὸ πολεμικόν του σκάφος «Ἀχιλλεὺς», ὀπλισμένον μὲ δώδεκα κανόνια καὶ ἔχον 57 ναύτας ἐπετέθη καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων τὸ 1823. Καὶ τόσοι ἄλλοι Κασιώται, λευκοὶ πατριῶται, πού ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων μόνον θὰ ἐκάλυπτον πολλὰς σελίδας. Ὁ ἱστορικὸς Γκόρδον λέγει πῶς οἱ ὀπλισμένοι Ἕλληνες τῆς νήσου Κάσου ἀνῆρχοντο εἰς τρεῖς χιλιάδας ἀνδρας. Ἄλλὰ μήπως καὶ αἱ γυναῖκες τῆς νήσου ταύτης δὲν εἶχον λάβῃ τὰ ὄπλα, πολεμήσασαι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συζύγων καὶ ἀδελφῶν των, εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας των; Ὁ πατριωτισμὸς ὅλων ἦτο αὐθόρμητος. Αἱ θυσίαι των ἐθελοντικά. Δὲν ἦσαν οἱ

Κάσιοι ὡς οἱ νέοι τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Ρώμης, οἵτινες κληθέντες νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς Λεγεῶνας, μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Βέρους, ἀπεδείχθησαν δειλότατοι, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὑπῆρξαν ὡσάν τοὺς φελλάχους τῆς Αἰγύπτου ποὺ ἔκοπτον τὸ μεγάλο δάκτυλο τῆς χειρὸς των διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν στρατιωτικὴν θητείαν.

Εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος.

Εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος δὲν προσέφερον μόνον ἐπιθετικὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας οἱ πολεμάρχοι τῆς Κάσου. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ποὺ ἀνῆρχετο τότε εἰς 12.000 κατοίκους εἶχε ρίψει ὅλας τὰς ἐνεργείας του εἰς τὸ πλευρὸν ἐκείνων ποὺ ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους. Ἐβοήθει αὐτοὺς παντοιοτρόπως μὲ τροφάς, μὲ πολεμεφόδια, μὲ πληροφορίας. Τρόφιμα καὶ κανόνια Τουρκικὰ κατασχόμενα ὑπὸ Κασίων ἐγένοντο κτήμα τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν ἐνῶ ἡ λεία των ἀπὸ Ἀράβια καὶ τῆς Δαμιέττης μετετρέποντο ὑπὸ τοῦ Κανάρη εἰς πυρπολλικά. Εἰς τὸν Αἰγυπτιακὸν αὐτὸν λιμένα ἔκαμναν συχνὰς ἐπισκέψεις οἱ Κάσιοι. Μὲ τρία Κασιώτικα πλοῖα εἶχον ἐπιτεθῆ οἱ θαρραλέοι αὐτοὶ Ἑλληνες, κατὰ τῶν δέκα ἐννέα Ὀθωμανικῶν πολεμικῶν ποὺ ἐναυλόχουν ἐν Δαμιέττη. Ἀπὸ αὐτὰ κατέσχον τὰ δέκα τρία πλήρη τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, κομιζομένων εἰς τὸν ἐν Κρήτῃ στρατὸν τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ. Ὅχι μόνον ἐστέρησαν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ ἀναμενόμενα ἀναγκαῖα αὐτὰ ἐφόδια, ἀλλ' ἐπλούτισαν τοὺς μαχητάς, τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος μὲ πολύτιμα χρειώδη τοῦ πολέμου. Τὸ γενναῖον κατόρθωμα αὐτὸ τῶν Κασίων ὑμνήθη περισσότερον ἀπὸ τοὺς ξένους ἱστορικούς. Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Πουκεβίλ μὲ θαυμασμὸν ὁμιλεῖ διὰ τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ ὁ Ἀγγλος Φίνλεϋ, ὅστις καὶ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰ πλοῖα τῶν Κασίων ἀνῆρχοντο εἰς ἐξήντα πέντε, δέκα πέντε ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν

χωρητικότητατος ἑκατὸν τόννων ἕκαστον. Ὅλα ἦσαν ὀπλισμένα μὲ τηλεβόλα καὶ εἶχον πολεμῆση μαζὺ μὲ τὸν στόλον τοῦ Σαχτούρη μετὰ τὴν συνάθροισίν των εἰς τὸ Γιαλί τῆς Νισύου.

Ὁ δὲ Ἄγγλος συνταγματάρχης Γκόρντων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του γράφει ὅτι οἱ Κάσιοι εὗρον ἐπίσης ἐν Δαμιέτῃ ἄλλο ἕνα πλοῖον τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἀφῆκαν ἀνέπαφον ἐπειδὴ ὡς ἐφαίνετο ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς των ἀνῆκεν εἰς Εὐρωπαίους. Καὶ ἐπιλέγει: «Σπάνιον παράδειγμα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν οὐδετέρων».

Αἱ ἀποτελεσματικαὶ ἐπιθέσεις τῶν Κασίων ἐναντίον τῶν Τούρκων ναυτικῶν ἐξηρέθισαν ὑπερβολικὰ τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξοντώσουν παντελῶς τοὺς ὑπερμάχους αὐτοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Τὴν 26ην Μαΐου, 1824, ἡμέραν τῆς Ἁγίας Τριάδος, δεκαεπτὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Αἰγυπτιακῆς μοίρας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ Πασᾶ, ἔχοντος μετ' αὐτοῦ περὶ τὰς 3,000 καλῶς ὀπλισμένων Τουρκαλθανῶν, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς των τὸν Χουσεῖν Μπέη Τζερίτι, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Κάσου. Οἱ Κάσιοι ἠμύνθησαν ἐμμανῶς, ἀναγκάσαντες τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ πολλὰς ἀπωλείας, ἀλλ' ἐπέστρεψεν ὁμως αὐτὸς ἰσχυρότερος τὴν νύκτα, καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ προδοσίαν ἀπεβίβασε στρατεύματα εἰς τὸ ἀπροστάτευτον τῆς νήσου μέρος «Ἀντιπέρατον». Ὁ τόπος αὐτὸς, καθότι ἀπόκεντρος καὶ ἀπόκρημνος, ἐφυλάσσετο ἀπὸ ἕξι μόνον φρουρούς. Οἱ Κάσιοι αὐτοὶ ὑπερήσπισαν γενναίως τὴν θῆσιν των κατὰ τῶν πολυαριθμῶν Ὀθωμανῶν, φονευθέντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος των. Προχωρήσας τότε ὁ κατακτητὴς ἐπετέθη ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν 500 νησιωτῶν ποὺ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Κρητῶν Ἀστρινουῦ καὶ Κουρμουλάκου. Ἡ αὐτοθυσία καὶ ὁ ἥρωϊσμός ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸ τῆς ἀνωτέρας θίας. Μάχη πεισματώδης ἐπηκολούθησε καὶ ἀγῶν ἀπε-

γνωσμένος διεξήχθη μεταξύ τῶν Κασίων καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἦττα τῶν ἡμετέρων καὶ σφαγῆ τῶν κατοίκων ἐπηκολούθησε. Δύο χιλιάδες γυναικόπαιδα ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας. Μερικαὶ οἰκογένειαι τῆς νήσου ἐπρόφθασαν νὰ φύγουν εἰς ἄλλα νησιά, ἄλλαι δὲ κατέφυγον εἰς τὰ θουνά, καὶ ἐκρύφθησαν εἰς ἀπόκεντρα σπήλαια. Ἐνα ἀπὸ τὰ φιλόξενα αὐτὰ κρυσφύγετα εἶναι καὶ τὸ Σπήλαιον Σελλάϊ, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν θαυμάσιοι σταλακτίται. Κατὰ τὸν κ. Γ. Ν. Μαυρῆν, Εὐρωπαῖος περιηγητῆς, πὺ ἐπεσκεφέθη τὸ ἄντρον αὐτό, τὸ βρῆκε καλλίτερον ἀπὸ ἐκεῖνο πὺ εἶναι στὴ Βίλλα Παλαβιτισίνι τῆς Ρώμης.

Ἡ τεραστία συμβολὴ τῶν Κασίων τοῦ εἰκοσιένα εἰς τὸν πάνσεπτον ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, αἱ σοβαραὶ θυσίαι των εἰς περιουσίας καὶ αἷμα, εἰς κακουχίας ἐπὶ τοῦ κοινοῦ θωμοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ παραμένουν ἔσαεὶ τρισάγια καὶ πανένδοξα καθιστάμενα μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου μεγαλύτερα καὶ πολυῦμνητα εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν Ἑλληνικῶν γενεῶν τοῦ μέλλοντος. Καὶ στὰ ἡρωοτόκα χώματα τῆς Κάσου θὰ πηγαίνουν νὰ προσκυνοῦν μὲ εὐλάβειαν οἱ Δωδεκανήσιοι τῆς αὔριον τὰς ἡρωϊκὰς ψυχὰς τῶν Κασίων ἐκείνων πατριωτῶν καὶ ἀσκεπεῖς θὰ κλίνουν μὲ λατρείαν τὸ γόνυ πρὸ τῶν μορφῶν τῶν ἀθανάτων αὐτῶν πὺ θὰ κοσμοῦν τὸ Πάνθειον τῆς Κάσου, κτισμένον κάτω ἀπὸ τὴν χαριέντως κυματίζουσαν κυανόλευκον καὶ πάνω στὴν ἐλευθέραν γῆν τῆς ἱερᾶς αὐτῆς νήσου.

Στὸ βᾶθος τῶν αἰώνων.

Ἡ δοξασμένη Κάσος δὲν εἶναι δημιούργημα μόνον τῶν ἡρωϊκῶν τέκνων τῆς τοῦ εἰκοσιένα. Ἐρευνῶντες τὸ βᾶθος τῶν αἰώνων, βλέπομεν αὐτὴν πρωτοστατοῦσαν εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλληνικῆς φυ-

λῆς. Ὁ Ὅμηρος μᾶς καθιστᾷ ἐνημέρους τῆς συμμετοχῆς τῶν Κασίων πολεμιστῶν εἰς τὸν Τρωϊκὸν Πόλεμον. Ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσαι πῶς ἡ ὄρεινὴ αὐτὴ νῆσος, πού κατὰ τὸν Στράβωνα, ἀπέχει 70 στάδια ἀπὸ τὴν Κάρπαθον καὶ 250 ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀπετέλει τὸ 443 π. Χ., τμήμα τῆς Ἀθηναϊκῆς Αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐπλήρωνε φόρον. Τὸ δὲ 408 ὅταν εἶχον θεσπίσει οἱ Ρόδιοι τὸ νέον σύστημα τῆς μοναρχικῆς διοικήσεως τῶν τριῶν τῶν πόλεων, καὶ οἱ Κάσιοι υἰοθέτησαν μίαν κυρίαν ἀρχὴν διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν χωρίων τῆς νήσου των. Ἦσαν δέ, πιθανῶς αὐτὰ ὁ Ἐμπορειός, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφαὶ δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ρὸς καὶ Γκαέρτρινγκεν, ὡς καὶ τὸ Ἄργος, τὸ Πόλι, τὸ Φρῦ, καθὼς καὶ αἱ σημεριναὶ τοποθεσίαι Παναγία καὶ Ἀρβανιτοχωρι. Ἡ ἀρχαία δὲ πρωτεύουσα τῆς Κάσου θὰ ἔκειτο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου ὅπου εὐρέθησαν ἐρείπια νεκροπόλεως. Ὁ Στράβων ἐπίσης ὁμιλεῖ διὰ τὰ νησίδια πού ἀνήκουν εἰς τὴν Κάσον, λέγων: «εἰκὸς δ' ὡς τῶν Νισυρίων λέγονται καὶ Κασίων αἱ ἐγγύς καὶ ὑπήκοοι», ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰ Ποντικονήσια, τὰ Ἀρμάθια, Λίτραν, Μακρά, κλπ. Εἰς τὰ Ἀρμάθια ὑπάρχουν μεταλλεῖα γύψου, ἐξαγωγή τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἡ Κάσος εἶχε καταληφθῆ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα Δωδεκάνησα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, διαρκούσης δὲ τῆς Βυζαντινῆς κατοχῆς τῶν νήσων αὐτῶν ὑπήγετο εἰς τὸ Θέμα τῆς Κρήτης. Πρὸ τοῦ 1537, ὅταν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνῆκε εἰς τὴν Κρητικὴν οἰκογένειαν τοῦ Κορνάρου. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχε ἰδικὸν τῆς ναυπηγεῖον, κείμενον πλησίον τῆς πρωτεύουσας Φρῦ ἢ Ὀφρύς, κτισθείσης τὸ 1830, ἀπὸ τοὺς Κασίους πού ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1821.

Οἱ σημερινοὶ Κάσιοι ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν ναυτιλίαν, κατέχουν δὲ ὡς πλοιοκτῆται καὶ ἀπόψεως χωρητικότητος καὶ ἀριθμοῦ πλοίων τὴν πρώτην

θέσιν εις τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν Ἐμπορικὴν Ναυτιλίαν. Ὁ πρῶτος προηγὸς ὅστις διήλθε τὴν Διώρυγα τοῦ Σουέζ ὑπῆρξε Κάσιος ὅπως Κάσιος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος πλοηγὸς ὅστις διήλθε τὴν Διώρυγα τοῦ Παναμαᾶ.

Ἡ νῆσος Κάσος εἶναι ἡ νοτιωτέρα τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος. Εἶναι 171)2 χιλιόμετρα μήκους καὶ 7 πλάτους, τὸ δὲ ἐμβαδὸν αὐτῆς 65 χιλιόμετρα. Βουνὰ τῆς νήσου εἶναι τὸ Ἀπολῆμι καὶ ὁ Πριόνας. Ἀπέχει 5—6 ὥρων πλοῦν ἀπὸ τὸν φάρον τοῦ Κάβου Σέδερο, τῆς Κρήτης, καὶ τρεῖς ὥρας ἀπὸ τὴν Κάρπαθον.

Τῷ 1912, ποὺ κατελήφθησαν τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τῆς Ἰταλίας ὑπήχθη καὶ ἡ ἠρωϊκὴ αὐτὴ νῆσος ὑπὸ τὸν ξένον ζυγὸν τῶν Ἰταλῶν.

Η ΝΗΣΟΣ ΚΑΛΥΜΝΟΣ

Ἡ ὑπερήφανος Κάλυμνος ἔχει πρὸς νότον αὐτῆς τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ πρὸς δυσμὰς τὸ Ἰκάριον. Καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τὴν θωπεύουν τὰ ἑλληρικὰ νερά. Εἶναι προσφιλῆς νῆσος τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, ἐκτάσεως 109.67 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μὲ θουνὰ ὑπερήφανα καὶ ὑψηλά, ὡς τὸν Προφήτην Ἥλιαν 750 μέτρα ὕψους, τὴν Κυρὰ—Ψηλή, 700 μ., καὶ τὴν Γαλατιανή, 650 μ. Κεῖται πλησίον τῆς νήσου Λέρου, ἀπέχουσα δέκα μίλια βορείως τῆς Καρίας καὶ δέκα πέντε νοτιοδυτικῶς τῆς Κῶ, ὅπου τὸ 253 π. Χ., εἶχε νικήσῃ ὁ Ἀντίγονος τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἀφιέρωσε, τότε, μίαν τριήρη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα (τὴν Ἀντιγόνου ἱερὰν τριήρη, ἣ ἐνίκησε τοὺς Πτολεμαίου στρατηγούς περὶ Λεύκολλαν, τῆς Κώας, ὅπου δὴ καὶ τῶ Ἀπόλλωνι αὐτὴν ἀνέθηκεν). Ἀπὸ τὴν Λέρον χωρίζεται διὰ τοῦ πορθμοῦ Διαπόρι, ἀντικρὺ δὲ τῆς νήσου τῶν Καλυμνίων, ὅπου κεῖται ἡ πρωτεύουσά των Ποθαία, εὐρίσκεται ἡ πατρὶς τοῦ Ἰπποκράτους.

Ἡ νῆσος Κάλυμνος ἔχει καλοὺς λιμένας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ τῆς Ποθαίας, τῆς Ρίνας, τῆς Παλαιονήσου, Ἐμπορειοῦ, Λιναριῶν, Πιθαριοῦ, Πεζῶντας. Τριγύρω τῆς ἴστανται πολλαὶ ἀκατοίκητοι καὶ κατοικημένοι νησίδες, ὡς τὰ Γλαρονήσια, ὁ Καλαθρός, ἡ Τέλενδος, ἣτις ἔχει χωρίον μὲ πεντήκοντα οἰκίας, ἡ Ἀγία Κυριακή, ἡ Νέρα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, ἡ Πλάτη, μὲ λιμένα καὶ λατομεῖον λευκολίθου, ἡ Ψέριμος μὲ ἑκατὸν οἰκογενείας, ἡ Σαρῆ, τὸ Γαῖδουρονῆσι μὲ φάρον καὶ μερικοὺς κατοίκους.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος εἶναι πλήρης σπηλαίων, τὸ πλέον φημισμένον τῶν ὁποίων καλεῖται τῶν «Ἑπτὰ παρθένων». Ἡ λαϊκὴ παράδοσις μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πειραταὶ καταδιώκοντες ἑπτὰ Καλυμνίας παρθένους, ἠνάγκασαν αὐτὰς νὰ κρυβῶσι μέσα εἰς τὸ σπήλαιον αὐτό, ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖσαι νὰ ἐπανεύρουν τὴν ἕξοδον, ἀπέθανον ἐκεῖ. Τὸ μέρος ὅμως αὐτὸ καὶ ἡ περὶ τούτου ἔρμηνεία συνδέει στενῶς τὴν Κάλυμνον καὶ τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς μὲ γνωστὸν ἄντρον τῆς ἀρχαιότητος καὶ μὲ τὴν μυθολογίαν τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, σημερινοὶ ἐκπρόσωποι τῆς ὁποίας εἶναι οἱ Καλύμνιοι.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς νήσου ὑπῆρξαν οἱ Κᾶρες, ἐκτοπισθέντες κατὰ τὸ 1,200 π. Χ., ὑπὸ τῶν ἕξ Ἐπιδαύρου ἀποικησάντων τὸν τόπον αὐτὸν Δωριέων. Δωρικὴ ἦτο ἐπίσης ἡ ἀρχαία Καλυμνιακὴ οἰκογένεια τῶν Σκαλιαδῶν, ἥτις εἶχε δώση καὶ τὸ ὄνομά της εἰς περιφέρειαν τῆς νήσου.

Ἡ Κάλυμνος παράγει θαυμάσια μανδαρίνια καὶ πορτοκάλια, κίτρα καὶ λεμόνια πρώτης ποιότητος. Τὸ ἄριστον δὲ μέλι τῆς ὑπῆρξε ξακουστὸν ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος. Φημισμένα ἐπίσης ἦσαν τὰ μεταλλεῖα μαρμάρων τῆς Καλυμνιακῆς γῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ προσεκομίζοντο ἀγαθὰ οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της. Τὸ κατ' ἔξοχὴν ὅμως ἐμπόριον τῶν Καλυμνίων ἦτο τὸ τῶν σπόγγων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τινὲς αὐτῶν κατέστησαν πλουσιώτατοι ἐν Λονδίῳ καὶ ἀλλὰχοῦ. Ὑπῆρξαν ὡσαύτως καὶ ναυτικοὶ ἀτρόμητοι, ὡς καὶ γυμνοὶ δῦται λεοντόκαρδοι. Ἡ παραγωγὴ σύκων, σταφυλῶν, κριθῆς, ἐλαιῶν καὶ σίτου, μολονότι πλουσία, δὲν εἶναι σημαντικὴ. Αἱ ἐμπορικαὶ καὶ παραγωγικαὶ δυνάμεις τῶν νησιωτῶν ἔχουν μεγάλως περιορισθῆ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς κυριάρχους των, οἵτινες ἐπέβαλον ἐπ' αὐτῶν μυρία νομοσχέδια μονόπλευρα ὑπὲρ τῶν ἕξ Ἰταλίας σπογγαλιέων καὶ ἐμπορευομένων καὶ ὀλέθρια διὰ τὸν γηγενῆ πληθυσμόν.

Ἄρχαῖος Πολιτισμός.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου Καλύμνου εἶχον πολιτισμὸν προηγμένον κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην προχριστιανικὴν ἑκατονταετηρίδα, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντα οἰκιακὰ ἀντικείμενα τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἀνεκαλύφθησαν ἐπίσης ἐν Καλύμνῳ συντρίμματα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς καὶ ἑρείπια τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ἔκτισαν τὰ τεμένη τῶν νέων των θεῶν. Ὁ φωτοδότης Ἀπόλλων ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰωσήφ. Ἐπὶ τῶν χαλασμάτων τοῦ περιλάμπρου οἴκου τοῦ Ἀπόλλωνος ἴδρυσαν οἱ Καλύμνιοι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ μάρμαρα τοῦ πρώτου. Εἰς τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν εὗρε τῷ 1854 ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Νιούτων ἐπιγραφὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας μᾶς ἐνημερῶνει περὶ τῶν δώδεκα μηνῶν τῶν παλαιῶν τῆς νήσου κατοίκων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν: Ἀγριάνος, Πεδαγεΐτιος, Βαδρόμιος, Ἀρταμίτιος, Θευδαΐσιος Ἰακίνθιος, Καρνεῖος, Πάναμος, Ἐλάφριος, Ἀλσεῖος, Καῖσαρ Σεβαστός, Τιθέριος. Οἱ πρῶτοι ὀκτῶ μῆνες ὁμοιάζουν μὲ ἐκείνους τῶν Ροδίων καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποικιῶν τῆς Ρόδου. Ὁ Ἀλσεῖος συναντᾶται καὶ ἐν Κῶ. Ὁ Καλυμνιακὸς Βαδρόμιος ἦτο ὡς καὶ ὁ Κωακὸς μὴν Καφίσιος, καθὼς μανθάνομεν ἀπὸ ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νταρέστ.

Οἱ ἀρχαῖοι Καλύμνιοι ἐπανηγύριζον μαζὺ μὲ τὰς ἄλλας θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἑορτὰς των καὶ τὰ Μοναρχία πρὸς τιμὴν τοῦ ἄρχοντος βασιλέως των Μονάρχου.

Ὁ ἴδιος ἀρχαιολόγος ἀνεκάλυψε τὸ 1855 εἰς ἓνα κῆπον κοντὰ στὴν Μαρίναν, ὀνομαζόμενον Βλυκό, Ἑλληνικὰς ἐκ μαρμάρου ἐπιγραφὰς, νομίσματα καὶ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα σήμερον εὐρίσκονται ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ. Τοιαῦτα ἐπίσης ἀνεκτίμητα τεκμήρια τῆς Καλυμνιακῆς δόξης καὶ τοῦ Καλυμνιακοῦ πολιτι-

σμοῦ τῆς ἀρχαιότητος εὐρέθησαν εἰς τὸ μέρος Δάμος, Ἄλικαντρον, Ἐμπολαν, Ἄργος. Τὸ Ἄργος πιστεύεται πῶς ἦτο ἡ πόλις πού ἰδρύθη ἀπὸ τοὺς Ἄργείους ἀκολούθους τοῦ Ἀγαμέμνονος, οἵτινες ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν Πόλεμον καὶ ναυαγήσαντες παρὰ τὴν Κάλυμνον, διεσώθησαν ἐπὶ τῆς νήσου, κτίσαντες τὴν νέαν αὐτὴν ἐστίαν των εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἔδωσαν τὸ ὄνομα τῆς γενετείρας των, ὅπερ σώζεται καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς τὸν Ἐμπορεῖον τῆς Καλύμνου συναντῶνται καὶ κυκλώπεια ἢ πελασγικὰ τεῖχη, ὡς καὶ λείψανα τοῦ Ε΄ αἰῶνος π. Χ. Τοιαῦτα τεῖχη ὑπάρχουν ἐπίσης ἐν τῇ θέσει Καστέλλα, ἅτινα ὑπεράσπιζαν τὴν ἀκρόπολιν τῆς νήσου κατὰ τὸ 3.000 περίπου π. Χ.

Μνημεῖα τοῦ Καλυμνιακοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ὑπάρχουν ἐν Ποθαίᾳ, Τελένδῳ, εἰς τὸ Ἄργος, ἐν Ἀγίᾳ Μαρίνᾳ, ὅπου καὶ ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Καλυμνιώτισσας, καὶ ἐντὸς τοῦ Κάστρου τῆς παλαιᾶς πόλεως Χώρα. Εἰς τὸ ἱστορικὸν Ἄργος εἶχε ἰδρύσῃ, κατὰ τὴν πρώτην μετὰ Χριστὸν χιλιετηρίδα, ὁ Ἅγιος Χριστόδουλος, τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Στρατιῶται τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Καλύμνιοι, οἱ «Βασιλεῖς τοῦ Πόντου», ὑπῆρξαν πάντοτε πιστοὶ στρατιῶται τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει πῶς ἡ Κάλυμνος καὶ αἱ νῆσοι αὐτῆς, τὰς ὁποίας ὁμοῦ καλεῖ «νήσους Καλύδνας», ἔλαβε μέρος εἰς τὴν θρυλικὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Τροίας, κατὰ τὸ 1180 π. Χ. Ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος Γουίλλιαμ Σμίθ, γνωματεύων ἐπὶ τοῦ περὶ Καλύμνου ἔδαφου τῆς Ἰλιάδος, παραδέχεται πῶς νήσους Καλύδνας ἀποκαλεῖ, ὁ κλεινὸς ραψωδός, τὴν Κάλυμνον, Λέρον, Τέλενδον καὶ Ψέριμον. Τὸ τοιοῦτον μᾶς ὀδηγεῖ ἐπίσης εἰς τὸ συμπέρασμα πῶς ἡ Τέλενδος καὶ ἡ

Ψέριμος ἑκατοικοῦντο εἰς τὴν παλαιὰν αὐτὴν ἐποχὴν.

Στρατιῶται τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ Καλύμνιοι καὶ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους προσφέροντες ὑπηρεσίας ἀνεκτιμήτους εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀδελφούς των ἂν καὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν βασιλίσσαν Ἀρτεμισίαν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Καὶ ὡς τοιοῦτοι ἀπεδείχθησαν τῷ 443 π. Χ., ὑποτελεῖς ὄντες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Καρίας, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν φορολογικῶν καταλόγων τῶν Ἀθηναίων συμμάχων.

Τῷ 308 π. Χ., ἡ Κάλυμνος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος Βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου, καὶ κατὰ τὴν πρώτην προχριστιανικὴν ἑκατονταετηρίδα ἔγινε κτῆμα τῶν Ρωμαίων. Μολονότι δὲ ὑπέστη ταπεινώσεις ἀρκετὰς ὑπ' αὐτοῦς, ἡ νῆσος παρέμεινε Ἑλληνικωτάτη. Βλέπομεν, κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν ἐποχὴν τοὺς Καλυμνίους συνεχίζοντας τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς τῶν παραδόσεις. Ἐορτάζουν τὸν μῆνα Ἀγριάνιον, τὰ Ἀγριάνια καλούμενα, ἧτις ἦτο ἰδιάζουσα θρησκοκοινωνικὴ ἑορτὴ τοῦ τόπου. Τὴν 27ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανηγύριζον οἱ γείτονές των Κῶοι τὰ γενέθλια τοῦ πατρὸς τῆς Ἰατρικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον, μάλιστα, προσέφεραν καὶ θυσίας ὡς εἰς θεόν.

Τῷ 730 μ. Χ., ἡ νῆσος Κάλυμνος ἀποτελεῖ μέρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνήκουσα εἰς τὸ θέμα τῆς Δωδεκανήσου, τὸ δὲ 1310 περιέρχεται εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας. Τὸ 1523 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1912, ὅταν ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοῦς. Ἐξήκοντα ὀκτὼ ἔτη πρὶν καταλάβουν τὴν νῆσον οἱ Τοῦρκοι, ἦτοι τῷ 1455, ὁ Μωχάμετ ὁ Δεύτερος ἔστειλε εἰς τὸ Ἀργιπέλαγος κατὰ τῶν Ἰπποτῶν ἑκατὸν ὄγδοῆντα πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαζάμπεγ. Οἱ Τοῦρκοι ναῦται ἐπιδραμόντες, τότε, κατὰ τῆς Καλύμνου ἐληλάτησαν ἀγρίως τὴν νῆσον, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ ἱππότη Τζάν Τσατονέφ. Αἱ ζημίαι τῶν κατοίκων ὑπῆρξαν τρομακτικαί, τὸ δὲ μίσος

των κατὰ τῆς Τουρκίας ἑδεκαπλασιάσθη, ἔτοιμον νὰ ἐξωτερικευθῆ με πρώτην εὐκαιρίαν.

Ἡ εὐκαιρία αὕτη παρουσιάσθη τὸ 1821, ὅταν ἤρχισαν νὰ γλυκοτραγουδοῦν τῶν ἀρματωλῶν τὰ ὄπλα. Καὶ κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος οἱ Καλύμνιοι καὶ ἐπολέμησαν παρὰ τὸ πλεῖρον τῶν ἄλλων ἀδελφῶν των. Ἡ ἐλευθερωθεῖσα πατρίς, ἀναγνωρίσασα τὰς ὑπηρεσίας τῶν Καλυμνίων εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, ἐδέχθη τὴν Κάλυμνον εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, τῇ ἀποφάσει τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ποῦ ἔλαβε χώραν τὴν 4ην Μαΐου 1823. Ὑπήχθη εἰς τὰς «Συμπληρωματικὰς νήσους» τοῦ «Τμήματος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων» μαζί με τὴν Λέρον, Πάτμον καὶ Ἰκαρίαν, ὑπὸ τὴν ἐν Σάμῳ ἀνωτάτην ἀρχήν, διοικοῦντος τοῦ Ἰωάννου Κωλέτη, ὅστις ἔγινεν ἀργότερον πρωθυπουργὸς προσλαβὼν ὡς ἰδικὸν του γραμματέα τὸν Καλύμνιον Νικόλαον Καλλισπέρην.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη νῆσος δὲν παρέμεινε ἐλευθέρᾳ ἐπὶ πολὺ. Τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1830 ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας. Ἐπανῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν μετὰ τῶν νήσων Λέρου, Πάτμου, Σάμου καὶ Ἰκαρίας, τῶν «Συμπληρωματικῶν» τούτῃστι νήσων τοῦ «Τμήματος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων», χάριν τῆς ἀποδόσεως τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατεχομένης τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ ἀρκετὸν διάστημα ἐπέμεινε ἡ Κάλυμνος. Ἐνεθυμεῖτο τοὺς μόχθους τῶν τέκνων της διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἐβλεπεν ἀκόμη πρὸ αὐτῆς τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν ναυμαχίαν ποῦ εἶχε κλεῖσθαι τὰ ἀκρογιάλια της, τὴν 29ην Αὐγούστου 1825, ὅταν ὁ Ἄνδρέας Μιούλης, ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης ὁ Λάζαρος Παναγιώτου, ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς καὶ ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς συνήνησαν μετὰ τὰ πλοῖά των τὸν τουρκικὸν στόλον τοῦ Τοπάλ πασᾶ καὶ τὸν Αἰγυπτιακὸν τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ

καὶ ἐδίδαξαν τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος τί ἐστὶν Ἑλληνὴν ναύτης καὶ πολεμιστῆς.

Ἡ Καλύμνος τῶν ἔργων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς Καλύμνου ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἡ νῆσος ἐπανέκτησε τὰ προνόμια τῆς αὐτοκυβερνησεώς της, ἅτινα ἀρχικῶς εἶχον δοθῆ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰς νήσους Κάρπαθον, Κάσον, Νίσυρον, Τήλον, Μεγίστην, Σύμην, Χάλκην, Πάτμον, Ἰκαρίαν, Λέρον, Ἀστυπάλαιαν ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν τῷ 1523 καὶ ὑπὸ τοῦ Μαχμουτ καὶ τῶν ἄλλων Σουλτάνων. Κατὰ τὰ προνόμια αὐτά, ἡ νῆσος ἐπλήρωνε κατ' ἀποκοπὴν ἐτήσιον φόρον εἰς τὴν Τουρκίαν 40,000 γρόσια. Ἀπόπειρα πρὸς κατάργησιν τῶν προνομίων αὐτῶν εἶχε γίνῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῷ 1869, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ἐξεδήλωσαν ἐμπράκτως τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην των. Οἱ Καλύμνιοι ἐπανεστάτησαν. Οἱ Τούρκοι ἐγνώρισαν ξανά τὸ ἀκατάβλητον τοῦ Καλυμνιακοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀμυντικὴν ὁρμὴν του, ἐκδηλωθέντος κατὰ καιροὺς ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομέων ἐπὶ τῆς νήσου εἰς τοῦ χρόνου τὸν κατήφορον. Ἄνευ ὑπερβολῆς δύναται νὰ λεχθῆ πῶς εἰς τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα ποὺ ἔβασαν τὸ Δωδεκανησιακὸν χῶμα μὲ Ἑλληνικὸν αἷμα καὶ ἀπέδειξαν πασιφανῶς πῶς ὁ Ἕλληνας δὲν κύπτει τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ δεσπότη ἐπ' ἀρκετόν, οἱ Ἕλληνες τῆς Καλύμνου κατεῖχον πάντοτε τὴν πρωτοπορείαν, ἀδιάφορον ἔαν τὰ γεγονότα αὐτὰ διεδραματίσθησαν ὑπὸ τὴν ἡμισέληνον ἢ ὑπὸ τὸν σταυρόν.

Ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν αὐτοκυβερνώμενοι οἱ Καλύμνιοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα. Τὰ δύο πρῶτα ἀπησχόλησαν περισσότερο τοὺς Καλυμνίους τῶν ἀρχικῶν ἡμερῶν τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Γερμανὸς Ρός, ποὺ ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον κατὰ τὸ 1840 εὗρε τοὺς νησιῶτας ἀφιερωμένους εἰς τὴν σπογγαλιείαν. Οἱ

κάτοικοι ἔλεγον εἰς αὐτόν : «τί τὰ θέλομεν τὰ γράμματα τὰ πολλά; Αὐτὰ μᾶς θλάπτουσι, μὲ αὐτὰ χανόμεσθε. Ἄς πολιτευώμεθα καὶ ἡμεῖς μὲ τὸ σφογγάρι, καθὼς οἱ πατέρες μας». Ἡ ἀντίληψις ὅμως ἐκείνη ἤλλαξεν ἄρδην καὶ ἐκ θεμελίων. Αἱ σχολαὶ τῆς Καλύμνου κατέστησαν γνωσταὶ ἀνὰ τὰς νήσους καὶ τὰ Μικρασιατικὰ παράλια ὡς φυτώρια ἀνωτέρας παιδείας καὶ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ. Εἰς αὐτὰ προσήρχοντο καὶ ἐδιδάσκοντο νέοι καὶ νέαι τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων, δι' αὐτὸ καὶ κατέστησαν ὁ στόχος τῆς ἰταλικῆς καταδιώξεως ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ ἐντεῦθεν.

Ἡ Κάλυμνος, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὴν Ποθαίαν, πρωτεύουσαν αὐτῆς, κτισθεῖσαν τῷ 1850, τὸ προάστειόν τῆς Χώραν καὶ τὰ χωρία Βαθὺ καὶ Ἐμπρός, μὲ 25,000 περίπου Ἑλλήνων κατοίκων, εἶχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἕξ καλὰς καὶ πλήρεις Δημοτικὰς σχολὰς, ἐν Γυμνάσιον ἀρρένων καὶ ἐν θηλέων, μὲ 1,600 τὸ ὅλον μαθητὰς, 40 καθηγητὰς, διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας. Εἶχεν ἐπίσης τέσσαρας ἰδιωτικὰς σχολὰς μὲ 400 μαθητὰς ὡς καὶ ἓνα μονοτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον εἰς τὸ Βαθὺ καὶ ἓνα τοιοῦτον εἰς τὸ Ἐμπρός, μεθ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ 70 μαθητῶν ἕκαστον.

Εἰς τὸ Νικηφόρειον Γυμνάσιον τῆς Καλύμνου καὶ εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς Παρθεναγωγεῖον τῆς νήσου ἐξεπαιδεύθησαν πολλοὶ Δωδεκανήσιοι ὡς καὶ τὰ τέκνα τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς Ἑλληνικῆς νήσου, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πλήρεις φιλεργίας, τόλμης καὶ πατριωτισμοῦ.

Αἱ γυναῖκες τῆς Καλύμνου διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας τῆς λαϊκῆς τῶν μούσης, πού εἶναι ὁμολογουμένως ὑπέροχα, κατέχοντα ἐκλεκτὴν θέσιν μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν τῶν χωρικῶν.

Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Κάλυμνον πρὸ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς ἦσαν ἀντιμέτωποι πόλεως εὐρωπαϊκῆς, μὲ πολίτας ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως καὶ κοσμοπολίτας γλωσσομαθείας. Αὐτὰ ἦσαν ἀπόρροια τῶν πολυταξειδευτῶν νησιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν κάτοχοι, ὡς

ἔγγιστα, ἑκατὸν σπογγαλιευτικῶν μηχανῶν, τριακοσίων πλοίων καλουμένων σκάφων καὶ ἄλλων. Εἶχον ἐπίσης οἴκους σπόγγων εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῶν κρατῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος εἶχε πρὸ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς Ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, Πρωτοδικεῖον, τελωνεῖον, Ὑγεινομεῖον, ἀστυνομίαν, λιμεναρχεῖον, ὅλα σχεδὸν εἰς χεῖρας τῶν κατοίκων της, περιλεθόντα σήμερον εἰς τοὺς Ἰταλοὺς.

Η ΝΗΣΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗ

Ἡ γραφικὴ νῆσος Μεγίστη, γνωστοτέρα, ἀτυχῶς, στοὺς πολλοὺς μὲ τὸ ξενικὸν καὶ μεσαιωνικὸν ὄνομά της Καστελλόριζον, κεῖται μακρὰν τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, τοῦ ὁποίου ἀναπόσπαστον τμῆμα ὑπῆρξεν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας. Εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ Αἰγαίου πελάγους, 70 μίλια πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ρόδου καὶ 5 μόνον μίλια ἀπὸ τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἡ ἀρχαία Λυκία. Τὸ μέγεθος αὐτῆς εἶναι 3 1)2 μίλια μᾶκρος καὶ 1 1)2 πλάτος. Εἶναι νῆσος ὄρεινὴ καὶ βραχόπλευρος, ἄγονος καὶ κρημνώδης.

Λέγεται πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα Μεγίστη, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο γνωστὴ παρ' ἀρχαίοις, ἀπὸ τὸν βασιλέα αὐτῆς Μεγιστέα ἢ ἐπειδὴ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα τῶν περὶ αὐτὴν νησιδίων, πρὸς ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν. Ὑπολογίζεται πῶς ὠνομάσθη Καστελλόριζον ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς πρὸς εἶχον καταλάβῃ αὐτὴν, ἐπειδὴ μακρόθεν ἡ νῆσος παρουσιάζετο ὡς φρούριον ἐρυθρὸν, —συνδυασμὸς τῶν βουνῶν καὶ τῶν κόκκινων χρωμάτων της—ἢ ἀπὸ τὰ οἰκόσημα τοῦ ὀγδόου μεγάλου Μαγίστρου τῶν Ἰπποτῶν Ζουὰν Ντὲ Ἐρεντία (1377—1396), τὰ ὁποῖα ἀπεικόνιζον ἑπτὰ χρυσοὺς πύργους ἐπὶ ἐρυθροῦ χρώματος, ἅτινα εἶχε θέσῃ ἐπὶ τοῦ φρουρίου, ὅταν ἀνοικοδόμησεν αὐτό. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ μᾶς πληροφορεῖ πῶς ἀρχαῖος φρούραρχος (ἐπιστάτης του) ἦτο ὁ τοῦ Καστάβου Σωσικλῆς Νικαγόρας. Ὁ γηγενὴς πληθυσμὸς ὀνομάζει τὸ φρούριον «κάστρο τοῦ Ἀγίου Νικολάου» ἀπὸ τὸν παρακείμενον ναῖσκον τοῦ Ἀγίου. Ναὸς τῆς Ἡμιθέας ὑπῆρχεν ἐν Κατσάβῳ. Καὶ ὁ Ρίτσαρδ Χάκλουτ, πρὸς ἐπέραςεν ἀπὸ τὴν Με-

γίστην τὸ ἔαρ τοῦ 1593 καλεῖ ὡσαύτως τὴν ἑλληνικὴν αὐτὴν νῆσον «Ἐρυθρὸν φρούριον», Κάστελ Ρόσο, λέγει δὲ πῶς αὐτὴ ἀπέχει τριάκοντα λεύγας ἀνατολικῶς τῆς Ρόδου. Καὶ ἀναφέρει ὅτι ἐζήτησε νὰ εὔρη ἐκεῖ πόσιμον ὕδωρ, ἀλλὰ κατόπιν μεγάλης ἐρεύνης «μερικοὶ πτωχοὶ Ἕλληνες τῆς νήσου» ὠδήγησαν αὐτὸν καὶ τοὺς συνταξειδιώτας του εἰς φρέαρ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἐπρομηθεύθησαν 5—6 τόννους νερό. Προσθέτει ταυτοχρόνως πῶς τὸ μέρος ὅπου ἀπεβιβάσθησαν ἦτο ἄγονον καὶ ὄρεινόν, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἀνεῦρον ἀρχαῖον μνημεῖον με ἐπιτάφιον ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν, κολοβωμένην καὶ δυσανάγνωστον ἀπὸ τὸν χρόνον, ἣτις ἐφάνη εἰς αὐτὸν ὡς ἀνήκουσα εἰς μνημεῖον τοῦ μεγαλείου τῆς ἑλληνικῆς μοναρχίας.

Ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς τῆς Μεγίστης ἐδημοσίευσεν ὁ Ἄχ. Διαμαντάρης, τῷ 1894.

Γύρω τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουν τὰ νησίδια Μάκρη, Πολύφαδος, Στρογγυλή, ἔχουσα φανάρι διὰ τοὺς ναυτικούς, Λασιεῖα, Φρεγάδα, Πηγὴ, Τσαταλωτά, Μαραδὴ, Βουτσάκα, Ρός, Φουρνάκια, Βόλος, Ὀχεντρα, Ἀλιμεταργιά, ἡ νῆσος τῶν Κακάθων με ἐρείπια ἀρχαῖα ἑλληνικά, καθὼς καὶ τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν Παναγίαν τοῦ Ταρσανά, Ψωραδιά, Ἅγιος Γεώργιος, Ψωμί, Ἄγρι ιοήνη καὶ Καλατσαγκράκη.

Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς νήσου εἶναι ἡ Βίκλα, ὃ δὲ ἀσφαλέστερος αὐτῆς λιμὴν εἶναι ἐστραμμένος πρὸς βορρᾶν καὶ ἀντικρὺ τοῦ Ἀντιφέλου. Πέριξ του καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ἐγείρεται ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἐν εἴδει πετάλου ἡ ἐπιβλητικὴ πόλις τῶν Ἑλλήνων Μεγιστέων με πλαίσιον τὴν χλόην τῶν γηραιῶν ὀρέων της. Ζωγραφιὰ ἀλησμός γτος πού ἤχμαλώτισε καὶ δικούς μας καὶ ξένους.

Τὰ προϊόντα τῆς Μεγίστης μόλις ἐπαρκοῦν δι' ἐγχώριον χρῆσιν. Οἱ κάτοικοὶ της ὑπῆρξαν πάντοτε παιδιὰ τῆς θαλάσσης. Ἡ ναυτιλία της καὶ ἡ σπογγαλιεῖα ἦσαν τὰ κατ' ἐξοχὴν ἐπαγγέλματά των. Με τὰ πλοῖά των διεξήγαγον ζηλευτὸν ἐμπόριον ἀνὰ τὰς ἀκτὰς

τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς χρόνους πρὸ παντὸς τῆς τουρκοκρατίας. Τῷ 1911 οἱ Μεγιστεῖς εἶχον δέκα πέντε πλοῖα, μάρκα καλούμενα, μὲ τρεῖς ἰστούς, χωρητικότητος 35 ἕως 45 χιλιάδων κιλῶν, τριάκοντα μπρίκια, χωρητικότητος 25,000 κιλῶν, 45 γολέτες καὶ τρεχαντήρια, χωρητικότητος 4—21,000 κιλῶν, 35 μπρατσέρες, χωρητικότητος 1,000—3,500 κιλῶν καὶ περὶ τὰς 60 θάρκες.

Παμπάλαιος πολιτισμός.

Εἰς τὴν Μεγίστην εὐρέθησαν λείψανα παμπαλαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς καὶ ἀποδείξεις ὅτι ἡ νῆσος ἦτο κατοικημένη κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν. Παρὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εὐρέθη χρυσοὺς στέφανος, ἀρίστης τέχνης, ἀναγόμενος εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον τοῦ 1,100 π. Χ., στολίζων σήμερον τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντικείμενα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δόξης τῆς Μεγίστης εὐρέθησαν ἐπίσης εἰς τὸ Παληόκαστρον ὅπου ἦτο ἡ ἀκρόπολις τῆς νήσου, παρὰ τὸν Κάβον, πλησίον τοῦ Κάστρου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἴστατο τὸ πάλαι ὁ βωμὸς τοῦ Μεγιστέως Ἀπόλλωνος, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευον οἱ Ἑλληνας νησιῶται, εἰς τὰ Πάταρα, παρὰ τὸν ποταμὸν Ξάνθον, ὅπου εἶχε λουσθῆ ὑπὸ τῆς μητρὸς του Λητοῦς ὁ θεὸς αὐτός, καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου καὶ εἰς ἀποικίας αὐτῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πατάρσις, τῆς Λυκίας, εἶχον μεταφέρει τῷ 1835 οἱ Μεγιστεῖς τοὺς δώδεκα ἐκ γρανίτου μονολίθους κίονας, χρησιμοποίησαντες αὐτοὺς ὡς στηρίγματα τῶν ἀψίδων τοῦ μεγαλοπρεποῦς Μητροπολιτικοῦ τῶν ναοῦ ποῦ ἐκτίσθη πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐνεκαινιάσθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1835, καθὼς ἀναφέρει ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφή. Καὶ ἀπὸ τὰ Πάταρα αὐτὰ ἐπέβη εἰς πλοῖον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατὰ τὸ ταξιδιὸν του ἀπὸ τὴν Μίλητον εἰς Τύρον.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Μεγίστης, ὄχι μόνον ἐν τῇ νήσῳ τῶν προήγαγον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ μετέδωσαν αὐτὸν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια, ἰδρῦσαντες ἀποικίας ἐν Ἀντιφέλῳ, Καλαμάκι, Μύρα καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ νῆσος ἤκμαζε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, λαβοῦσα μέρος εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν. Τῷ 480 π. Χ., ὑπῆρξε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας γιγάντειον ἀγῶνά των. Κατὰ τὸ 300 π. Χ., ἡ Μεγίστη ἦτο αὐτόνομος πολιτεία, ὡς μαρτυροῦν τὰ νομίσματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ φέρουν τὴν λέξιν «Μεγιστέων». Τὸ ἀνεξάρτητον ὅμως πολίτευμα αὐτῆς ἦτο θραχυχρόνιον, διότι βλέπομεν ἀργότερον τὴν ἑλληνικὴν αὐτὴν νῆσον ἐπανερχομένην ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ρόδου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο καὶ πρὶν. Ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐποπτείαν τῆς Δωδεκανησιακῆς ταύτης μεγαλονήσου παρέμεινε μέχρι σήμερον, δοκιμάσασα τὴν αὐτὴν τύχην ποὺ ὑπέστησαν καὶ τὰ ἄλλα νησιά τοῦ ἀρχιπελάγους. Μολονότι δὲ ἀπέχει ὀλίγον τῆς Μικρασιατικῆς Λυκίας οὐδέποτε ὑπήχθη διοικητικῶς εἰς αὐτὴν, παραμείνας καθαρῶς ἑλληνικὴ καὶ ἠνωμένη μετὰ τῶν Ροδίων Ἑλλήνων.

Ἡ διάλεκτος τῶν Μεγιστέων ἔχει τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν Δωρικὴν, ἡ δὲ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν τῆς νήσου εἶναι μᾶλλον θυζαντινῆς προελεύσεως. Ἀγριογλαρόνι καλοῦν οἱ Ἕλληνες πολῖται τῆς Μεγίστης τοὺς λαιμάργους καὶ οὕτως ὀνομάζει τοὺς ἰδίους ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Ἀθήναιος.

Μεταγενέστερα χρόνια.

Ὅταν ἐπέδραμον ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον οἱ Ρωμαῖοι καὶ κατέλαβον τὰ Δωδεκάνησα, τῷ 42 π. Χ., ὑπέταξαν καὶ τὴν Μεγίστην. Ἀργότερον ἔγινε κτῆμα τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῷ 1306 μ. Χ., κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν. Τῷ 1440 ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὸ

φημισμένον αὐτῆς φρούριον μετὰ τῶν τριῶν πύργων του καὶ τῶν διπλῶν τειχῶν του καὶ ἀποβιβάσας στρατόν, κατέλαβε τὴν νῆσον. Βοηθούμενοι ὅμως οἱ Ἴππότες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσου καὶ ἔχοντες τὴν ἀρωγὴν τοῦ Πάπα Νικολάου τοῦ Ε΄, ἐπανέκτησαν τὴν νῆσον, ἐπανιδρύσαντες τὸ κάστρον τῆς, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρεται. Τῷ 1523 ἐκυριεύθη ἡ Μεγίστη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμᾶν καὶ κατέστη τὸ κρησφύγετον τῶν Ἀλγερινῶν καὶ τῶν Τούρκων πειρατῶν. Τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1659 οἱ Βενετοὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς νήσου, τὸν δὲ Ἰούνιον τοῦ 1789 ὁ πρῶτος σύγχρονος Ἕλληρ ρίπτεται ἀγρίως κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ποὺ κατεῖχον τὴν ἑλληνικὴν αὐτὴν γῆν. Ἦτο ὁ Λάμπρος Κατσῶνης. Ἡ μνηστὴ του Μαρία Σοφιοπούλου ἦτο αἰχμάλωτος τῶν Ἀλγερινῶν εἰς τὸ φρούριον τῆς Μεγίστης. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1788 εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν ἐπίθεσιν. Ἐξώπλισε τὸ καταδρομικόν του «Ἀθηνᾶ τῆς Ἀρκτου» μὲ εἴκοσι πυροβόλα καὶ παραλαβῶν καὶ ἄλλα πλοῖα ἐπλευσε πρὸς τὴν νῆσον. Φθάσας ἐκεῖ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1789 ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κάστρου, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος στόλος του μὲ σθυσμένα φῶτα ἐπροχώρησε πρὸς αὐτὸ ἀπὸ δυσμᾶς χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός. Οἱ Τούρκοι ποὺ εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐπυροβόλουν αὐτόν, ἐνῶ οἱ ναυταὶ του ἀνῆρχοντο εἰς τὸ κάστρο ἐκ τῶν ὀπισθεν. Διακόσιοι ἀνδρεῖοι Ἕλληνες ἀνελθόντες τὰς κλίμακας τοῦ φρουρίου ἐπετέθησαν ἐξαπίνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Δύο ὥρας διήρκεσεν ἡ πεισματώδης μάχη ποὺ ἔδωσε τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀνδρας τοῦ Κατσῶνη, ἀλλ' ἡ νῆσος παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανούς, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ εὐρίσκετο τὸ 1821, ὅταν ἤρχισε νὰ ξεσπαθῶνῃ ὁ ραγιαῖς.

Εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ποὺ ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των κατῆλθον, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ οἱ Μεγιστεῖς. Πολλὰ εἶχον προσφέρῃ πλοῖα εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος, ἅτινα ἡ Προσωρινῇ

Κυβέρνησις μετέτρεψεν εἰς μπουρλότα. Οἱ δὲ Ἕλλη-
νες ναυτικοὶ τῆς νήσου ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος
πρὸς συνάντησιν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσημον
Ἑλληνικὸν ἔγγραφον εὑρεθὲν ἐν τῇ νήσῳ Σύμη, προ-
ερχόμενον ἀπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην καὶ δημο-
σιευθὲν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Μεγίστη» τοῦ Μαρτίου 1940,
μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1821 τρία
ἄρματωμένα Μεγιστιακὰ πλοῖα μὲ πλοίαρχους τοὺς
καπετὰν—Ἰωάννη, καπετὰν—Διαμαντάρη καὶ τὸν
Χατζῆ Στάθη Ζεμπιλῶν ἐπετέθησαν κατὰ δύο Ὀθω-
μανικῶν πλοίων εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀτταλείας καὶ
τὸ Παμφύλιον πέλαγος. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τουρκικὰ κα-
ράβια ἦτο μπρίκιον, ἀνήκον εἰς τὸν Μουχαράμπη
τοῦ Μεϊμεταλή πασᾶ, μὲ πλοίαρχον τὸν καπετὰν—
Μπαρμπαρέσσον, ὅστις εἶχε μαζί του δέκα πέντε ναύ-
τας, σαράντα ὀκτὼ Σκοντριανοὺς χατζῆδες καὶ ἕξ
Ἀνατολίτας, ὄλους ὠπλισμένους, ἔχοντας μεθ' ἑαυ-
τῶν τρία σεντούκια ἄρματα καὶ ἕξ κανόνια μὲ ἄρκετὸ
μπαροῦτι. Τὸ τουρκικὸν αὐτὸ πλοῖον ἐξερχόμενον ἀπὸ
τὸν λιμένα τῆς Ἀττάλειας ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸ τοῦ
πλησιάζοντος ὑψηλοπρύμνου Μεγιστιακοῦ, ἀλλὰ κα-
τεδιώχθη ὑπὸ αὐτοῦ. Συνῆψαν τότε ναυμαχίαν ἐπικήν,
διαρκέσασαν ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ἀργότερα κατέφθασαν
καὶ τὰ ἄλλα δύο πλοῖα τῶν Μεγιστέων καὶ περικυ-
κλώσαντα τὸ τουρκικόν, ἐπυροβόλουν αὐτὸ εὐρισκό-
μενον κάτωθεν τῶν ὑψηλῶν ἰδικῶν των. Ἐφόνευσαν
εἴκοσι Τούρκους. Ὅταν δὲ τὸ μπαροῦτι τῶν Ἑλλή-
νων ὀλιγόστευσεν, ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν Μωαμεθα-
νῶν μὲ λίθους, μὲ ξύλα, μὲ σπαθιά, θανατώσαντες
τοὺς περισσοτέρους τῶν ἐχθρῶν. Οἱ λοιποὶ ἔσπευσαν
νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ ἀμπάρι τοῦ καραβιοῦ των, ἐνῶ
ὁ πλοίαρχος ἀπελπισθεὶς πρὸ τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς ἐπι-
θέσεως τῶν Μεγιστέων, ἀνέφλεξε τὴν πυριτυδαποθή-
κην καὶ ἔπεσε εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ συλληφθεὶς
ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ τουρκικὸν πλοῖον ἀ-
ναφλεγὲν μετέδωσε τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸ πλησιέστερον
Μεγιστιακόν, ἀλλὰ οἱ ἀνδρεῖοι ναῦταί του ἔσθυσαν

τάς φλόγας. Ἡ λεία πού ἀπεκόμισαν ἐκ τῶν δύο αἰχμαλωτισθέντων τουρκικῶν σκαφῶν ἦτο σημαντική.

Τὴν 1 Μαΐου τοῦ 1832 συνελθόντες οἱ κάτοικοι τῆς ἑλληνικωτάτης αὐτῆς νήσου, ἐξέλεξαν παμψηφεί ὡς ἀντιπρόσωπόν των διὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἐμμ. Ι. Κισσῆνιον καὶ τὸν Βασ. Χατζῆ Διαματάρην, ἐξουσιοδοτήσαντες ταυτοχρόνως αὐτοὺς νὰ παρουσιάσουν εἰς τὴν συνέλευσιν τοὺς ἀγῶνας τῶν Μεισιτέων διὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ζητήσωσι τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς πατρίδος, ὡς ὑπεδείκνυε τὸ 4ον ἄρθρον τοῦ 2ου κεφαλαίου τοῦ πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως πού ἔγινεν ἐν Τροιζῆνι, ὅπερ διελάμβανεν, ὅτι «ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὅσαι ἔλαβον καὶ θὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας». Εἰς τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσουν οἱ Μεισιτεῖς ἀναπόσπαστον τμήμα τῆς Ἑλλάδος εἶχον ὅλα τὰ προσόντα, διότι ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ κινήματος ἠγέρθησαν καὶ ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους. Διὰ τὴν ἔνθερμον συμμετοχὴν των εἶχαν ὑποστῆ τρομερὰς ζημίας ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, ἀναγκασθέντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νῆσόν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Ἀμοργόν, Σύμην, Κάρπαθον καὶ Κάσον.

Ἡ Μειστή παρέμεινεν ἔρημος μέχρι τοῦ 1830, ὁπότε ἐπανῆλθον εἰς τὴν ποθητὴν των γενέτειραν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ Ἕλληνες.

Ὁ τότε Σουλτᾶνος Μαχμούτ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς δι' αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου εἰδικὰ προνόμια αὐτοκυβερνήσεως καὶ πληρωμῆς ἑτησίου φόρου, «μακτοῦ» καλουμένου, ἀνερχομένου ἑτησίως εἰς 480 τουρκικὰς λίρας. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπηύθυνεν ὁ Σουλτᾶνος μέσῳ τοῦ Δηλαβέρ πασᾶ εἰς τοὺς «προεστοὺς, δημογέροντας, πλοιάρχους καὶ λοιποὺς κατοίκους ραγιάδες Καστελλορίζου». Ἀνέφερεν ἐπίσης ὅτι ὁ Τοῦρκος γενικὸς διοικητὴς τῆς Ρόδου «δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ πράγματά των, ἀλλ' αἰσυμπίπτουσαι κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ ὑποθέσεις των με

τὴν γνώμην καὶ τὴν βουλὴν των, κατὰ τὰ τοπικά των, θέλουσιν ἐκδικάζεσθαι καὶ τελειοῦσθαι».

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ νῆσος εἶχεν ἓνα Τοῦρκον δι-οικητὴν, δέκα χωροφύλακας μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ των, ὅστις ἦτο καὶ εἰσαγγελεύς. Αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖ διὰ τὸ θεαθῆναι. Πραγματικῶς ἡ Μεγίστη διωκεῖτο ὑπὸ τῶν πέντε μελῶν τῆς Δημογεροντίας, ἅτινα ἦσαν οἱ προὔχοντες τῆς νήσου, ἐκλεγόμενοι κάθε Ἰανουάριον, ἀπὸ ψηφοφόρους πληρώνοντας φόρον ἀπὸ 20 ἕως 300 γρόσια ἐτησίως. Ἀπὸ τοὺς φόρους αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὰ 2 ο)ο πού εἰσεπράττοντο ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων, διετήρουν οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ σχολεῖα, ἰατρεῖον, φαρμακεῖον, ἀνταποκρινόμενοι ταῦτοχρόνως εἰς τὰς πρὸς τὴν Πύλην ὑποχρεώσεις των.

Τῷ 1911, πρὸ τῆς Ἰταλικῆς ἐπιδρομῆς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, ἡ Σαντραπεῖα Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς Μεγίστης εἶχε 401 μαθητάς, τὸ ἑξατάξιον Παρθεναγωγεῖον 258 μαθητρίδας, τὸ Νηπιαγωγεῖον 177 παιδιά, ἦτοι τὸ ὅλον 836.

Τὴν αὐτὴν περίοδον, ἀπὸ τὴν πρώτην Μαρτίου, 1910, μέχρι τῆς 28ης Φεβρουαρίου, 1911, προσήγγισαν εἰς τὴν νῆσον εἴκοσι ἑννέα Ἀμερικανικὰ ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 29.028 τόννων, τριάντα ἕξ Ἑλληνικὰ, χωρητικότητος 7.916 τόννων, καθὼς καὶ μικρότερα, χωρητικότητος 8.139 τόννων, σαράντα Ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια, 11.972 τόννων, καὶ μικρότερα Τουρκικὰ, χίλια πεντακόσια ἑπτὰ, χωρητικότητος 32.192 τόννων, Σαμιακὰ δύο, χωρητικότητος 64 τόννων.

Καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεκρώθησαν ὅταν περιῆλθεν ἡ νῆσος ὑπὸ τοὺς Ἰταλοὺς τὸ 1920. Τὸ ἔτος αὐτὸ παρεχώρησαν οἱ Γάλλοι τὴν Μεγίστην εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέχοντες αὐτὴν ἀπὸ τὸ 1916, ὅταν τὴν κατέλαβον καταργήσαντες τὰς Ἑλληνικὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας οἱ κάτοικοι εἶχον ἐγκαταστήσει διὰ τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως των.

Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Δεκατρία.

Βλέποντες οἱ Μεγιστεῖς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον νὰ κυριεύσῃ ὅλα τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, τὰ μὴ κατεχόμενα ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ἠγέρθησαν κατὰ τῆς ἐπιτοπίου Τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν 1ην Μαρτίου, 1913. καὶ κατέλυσαν τὰς ἀρχάς. Εἰς αὐτὸ τοὺς ἐβόηθησαν τρι-άκοντα πέντε Κρήτες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Δασκαλάκη, πού ἦλθον μὲ τὸ ἀτμόπλοιον «Ρούμελη» ἐπιταχθὲν διὰ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους, καὶ ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσίν των, ὑπὸ τοῦ τότε διευθύνοντος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν Δραγούμη. Ἀποβιβασθέντες, εἶχον καταλάβῃ τὰ ὑψώματα τῆς πόλεως καὶ ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α΄, ὅπερ καὶ ἔγινε. Ἡ νῆσος ἐπανηγύρισε ἐνθουσιωδῶς τὸ γεγονός, καὶ ἀπετάθη διὰ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισίν του εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, κυβερνουμένη ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῆς «Προσωρινῆς Διοικήσεως Μεγίστης». Ἡ Ἑλλάς ἔστειλε ὡς «διοικητὴν σύμβουλον» τὸν Βασ. Τζαβέλαν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὴν 1ην Αὐγούστου, 1913, μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ὑποδιοικητὴς διωρίσθη ὁ ἐκ Σάμου Ὀδυσσεὺς Ὠρολογᾶς, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου εἶχε δυσαρεστηθῆ ὁ νησιώτικος κόσμος, ἔνεκα τῶν αὐταρχικῶν του ροπῶν. Τὴν δυσαρέσκειαν ταύτην ἔκαμαν οἱ Γάλλοι κεφάλαιόν των, καὶ κατέλαβον τὴν νῆσον ἵνα χρησιμοποιοῦσιν τὸν λιμένα της ὡς ὀρμητήριον τῶν πλοίων των. Τῷ 1920 ὁ Γάλλος ναύαρχος Μορνὲ ὑπέστειλε τὴν σημαίαν τοῦ ἔθνους του, ὁ δὲ Ἰταλὸς ναύαρχος Γκαλεάνι ἀνεπέτασε ἀντ' αὐτῆς τὴν Ἰταλικήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν παραμένει ἕκτοτε ἡ γραφικὴ αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων Μεγιστέων νήσος.

Η ΝΗΣΟΣ ΛΕΡΟΣ

Ἡ εὐανθῆς νῆσος Λέρος, πού εἶναι γνωστή μὲ τὸ ἴδιον Ἑλληνικόν της ὄνομα ἀπὸ ἀνέκαθεν, κεῖται ἀντικρὺ τῆς Μικρασιατικῆς Καρίας, ὅπου ἦτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἰάσικος. Πρὸς βορρᾶν ἔχει τὴν Πάτμον καὶ πρὸς νότον τὴν Κάλυμνον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ χωρίζεται διὰ τοῦ πορθμοῦ Διάπορι, εἰς ἀπόστασιν ἑνάμισυ μιλίου. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ «Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης Θαλάσσης», ἡ νῆσος ἀπέχει τῆς Κῶ τριακόσια εἴκοσι στάδια, τῆς δὲ πρὸς ἀνατολὰς Μίνδου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τριακόσια πενήκοντα. Εἶναι νῆσος καὶ αὐτὴ τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων, γνωστοτέρων ὡς Δωδεκανήσων.

Τὸ μᾶκρος τῆς Λέρου εἶναι ἑννέα μίλια, τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς τέσσαρα. Ἡ ἔκτασις τῆς πολυσχήμου αὐτῆς νήσου εἶναι 54,24 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Αἱ πεδιάδες της εἶναι εὐφοροὶ καὶ ὑδροφόροι, παράγουσαι πλοῦτον σταφυλῶν εὐγεστωτάτων καὶ οἶνον ἔξοχον. Ἐφημίζετο διὰ τὰ μεταλλεῖα μολύβδου καὶ διὰ τὸν ἐξάιρετον λευκόλιθόν της. Αἱ μαγευτικαὶ της ἔξοχαί, ὡς τὸ Λακί, Κριθῶνι, Συκιές, Δρυμῶνας, Λεπίδι, Βρωμόλιθος, εἶναι γνωσταὶ ἀνὰ τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Λιμένας ἔχει ἀρίστους, ὁ σπουδαιότερος τῶν ὁποίων εἶναι ὁ τοῦ Λακιοῦ, μὲ μῆκος ἑνάμισυ μίλιον καὶ ἄνοιγμα δύο καὶ ἥμισυ. Ἐτερος καλὸς λιμὴν εἶναι ὁ τοῦ Παρθένι, τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ προφυλάττεται ἀπὸ τὴν νησίδα Ἀρχάγγελος, πού ἴσταται πρὸ αὐτῆς ὡς φρουρός. Ἄλλος θαυμάσιος λιμὴν εἶναι ὁ τῆς Ἁγίας Μαρίνας, πού εὐρίσκεται πρὸς ἀνατολὰς. Ἄνωθεν αὐτοῦ ἐγείρεται ἀμφιθεατρικῶς ἡ πρωτεύ-

ουσα τῆς Λέρου, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰς συνοικίας τοῦ Πλατάνου καὶ τῆς Ἁγίας Μαρίας. Τὰ σπίτια της εἶναι λευκὰ καὶ τετράγωνα, παρουσιάζοντα ὄψιν καθαρὰν καὶ ὠραίαν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἑλλήνων Λερίων. Ἡ νῆσος ἔχει χαμηλὰ βουνὰ καὶ ἀκρογιάλια βαθειά.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Λέρου ἦσαν οἱ Κᾶρες, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησαν οἱ Δωριεῖς. Τὴν παλαιὰν πόλιν τῆς νήσου ἴδρυσαν οἱ Μιλήσιοι. Αὕτη ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τῆς σημερινῆς, ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ λιμένος, καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, ὅπου εὔρε λείψανα αὐτῆς ὁ Ρόζ. Αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ μᾶς πληροφοροῦν περὶ τῶν Μιλησίων Λερίων, καὶ διὰ τὴν νῆσον αὐτὴν ὡς ὑπαγομένην διοικητικῶς εἰς τὴν Μίλητον, μέχρι τῆς κατακτῆσεώς της ὑπὸ τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀμίμητος φαντασία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔπλασε καὶ διὰ τὴν Λέρον τὸν δι' αὐτὴν μῦθον. Κατ' αὐτόν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ κυνηγὸς τῶν Καλυδωνίων κάπρων, Μελέαγρος, αἱ ἀδελφαὶ του καὶ κόραι τοῦ Οἰναίου, ἦσαν ἀπαρηγόρητοι διὰ τὸν πρόωρον αὐτοῦ θάνατον καὶ ἐθρήνουν συνεχῶς ἐπὶ τοῦ τάφου του. Δι' αὐτὸ λυπηθεῖσα αὐτὰς ἡ Ἄρτεμις τὰς μετεμόρφωσεν εἰς γαλλόρνιας, καλουμένας μελεαγρίδας, γνωστὰς μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα λατινιστί, μέχρι σήμερον (*Numida meleagris*). Τὰ πτηνὰ ταῦτα, μὲ τὰ σκοτεινὰ φαιὰ πτερὰ καὶ τὰ ἄσπρα στίγματα, εἶχε μεταφέρει ἢ θεὰ τοῦ κυνηγίου εἰς Λέρον καὶ διετήρει ἐν τῷ ὀνομαστῷ αὐτῆς ναῷ, ἐκεῖνα δὲ πετῶντα ἐπὶ τῶν δένδρων τῶν ὀρέων τῆς νήσου, ἔκλαιον ἀδιακόπως ἀπὸ τὰ ὕψη των, τὸν ἀδελφόν των. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Παρθένου Ἀρτέμιδος εὕρισκετο εἰς κοιλάδα ἀπέχουσαν δέκα λεπτῶν περπάτημα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὅπου ὑπάρχει σήμερον μικρὰ ἐκκλησία, καλουμένη Παρθένι. Πλησίον τοῦ μέρους αὐτοῦ φαίνονται λείψανα παλαιᾶς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, πού ἐκτίσθη πάνω στὰ ἑρείπια τῆς πρώτης Ἑλληνίδος θεᾶς. Ἰχνη

ἀρχαίας πόλεως ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν Καλυμνίων
δυτῶν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης τοῦ Διάπορι..

Ἱστορικὰ ἀναλαμπαί.

Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῆς ἡ Λέρος, εἶχε πολλὰς
μακρὰς καὶ ἐνδόξους ἀναλαμπὰς δράσεως καὶ με-
γαλείου ἔθνικοῦ, ὡς εἶχον καὶ τὰ ἄλλα Δωδεκάνησα.
Ἦσαν δὲ αὐταὶ σοβαρὰς ἱστορικῆς ἀξίας καὶ γεμᾶ-
ται ἀπὸ ἡρωϊκὰ κατορθώματα.

Πολλὰ ἐτάφησαν εἰς τὸ σκότος τῶν ἐκπνευσάντων
αἰῶνων. Ὀλίγαι διεσώθησαν σκορπισμέναι πάνω σὲ
πλάκες μαρμάρινες καὶ μέσα σὲ σελίδες λησμονημέ-
μενες. Ἀπὸ μερικὰς ἐπιγραφὰς καὶ διάφορα σκονι-
σμένα συγγράμματα, σταχυολογοῦντες, μὲ ὑπομονὴν
καὶ ἐπιμονὴν, οἱ Λέριοι καὶ Δωδεκανήσιοι, ἠδυνήθη-
σαν μέχρι τοῦδε νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸν Ἑλληνι-
σμὸν ἀμυδρὰν μόνον ιδέα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς
δραστηριότητός των. Τὸ κλέος των ἐκορυφοῦτο ὅταν
ἡ αὔρα τῆς ἐνδήμου ἐλευθερίας των δὲν ἐμολύνετο
ἀπὸ βαρβάρους ἐπιδρομεῖς. Προάγονται ἐπιτοπίως
εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἐπι-
στήμας καὶ πάντοτε λαμβάνουν ἐνεργὸν μέρος εἰς
τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τῷ 1180 π. Χ., οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου
ταύτης ἔλαβον καὶ αὐτοὶ τὰ ὄπλα καὶ ἐπολέμησαν
εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Μετὰ 580 σχεδὸν ἔτη ἤκ-
μασε καὶ ὁ Λέριος σατυρικός ποιητὴς Φωκυλίδης,
ὅστις δυσαρεστηθεὶς ὑπὸ τῶν συνησιωτῶν του, ἔγρα-
ψε δι' αὐτοὺς τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα: «Λέριοι κακοί,
οὐχ ὁ μὲν, ὅς δ' οὐ πάντες πλὴν Προκλέους· καὶ
Προκλῆς Λέριος», ὅπερ ἐξηγούμενον σημαίνει πῶς
ὁ κάθε Λέριος εἶναι κακὸς ἐκτὸς τοῦ Προκλέους, ἀλ-
λά καὶ ὁ Προκλῆς εἶναι Λέριος. Αὐτό, ὁ Λέριος ἐπί-
σης ποιητὴς Δημόδοκος, εἶχεν ἀλλάξει εἰς βάρους τῶν
Χίων. Μεγάλῃς φήμῃς υἱὸς τῆς νήσου Λέρου εἶναι ὁ
ἱστορικὸς Φερεκύδης, πού ἐγεννήθη πρὸ τῆς ΟΕ' Ὀ-

λυμπιάδος. Ἐγραψε περὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πα-
τρίδος ἱστορίαν, ὡς καὶ περὶ Ἰφιγενείας, τῶν Διο-
νυσίων ἑορτῶν, καὶ ἄλλα. Τὰ ἔργα του ἀπωλέσθησαν
ἀτυχῶς, σῶζονται μόνον ὀλίγα τεμάχια ἀπὸ αὐτά,
δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Μουλέρου καὶ ὑπὸ ἄλλων.

Κατὰ τῷ 412 π. Χ., ἡ νῆσος Λέρος ἔλαβε μέρος εἰς
τὴν Ἐπανάστασιν τῶν Ἰονίων συμμάχων ἐναντίον τῆς
Περσίας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπανα-
στάσεως Ἀρισταγόρας, ὅστις ἠμύνετο τῆς Μιλήτου,
ἐκάλεσε συνεδρίασιν ἵνα ἀποφασίσῃ τί θὰ ἔπραττον
οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ ἐὰν ἠναγκάζοντο ὑπὸ τῶν
Περσῶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μίλητον. Ὁ υἱὸς τοῦ
Μιλησίου Ἀγησάνδρου, Ἐκατεύς, συνέστησε τότε εἰς
τὸν Ἀρισταγόραν νὰ καταφύγουν εἰς Λέρον καὶ νὰ
ὀχυρώσουν καὶ περιτειχίσουν αὐτὴν ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ πα-
ρακολουθοῦν τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπιτίθενται
ἐναντίον του. Τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ ἱστορικοῦ Ἐκα-
τέως δὲν θὰ εἶχεν υἰοθετήσῃ ὁ ἡγέτης τοῦ Ἐπανα-
στατικοῦ κινήματος. Διαρκούσης τῆς ἱστορικῆς μά-
χης τῆς Μιλήτου, ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων, Ἐρμοκρά-
της ὁ Συρακούσιος, ἔπλευσεν εἰς Λέρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ,
ἀπέχων τεσσαράκοντα μίλια τῆς Μιλήτου, κατεῖχε
τὴν ὅλην ἐποπτεῖαν τοῦ ἀγῶνος. Κυριευθείσης τῆς
Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν, παρεδόθη καὶ ἡ Λέρος εἰς
αὐτούς. Ἡ νῆσος ἐπανεκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της, πε-
ριῆλθεν ἀργότερον ὑπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ
τοὺς διαδόχους του, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν καὶ
Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Τῷ 1245 μ. Χ., ἡ νῆσος Λέρος εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν
κυριαρχίαν τοῦ Ἰωάννου Γοβαλαῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸν θά-
νατον αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Αὐτοκρά-
τορος τῆς Νικαίας καὶ ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρα-
τορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀργότερον ὁ Μι-
χαὴλ Παλαιολόγος ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς νήσου
εἰς ἕκ Γενούης ναυτικόν του, ὀνομαζόμενον Βι-
νιόλο, ὅστις ἦτο καὶ ὁ Ἐξαρχὸς τῆς Κῶ.

Ὅταν τὴν 5ην Αὐγούστου τοῦ 1310 ὁ μέγας μάγι-

στρος τῶν Ἰωαννιτῶν εἶχε καταλάβῃ τὸν Ρόδον, ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε καὶ τὴν Λέρον, εὕρισκομένην ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1314). Τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἦτοι τῷ 1315, οἱ Ἰππῶται ἴδρυσαν ἐν τῇ νήσῳ πύργον σκοποῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρηκολούθουν τὰ περὶ τὴν νῆσον πλέοντα πλοῖα.

Τῷ 1391 ἡ νῆσος Λέρος δι' ἀποφάσεως τοῦ μεγάλου μαγίστρου Ἐρεντία, ἐτέθη ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Κυβερνήτου τῆς Κῶ, Πέτρου Σλέγγελχολδ.

Κατὰ τὸ 1445 ἐπιδραμόντες οἱ Τούρκοι ἀνά τὰς Δωδεκανήσους, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαμζαμπέγ, ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Λέρου, εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ὁποίας ἐπέφερον ἀρκετὰς ζημίας. Οἱ Ἰππῶται τῆς Ρόδου θεωρήσαντες τὸν τότε διοικητὴν τῆς νήσου Ἰωάννην Τσαντάνεφ ἀνίκανον νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν, τὸν ἀνεκάλεσαν καὶ ἀπέστειλαν εἰς Λέρον ἰσχυροτέραν φρουράν. Τὴν Τουρκικὴν ἐπιδρομὴν ἠκολούθησεν ὁ τρομερὸς σεισμὸς τοῦ 1495 ὅστις καὶ ἐπεσώρευσε ἐπιπρόσθετα δεινὰ ἐπὶ τῶν πτωχῶν νησιωτῶν.

Νέαν ἐπίθεσιν ἀπεπειράθησαν νὰ κάμουν οἱ Ὀθωμανοὶ κατὰ τῆς Λέρου τῷ 1505. Τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ ναύαρχος Κεμάλ, ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς νήσου, ἐγκατέλειψε τὸ σχέδιόν του, γελασθεὶς ἀπὸ τὸ τέχνασμα τοῦ Ἰππῶτου Κυβερνήτου τῆς. Ὁ Κυβερνήτης αὐτὸς μεταμφιέσας εἰς Ἰππῶτας πολλοὺς Λερίους, ἀνδρας καὶ γυναῖκας, ἐτοποθέτησεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἀδυνατοῦ φρουρίου τῆς νήσου. Ἀντικρύσας τὴν «ἰσχυράν» αὐτὴν δύναμιν, καὶ μὴ ἔχων ἐν τῇ νήσῳ πεμπτοφαλαγγίτας νὰ τὸν ἐνημερώσουν μὲ συνθήματα περὶ τῆς καταστάσεως, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ κτῆμα, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος, τῶν Μωαμεθανῶν. Παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1523, ὅταν κατελήφθη ἡ Ρόδος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν, ἀλλὰ κατόπιν ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως. Μολαταῦτα, ὁ μεγαλοπρεπὴς αὐτὸς Σουλτᾶνος, ἔδωκε καὶ εἰς αὐτὴν εἰδικὰ προνόμια αὐτοκυβερνήσεως καὶ πληρωμῆς κατ' ἀποκοπὴν ἐτησίου φόρου. Τὸ Αὐτοκρατορι-

κόν του φερμάνιον έσεβάσθησαν καί οί μετ' αὐτὸν Ἄνακτες, ὡς ὁ Μεχμέτ 4ος, τῷ 1644, ὁ Ἀχμέτ 3ος τῷ 1821, ὁ Ὄσμάν 3ος τῷ 1774 ὁ Σελίμ 3ος τῷ 1806 καί ὁ Μαχμουτ τῷ 1813.

Ἡ Τουρκικὴ ἐπικυριαρχία καί τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως, δὲν ἔλυσαν τὰ προβλήματα τῶν Ἑλλήνων νησιωτῶν. Μηδὲ καί ἐχάρισαν εἰς τὴν Λέρον εἰρήνην καί εὐημερίαν. Σπανίως ἐνδιεφέρθη τὸ Γιλδιζ διὰ τὴν προστασίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς καί τοὺς πειρατάς.

Τῷ 1648 ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος Λεονάρδος Φώσκολος, ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Λέρου, κατέστρεψε τὸ φρούριον αὐτῆς καί κατέλαβε τὴν νήσον. Ἐξετοπίσθη ὅμως ὑπ' αὐτῶν ἀργότερον καί περιῆλθε πάλιν ἢ γενέτειρα τοῦ σοφοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοὺς Ὄθωμανούς, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καί διετέλεσε μέχρι τοῦ 1821.

Ἡ ἐλευθέρα Λέρος.

Ὅταν τῷ 1821 σύμπας ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς ἐξεγείρετο καί διεξεδίκει διὰ τῆς τόλμης καί τῶν ὀπλων, τὴν ἀπελευθερώσιν τοῦ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν, ἡ Λέρος δὲν παρέμεινεν ἀμέτοχος εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Τὰ τέκνα τῆς ἀντεπροσώπευσαν αὐτὴν εἰς τὰ πεδία τῆς τιμῆς καί τῆς μάχης τῶν Ἑλλήνων.

Μεγάλας, πρὸς τούτοις, εἶχον προσφέρει βοηθείας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ποῦ ἐκυνήγα καί ἐτρομοκράτει τοὺς φεύγοντας Τούρκους. Τὴν 24ην Αὐγούστου 1824, αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος εἶχον ἐνωθῆ εἰς τὴν ἐλευθερωθεῖσαν Ἑλληνίδα Λέρον. Καί ἡσθάνθησαν τότε ρίγη πατριωτισμοῦ καί ἐνθουσιασμοῦ δικαίως οἱ Λέριοι, βλέποντες εἰς τὰ χαρωπὰ ἀκρογιάλια των τὴν μοῖραν τοῦ Γεωργίου Σαχτούρη καί τὴν ἄλλην τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη. Τὰ πολεμικὰ τοῦ Σαχτούρη ἐπέστρεφον τὴν ἐνδοξον αὐτὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νίκην τὴν ὁποίαν εἶχον κερ-

δίση κατὰ τοῦ Καπετᾶν Πασᾶ, ἀναγκάσαντα αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν Ἀλικαρνασσῶ, ὡς καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου τοῦ Ἰμπραήμ Πασᾶ. Ἡ εὐκαιρία αὐτὴ ἦτο μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ποὺ ἐδωρήθη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Λέρου ἀπὸ τοὺς ἥρωας καὶ πολεμιστὰς μας, κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα ποὺ ὑπῆρξεν ἐλευθέρᾳ καὶ εἰς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην ἢ εὐανθῆς Λέρος. Βραχεῖα ἦτο ἡ χαρὰ τῶν Λερίων διότι κατὰ τὸ πρωτόκολλον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Λονδίνου, τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830, ἡ Λέρος ἐπεστρέφετο εἰς τὴν Τουρκίαν, μαζὶ μὲ τὰ λοιπὰ Δωδεκάνησα, ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Εὐβοίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλληνικὴ Γερουσία τότε αἰσθανομένη τὸ ἀδίκημα καὶ τὸν ἐνδόμυχον πόνον τῶν νησιωτῶν, ἀπήντα εἰς τὸ πρωτόκολλον αὐτὸ λέγουσα μεταξὺ ἄλλων: «Μὲ τί μάτια θὰ ἀντικρύσσουν οἱ νησιῶται αὐτοὶ τὰ δεσμά των, ποὺ πρῶτοι ὑπερήσπισαν τὸν Σταυρὸν, ἐνῶ οἱ συναγωνισταὶ των ἐκέρδισαν τὴν ἐλευθερίαν των;» Εἰς τὰς ἰκεσίας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἡ Εὐρώπη ἐκώφευσε. Ἡ Ἑλληνὶς Λέρος παρεδόθη χειροδεσμίᾳ ὑπὸ τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων εἰς τὸν Τοῦρκον.

Τὴν 6ην Ἰουνίου 1835, ὁ Σουλτᾶνος Μαχμουτ ὁ Δεύτερος, δι' Αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου ἀπέδωκε τὰ παλαιὰ προνόμια εἰς τὴν Λέρον καὶ τὰς ἄλλας νήσους, τὰ ὅποια εἶχον ἀφαιρεθῆ ἀπὸ αὐτὰς, ἐπειδὴ ὄχι μόνον δὲν ἐπλήρωσαν τὴν κατ' ἀποκοπὴν φορολογίαν, ἀλλὰ ἔσυρον καὶ τὴν σπάθην ἀπὸ τὴν θήκην καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Καὶ ὁ Σουλτᾶνος Ἀβδουλ Μετζίτ ἀνεγνώρισε τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1856 τὸ προνομιακὸν αὐτὸ διάταγμα.

Μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων ποὺ ἀνεγνωρίζοντο εἰς τοὺς Λερίους παρὰ τῆς Τουρκίας, ἦσαν καὶ τὰ δικαστικά ὡς καὶ τὰ τῆς χωροφυλακῆς των. Ἐν Λέρῳ τὸ δικαστήριον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα Τοῦρκον δικαστὴν καὶ δύο Λερίους, ἐκλεγομένους ἀπὸ τὴν παροικίαν τοῦ κατηγορουμένου. Ἡ ψήφος τῶν δύο αὐτῶν

είχε βαρύτητα και ὁ Τουρκοκός ἦτο ἐκεῖ διὰ τὸ θεαθῆ-
ναι. Οἱ Τουρκοὶ χωροφύλακες δὲν ἔχαιρον τὸ δικαίω-
μα νὰ συλλάβουν ἢ νὰ ἐρευνήσουν ἄτομα κατ' οἶκον
ἐκτὸς πλέον ἂν ἦτο παροῦσα ἀντιπροσωπεία τῆς Δη-
μογεροντίας τοῦ τόπου. Ὡς συνέβαινε και ἐν Κων-
σταντινουπόλει μὲ τὰς Πρεσβείας τῶν Μεγάλων
κρατῶν, πρὸ τοῦ 1908, ὁπότεν δὲν ἐδικάζετο ὑπόθε-
σις ξένου ὑπηκόου ἐὰν δὲν παρευρίσκετο ἐν τῷ Τουρ-
κικῷ δικαστηρίῳ ἐκπρόσωπος τοῦ Πρεσβευτοῦ του.
Ὁ Νιούτων ἀναφέρει δίκην Κασιώτου ἐν Ρόδῳ γενο-
μένην κατὰ τὸ 1825, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸν τελευταῖον λό-
γον τῆς καταδίκης δὲν εἶχεν ὁ νόμος, οὔτε ὁ δικα-
στής, παρὰ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος, οἵτινες και
ἐφώναζον ἐν τῇ περιπτώσει πὺ ἀναφέρει, «αἷμα, αἷ-
μα», ὅπερ και ἐδόθη εἰς αὐτούς.

Ὑπὸ τοιαῦτα προνόμια ζήσαντες ἐπὶ Τουρκοκρα-
τίας, οἱ Λέριοι, προήχθησαν εἰς ζηλευτὸν βαθμόν.
Πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς εἶχον ἐγκατασταθῆ και ἐν Αἰγύ-
πτῳ ὅπου και ἀνεπτύχθησαν ἐμπορικῶς και πνευμα-
τικῶς. Ἀγαπῶντες δὲ τὴν γενέτειράν των και ἐπιθυ-
μοῦντες νὰ ἔχωσι μὲ αὐτὴν ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίαν,
κατάρθωσαν νὰ πείσουν τὴν μεγάλην ἀτμοπλοϊκὴν
ἐταιρείαν Λούδ νὰ ἐγκαινιάσῃ τακτικὴν γραμμὴν
μετὰ τῆς Λέρου, ὑπεσχέθησαν δὲ εἰς αὐτὴν εἰσόδημα
ἐκ χιλίων λιρῶν στερλινῶν ἑτησίως, τὸ ὁποῖον και
ἔγινε. Ὁ κληρικὸς Τόζερ πὺ ἐπεσκέφθη τὴν Λέρον
τῷ 1889 ἀναφέρει εἰς τὸ περὶ Αἰγαιονησῶν βιβλίον
του πῶς τὸ πλοῖον τῆς Ἐταιρείας αὐτῆς πὺ προσή-
γιζε στὴν νῆσον ἦτο τὸ «Βέστα», προερχόμενον ἐξ Αἰ-
γύπτου. Γνωματεύων δὲ ἐπ' αὐτοῦ λέγει ὅτι ἡ συμ-
φωνία αὐτὴ τῶν Λερίων «εἶναι καλὸν παράδειγμα
τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τῶν νησιωτῶν».

Ἄλλὰ και συγκοινωνίαι και ἐμπόριον και προό-
δος ἐσταμάτησαν ὅταν τῷ 1912 κατελήφθη ἡ Λέρος
ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἵτινες μετέτρεψαν αὐτὴν εἰς ἰσχυ-
ρὰν ναυτικὴν βάσιν, ἰδρῦσαντες ἐκεῖ ναύσταθμον, δε-
ξαμενὴν, ἀερολιμένα, ἀποθήκας πολεμικοῦ ὕλικου,

ἀσύρματον καὶ ὀπτικὸν τηλέγραφον, βαθείας ὑπογείους ὁδοὺς καὶ στοάς, ἐκτοπίσαντες ἐκ τῆς πατρίδος τῶν μέγα μέρος τῶν κατοίκων αὐτῆς διὰ νὰ μετατρέψουν τὴν ὠραίαν τῶν γῆν εἰς κρησφύγετον τῶν ἀνθρωποκτόνων ἀνδρῶν καὶ μηχανημάτων τῆς χριστιανικῆς καὶ πολιτισμένης καλουμένης Ἰταλίας.

Η ΝΗΣΟΣ ΠΑΤΜΟΣ

Ἡ ἱερὰ νῆσος Πάτμος κεῖται στὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Σάμου. Εἶναι βορειοδυτικῶς τῆς Ἰταλοκρατουμένης ἀδελφῆς τῆς Λέρου, καὶ νοτιοανατολικῶς τῆς ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ζώσης Ἰκαρίας. Ἀπὸ βορρᾶν εἰς νότον ἐκτείνεται εἰς ὀκτῶ μίλια, ἔχει πλάτος τεσσάρων καὶ περιφέρειαν τριάκοντα ἑπτὰ. Τὸ σχῆμά τῆς ὁμοιάζει πρὸς ἡμισέληνον μὲ τὰ δύο ἄκρα ἐστραμμένα πρὸς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ Λυκίας, ἐπὶ τῶν θαλασσινῶν συνόρων, τῶν ὁποίων εἶναι ξαπλωμένη ἡρεμα. Ἔχει τρεῖς καλοὺς λιμένας, ὁ κυριώτερος τῶν ὁποίων εἶναι ὁ τῆς Σκάλας, ἐπινείου τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου ποὺ καλεῖται Χώρα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἐνῶ παρ' ἀρχαίοις ὠνομάζετο ἐπίσης Πάτμος. Ἡ Χώρα ἀπέχει τοῦ λιμένος τριάμισυ χιλιόμετρα, καὶ εἶναι κτισμένη ἐπάνω σὲ λόφον διακοσίων δέκα μέτρων ὕψους, ὅστις δεσπόζει τῆς Σκάλας. Ἡ μεγαλειτέρα κορυφή τῆς Ἑλληνίδος Πάτμου εἶναι ἡ τοῦ Προφήτου Ἡλίας ἔχουσα ὕψος διακοσίων ἐβδομήκοντα περίπου μέτρων. Μικρότεραι κορυφαὶ εἶναι τὸ Πράσον, οἱ Σκλάβες, καὶ ἄλλαι. Τὰ ἀκρωτήριά τῆς εἶναι ὁ Κάβο Ἡλίας στὰ νότια, ὁ Γέρανος στὰ ἀνατολικά καὶ ὁ Κάβο Τσουλούφι στὰ βορειοδυτικά. Τὰ νησίδια τῆς Πάτμου εἶναι: Πράσο, Τράγος, Παναγία, Χοντρό, Γεώργης, Σκλαβάκια καὶ Χέλια.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Πάτμου εἶχε δύο χιλιάδας Ἑλλήνας κατοίκους τῷ 1912. Τὸ χωρίον Κάμπος ποὺ κεῖται εἰς τὸ θόρειον μέρος, ἑπτακοσίου, καὶ ἡ Σκάλα χιλίους. Ἦσαν ἐπίσης μερικοὶ εἰς τὸ Χωριδάκι καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅλοι Ἕλληνες, ὡς Ἕλληνες εἶναι καὶ

πάντες οἱ κατοικοῦντες τὰς ἄλλας δέκα τρεῖς μεγαλειτέρας νήσους τοῦ Δωδεκανησιακοῦ καλουμένου Συμπλέγματος.

Ὁ λαὸς τῆς νήσου ζῆ ἀπὸ τὴν ἀλιείαν, τὰ ὀλίγα προϊόντα ποὺ παράγει αὐτή, ὡς σταφυλάς, κριθήν, σῖτον, ὄσπρια, ὀπωρικὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐμβάσματα τῶν ξηνητευμένων τέκνων του. Τὴν θρησκείαν δὲν τὴν ἔχουν κάμει ἐμπόριον οἱ Πάτμιοι, μολονότι πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὸ φημισμένον των Μοναστήριον. Ὁ Μπουοντελμόντι ἀναφέρει πῶς ἐν Πάτμῳ εὕρισκονται «καὶ φλέβες μετάλλων πλείσται». Ὁ Τόζερ βρῆκε ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1889 μόνον τρία ἢ τέσσαρα πηγὰδια ὕδατος. Ἀπὸ ἀνέκαθεν δὲ ἦτο ἄνυδρος, πετρώδης καὶ ἠφαιστειογενής, ἔχουσα πολλοὺς ἀνεμομύλους. Ἡ Πάτμος ἦτο κατωκημένη ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀναφέρεται δὲ μὲ τὸ ἴδιον ὄνομά της ὑπὸ τοῦ Θουκιδίδου καὶ τοῦ Στράβωνος. Ἀνευρέθησαν ἐρείπια ἀρχαίας Ἀκροπόλεως ἐν τῇ νήσῳ, ὡς καὶ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, καθὼς καὶ ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ καὶ νομίσματα. Τὸ ἄγαλμα τῆς Θεᾶς ταύτης ἐσώζετο ἀκέραιον μέχρι τοῦ 1088 μ. Χ., εὕρισκόμενον ἐν τῇ θέσει του, ὅταν ἔφθασε ἐκεῖ ὁ Λατρινὸς Ἰωάννης Χριστόδουλος, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ Βασιλικὸν Σιγίλλιον τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ Πάτμος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νησίδες «οὐ καιρικῶς, οὐδὲ χρόνοις ἀριθμητοῖς, ἀλλ' ἐπ' ἀναφαιρέτῳ καὶ διηνεκεῖ δεσποτεία καὶ κυριότητι, καὶ ἄχρις ἂν ὁ παρὼν διαρκοίῃ αἰῶν». Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Ἰωάννου ἦτο, ὅταν ἐπάτησεν ἐπὶ τῆς ἐρήμου τότε νήσου, νὰ κατασυντρίψῃ τὸ ὠραῖον ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰωάννης εἰς τὸν «Βίον τοῦ Ὁσίου», (λαβὼν τοιγαροῦν τὸ βασίλειον γράμμα καὶ πρὸς τὴν νήσον ἀπάρας συντρίβει μὲν πρῶτον τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἄγαλμα ἐκ λίθου λευκοῦ τεχνηέντως ἐξειργασμένου). Μετὰ τὸν θαναλισμὸν αὐτόν, ὅστις δὲν ἀνεμένετο ἀπὸ ἄνθρωπον τῆς μορφώσεώς του, προέβη εἰς τὴν ἴδρου-

σιν τῆς ἐπιβλητικῆς μονῆς τῆς τιμηθείσης μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου Θεολόγου, ὅστις ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἔγραψε καὶ τὴν Θείαν Ἀποκάλυψιν.

Τὸ Σπήλαιον τῆς Ἀποκαλύψεως.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατοχὴν τῆς Δωδεκανήσου ἡ Πάτμος ἦτο τόπος ἐξορίας. Εἰς τὴν νήσον αὐτὴν ἐξωρίσθη ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης τῷ 95 μ. Χ., ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ. Οἱ καλόγηροι τῆς Πατμιακῆς Μονῆς, διηγοῦνται πῶς ὁ Ἰωάννης εὗρισκετο ἐν Ἐφέσῳ διαρκούσης τῆς καταδιώξεως τῶν Χριστιανῶν. Συλληφθεὶς μετεφέρθη εἰς Ρώμην ὅπου ἐβυθίσθη εἰς δοχεῖον ζέοντος ἐλαίου ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον βγήκε ὁ Ἅγιος ἀβλαβής, ἀλλὰ καὶ ἀναζωογονημένος, ὡσανεὶ νὰ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ καθημερινὸν λουτρόν του. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἔστειλαν αὐτὸν εἰς Πάτμον, ὅπου καὶ κατέλυσε εἰς τὸ νῦν σωζόμενον σπήλαιον, τὸ ὁποῖον συναντᾷ ὁ ὁδοιπόρος, στὴν πλευρὰν τοῦ λόφου, πρὶν φθάσῃ τὴν θαυμαστὴν Μονὴν τῆς νήσου. Ἡ εἴσοδος του εἶναι εἰς τὰ ὄπισθεν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κατέρχεται εἰς αὐτὸ ὁ ἐπισκέπτης, 40 βαθμίδας ὅπου ὑπάρχει τὸ ἐκκλησίδιον τῆς Ἀποκαλύψεως. Πρὸ τοῦ Σπηλαίου καὶ παραλλήλως τοῦ στομίου αὐτοῦ εἶναι κτισμένη ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Ἄννης, εἶναι δὲ αὐτὴ μία ἀπὸ τὰς διακοσίας πενήκοντα ἐκκλησίας τῆς Πάτμου. Ἀπὸ αὐτὴν εἰσέρχεται τις εἰς τὸ παλαιὸν ἐκκλησιδάκι τῆς Ἀποκαλύψεως, τὸ ὁποῖον εἶναι περίπου εἴκοσι δύο πόδας μάκρος μὲ δεκαπέντε φάρδος. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἀνηρτημέναι διάφοροι εἰκόνες. Μία ἀπὸ αὐτὰς παριστάνει τὸν Ἰησοῦν ἐμφανιζόμενον ἐνώπιον τοῦ περιτρόμου Ἰωάννου, ὅστις εἶναι ριμμένος στὰ πόδια του ὡς νεκρός. Ὁ Χριστὸς κάθηται μεταξὺ ἑπτὰ Ἀγγέλων πού κρατοῦν στὰ χέρια των ἑπτὰ ἐκκλησίας, πρὸ τῶν ὁποίων εἶναι ἀπὸ ἓνα κερί.. Ἀπὸ τὸ στόμα του προβάλλει σπάθη καὶ στὴν δεξιὰ του χεῖρα εἶναι ἑπτὰ ἄστρα,

ἐνῶ στήν ἀριστεράν κρατεῖ δύο κλειδιά, τὸ ἓνα τῆς Κολάσεως καὶ τὸ ἄλλο τοῦ θανάτου. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἀξιόλογοι εἰκόνες, μερικαὶ τῶν ὁποίων περιγράφονται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Τόξερ «Τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου».

Εἰς τὴν ὄροφὴν τοῦ Σπηλαίου ὑπάρχουν τρεῖς σχισμαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας, λέγουν οἱ μοναχοί, πῶς ὁ Ἅγιος ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, φέρουσιν εἰς αὐτὸν τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, τὰ ὁποία εἶχεν ὑπαγορεύσῃ εἰς τὸν μαθητὴν του Πρόχορον, ἢ κατ' ἄλλους Ψευδο - Πρόχορον. Αἱ τρεῖς αὐταὶ ρωγαὶ ἐνώνονται εἰς τὴν θάσιν, ὅπερ ἐξηγεῖται παρὰ τῶν ἰδίων ὡς ἀντιπροσωπεῦον τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἠνωμένην εἰς ἓνα σῶμα. Ἔγιναν δὲ αὐταὶ ὅταν ὁ Θεὸς ἐξέπεμψε τὰς ἀστραπάς καὶ θροντὰς ὡς προαναγγέλματα τῶν λόγων του, τοὺς ὁποίους ὁ Θεολόγος ἤκουσε ὡς «φωνὴν μεγάλην σάλπιγγος», καθὼς λέγει ὁ ἴδιος: «Ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος λεγούσης: «ὁ βλέπει γράψον εἰς βιβλίον καὶ πέμψον ταῖς ἐπτὰ ἐκκλησίαις».

Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν Καλογήρων τῆς Πάτμου, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, δὲν ἀφέθη ἄνευ ἐνοχλήσεως ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. Λέγουν πῶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔζη ἐκεῖ ὁ μάγος Κύνωψ, διαμένων εἰς σπήλαιον καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης. Εἰς αὐτὸν εἶχον παραπονεθῆ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπειδὴ ὁ Ἀπόστολος μετέτρεπε τοὺς πιστοὺς ὁπαδοὺς του εἰς Χριστιανούς. Ἐζήτησαν δὲ ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἀποδείξῃ διὰ τῆς μαγείας του πῶς ἡ παλαιὰ θρησκεία ἦτο ἰσχυροτέρα τῆς νέας. Τότε ὁ Κύνωψ συνήθροισε τὸν λαὸν τῆς Πάτμου καὶ ἤρχισε νὰ ἐξωτερικεύῃ εἰς αὐτὸν τὰς μυστηριώδεις δυνάμεις του, αἱ ὁποῖαι ὀλίγον νὰ κλονίσουν καὶ αὐτὸν τὸν Θεολόγον. Ὡς ἐπισφράγισμα τῶν μαγειῶν του ἐρρίφθη εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καὶ

ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, πιστεύων πῶς θὰ ἐσώζετο κολουθῶν, ἐνῶ ὁ Ἅγιος θὰ ἐπνίγετο. Ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅμως ἀντὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ἐστάθη μὲ χεῖρας ἐκτεταμένας ὥστε τὸ σῶμά του νὰ σχηματίζῃ σταυρὸν καὶ ἀνεφώνησε: «Ὁ Σὺ ποῦ διὰ τοῦ σημείου τούτου ἔκαμες τὸν Μωϋσῆ νὰ νικήσῃ τὸν Ἀμαλίκ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, στείλει τὸν Κύνωπα εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης· εἶθε νὰ μὴν ἀντικρύσῃ πλέον τὸν ἥλιον καὶ ὁμιλήσῃ ξανά στοὺς ἀνθρώπους». Φούσκει πολλὰ καὶ ταραχὴ, ἐσημειώθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ Κύνωψ ἐξηφανίσθη. Κατ' ἄλλους ὅμως, ὁ Κύνωψ ἐρρίφθη εἰς τὰ κύματα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ μετετράπη εἰς θράχον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς πλείοντας αὐτά. Ἡ παραλία ὅπου ἔπεσεν αὐτὸς καλεῖται σήμερον Γένωπα.

τὸ Μοναστήριον Πάτμου.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς κυρίους λόγους ποῦ ὤθησαν τὸν Ἰωάννην Χριστόδουλον νὰ ἰδρύσῃ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὴν περιώνυμον Μονὴν του, ἦτο καὶ ἡ στενὴ αὐτῆς συγγένεια μετὰ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τῶν ἀγώνων καὶ ἔργων του. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1020. Ἦτο μοναχὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ὄρους Ὀλύμπου, πλησίον τῆς Προύσσης, ἀλλ' ἀποθανόντος τοῦ διδασκάλου του ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ρώμην, καὶ μετὰ ἐμονάχευσε ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα, τῶν Ἱεροσολύμων, καταστραφείσης ὅμως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐπέστρεψεν οὗτος εἰς Ἀνατολήν. Ἦτο ἡλικίας ἐξήκοντα σχεδὸν ἐτῶν ὅταν ὁ «Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων ὁ Κομνηνός» παρεχώρησε τὴν νῆσον Πάτμον «τῷ εὐλαβεστάτῳ μοναχῷ Χριστοδοῦλῳ καὶ ἡσυχαστῇ».

Ἀπὸ τὴν νῆσον Κῶν ἐπῆρε πενήκοντα ἐργάτας καὶ μοναχοὺς καὶ φθάσας εἰς Πάτμον ἤρchiσε τὴν οἰκοδομὴν τῆς μονῆς εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας πεζοπορείαν ἀπὸ τὴν Χώρα καὶ ἑπτακόσια πόδια ὑπὲρ

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὸ κτίριον ἔχει λευκοὺς τοίχους καὶ ὁμοιάζει καθ' ὅλα μὲ φρούριον. Εἶναι τὸ πλέον ἐπιβλητικὸν ἴδρυμα τῆς νήσου. Ὅπισθὲν τοῦ ὑψοῦται τὸ ὄρος τοῦ Προφήτου Ἡλία, καὶ πρὸ αὐτοῦ ξαπλώνονται τὰ διάφορα καὶ λευκασβεστωμένα σπιτάκια τῆς Σκάλας. Εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ δὲν ἐπετρέπετο νὰ πλησιάσουν γυναῖκες, ὡς ἀναφέρει καὶ ἰδικὸν κεφάλαιον τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ χρυσοβούλου «τὸ μὴ κατοικεῖν ἐν Πάτμῳ κοσμικοὺς ἄνδρας γυναῖκας ἔχοντας, καὶ παιδιά, ἢ νέους τινὰς ἡλικίαν μειρακιώδεις καὶ μήπω τὸν Ἰουλον ἐνανθήσαντας, ἢ εὐνούχους· τάχα γὰρ ἐκ πρώτης ὁ φασὶ γραμμῆς περιαιρῆσαι πάσης ἐπηρείας σατανικῆς ὑπόθεσιν ἔσπευδον».

Τῷ 1101 ὁ Χριστόδουλος ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μοναστήριόν του, ὅταν ἐπέδραμον καθ' αὐτοῦ Μουσουλμάνοι πειραταί, κατέφυγεν εἰς Εὐβοίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα ἑνὸς ἐτῶν. Τὸ σκῆνός του μετεφέρθη εἰς Πάτμον ὅπου καὶ παραμένει ὡς λείψανον ἱερὸν, μαζὶ μὲ τὴν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, δωρηθεῖσαν εἰς τὴν Μονὴν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτος Κομνηνοῦ, μαζὺ μὲ τόσα ἄλλα ἀξιόθαύμαστα κειμήλια ποὺ κατέστησαν τὴν νήσον τὸ ἱερὸν προσκύνημα τῶν Χριστιανῶν. Εἰς αὐτὰ ἀποδίδονται μύρια θαύματα, τὴν περιγραφὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν ὁποίων ἀποσιωπῶ.

Εἰς τὸ ξακουστὸν αὐτὸ Μοναστήριον, τὸ ὁποῖον εἶναι σταυροπηγιακόν, ὑπαγόμενον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκεται καὶ ἡ πλουσία βιβλιοθήκη τῆς Πάτμου, ἣτις ἐμπεριέχει ἀρκετὰ παλαιὰ Χριστιανικὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἀνήκοντα εἰς τὴν Βυζαντινὴν, Ἑνετικὴν καὶ Τουρκικὴν περίοδον. Τοὺς ἀρχαίους κώδικας αὐτῆς, ἀνερχομένους εἰς ἑπτακοσίους τριάκοντα πέντε καὶ χρονολογουμένους ἀπὸ τὴν τετάρτην, πέμπτην, μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτῆς ἑκατονταετηρίδος ἐμελέτησε καὶ κατέγραψε τῷ

1911 ὁ ἐκ Μαδύτου σοφὸς κληρικὸς καὶ δημοσιολόγος Δημήτριος Καλλίμαχος, ἄτινα καὶ ἐξετύπωσε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἡ παγκοσμίως γνωστὴ βιβλιοθήκη τῆς ἱερᾶς αὐτῆς νήσου ἀριθμεῖ 4.000 τόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 500 εἶναι ἀνεκτίμητα χειρόγραφα.

Ἡ Πατριὰς Σχολή.

Μία ἀπὸ τὰς μεγάλας σχολὰς τοῦ Γένους ἀναμφιβόλως ἦτο καὶ ἡ Πατριὰς Σχολή. Τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ φυτώριον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ ἦτο ἐπὶ ἑκατὸν ἐβδομήκοντα συνεχῆ χρόνια ἡ μυστικὴ ἐκείνη ὀργάνωσις πού ἐπότιζε τὸ ἐπαναστατικὸν δένδρον τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐζωογόνοι, καὶ ἐθέρμαινε τὰς καρδίας τοῦ Ἑλληνος ραγιαῖ, προετοιμάζοντος αὐτὸν διὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἀναστάσεως καὶ ἐλευθερίας του. Ὁπισθεν τοῦ ράσου τῶν καλογήρων διδασκάλων τῆς Πατριάδος Σχολῆς ἐκρύπτετο τὸ ἄσθεστον πῦρ πού προωρίζετο νὰ κατακαύσῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν κραταιὰν τότε Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Δέν ἦτο ἡ Σχολή τῆς Πάτμου ἴδρυμα μόνον θρησκευτικόν. Δέν ἐδιδάσκετο ἐκεῖ μόνον τῶν εὐαγγελίων ἢ ἐρμηνεῖα. Ἐσφυρηλατεῖτο ἐν αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων ἢ ἀποφασιστικὴ ἐξέγερσις κατὰ τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας καὶ ἐσκορπίζοντο παντοῦ ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἱεροφάνται τοῦ μεγάλου ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πατριὰς Σχολή ἦτο ὁ τηλαυγὴς φάρος πού ἐφώτιζε ἐν τῷ σκότει τὰς βαρυαλγούσας καρδίας τοῦ σκλάβου Ῥωμηοῦ. Εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν τοῦ Γένους σχολὴν ἐδιδάχθησαν μεταξὺ τόσων πολλῶν καὶ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, ὁ ἐθνομάρτυς καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄, ὁ διευθυντὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τῆς Κερκύρας καὶ καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Νεόφυτος Βάμβας, ὁ ἐκ Χίου Σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Κωνσταντινου-

πόλεως Δωρόθεος Πρώτος, ὁ Ἀθηναῖος Ἰνδολόγος Δημήτριος Γαλανός, καὶ ἄλλοι τρανοὶ τοῦ Ἔθνους διδάσκαλοι ποὺ ἐμόρφωσαν τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος διαρκοῦντος τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ Σχολὴ τῆς Πάτμου ἦτο ὁ συνεχιστὴς, ἐν τῷ μαύρῳ Μεσαίῳ, τοῦ μορφωτικοῦ ἔργου τῶν ἀρχαίων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ρόδου καὶ Κῶ.

Ἀπὸ τὸ 1580 μέχρι τοῦ 1600 ἐδίδασκε φιλοσοφικὰ ἐν τῇ ὀνομαστῇ αὐτῇ σχολῇ ὁ ἐκ Κρήτης Νικηφόρος Χαρτοφύλαξ. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς νήσου Τούρκοι πειραταί, οἵτινες ἔβλαψαν τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς κατέχοντας τότε αὐτὴν Ἐνετούς. Τὸ Μοναστήριον καὶ ἡ Σχολή, ὄντα σεβάστᾳ παρ' Ὀθωμανοῖς δὲν ἠνωχλήθησαν.

Ἡ Πατμιάς Σχολὴ ἤρχισε νὰ μεσουρανῇ ὅταν τῷ 1713 ὁ διάκονος Μακάριος Καλογεράς, Πάτμιος, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς. Εἶχε σπουδάζῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μαυροκορδάτων καὶ Ὑψηλάντων. Τὸ κτίριον τῆς Σχολῆς εὐρίσκετο ὅπου καὶ σήμερον μετὰ τῆς Χώρας καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς Σκάλα, πλησίον τοῦ Σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως.

Τῷ 1729, τῇ οἰκονομικῇ βοήθειᾳ τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου, ὁ ἱεροδιάκονος αὐτὸς ἱδρυσε δεξιὰ τῆς παλαιᾶς σχολῆς παράρτημα αὐτῆς, διὰ δὲ τὰ ἔξοδά της ὁ ζηλευτὸς αὐτὸς πατριώτης ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Καλογερά «δέκα πουργιά», ἥτοι πέντε χιλιάδες γρόσια. Ὁ Μακάριος ἐδίδασκε φιλοσοφικὰ, ρητορικὴν, γραμματικὰ, ἐκκλησιαστικὴν ἐρμηνείαν καὶ μουσικὴν. Ἐπὶ εἰκοσιπέντε συνεχῇ ἔτει ἦτο ἄξιος διευθυντὴς τῆς Πατμιάδος Σχολῆς διδάσκων Ἑλληνοπρεπῶς τοὺς μαθητάς του.

Ὁ μέγας αὐτὸς Πάτμιος ἀπέθανε τῷ 1737. Ἐκαλεῖτο «ἡ ἔμψυχος ἰδέα τῆς τε ἔσω καὶ ἔξω φιλοσοφίας, τῆς καλλιπερίας τοῦ καθ' Ἑλληνας λόγου τὸ ταμεῖον, καὶ ἡ φιλοτιμία τοῦ νῦν δυστυχοῦς γένους».

Οἶακοστρόφος τῆς περιφήμου αὐτῆς Σχολῆς ἔγινε

τότε τῇ συστάσει τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ ἱερομόναχος καὶ εἰς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Καλογερά, Γεράσιμος Βυζάντιος, ὅστις διηύθυνε ἐπαξίως αὐτὴν ἐπὶ τριετίαν, ἀποθανὼν τῷ 1740 ἐν Κρήτῃ, ὅπου κατέφυγε πρὸς θεραπεῖαν ἀνιάτου νοσήματος. Διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Βασίλειος Κουταλιανός, ὅστις ἐδίδασκε ἐκεῖ τὰ φιλοσοφικά μέχρι τοῦ 1769. Ἐπὶ τῆς σχολαρχίας του εἶχον ὀλιγοστεύσει οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς εἰς τοὺς εἴκοσι μέχρις εἰκοσιπέντε καὶ τὰ οἰκονομικά αὐτῆς εὐρέθησαν ἐν ἀταξίᾳ. Δι' αὐτὸ καὶ ἐκλήθη νὰ ἀπολογηθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐστάλη δὲ ὡς ἀντικαταστάτης του ὁ σοφὸς Πάτριος Δανιὴλ Κεραμεύς, τοῦ Βασιλείου παραμείναντος μόνον ὡς διδασκάλου τῶν φιλοσοφικῶν, τῆς δὲ Σχολῆς ἀναγνωρισθείσης ἐπισήμως ὡς «Σχολῆς τοῦ Γένους», διευθυνομένης ὑπὸ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας. Ὁ Κεραμεύς ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους διδασκάλους τοῦ Ἑθνους. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Βασιλείου. Ἐδίδασκε τὰ τέκνα τῶν Καλλιμάχων καὶ Σούτσων τῆς Πόλεως. Ὑπὸ τὴν σὴν σὴν σὴν διακυβέρνησίν του, ἡ μεγάλη αὐτὴ Σχολὴ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἔλαμψε ἐκ νέου, ἀριθμοῦσα ἄνω τῶν ἑκατὸν πενήκοντα βαθυστοχάστων σπουδαστῶν, ποὺ κατέφυγον ἐκεῖ νὰ διδαχθοῦν ἵνα διδάξουν, πορευόμενοι ἀνὰ πᾶσαν γωνίαν τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ καὶ φέροντες εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα ποὺ ἐνέτειλεν εἰς αὐτοὺς ὁ μέγας διδάσκαλος. Ὁ Δανιὴλ Κεραμεύς ἀπέθανε τῷ 1801, ἀφήσας ἄρκετὰ σοθὰ συγγράμματα. Τὴν σχολαρχίαν ἀνέλαβε τότε ὁ Παῖσης Καραπατάς, ὅστις ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ περισπουδάστου Ἑλληνικοῦ λεξικοῦ «Κιβωτὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης». Τὸ 1804 ἀνηγορεύθη μέλος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, γνωστῆς ἐπίσης ὡς «τοῦ ἐν Βυζαντίῳ μεγάλου καὶ κοινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου». Ἐδίδασκε μέχρι τοῦ 1809. Τὸ ἔτος αὐτὸ μετέβη εἰς Εὐρώπην ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῖν, καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς Ἑλληνας, ἀλλ' ἐπιστρέφων εἰς τὴν νῆσον μὲ Πατρι-

ακὸν ἰστιοφόρον ἐπνίγη. Ἄλλοι μεγάλοι διδάσκαλοι εἶχον συνεχίσει τὸ ἔργον του μέχρι τοῦ 1883, ὅπταν ἐκπληρώσασα τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν προορισμὸν της καὶ ἀντικατασταθεῖσα μὲ κεντρικώτερας σχολάς, ἔκλεισε τὰς θύρας της, ἡ κοινωφελὴς Πατμιάς Σχολή.

Νέαι Πατμιακαὶ Δόξαι.

Ἡ ἱερὰ Πάτμος δὲν ἐγέννησε μόνον μεγάλους διδασκάλους. Ἐγέννησε καὶ μεγάλους ἐπαναστάτας. Εἰς ἓξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ὁ πλέον ἔνθερμος ὀπαδὸς αὐτῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ Πατμίου αὐτοῦ πατριώτου δὲν εἶναι μόνον πανελληνίου φήμης. Εἶναι παγκοσμίας. Ἐχει περάσει τὰ σύνορα τῆς Πάτμου, τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέστη γνωστὸν εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς γῆς. Δι' αὐτὸν ἔγραψαν ἐπαίνους, καὶ γράφουν ὅσοι ἠσχολήθησαν μὲ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων ὑποδοῦλων λαῶν. Ὁ Ξάνθος εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγάλας δόξας τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ τῷ 1772. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου, 1814, ἴδρυσε ἐν Ὁδησσῷ μετὰ τοῦ Τσακάλωφ καὶ Σκουφᾶ τὴν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν. Ἐκτοτε ἀφιέρωθη ὀλοψύχως εἰς τὸ ἔργον της, τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συνάντησις του μετὰ τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ ἡ παρουσίαις εἰς αὐτοὺς τῶν δεινῶν τοῦ δούλου Ἕθνους καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνεξαρτησίας του εἶναι συγκινητικώταται. Ὁ ποιητὴς Βασιλειάδης ἔδωκεν εἰς αὐτὰς ζωὴν καὶ δύναμιν, ἐπιβλητικὰ ἀναγνωσματα διὰ κάθε Ἑλληνα. Αἱ θυσίαι τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ πατριώτου εἶναι πολλαί, οἱ ἀγῶνές του ἀνεκτίμητοι. Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Ἑλλὰς ἀναγνωρίσασα ἔνωρίς αὐτὰς ἀπέδωκε εἰς αὐτὸν τὸ 1837 τὸν Χρυσὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, θανόντα δὲ τὴν 28ην Νοεμβρίου

ου, 1852, ἔθαψε κοινοῖς ἐξόδοις μὲ τιμὰς στρατηγοῦ. Σήμερον κοσμεῖ ὁ ἀνδριάς του τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν.

Ἄλλη νέα Πατμιακὴ δόξα εἶναι ὁ στρατηγὸς Δημήτριος Θέμελης, ὁ ὁποῖος ἔπεσε μαχόμενος ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1826. Ἦτο μέλος ἐνεργὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καὶ εἷς ἐκ τῆς τριανδρίας ποῦ διηύθυνε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ μαρμάρινον ὁμοίωμά του, καὶ ἡ εἰκόνα του στολίζουσι τώρα τὴν ἱερὰν πόλιν διὰ τὴν ὁποῖαν ἀπέθανε.

Πάτμιοι Φιλικοὶ ἦσαν ἐπίσης ὁ Π. Κεφαλιανός, Ν. Μουζάνης, Π. Μουζάνης, Ἰωάννης Ξένος, Μιχ. Πάγκalos, Π. Ρουμπίνης, Μανούσης Φωτόλης, Ν. Χρυσόχος, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ δὲ ἐκ Πάτμου Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος ποῦ εὐρίσκετο ἐν τῇ πατρίδι του ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, εὐλογήσας τὸν στόλον τοῦ Μιαούλη ἔρριψε τὴν πρώτην βολὴν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντα.

Ἡ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀνεγνώρισε τὴν Πάτμον, τὴν 4ην Μαΐου, 1823, ὡς ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ μέρος τῆς νομαρχίας Κυκλάδων. Ἡ νῆσος ὅμως αὕτη, τὰ εὐγενῆ τέκνα τῆς ὁποίας προσέφερον κολοσσιαίας ὑπηρεσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν ὅταν καθωρίσθησαν τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Καὶ ἔζησε ἡ Ἑλληνικωτάτη νῆσος ὑπὸ τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ 1912 ὅταν κατέλαβον αὐτὴν οἱ Ἰταλοὶ, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ παραμένει, πρὸς ὄνειδος καὶ ἐντροπὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Η ΝΗΣΟΣ ΣΥΜΗ

Ἡ ἀνήσυχος νῆσος Σύμη προβάλλει ἀγέρωχα κάτω ἀπὸ τὴν χερσόνησον τῆς Κνίδου, δεκαπέντε σχεδὸν μίλια βορειοδυτικῶς τῆς Ρόδου. Κεῖται πρὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας, δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνόσημα, ὅπου τῷ 411 π. Χ., ὁ στόλος τοῦ Ἀθηναίου Θρασυβούλου ἐνίκησε τὸν Σπαρτιατικὸν τοῦ Μινδάρου. Τὸ ἐμβαδὸν τῆς εἶναι ἐξήκοντα ὀκτῶ τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἡ δὲ περίμετρος αὐτῆς εἰκοσιτέσσαρα ναυτικά μίλια. Τὸ μῆκός τῆς, ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον εἶναι δωδεκάμισυ χιλιόμετρα, τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἐννέα.

Ἡ νῆσος ἔχει ἀξιολόγους λιμένας, ὁ καλλίτερος τῶν ὁποίων εἶναι ὁ πρὸς βορρᾶν Γιαλὸς ἢ Αἰγιαλός, ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς προκυμαίας τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἀμφιθεατρικῶς ἡ ὠραία πρωτεύουσα, καὶ μόνη πόλις τῆς νήσου, καλουμένη ἐπίσης Σύμη. Εἶναι διηρημένη εἰς τὸν Γιαλὸν καὶ τὸ Χωριό. Τὸ Χωριὸ εἶναι παλαιότερον, μὲ ὤμορφα σπίτια, γυμνάσιον, φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ναυπηγεῖον ἰστιοφόρων, ἐπιπλοποιεῖα, μηχανουργεῖα, ἀτμόμυλον. Ἀνωθεν τῆς πόλεως εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως, καλουμένης ὑπὸ τῶν γηγενῶν Κάστρον, ὅπου εὐρέθησαν ἀγάλματα, καὶ ἐπιγραφαὶ τῆς παλαιᾶς δόξης. Ἄλλος καλὸς λιμὴν εἶναι ὁ εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ κείμενος Πάνορμος, ὅπου ἴσταται μεγαλοπρεπῶς ἡ φημισμένη Μονὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἡ τοῦ Πανορμίτου ὀνομαζομένη, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ τελεῖται μεγαλοπρεπῆς ἐτησίᾳ πανήγυρις στὰς 8 Νοεμβρίου. Ἡ πέριξ αὐτῆς πεδιάς καλλιεργεῖται ἀπὸ τοὺς καλογήρους τῆς, κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των.

Ἄξιοι μνείας εἶναι καὶ οἱ λιμένες, Μαραθοῦντα, Νημποργιός, καὶ Πέδι. Ὁ Πλίνιος ὁμιλεῖ δι' ὀκτῶ ἀσφαλεῖς λιμένας τῆς νήσου.

Πέριξ τῆς Σύμης εὐρίσκονται τὰ νησίδια Νῆμος, Σεσκλί, Τρομπέτα, Γιαβάτες (Διαβάτης), Ὁξυά, Πλατύ, Χοντρὸς καὶ ἄλλα.

Ἡ ὑψηλότερα κορυφή τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς νήσου εἶναι ἡ ἐπιβλητικὴ Βίγλα, ἐγειρομένη 550 μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Κοιλιάδας εὐφόρους ἔχει ἡ Σύμη μόνον εἰς τὸ Πέδι, τὸν Νημποριόν, καὶ στὸ Σεκλιό. Τὰ προϊόντα τῆς εἶναι σῖτος, σῦκα, καπνός, μέλι. Ἡ ποιότης αὐτῶν εἶναι ζηλευτή, ἐνῶ ἡ ποσότης τῶν ἀρκετὴ νὰ ἱκανοποιήσῃ γλίσχρως τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ὅστις τῷ 1912 ἀνήρχετο εἰς 22.000 περίπου. Ἐξαγωγή ἀσβέστου ἐγένετο, σημαντικὴ, ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἡ μεγαλύτερα ὁμως πηγὴ πλοῦτου τῆς Ἑλληνίδος Σύμης ἦτο ἡ σπογγαλιεία, πρὶν καταστραφῆ ἀπὸ τοὺς ἀναχρονιστικοὺς σημερινοὺς δεσπότης τῆς. Τῷ 1913, κατὰ τὸν Δημοσθένην Χαβιαρᾶν, ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ νῆσος εἶχε τριακόσια εἴκοσι σπογγαλιευτικὰ πλοῖα, χωρητικότητος 1.340 τόννων, μὲ πλήρωμα 2.650 τολμηρῶν ἀνδρῶν. Ἡ δὲ ἔτησίαι ἐξαγωγή σπόγγων ἀνήρχετο εἰς ἓνα καὶ ἡμισυ ἑκατομμύριον φράγκων ἀξίας. Τὰ Συμιακὰ σκάφη ἔφευγον ἀπὸ τὴν νῆσον κατὰ τὸν μῆνα Μάιον, καὶ κατηυθύνοντο εἰς τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τοὺς πυθμένας τῶν ὁποίων οἱ Συμιαῖοι δύναι ἀπέσπων τὴν πολυτιμον λεῖαν των. Οἱ Ἕλληνες νησιῶται εἶχον τρεῖς μεθόδους πρὸς συλλογὴν τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ θαλασσίου προϊόντος. Ἡ ἀπόσπασις αὐτῶν ἐγένετο ὑπὸ γυμνῶν δυτῶν πού ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν φερόντων ὑπὸ μάλης λίθον πλατύν, δεδεμένον μὲ σχοινίον καὶ ἔχοντες εἰς τὸν λαιμόν των κρεμάμενον δίκτυον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐναπέθετον τὰ συναζόμενα σφουγγάρια. Μένουν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν δύο ἕως τριᾶμισυ λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ὅταν εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀνέλ-

θουν ειδοποιουῖν τοὺς ἄνωθεν διὰ τοῦ σχοινίου. Οἱ ἄριστοι αὐτοὶ τοῦ κόσμου δύται κάμνουν χρῆσιν ἐπίσης καὶ τῶν σπογγαλιευτικῶν μηχανῶν των αἱ ὁποῖαι εἶναι Συμαϊκῆς κατασκευῆς. Οἱ δύται τῶν μηχανῶν κατέρχονται εἰς τὴν θάλασσαν μὲ τὰς ἐλαστικὰς ἐνδυμασίας των, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀναπνέουν τὸν ἀέρα πρὸς στέλλεται ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν. Ὁ τρίτος τρόπος τῆς συλλογῆς τῶν σπόγγων εἶναι ὁ διὰ καγκάθων γενόμενος, αἱ ὁποῖαι εἶναι πλοῖα. Ρίπτονται εἰς τὸν πυθμένα δίκτυα εἰδικῶς κατεσκευασμένα, ὥστε νὰ σφουγγάρουν ἐντὸς αὐτῶν τὰ σφουγγάρια.

Ὅταν τελειώσῃ ἡ συλλογὴ τῶν σπόγγων τὰ Συμαϊκὰ πλοῖα ἐπιστρέφουν ὁμοῦ οἴκαδε. Καὶ ἀρχίζει τότε ἐν τῇ νήσῳ, μετὰ τὴν ὑποδοχὴν αὐτῶν ὑπὸ τῶν οἰκείων των, ὁ καθαρισμὸς τῶν σφουγγαριῶν. Αὐτὸς γίνεται ὡς ἐξῆς: Πρῶτον καθαρίζονται αὐτὰ ἀπὸ μικρὰς πέτρας, καὶ ἄλλας ξένας οὐσίας. Κατόπιν θυθίζουσι αὐτὰ ἐντὸς μίγματος ἀπὸ θαλάσσιον ὕδωρ, θειϊκόν, καὶ ὀξαλικόν ὄξύ. Μετὰ πλένονται εἰς διάλυσιν ὑπερμαγκανικοῦ καλίου καὶ ἀσβέστου, καὶ ἔπειτα καθαρίζονται μὲ καθαρὰν ἄμμον καὶ ἄσβεστον, καὶ εἶναι τότε ἔτοιμα νὰ χωρισθοῦν ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ τοῦ μεγέθους καὶ νὰ σταλοῦν εἰς τοὺς Δωδεκανησίους ἀνὰ τὰς μεγάλας πόλεις τῆς γῆς πρὸς πώλησιν. Δύο τῶν μεγάλων τούτων οἴκων ἐν Λονδίῳ ἦσαν ὁ τοῦ Συμαίου Δημητρίου Ν. Πετρίδου καὶ ὁ τοῦ Καλυμνίου Ν. Ε. Βουβάλη, οἵτινες καὶ εὐηργέτησαν τὰς νήσους των.

Δείγματα τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῶν σπόγγων εἶχον παρουσιάσει οἱ Ἴταλοὶ ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τῆς Νέας Ὑόρκης (1939-40). Εἰς εἰδικὸν διαμέρισμα, ἐν τῷ δευτέρῳ πατώματι τοῦ Ἴταλικοῦ κτιρίου, πρὸς ἔξοχον ἀνωθεν τῆς εἰσόδου τὰς λευκὰς ἐκ ξύλου προεξεχούσας λέξεις «Λιβύη καὶ Ρόδος», εἶχον ἐν ἐκθέσει ὀπισθεν ὑάλων, περὶ τὴν δωδεκάδα σπόγγων μὲ τὴν Ἴταλικὴν ἐπιγραφὴν «σπόγγοι Δωδεκανήσου», προσφερθέντων ὑπὸ τῆς Ἴταλικῆς Ἀνωτύμου Ἐται-

ρείας Σπόγγων Μιλάνου. Εἰς τὸ ἴδιον δὲ διαμέρισμα εἶχον ἀνηρτημένον, δεξιόθεν τῆς εἰσόδου, καὶ ἐπὶ λιθίνης καμπύλης πλακός, πολύχρωμον Ἰταλικὸν χάρτην τῶν «νήσων τοῦ Αἰγαίου». Εἶχον δὲ καὶ προϊόντα ἄλλα, ὡς καπνόν, οἶνοπνευματώδη ποτά, καὶ πινάκια Ροδιακῆς προελεύσεως, ὡς καὶ φωτογραφίαν τῆς ἀρχαίας Λίνδου, εἰκονογραφημένον περὶ Ρόδου βιβλίον τοῦ Ἰουλίου Τζακόπι πού ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, καὶ τὸ ἐκ γύψου οἰκόσημον τοῦ μεγάλου μαγίστρου Φαμπρικήου Ντέλ Καρέττο (1513-1521). Τὴν λέξιν Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικόν, ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐκ προμελέτης ἀπεσιώπησαν οἱ ἔλεεινοὶ αὐτοὶ μικράνθρωποι καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀρχαίας εἰκόνας τῆς προσφιλοῦς Ρόδου.

Περασμένα μεγαλεῖα.

Ἡ Ἑλληνικὴ νῆσος Σύμη, μολοντί πετρώδης καὶ ἄγονος, κατοικεῖται ἀπὸ ἀμιγεῖς Ἑλληνας ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν χιλιάδας ἔτη. Ἑλληνας ὄρητικούς, εὐγενεῖς καὶ φιλοπροόδους. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Στράβων, ὁ Σκύλαξ, ὁ Ἀθήναιος, ὁ Φρύγιος Δάρις, ἀναφέρουν αὐτήν. Ὁ δὲ θεῖος Ὀμηρος πλέκει ἰδιαίτερον ἐγκώμιον εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ ὠραιότατον βασιλέα τῆς νήσου Νιρέα, ὅστις κατῆλθεν εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, μὲ τρεῖς νῆας καὶ μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς τοῦ Συμιακοῦς.

Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον ἡ νῆσος ὠνομάζετο, ἐν τῇ μακρυνῇ ἀρχαιότητι, Μεταποντίς καὶ Αἴγλη, τὸ δὲ ὄνομα Σύμη ἐπῆρε ἀπὸ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰαλύσου καὶ τῆς Δώτιδος, Σύμην, ἣτις κατώκησεν αὐτὴν τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος Χθονίου, ὅστις, κατὰ τὸν Διόδωρον ἦτο ἀρχηγὸς τῶν Ἡλιάδων ἐκείνων τῆς Ρόδου πού ἦλθον εἰς τὴν νῆσον μετὰ τοῦ Τριόπου. Μετ' αὐτοὺς ἐκυριάρχησε τῶν Δωριέων τῆς νήσου ταύτης ὁ υἱὸς τοῦ Χαρόπου καὶ τῆς Ἀγλαίας

Νιρεύς, ἄριστος πολεμιστής, ὑποτάξας καὶ μέρος τῆς Κνιδίας.

Μετὰ τοὺς Τρωϊκοὺς χρόνους κατελήφθη ἡ Σύμη ὑπὸ τῶν Καρῶν, ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ κατεῖχον τὴν θαλασσοκρατίαν τῆς Μεσογείου, ἰδρύσαντες ἐν τῇ νήσῳ τὰ περίφημα Πελασγικὰ καλούμενα τείχη, λείψανα τῶν ὁποίων σώζονται μέχρι σήμερον. Ἐπελθούσης ὅμως τρομερᾶς ἀνυδρίας ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν περιοχὴν αὐτὴν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ Οὐράνιον. Ἡ Σύμη παρέμεινεν ἔρημος μέχρις ὅτου ὁ στόλος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργείων κατέπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς. Κατωκίθη ἔπειτα ὑπὸ ἐκείνων πρὸς συμμετέσχον μετὰ τοῦ Ἰππότου εἰς τὴν ἀποίκισιν τῆς Ναύσου, εὐρόντες ἀκατοίκητον τὴν Σύμην. Αὐτοὺς ἠκολούθησεν ὁ ἡγεμὸν τῆς Ξούθου, ὅστις καὶ παρέμεινε μετ' αὐτῶν ἐν τῇ νήσῳ. Καὶ οἱ Κνίδιοι, καὶ οἱ Ρόδιοι, συμμετέσχον εἰς τὴν ἀποίκισίν τῆς.

Ὁ Ἐνετὸς κληρικὸς Χριστόφορος Μπουοντελμόντι, πρὸς ἐπεσκέφθη τὴν Σύμην τῷ 1419, μᾶς λέγει πῶς ἡ νῆσος ὠνομάσθη Σύμη διότι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰαπετοῦ Προμηθεὺς ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καὶ διδάξας τοὺς κατοίκους του πολλὰ χρήσιμα μαθήματα διὰ τὴν πρόοδόν των, εἶχεν ἐπίσης πλάσει καὶ ἄνθρωπον ἀπὸ πηλόν. Δι' αὐτὸ ὀργισθεὶς ὁ Ζεὺς μετέβαλε τὸν Προμηθεά εἰς σιμείαν ἢ πίθηκον (ἡ γὰρ λατινικῶς σιμεία λεγομένη μιμῶ ἑλληνιστὶ ἐρμηνεύεται). Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, πρὸς θὰ ἐφαντάσθη αὐτό, λέγει καὶ διὰ τοὺς Σύμαιοις «οἱ γοῦν οἰκοῦντες νῦν ταύτην πανοῦργοι τυγχάνοντες τὰς τῶν Ροδίων καὶ Τούρκων μετὰ τῶν ἑαυτῶν πλοιαρίων διέρχονται πόλεις, καὶ τὰ πρὸς τροφήν οὐκ ἄνευ σπουδῆς ἐρανίζονται».

Ἐνώπιον τῆς νήσου Σύμης εἶχε λάβῃ χώραν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 411 π. Χ., μία ἀπὸ τὰς πλέον πεισματῶδεις θαλασσινὰς μάχας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, διεξασχθεῖσα μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πελοποννησίων, καὶ γνωστὴ μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς

ἡ «Ναυμαχία τῆς Σύμης». Ἡρώες τῆς δραματικῆς αὐτῆς σκηνῆς ὑπῆρξαν ὁ Ἀθηναῖος Χαρμίνος καὶ ὁ Σπαρτιάτης Ἀστύοχος. Ἡ ἰσχυρὰ μοῖρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου συνηντήθη πρὸ τῆς Σύμης ὑπὸ τῶν Πελοποννησιακῶν πλοίων. Τὰ σκάφη τοῦ Ἀστυόχου ἠναγκάσθησαν νὰ σκορπισθοῦν ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ ἀνεμοβρόχια, καὶ ἐχάθησαν μέσα εἰς τὴν ὀμίχλην ποῦ ἐπηκολούθησε. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ ἀντίκρουσε τοὺς πολεμιστὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος στόλος τοῦ Ἀστυόχου ἐκρύπτετο ὀπισθεν τῶν δροσολούστων κορυφῶν τῆς Σύμης. Ἀμέσως ἐπετέθη κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ ὀλίγα πλοῖα ὁ Χαρμίνος, νικήσας αὐτόν, ἀλλὰ ἐμφανισθείσης ἀργότερον ἰσχυροτέρας Πελοποννησιακῆς δυνάμεως, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Μετὰ τὴν ἤτταν δὲ αὐτὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ Συμιακὰ νερὰ ἐπανεστάτησεν ἡ Ρόδος κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἑλληνὶς Σύμη κατελήφθη ἀπὸ τὰ ἀρπακτικὰ ὄρνεα τῆς Ρώμης ὅταν οἱ λύκοι αὐτοὶ τῆς Δύσεως ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δωδεκανήσου. Ἀπὸ δὲ τῷ 850 μέχρι τοῦ 1050 μ. Χ., εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Μέχρι τῆς κατοχῆς τῆς ὑπὸ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Βιλλαρέτ κατὰ τῷ 1309 ἐλυμαίνετο ἀπὸ Ἑνετοῦς καὶ ἄλλους πειρατὰς τῆς Μεσογείου.

Ἐπὶ τοὺς Ἱππότεας καὶ Τούρκους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Κυριαρχίας τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης νήσου, ἡ Σύμη ἦτο γνωστὴ διὰ τοὺς θαυμασίους ἀμπελώνας τῆς, καὶ διὰ τὸ ἕξοχον κρασί ποῦ παρήγαγε. Καὶ τὴν περίοδον ἐπίσης αὐτὴν διεξήγαγε ζηλευτὸν ἐμπόριον σπόγγων. Ὑπῆρχε δὲ τότε Συμαϊκὸς νόμος μὴ ἐπιτρέπων εἰς νέον νὰ νυμφευθῆ ἕως ὅτου ἦτο ἱκανὸς νὰ θυθιοθῆ εἰς ὠρισμένον θάθος τῆς θαλάσσης καὶ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἐπὶ ὠρισμένον διάστημα. Τὰ ναυπηγεῖά τῆς ἦσαν καὶ τότε διάσημα, τὰ δὲ ἰστιοφόρα

καὶ κωπηλατούμενα πλοῖα τῶν Συμαίων ἦσαν περιζήτητα.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Σύμης, τῆς καλουμένης σήμερον Σταυρὸς τοῦ Πολέμου, εἶχον ἰδρῦσει οἱ Ἴπποται πύργον ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρηκολούθει ὁ φρουρὸς τὰς πέριξ τῆς νήσου κινήσεις, πᾶσα δὲ ὑποπτος κινήσεις μετεδίδετο εἰς Ρόδον μὲ σημεῖα πυρῶν, ἢ μὲ ταχύπλου σκάφος Συμαίου.

Τῷ 1352 ὁ μέγας μαγίστρος Ντιενδὸν ντὲ Γκοζὸν κατήργησε τὸ φορολογικὸν σύστημα τῆς Σύμης, γνωστὸν ὡς «μορτουέρη», καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὑπεχρεοῦτο ἡ νῆσος νὰ πληρῶνῃ ἔτησίως εἰς τὴν ἐν Ρόδῳ κεντρικὴν διοίκησιν πεντακόσια ἄσπρα, ὅλα δὲ τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς νήσου περιήρχοντο μετὰ τὸν θάνατόν των εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἴπποτῶν.

Τῷ 1456 οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἴπποτῶν τῆς Σύμης, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐπέστρεψαν ὅμως ἰσχυρότεροι τῷ 1522, καὶ παραδοθείσης εἰς αὐτοὺς τῆς Ρόδου τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους, ὑπέκυψε καὶ ἡ νῆσος τῶν Συμαίων εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν.

Ὁ Τοῦρκος Αὐτοκράτωρ παρεχώρησε τότε εἰς τὴν νῆσον εἰδικὰ προνόμια αὐτοκυβερνήσεως καὶ φόρου. Ἐπέτρεψε συνάμα εἰς τοὺς Συμαίους νὰ κατέχουν τὸ ὀπλισμένον φρούριον τῆς νήσου πρὸς ὑπεράσπισίν των, εἰς δὲ τὰς γυναίκας, πού εἶχον προσφέρει εἰς αὐτόν, ὡς δεῖγμα ὑποταγῆς, ἄρτους τῆς κατασκευῆς των, ἐπέτρεψε νὰ φοροῦν τὴν ἐνδυμασίαν των πού ὁμοίαζε μὲ τὴν στολὴν τῶν Γενιτσάρων.

Κατὰ τὸ 1654 πειραταὶ ἐπέδραμον κατὰ τῆς νήσου. Οἱ κάτοικοι συνῆσαν τότε συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἐνετοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη, πρὸς ὑπεράσπισίν των, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐπλήρωνον εἰς τὸν ναύαρχον αὐτόν, ἐτήσιον χρηματικὸν ποσόν.

Παρὰ τὰς ἐλευθερίας πού ἔχαιρον ὑπὸ τῆς Τουρκίας, αὐτοκυβερνώμενοι καὶ προαγόμενοι, πνευμα-

τικῶς καὶ οἰκονομικῶς, δὲν ἐλησμόνησαν πῶς ἦσαν Ἕλληνες, καθῆκον πρῶτιστον ἔχοντες τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ξένου ζυγοῦ, ἔστω καὶ κατ' ὄνομα μόνον ὄντος, ἀπὸ τὴν Ἑλληνίδα νῆσον των. Ἰδρυσαν σχολὰς ἐφαμίλλους τῆς ἐν Σύμῃ Ἀπολλωνιάδος Σχολῆς, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀσχοληθῆ κατὰ τῷ 1230 ὁ ἐκ Χίου ἱερομόναχος Μελέτιος εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Συμαίς» τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Σιμωνίδου. Μία ἀπὸ τὰς περιωνύμους αὐτὰς σχολὰς τοῦ ὑποδούλου ἔθνους ἦτο ἐκείνη ποὺ ἰδρῦθη περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἐν Σύμῃ ὑπὸ τοῦ Συμαίου Συγκέλλου Καλλιστράτου Γεωργάρη, ἐξῴθεν τῆς πόλεως, εἰς τὸ μέρος Ἁγία Μαρίνα τοῦ Λιγενιοῦ. Εἰς αὐτὴν ἐδιδάχθησαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐποτίσθησαν μὲ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ οἱ νέοι τῆς Σύμης, ὅταν ἡ φωτοδότειρα Ἑλλάς ἔζη ἐν τῷ σκότει τῆς μαύρης δουλείας. Καὶ εἰς αὐτὴν προσέτρεχον νὰ λάθωσι φῶτα οἱ Ἕλληνες ἄλλων μερῶν. Ἡ σχολὴ αὐτὴ μετεφέρθη, μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Κάστρου, καὶ ἀργότερον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀπὸ τὸ λαμπρὸν αὐτὸ ἴδρυμα τῶν μουσῶν μετέβησαν, τῇ συστάσει τοῦ Καποδίστρια, καὶ ἐδίδασαν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Πάρου, οἱ Συμαῖοι διδάσκαλοι, ἀδελφοὶ Βενέδικτος καὶ Προκόπιος Δενδρινοῦ.

Ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις οἱ Συμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Τὰς ὑπηρεσίας των ἀναγνωρίσασα ἡ Πατρίς, ἀπεφάσισεν, ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει τῆς 4ης Μαΐου 1823, νὰ ἐνώσῃ τὴν Σύμην μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τῶν Κυκλάδων νήσων, ὅπερ καὶ ἔγινε. Τὴν 28ην Ἰουλίου 1827, ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία εἶχε διορίσει τὸν Κάσιον Μιχαὴλ Ζαχαριαδάκην ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς νήσου Σύμης, ὡς καὶ τῆς Καρπάθου, Νισύρου, Δήλου καὶ Χάλκης. Δὲν ἠύ-

τύχησεν ὁμως νὰ ζήσῃ εἰς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην ἐπ' ἀρκετόν, διότι κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συναφθείσης εἰρήνης, ἐπεστράφη ἐκ νέου, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι εἰς τὴν Τουρκίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καὶ διετέλεσεν ὡς «προνομιούχος νῆσος».

Τῷ 1867, καὶ τὸν μῆνα Αὐγουστον, ἀπεπειράθησαν οἱ Ὄθωμανοὶ νὰ καταργήσουν τὰ προνόμια τῆς νήσου, ἀλλ' ἀντίκρυσαν τὴν ἠνωμένην κατακραυγὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς Σύμης. Ἐστάλη, τότε, θωρηκτὸν εἰς τὴν ἀνήσυχον νῆσον, ὑπὸ τὸν Λακοβάρην, ὅστις ἠπειλήσεν νὰ βομβαρδίσῃ αὐτήν. Οἱ Συμιακοὶ πού ἦσαν συνειθισμένοι νὰ διεξάγουν μάχας ἐπιθετικὰς μὲ τὰ σκυλόψαρα, δὲν ἐταράχθησαν. Ἀπεβιβάσθησαν στρατεύματα, καὶ Τοῦρκος κυβερνήτης ἐν τῇ νήσῳ. Τὸ τοιοῦτον ὤθησε τοὺς Συμαιοὺς εἰς τὸ νὰ στείλουν ἀντιπροσωπεῖαν εἰς Λονδίνον, ἵνα διαμαρτυρηθῇ παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ Κυβερνήσει διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων των. Ἐγγραφὸν διαμαρτυρίας ἐπεδόθη ὑπ' αὐτῆς εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδων Στάνλεϋ ὅστις ἐπίεσε τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ ἀνεκλήθησαν οἱ Ὄθωμανοὶ καὶ ἀφέθησαν ἡσυχοὶ οἱ νησιῶται. Καὶ τὸ 1898 ἀπεπειράθησαν οἱ Μουσουλμᾶνοι νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ προνομιακὰ δικαιώματα τῶν Συμαίων, ἐπειδὴ οὔτοι εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης τότε Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ πάλιν παρούσασαν τὰ παράπονά των εἰς τὴν Μεγ. Βρετανίαν καὶ πάλιν ἐπενέβη αὐτὴ καὶ διετηρήθη τὸ ἴδιον καθεστῶς. Ὑπεύθυνος τῆς παραβιάσεως τῶν νησιωτικῶν προνομίων ἦτο ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς τῆς Ρόδου, ὑποστηρικτῆς δὲ αὐτῶν ὁ Λόρδος Κλάρενδον.

Ζῶντες ὑπὸ τὴν Τουρκίαν, οἱ Συμαιοὶ, εἶχον ὁμολογουμένως προαχθῆ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰ γράμματα. Περὶ τῶν ἐμπορικῶν προσόδων αὐτῶν, ἔγινε λόγος ἀνωτέρω. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κατοχῆς τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, πρὸ τοῦ 1912, ἡ Σύμη εἶχε ἓνα ἡμιγυμνάσιον, τρεῖς ἀστικὰς σχολὰς, δύο παρθεναγωγεῖα, δύο νησιαγωγεῖα, καὶ δύο ἴδι-

ωτικά γραμματοδιδασκαλεία. Είχε δὲ τὸ ὅλον 1.890 μαθητὰς καὶ μαθητρίας, μὲ τριάκοντα ἑπτὰ διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας. Ἐλειτούργουν ἐπίσης ἐν Σύμῃ ὁ Λαϊκὸς Σύλλογος, μὲ ἀναγνωστήριον, καὶ ἡ Αἴγλη πού εἶχεν ἰδρυθῆναι τῷ 1868. Ὑπῆρχεν ὡσαύτως ἐν τῇ νήσῳ καὶ Δημοτικὸν Θέατρον, καὶ Γυμναστήριον. Ἐνοριακὰς Ἐκκλησίας εἶχε δεκατέσσαρας, μὲ πολλὰ παρεκκλησία, ἅτινα ὁμοῦ ἀνήρχοντο εἰς ὀγδοήκοντα ἑπτὰ οἴκους προσευχῆς, εἰς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ μὲ Βυζαντινὸν ρυθμὸν Ἁγία Τριάς, κειμένη παρὰ τὸ φρούριον πού ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῷ 1400.

Καὶ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις, ὡς καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ θρησκευτικὰ τῆς Σύμης, καταστρατηγηθέντα ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Κατοχῆς, ἔχουν ὀλεθρίως ὑποχωρήσει.

Η ΝΗΣΟΣ ΧΑΛΚΗ

Ἡ νήσος τῶν ριψοκινδύνων Χαλκιδῶν ἀνήκει εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν Ἑλληνικῶν Αἰγαιονήσων, πού καλοῦνται μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα Δωδεκάνησα. Κεῖται ὀκτῶ μίλια βορειοδυτικῶς τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς Ρόδου, τριάκοντα πέντε δὲ μίλια ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ροδίων. Ἀπέχει ὀγδοήκοντα στάδια ἀπὸ τὴν Τήλον, τετρακόσια ἀπὸ τὴν Κάρπαθον καὶ ὀκτακόσια ἀπὸ τὴν Ἀστυπάλαιαν, κατὰ τὸν Στράβωνα, ὅστις μᾶς λέγει συνάμα πῶς εἶχε καὶ πόλιν ὀμώνυμον, λιμένα καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐρείπια τοῦ ὁποίου σώζονται μέχρι σήμερον. Τὸ μέγεθος τῆς νήσου εἶναι πεντέμισυ μίλια ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν πρὸς τὸν δυτικὸν αὐτῆς ἄκρον καὶ ἐνάμισυ ἀπὸ τὸ νότιον πρὸς τὸ βόρειον, ἢ δὲ ἐπιφάνειά της τριάκοντα τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χάλκης εἶναι ἀπότομον μὲ κῶνον ὕψους 575 μέτρων περίπου. Στὰ νοτιοανατολικά τῆς νήσου εἶναι ἡ τοποθεσία τὸ Κρεβάτι, ὅπου κεῖται καὶ ὁ λιμὴν Ἐμπορείος. Πρὸ αὐτοῦ εὐρίσκονται τὰ νησίδια Νίπουρι, Νησάκι, Πρασούδα, Κολοφώνας. Ἐνώπιον δὲ τοῦ βορειοανατολικοῦ ἄκρου τῆς Χάλκης, πού καλεῖται Περιστέρα, εὐρίσκονται τὰ νησάκια Μεγαλονῆσι, Ἅγιος Θεόδωρος, Ἀπάνω Πρασούδα, Ξέρα, Σούκα, Σφύρνα, Τρίγωσα ἢ Τραγοῦσα, Ἀλιμνιά ἢ Τευτλοῦσα ὡς ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔχουσα μικρὸν συνοικισμὸν καὶ φρούριον τῶν Ἴπποτῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς της, ἣτις ὑψοῦται 295 μέτρα ὑπὲρ τὴν θαλασσίαν ἐπιφάνειαν. Τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος αὐτῆς φέρει τὸ ὄνομα Μύρτος, τὸ δὲ βορειοδυτικὸν Κέφαλος, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ἐπίνειον Σκάλα καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ὀρθοῦται ὑπερή-

φανα ἢ Χώρα πού ἐπιστέφεται μὲ τὸ ἐπιβλητικὸν παλαιὸν φρούριόν της, ἐγειρόμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους. Ἡ Χώρα, ἢ Χάλκη, ἦτις ἦτο ἢ πρωτεύουσα τῆς νήσου τὸ πάλαι, ἀπέχει ἀπὸ τὴν παραλίαν μίαν σχεδὸν ὥραν πεζοπορίας. Ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ὁ Νημποριὸς (Ἐμπορεῖον).

Εἰς τὸ μέσον τῆς Χάλκης ἴσταται ἀτάραχον τὸ πετρῶδες βουνὸ Προφήτης Ἡλίας καὶ περὶ αὐτὸ ἐγείρουν τὰς γηραιὰς κεφαλὰς των χαμηλότερα ὄρη καὶ λόφοι. Αἱ κοιλάδες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς νήσου Ποταμός, Κοῖλα, Ἄρης Γιώργης, Ζαῖς, εἶναι εὐφοροί, παράγουσαι σῦκα, σταφύλια ἀμύγδαλα, σίτον, κριθὴν καὶ ἄλλα. Τὸ μέλι, οἱ ἀστακοί, τὰ στρεῖδια, οἱ ἀχυθάδες τῆς Χάλκης εἶναι φημισμένα. Τὰ ἀλιευτήρια κογχύλων τὰ ὁποῖα εἶχον ἰδρύση ἐν τῇ νήσῳ οἱ Φοίνικες διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς ὀνομαστῆς πορφύρας θαφῆς, ἦσαν διάσημα. Σώζεται δὲ μέχρι τοῦδε ἢ ἐν Χάλκῃ τοπωνυμία Φοινίκι, ὅπου εὐρέθη καὶ παλαιὰ νεκρόπολις. Ὁ Μπουοντελμόντι ἐπισκεφθεὶς τὴν νήσον τῷ 1419, γράφει πῶς «σώζονται μέχρι τοῦ νῦν ἀβλαβεῖς καὶ οἱ μέταλλα ταῦτα ἔχοντες τόποι, οὓς καὶ εἰς προῖκα ταῖς θυγατράσι λογίζονται, ὅταν αὐταῖς τι παρασχεῖν ἐθέλωσιν ἄξιον».

Δοξασμένα λείψανα.

Τὰ δοξασμένα λείψανα πού ἔφερον εἰς φῶς ἢ τυχαία ἔρευνα τῶν ἰδικῶν μας καὶ τῶν ξένων ἀρχαιολόγων, μαρτυροῦν πῶς ἢ Ἑλληνικὴ νήσος Χάλκη ἀριθμεῖ μακροχρόνιον ζωὴν Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ δράσεως. Μαρμαρίνη στήλη, εὐρεθεῖσα ἐν τῇ νήσῳ, παριστάνει μάχην θεῶν μετὰ γιγάντων, ὅπερ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παραδοχὴν πῶς πρῶτοι μυθικοὶ κάτοικοι τῆς νήσου ὑπῆρξαν οἱ Τιτᾶνες, διπλοῦς δὲ λίθινος θρόνος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Ζεὺς καὶ Ἐκάτη, ἀποδεικνύει τὴν λατρείαν τῶν νησιωτῶν αὐτῶν πρὸς τοὺς πατρώους τῶν Ἑλλήνων θεοῦς.

Τὸ ὄνομα Χάλκη, διετηρήθη αὐτούσιον στὸ κατρακύλισμα τοῦ χρόνου. Ἀναφέρεται αὐτὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου. Ὁ Σκύλαξ ἀντὶ Χάλκης καλεῖ τὴν νῆσον Χαλκείαν. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της ἦσαν γνωστοὶ ὡς Χαλκίται, Χαλκεᾶται καὶ Χαλκειᾶται. Τὸ ἔθνικὸν Χαλκεᾶται συναντᾶται εἰς τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 436 π. Χ., εἰς τὴν στήλην τοῦ Ἰονίου φόρου, εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ὁποίου ἀνήκε τότε ἡ νῆσος. Τὸ Χαλκειᾶται βλέπομεν εἰς μαρμαρίνην ἐπιγραφὴν τοῦ Ἰονίου φόρου τοῦ 425 π. Χ., ἀνακαλυφθεῖσαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν. Χαλκίαν αὐτὴν ὁ Θεόφραστος ὀνομάζει ὡς καὶ «νῆσον τῶν Ροδίων» ποῦ ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ αὐτοὺς δι' ἐπιστατών. Καὶ ὁ Λεῖκ ἀναφέρει ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν, εὑρεθεῖσαν ἐν Ρόδῳ, ποῦ φέρει τὸ ἔθνικὸν Χαλκίτης, ὡς καὶ ἡ ἐν Ἀρκεσεῖα τῆς Καρπάθου ἀνακαλυφθεῖσα τοιαύτη, ποῦ ὁμιλεῖ περὶ Χαλκίτιδος.

Πρῶτοι ἱστορικοὶ κάτοικοι τῆς νήσου ἦσαν οἱ Δωριεῖς Ἕλληνες, ποῦ ἦλθον εἰς Χάλκην κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ., ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ξουσαρίωνος. Περὶ τῶν Δωριέων, μακρυνῶν προπατόρων τῶν Χαλκιδῶν, ἐπιθεβαιώνουν αἱ ἀνασκαφεῖσαι ἐπιγραφαί, τὰ νομίσματα καὶ οἱ τάφοι ποῦ εὑρέθησαν εἰς τὸ «χωρίον» τῆς νήσου, στὸ Παλαιόκαστρον, στὴν Ἀμυδαλόπετραν, στὸν Ποταμὸν καὶ ἄλλαχοῦ.

Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν Πόλεμον, ἡ Χάλκη, σύμμαχος οὔσα τῶν Ἀθηναίων, παρεχώρησε τοὺς λιμένας της εἰς αὐτούς, τῷ 412 π. Χ., οἵτινες καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ στόλου των ὡς ναυτικαὶ βάσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπετέθη αὐτὸς κατὰ τῶν Πελοποννησίων ποῦ εὑρίσκοντο εἰς τὴν Κάμειρον τῆς Ρόδου. Κυβερνῆται τῶν Ἀθηναϊκῶν πλοίων ποῦ ἐθεώρησαν τὴν Χάλκην εὐνοϊκωτέραν τῆς Κῶ, διὰ τὴν παρακολούθησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπίθεσιν, ἦσαν ὁ Λέων καὶ ὁ Διομέδων.

Τῷ 408 π. Χ., ἡ νῆσος Χάλκη περιήλθεν ὑπὸ τὴν

Κυβέρνησιν τῆς Ρόδου, διοικουμένη ὑπ' αὐτῆς δι' ἐπιστατῶν, καθὼς ἀναγράφουν Λινδικαὶ ἐπιγραφαί.

Μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς Δωδεκανησιακῆς αὐτῆς μεγαλονήσου καὶ τῆς ὀλεθρίας εἰσβολῆς τῆς Ρώμης εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἡ νῆσος ἐδοκίμασε τὸν σκληρὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων. Περιῆλθε κατόπιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἤρχισε νὰ ἐπανακτᾷ τὰς δυνάμεις πού ἀπώλεσε κατὰ τὴν Ρωμαιοκρατίαν.

Τῷ 890 μ. Χ., οἱ Χαλκίται ἴδρυσαν Βυζαντινὸν μοναστήριον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου των καὶ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τιμωμένην ὑπὲρ τῆς Παναγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ὡς ἀναφέρει ἡ ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου ἐπιγραφή, (ἱστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς Ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, διὰ δαπάνης καὶ κόπου καὶ μόχθου Ἄννης, μοναχῆς, καὶ Μιχαήλ, τοῦ Διάκονος. Ἐτελειώθη μηνὶ Αὐγούστῳ 11, ἔτος 890). Πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἶχον κτίσει, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μπουολντελμόντι, ναὸν «πλουσιώτατον ἀπὸ τε χρουσοῦ καὶ ἀργύρου». Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὅταν εἶχεν ἀπαυδήσῃ ἀπὸ τὴν ὀδοιοποιεῖαν του, φθάσας εἰς Χάλκην, ἀνεπαύθη εἰς τὸ παλαιότατον καὶ πολὺ ἰσχυρὸν φρούριον τῆς νήσου πού θρῖσκεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῆς, διδάξας τοὺς Χαλκίτας τὴν «ὀρθὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν», ὠφελήθησαν δὲ τόσον πολὺ ἀπὸ τὰς δεήσεις τοῦ Ἁγίου, ὥστε μολοντί σκληρὰ ἐργαζόμενοι καὶ εἰς τέτοιον πετρώδη τόπον ζῶντες, ἦσαν ἰσχυροὶ τῷ σώματι. Ἐτέρα μονὴ ἐν Χάλκῃ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου.

Συνεχεῖς θυσίαι.

Μετὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον κατελήφθη ἡ Ἑλληνικὴ Χάλκη, τῷ 1310 μ. Χ., ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῶν Ἱεροσολύμων, ὅταν οὗτοι ὑπέταξαν ὑπὸ τὸν Σταυρὸν

των τὴν Ρόδον. Ἐκτοτε οἱ Χαλκέντεροι Χαλκίται ἔζησαν βίον ἀβίωτον ποῦ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ αἰμοσταγοῦς ξίφους οἱ ξένοι κατακτηταί.

Τὴν 15ην Ἰουλίου 1522 ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὴν τύχην τῆς ἡ Χάλκη ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν, καὶ κατιδόντες οἱ κάτοικοι ματαίαν τὴν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀντίστασιν, παρεδόθησαν εἰς αὐτούς, ποῦ ἤρχοντο νὰ στερεώσουν εἰς τὰ Δωδεκάνησα τὴν ἡμισέληνον ἐπὶ τριακόσια καὶ ἐνενήκοντα χρόνια. Μαζύ των ἔφεραν καὶ τὸ κατ' αὐτῶν μίσος τῆς Ἑνετίας, τὸ ὁποῖον δὲν ἤργησε νὰ ξεσπάσῃ ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν Χαλκιτῶν.

Τῷ 1658 ὁ Ἑνετὸς ληστοπειρατῆς Φραγκίσκος Μοροζίνι, γνωστὸς διὰ τὴν καταστροφὴν ποῦ ἐπέφερε εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ καλούμενος ὑπὸ τῶν ὁμοίων του Ναύαρχος, ἀπεπειράθη νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ρόδου, ἵνα καταλάβῃ καὶ λεηλατήσῃ αὐτήν, διαρκούσης τῆς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐμπολέμου καταστάσεως.

Οἱ Χαλκίται εἰδοποίησαν τοὺς Ροδίους περὶ τοῦ προσεγγίζοντος Ἑνετικοῦ στόλου, οἷτινες σπεύσαντες ὑπερήσπισαν μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὴν νήσὸν των, ἀποκρούσαντες ἐπιτυχῶς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀποτυχῶν ἐν Ρόδῳ ἀπεβίβασε στρατεύματα ἐν τῇ μικρᾷ καὶ ἀπροστατεύτῳ νήσῳ Χάλκη καὶ κατέστρεψεν αὐτήν.

Ὁ κακοῦργος αὐτὸς ἐθανάτωσε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Ἄλλων ἐξύρισε τὰς κεφαλὰς. Ἐκείνους δὲ ποῦ ἠδυνήθησαν νὰ σπεύσουν καὶ σωθοῦν εἰς τι σπήλαιον, ποῦ κεῖται πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου καὶ εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἀμυγδάλη, ἀπέπνιξε, ἀνάψας μεγάλην πυρὰν εἰς τοὺς πόδας τοῦ λόφου ὅπου αὐτὸ εὔρισκεται. Ὁ καπνὸς εἰσερχόμενος εἰς αὐτὸ ἐπέφερε τὸ ἀγωνιῶδες τέλος εἰς τοὺς ἀτυχεῖς νησιώτας. Τὰ ἀπηνθρακωμένα ὅστ᾽ αὐτῶν δυστυχῶν θυμάτων τῆς Ἑνετικῆς αὐτῆς θηριωδίας σώζονται ἀκόμη ἐντὸς αὐτοῦ, ποῦ καλεῖται νῦν ὑπὸ τῶν κατοίκων «Καμμένος Σπήλιος».

Τῷ 1821 πού ἐφωταγώγει ἐλπιδοφόρως τὰ Αἰγαῖο-
νησα ὁ δαυλὸς τοῦ Κανάρη, ἡ νήσος Χάλκη εὐρέθη
παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Οἱ
τολμηροὶ τῆς ναῦται ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν
ἱερὸν τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ἡ Ἐπαναστατικὴ τῶν
Ἑλλήνων Κυβέρνησις, ἐν τῇ ἀποφάσει τῆς Ἐθνοσυ-
νελεύσεως πού ἔγινε τὴν 4ην Μαΐου 1823, ἀνεγνώρισε
καὶ τὴν Χάλκην τμημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔθεσεν αὐτὴν
ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τῶν Κυκλάδων Νήσων. Ἀλλὰ ὅταν
ἔπαυσαν αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπεστράφη ἡ νήσος αὕτη
εἰς τὴν Τουρκίαν, κατὰ τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδί-
νου τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830.

Ἐπὸ τὴν Τουρκίαν ἔζησαν οἱ Ἕλληνες Χαλκίται
ὡς προνομιοῦχοι πολῖται τῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτο-
κυβερνώμενοι, πληρώνοντες μόνον μικρὸν ἐτήσιον φό-
ρον, μὴ στρατολογούμενοι, καθὼς διέγραφον τὰ πρὸς
αὐτοὺς ἐκδοθέντα Σουλτανικὰ φερμάνια, ἀπὸ τὸ 1523
καὶ κατόπιν. Παρὰ τὴν ἀθλίαν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν
εὐρίσκοντο οἱ νησιῶται, μετὰ τὸ Εἰκοσιένα, ἤρχισαν
νὰ προαγάγωνται ὑπὸ τὸ προνομιακὸν των καθεστῶς,
οἰκονομικῶς καὶ πνευματικῶς.

Κατὰ τὸ 1912 οἱ Χαλκίται εἶχον πεντήκοντα πέντε
σπογγαλιευτικὰς μηχανὰς. Διετήρουν ἓνα ἑπτατάξιον
ἄρρεναγωγεῖον μὲ τέσσαρας διδασκάλους καὶ ὄγδο-
ῆκοντα μαθητὰς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς νήσου Ἐμπο-
ρίῳ, Παρθεναγωγεῖον πεντατάξιον μὲ τρεῖς διδα-
σκαλίσσας καὶ ἐξήκοντα μαθητρίας εἰς τὴν ἰδίαν πό-
λιν καὶ μονοτάξιον σχολὴν μὲ ἓνα διδάσκαλον εἰς τὸ
χωρίον.

Τὸν Μάϊον τοῦ 1912 κατελήφθη ἡ Χάλκη ὑπὸ τῆς
Ἰταλίας. Τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1913 συνῆλθε σύμπας
ὁ λαὸς τῆς νήσου εἰς πάνδημον συλλαλητήριον, ἐν τῷ
προαυλίῳ καὶ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου
καὶ ὁμοφώνως ἐνέκρινε ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου ἐ-
κκήρυττε τὴν ἀκλόνητον καὶ ἀμετάτρεπον ἀπόφασίν
του νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέληγε βε-
βαιῶν ὅτι «ὡς εἰς μανιώδης ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἄν-

θρωπος, σύσσωμος ἢ νῆσος ἡμῶν μετὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Κυανολεύκου, ἔγνω ἢ νὰ ζήση, ἢ νὰ ἀποθάνη».

Τοιούτου εἶδους ψηφίσματα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχον υἰοθετηθῆ παμψηφει καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ πρὸς τὴν γενέτειράν των ἀγάπη τῶν Χαλκιτιῶν εἶναι παραδειγματική. Παρὰ τοὺς ὤμους διωγμοὺς ποὺ ὑπέστησαν οἱ νησιῶται αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Καθολικοὺς στρατοκράτας τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου, τοὺς Ρωμαίους, τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τοὺς σημερινοὺς αὐτῶν ἀπογόνους, παρέμειναν εἰς τὴν ὠραίαν νήσόν των, οἱ καθαροὶ αὐτοὶ Ἕλληνες, ἢ ἐπέστρεψαν ἐκεῖ ἀπὸ τὰς περιοδικὰς των ἐξορίας, ἰστάμενοι ὡς φρουροὶ ἐπὶ τῶν πατρῶων τάφων πρὸς διαιώνισιν τῆς προγονικῆς των δόξης. Καὶ εἰς τὰς παλιρροίας καὶ εἰς τὰς ἀμπώτιδας τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Χάλκης, οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της διετήρησαν ἄδολα καὶ τὴν γλῶσσάν των καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν των. Στὸ διάβα του ὁ ξένος κατακτητῆς ἀφῆκε ἐκεῖ τὰ δείγματα τῆς θηριωδίας του, σὰν τὸ Καμμένο Σπήλαιον, μαρτύρια ἀδιάψευστα, ποὺ ὁμιλοῦν ἠχηρῶς εἰς τοὺς ἀντικρῦζοντας αὐτὰ διὰ τὸν ἐλεεινὸν χαρακτῆρα τῶν αἱμοβόρων αὐτῶν καννιβάλων.

Η ΝΗΣΟΣ ΝΙΣΥΡΟΣ

Ἡ χαριτωμένη νῆσος Νίσυρος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν Δωδεκανήσων. Εἶναι μία ἀπὸ τὰς μικρὰς Αἰγαιονήσους, σχήματος σχεδὸν στρογγύλου, μὲ ἐπιφάνειαν περὶ τὰ τριάκοντα τέσσαρα τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Κεῖται ἀντικρὺ τοῦ Μικρασιατικοῦ ἄκρωτηρίου Τριόπιον, ἢ Κάβο Κριός, τῆς Κνιδίας χερσονήσου. Πρὸς βορρᾶν τῆς εἶναι ἡ Κῶς, καὶ πρὸς νότον σὺτῆς ἡ Τήλος. Ἀπέχει ἀπὸ ἐκάστην, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἐξήκοντα στάδια. Πρὸς τὰ βορειοδυτικά τῆς φαίνεται ἡ Ἀστυπάλαια, καὶ εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς νήσου εἶναι ξαπλωμένη ἡ Σύμη.

Ἡ Νίσυρος εἶναι νῆσος εὐφορος, παράγουσα ἀφθονίαν σύκων, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον δώσει εἰς αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι τὸ ὄνομα Συκονῆσι, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἔκαμνον χρῆσιν εἰς τὰ ἐπίσημά των ἔγγραφα. Παράγει ἐπίσης ἀμύγδαλα, βαλανίδια, οἶνον, κριθήν, ἔλαιον, ὄσπρια, ἀπίδια, τσίκουδα, καὶ ἄλλα. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐφημίζετο διὰ τοὺς μυλολίθους τῆς, τὰ ἱαματικά τῆς φυτά, τοὺς ἐλαφρολίθους τῆς, καὶ τὰς θερμωπηγὰς τῆς. Μεταλλεῖον μυλολίθων ἐσώζετο ἐν Νισύρῳ μέχρι τοῦ 1440 μ. Χ., ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ρός. Διὰ τὰ ἱαματικά τῆς φυτά καὶ τοὺς ἐλαφρολίθους τῆς νήσου ὁμιλεῖ ὁ Πλίνιος, διὰ δὲ τὰς θερμωπηγὰς τῆς ὁ Στράβων. Εἶχεν ἐπίσης ἡ Νίσυρος ἀλιευτήρια κογχύλων, ἰδρυθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Φοινίκων, πρὸς παραγωγὴν τῆς περιφήμου πορφυρᾶς θαφῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχε κληθῆ ἡ νῆσος καὶ Πορφυρίς.

Καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορίαν τῆς ἡ νήσος διετήρησε τὸ ἐπίσημον αὐτῆς ὄνομα Νίσυρος. Τοιαύτην ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Ὅμηρος, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ

πῶς οἱ κάτοικοί της εἶχον λάβη μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν Πόλεμον, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀδελφῶν των. Τὸ ἐθνικὸν δὲ Νισύριος συναντᾶται εἰς τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῶν Ἀθηνῶν, σύμμαχος τῶν ὁποίων ἦτο ἡ νῆσος κατὰ τὴν τετάρτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα. Εἰς ἐπιγραφὰς τῶν Δελφῶν γίνεται λόγος περὶ τοῦ Νισυρίου Καλλισταινέτου, προσφέροντος χρήματα εἰς τοὺς Δελφούς, ἀλλὰ εἰς ἑτέρας, τῆς αὐτῆς περιόδου, βλέπομεν τὴν χρῆσιν τοῦ Νισούριος.

Οἱ ἀρχαῖοι Νισύριοι προσήχοντο εἰς τὸν Δελφῖνον Ἀπόλλωνα εἰς τὸν ὅποιον ἔπεμπον τὰς ἱκεσίας των καὶ οἱ Ἴωνες ἐκεῖνοι πού εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἀττικὴν. Θεὸς προσφιλεῖς αὐτῶν ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ Πελασγικὸς Ποσειδῶν, τέμενος ἱερὸν τοῦ ὁποίου εἶχον ἰδρύσει οὗτοι εἰς τοὺς Πάλους, τὸ ἐπίνειον τοῦ Ἐμπορίου, ὅπου εὐρίσκονται καὶ αἱ παλαιαὶ θερμοπηγαὶ τῆς νήσου. Καὶ ὁ Μιλείχιος Ζεὺς κατεῖχε, ζηλευτὴν θέσιν ἐν Νισύρῳ, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς τοῦ ναοῦ του. Ἐπίσης σεβαστὸν ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ ἱερὸν τῆς Μεγάλης Θεᾶς Τύχης, εἰς τὸ ὅποιον ἀφιέρωσε καὶ ὁ στρατηγὸς Φλάνιος Εὐφραγόρας, εὐρισκόμενον, πιθανῶς, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ ἐν Μανδρακίῳ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐλατρεύοντο καὶ παρὰ Νισυρίοις, ὡς ὁ Ἑρμῆς, ὁ Διόνυσος καὶ ἄλλοι. Αὐτὸ μαρτυροῦν αἱ μαρμάρινοι πλάκες πού ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ θέσει «μουχτάρ χωράφι» τοῦ Τρούλλου, στὴν Ἁγίαν Τριάδα, στὸ Λακκί, καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ Νίσυρος, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν νῆσον Κῶ μὲ τὴν τρίαιναν τοῦ Ποσειδῶνος ὅταν αὐτὸς ἐκυνήγα τὸν γίγαντα Πολυβώτην. Ὁ θαλάσσιος αὐτὸς θεὸς βοηθῶν τὸν Δία εἰς τὸν κατὰ τῶν Τιτάνων πόλεμόν του ὥρμησε κατὰ τοῦ Πολυβώτου, καὶ φθάσας αὐτὸν πρὸ τῆς Κῶ, ἀπέσπασε τεμάχιον αὐτῆς διὰ τῆς τριαίνης του καὶ τὸ ἐξεσφενδόνισε κα-

τὰ τοῦ γίγαντος. Ὁ Θεὸς ἐπέτυχε καὶ ὁ Πολυβώτης ἐτάφη ὑπὸ αὐτό. Τὸ κομμάτι αὐτὸ τῆς Κωακῆς γῆς εἶναι ἡ νῆσος τῶν Νισυρίων. Αἱ δὲ περιοδικαὶ δονήσεις ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἠφαιστειὸν τῆς Νισύρου ἀποδίδονται εἰς τὸν ὑπ'αὐτὴν κείμενον πολέμιον τοῦ Διός. Οἱ Νισύριοι προσθέτοντες εἰς τὸν μῦθον αὐτὸν ὠνόμασαν κρατῆρα τοῦ ἠφαιστείου τῆς νήσου των «Πολυβώτην», μολονότι γνωρίζουν πῶς γεωλογικοὶ μᾶλλον παρὰ μυθικοὶ ὑπῆρξαν οἱ λόγοι τῆς γεννήσεως τῆς πατρίδος των.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Νισύρου ἦσαν οἱ Πελαγοὶ Ἕλληνες, οἵτινες καὶ ἔκτισαν ἐν τῇ νήσῳ, κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα πρὸ Χριστοῦ ἰσχυρὰ τεῖχη, λείψανα τῶν ὁποίων σώζονται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Μετ' αὐτοὺς κατώκησαν τὸ μέρος αὐτὸ οἱ ἐξ Ἐπιδάουρου Δωριεῖς, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπλούτισαν αὐτὴν με περιώνυμον Ἀσκληπιεῖον. Ὅταν δὲ τὸ σεισμόπληκτον αὐτὸ νησὶ εἶχεν ἐρημωθῆ, ἐπληρώθη ἐκ νέου ἀπὸ ἀποίκους ἐκ Ρόδου καὶ Κῶ.

Ὅταν ἀνθοῦσε ἡ Ἑλλάς.

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐν Σαλαμῖνι ἔθιτον τέρμα εἰς τὴν πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐξάπλωσιν τῶν Περσῶν, οἱ Νισύριοι ναῦται ποῦ ἐπολέμουν ὑπὸ τὴν Ἀρτεμησίαν εἰς τὰ πανένδοξα ἐκεῖνα Στενά, ἠνωμένοι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν ἀδελφῶν των, ἀπετέλεσαν ὁμοῦ ὡς ἐμαρτύρησαν οἱ Φοίνικες, σημαντικὴν δύναμιν ποῦ ἐπέσπευσε τὴν ἦτταν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Ξέρξου. Ὅταν δὲ ἐμεσουράνει τὸ ἄστρον τῆς Ἀθηναϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Νίσυρος ἀπετέλει τμῆμα αὐτῆς, πληρώνουσα τὸν ἐτήσιον πρὸς αὐτὴν φόρον ποῦ ἐκανονίζετο ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ εἴδους τῶν ναυτικῶν μελῶν τῆς Ὀμοσπονδίας. Ὅταν πάλιν διεδραματίζοντο τὰ γεγονότα τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ νῆσος ἐτάσσετο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ Κόνωνος γράφοντος σελίδας νίκης

εις τὰ Νισυριακὰ ἀκρογιάλια, λεπτομερείας τῶν ὁποίων θρῖσκει ὁ ἀναγνώστης τοῦ Ἀγγλικοῦ βιβλιορίου μου «Νίσυρος». Μετὰ δὲ τῷ 443 π. Χ., ὁπότεν ἤρχισε νὰ δύη ὁ Ἀθηναϊκὸς ἥλιος, καὶ ν' ἀποτελοῦν τὰ τμήματα τῆς Αὐτοκρατορίας κρατίδια ἀνεξάρτητα, ἐξειλίχθη καὶ ὁ τόπος τῆς φιλοξενίας τοῦ ἱατροῦ Ποδαλειρίου, εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν μὲ ἰδικόν της ἀνακτα, καὶ μὲ ἰδικούς της νόμους, καὶ νομίσματα. Νισυρίους ἄρχοντας — βασιλεῖς, διαφόρων ἐποχῶν, ἔχομεν τὸν Θεσσαλόν, τὸν Δάματον, τὸν Ἰμεραῖον. Νόμοι Νισυριακοὶ θαυμαστοί, ὡς ὁ κατὰ τῶν τυράνων, διεσώθησαν ἐπὶ μαρμαρίνων ἐπιγραφῶν. Τὰ νομίσματα δὲ τῆς νήσου κοσμοῦν τὸ Μουσεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὡς κοσμεῖ τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐπὶ στήλης λιθίνης ἔφηβος Νισύριος τοῦ 470 πρὸ Χριστοῦ.

* * *

Τῷ 333 π. Χ. ἡ νῆσος τῶν Νισυρίων περιῆλθεν ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὑπὸ τοὺς διαδόχους του, εἰς τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Ἀντίγονος Δόσου, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Δευτέρου, καταλαβὼν τὴν νῆσον τῷ 227 π. Χ. Ἀποθανόντος δὲ τούτου ἐκ φθίσεως τῷ 221, ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν τῆς Μακεδονίας ὁ ἐξάδελφός του Φίλιππος, ὁ πέμπτος, ὅστις εἶχε γράψει φιλικὴν πρὸς τοὺς Νισυρίους ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν καὶ διεβίβασε πρὸς αὐτοὺς μὲ τὸν ἐκ Νισύρου Καλλιαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ χαραχθεῖσα ἐπὶ λευκοῦ λίθου, εὐρίσκεται ἀκόμη ἐν Νισύρῳ, ἔχει δὲ εὐρέως δημοσιευθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων.

Μετὰ τὸν Κρητικὸν κληθέντα πόλεμον ποὺ εἶχε γίνεαι κατὰ τὸ 153 π. Χ., καὶ διαρκούντος τοῦ ὁποίου διεκρίθησαν καὶ ἐτιμήθησαν διὰ τὴν ἀνδρείαν των οἱ ὑπὸ τοὺς Ροδίους ναυάρχους ὑπηρετήσαντες Νισύριοι, ἡ ἔρατεινὴ νῆσος περιῆλθε ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Ρωμαίων. Καταργηθεῖσας τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας

εις τὸ Αἰγαῖον διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἡ Νίσυρος ἦλθεν ὑπὸ αὐτὴν τῷ 475 μ. Χ., καὶ τὸ 730 ἀπετέλει τμῆμα τοῦ θέματος τῆς Δωδεκανήσου. Διαλυθείσης ὅμως τῆς πολιτείας τοῦ Βυζαντίου, ἡ νῆσος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Λέοντος Γαβαλά, ὅστις εἶχε δώσει εἰς ἑαυτὸν τὸν τίτλον «Ἄρχων τῶν Κυκλάδων», κυβερνήσας ὡς ἀνεξάρτητος μονάρχης τὴν Νίσυρον καὶ τὰς γειτονικὰς νήσους μέχρι τοῦ 1224. Τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ Ἑλλην αὐτοκράτωρ τῆς Νίκαιας Ἰωάννης Δούκας Βατατζῆς διαβάς τὸν Ἑλλησπονδον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, καὶ πλεύσας ἀνά τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, κατέκτησε, μὲ τὰ ἄλλα νησιά, καὶ τὴν πατρίδα τοῦ πολεμιστοῦ Γνωμαγόρα.

Τῷ 1310 οἱ Ἰππῶται τῶν Ἱεροσολύμων, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Ρόδον κατέλαβον καὶ τὴν Νίσυρον. Μετὰ ἐξ ἑτῆ, ἦτοι τῷ 1316, ὁ Μέγας Μαγίστρος αὐτῶν παρεχώρησε τὴν νῆσον εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Μποναβίτα Ἀσκάντι τῆς Ἰσκίας, οἵτινες ὑπεχρεοῦντο νὰ βοηθοῦν αὐτὸν στρατιωτικῶς, ἀλλ' ἀποθανούσης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς περὶ τὸ 1385 ἡ Νίσυρος περιήλθε καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν διακυβέρνησιν τοῦ Ἰπποτικοῦ Τάγματος. Τὴν 10ην Μαΐου 1428 ἐκλήθη γενικὴ συνεδρίασις τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ρόδου ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ νῆσος παραχωρηθῆ εἰς τὸν δεῦτερον υἱὸν τοῦ Κόμητος τῆς Ἀστυπалаίας Ἰωάννου Κουϊρίνι. Ὡς κυβερνήτης τῆς Νισύρου ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνη εἰς τὸ Τάγμα ἑξακόσια χρυσὰ φλωρίνια ἑτησίως καὶ νὰ διατηρῆ ἐξόδους τοῦ στρατιώτας τῶν πέντε φρουρίων τῆς νήσου. Ὁ Ἰταλὸς αὐτὸς κυβερνήτης τῆς Νισύρου, ὅστις ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαντῖνο εἶχε καταταχθῆ ἀρχικῶς εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἰπποτῶν, ἦτο τυραννικός. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ οἱ ἐλευθερολάτραι Νισύριοι, ἀναγκάσαντες τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῶν Ἰπποτῶν, κεφαλὴ τῆς ὁποίας ἦτο ὁ Ἰωάννης Βονπάρ Ντὲ Λαστίκ, νὰ φυλακίσῃ αὐτὸν τῷ 1453.

Τὰ προαναφερόμενα πέντε φρούρια τῆς Νισύρου μνημονεύονται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Λατίνου ἱερέως Μπουοντελμόντι, ὅστις ἦτο ἐκεῖ τῷ 1419, εἰκοσιεννέα χρόνια προτοῦ συμβῆ ἡ μεγάλη καταστροφή τοῦ Μαΐου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἐπιστολὴ Χίου μοναχοῦ, εὑρεθεῖσα ἐν Πάτμῳ. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς γράφει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰ ἀκόλουθα διὰ τὴν τότε κατάστασιν τῆς Δωδεκανησιακῆς αὐτῆς Ἑλληνίδος νήσου : «Ἐπὶ δὲ κοίλῃ ὡς ὑπονοεῖται ἡ νῆσος αὕτη τυγχάνει, διὰ τοῦτο καὶ συνεχέστερον ἀπὸ σεισμῶν ἐνοχλεῖται καὶ οὕτω σφοδρῶς ὥστε καὶ τοὺς ἀπὸ τύχης εὑρεθέντας αὐτόθι ξένους, ἐκπλαγέντας τῷ φόβῳ ἀπέρχεσθαι, τὸν τόπον ἐπαρωμένους, ὅθεν καὶ οἱ οἰκοῦντες ἀντ' οὐδενὸς λογίζονται τοιοῦτον κατέχειν τόπον, ὃς πλουτεῖ τὸ ἔσχατον τοῦ κακοῦ».

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς κυριαρχίας τῶν Ἱπποτῶν ἐπὶ τῆς Νισύρου, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γουίτγουορθ Πόρτερ εἰς τὸ περὶ αὐτῶν ἔργον του, ἀνεπτύχθη ἐν τῇ νήσῳ «πόλις ἀξιόλογος στολισμένη μὲ κίονας καὶ ἀγάλματα καμωμένα ἀπὸ πορφυρίτην λίθον, ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκόμενον ἐν Νισύρῳ. Κατέστη δὲ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἔδρα ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Ρόδου». Προσθέτει ἐπίσης πῶς ἡ νῆσος εἶχε τότε ἀφθονίαν διαφόρων ὀπωρῶν εὐγευστοτάτων, καὶ ὅτι τὰ πλεονεκτήματά της ὡς μέρος διαμονῆς ἦσαν τόσον καταφανῆ, ὥστε ἡ Νίσυρος κατέστη τόπος σημαντικός.

Ἐπὶ τὴν Τουρκίαν.

Τῷ 1455 οἱ Τοῦρκοι ποῦ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ρόδου, ἀνευ ἐπιτυχίας, προσέβαλον τὴν Νίσυρον. Κατέλαβον δὲ αὐτὴν τῷ 1522, τὴν 6ην Σεπτεμβρίου. Ὁ Σουλτάνος Σουλεῖμᾶν παρεχώρησεν εἰς τὴν νῆσον τὰ αὐτὰ αὐτοκυβερνητικὰ προνόμια ποῦ εἶχε δώσει καὶ εἰς τὰ ἄλλα Δωδεκάνησα, ἐκτὸς τῆς Κῶ καὶ Ρόδου. Κατ' αὐτὰ ἡ Νίσυρος εἶχε τοπικοὺς νόμους καὶ δικαστήρια ἰδικά της, ἀποτελοῦσα, οὕτως εἶπεῖν, κράτος

έν κράτει. Πρὸ τοῦ 1912, μάλιστα, ἡ Μονὴ τῆς Σπηλιανῆς ἐξέδιδε καὶ ἰδικὰ τῆς χάρτινα νομίσματα.

Ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν ἡ νῆσος ὑπήγετο εἰς τὴν νομαρχίαν τῶν «Ἰσποράδ Ἀντασί», Σποράδων νήσων, πληρώνουσα δις τοῦ ἔτους φόρον, κατ' ἀποκοπὴν, καλούμενον «μακτοῦ» εἰς τὸν ἐν Ρόδῳ κυβερνήτην τῆς Πύλης. Τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Νισύρου ἦτο τὸ τῆς Δημογεροντίας τῆς, ἀποτελούμενον ἀπὸ δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἔχουσα πρόεδρον, γραμματέα, καὶ ταμίαν. Αὕτῃ ἦτο τὸ νομοθετικόν, τὸ ἐκτελεστικόν, καὶ δικαστικὸν σῶμα τῆς νήσου. Συνέλεγεν ἐπίσης τοὺς φόρους τοὺς ὁποίους ἐψήφιζεν ὁ Νισυριακὸς λαὸς εἰς τὰς ἐτησίαις γενικὰς αὐτοῦ συνεδριάσεις. Ἀπὸ τὸ ἐντόπιον τοῦτο εἰσόδημα ἐπλήρωνεν ἡ Δημογεροντία τοὺς διδασκάλους, ἰατρούς, φαρμακοποιούς καὶ τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ δήμου, ὡς καὶ τὸν Τουρκικὸν φόρον. Ἀπὸ τὰς φορολογικὰς αὐτὰς ἐπίσης προσόδους ἴδρυον οἱ νησιῶται, μὲ ἐθελοντικὴν ἐργασίαν, τὰ σχολεῖα, τοὺς ναοὺς, τοὺς δρόμους, τοὺς λιμένας τῶν, καὶ προσήρχοντο ταῦτοχρόνως ἄρωγοὶ εἰς τὰς πτωχὰς τῆς νήσου οἰκογενείας. Περιοδικαὶ ἰατρικαὶ ἐξετάσεις ἐγίνοντο εἰς πάντας δωρεὰν ὑπὸ τοῦ κοινοτικοῦ ἰατροῦ καὶ φαρμακα ἐχορηγοῦντο εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ δήμου ἄνευ χρημάτων. Σπουδασταὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς δημοκρατίας θὰ εὑρισκον ἐν Νισύρῳ, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, σύστημα πλησιάζον τὸ τέλειον.

Παρὰ τὰς ἐλευθερίας ὅμως ποὺ ἔχαιρον, καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀπελάμβανον, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ποὺ κατείχετο ἡ νῆσος ὑπὸ τῆς Τουρκίας δὲν ἐλησμόνησαν οἱ Νισύριοι πῶς ἦσαν Ἕλληνες, ἔχοντες καθῆκον ὑπέρτατον ἀπέναντι τῆς κοινῆς μητρὸς Ἑλλάδος νὰ διεκδικήσουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ 1821 τὴν ἐθνικὴν τῶν ἀποκατάστασιν. Καὶ ἠγέρθη τότε ἡ Νίσυρος καὶ ἔλαβε μέρος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλ-

λήνων καὶ ὑπήκουσεν εἰς τὰ προστάγματα τῆς Ἀνωτάτης Ἀρχῆς. Καὶ μετεβλήθη ἡ Νίσυρος καὶ τὸ μικρὸν νησιδίον τῆς Γυαλί, ὁ τόπος τῆς συναντήσεως καὶ ἐξορμήσεως τοῦ στόλου τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821, καὶ ἐγράφησαν χρυσαῖ σελίδες μαχῶν καὶ νίκης ποῦ ἤρχισαν ἀπὸ τὰ ἔνδοξα Νισυριακὰ ἀκρογιάλια. Καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς νήσου Γεώργιος Παύλου, τὴν 14ην Μαρτίου 1823, καὶ προσφέρει εἰς αὐτὴν τὸ ποσὸν τῶν 2.750 γροσίων, συνεισφορὰν τῆς γενετείρας του εἰς τὸ ἱερὸν ταγάρι τῆς μάννας Ἑλλάδος. Καὶ κατατάσσονται, καὶ πολεμοῦν οἱ Νισύριοι ναῦται, ὑπὸ τὸν Κάσιον θαλασσομάχον Καπετὰν Μπουρέκαν. Τιμὴ καὶ δόξα ἀνήκει εἰς τὴν Νίσυρον τοῦ Εἰκοσιένα. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλληνικὴν αὐτὴν νήσον ὡς ἀναπόσπαστον αὐτῆς τμήμα τὴν 4ην Μαΐου 1823, ἀλλ' ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν Τουρκίαν τῷ 1835. Ἐπανέκτησε τὸ πρῶτον προνομιακὸν αὐτῆς καθεστῶς καὶ ἔζησεν αὐτοκυβερνωμένη ὑπὸ τὴν Τουρκίαν μέχρι τοῦ 1912, ὅταν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν.

Πρὸ τῆς Ἰταλικῆς Κατοχῆς, ἡ νήσος τῶν προοδευτικῶν Νισυρίων, διετῆρει ἡμιγυμνάσιον ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῆς Μανδρακίῳ μὲ ἑπτὰ διδασκάλους καὶ διακοσίους μαθητάς, ὡς καὶ νηπιαγωγεῖον μὲ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. Εἰς τὸν δῆμον Ἐμπορειὸν εἶχεν ἑξατάξιον σχολὴν μὲ τρεῖς διδασκάλους καὶ ἑκατὸν εἴκοσι παιδιά. Εἰς τὸ χωρίον Νικεῖα τετρατάξιον δημοτικὴν σχολὴν μὲ δύο διδασκάλους καὶ ἑκατὸν μαθητάς καὶ μαθητρίας. Εἶχε δὲ ἐν Μανδρακίῳ ἐκκλησίαν δικαστήριον. Εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὑπῆρχον εὐδοκίμως καὶ τὰ φημισμένα θερμὰ ἰαματικὰ λουτρὰ τῆς πρωτεύουσῃς, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπεκτείνει καὶ πλουτί-

σει οἱ ἀποτελοῦντες πρὸ τοῦ 1916 τὸν ἐν Νέα Ὑόρκη Νισυριακὸν σύνδεσμον «Πορφυρίς», κείμενα οὐχὶ μακρὰν τῆς λαμπρᾶς σχολῆς, πού εἶχον ἰδρύσει τὰ μέλη τοῦ ἑτέρου Συλλόγου τῶν ἐν Ἀμερικῇ Νισυρίων «Ὁ Ὅμηρος». Εἰς δὲ τὸ ἐπίνειον τοῦ Ἐμπορείου Πάλαι ἐλειτούργουν τὰ θειοῦχα λουτρά τοῦ ἀειμνήστου λογίου ἱατροῦ Π. Παντελίδου, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας του εἶχε καταστήσει πασίγνωστα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀρκετοὺς εἶχε κατ' ἔτος πελάτας.

Σήμερον ὅμως ἡ ἄλλοτε ἀκμάζουσα καὶ χαριτωμένη Νίσυρος θαρυαλγεῖ ὑπὸ τὸ σκληρὸν πέλμα θαρβάρου τυραννίας, τὰ δὲ ἐν τῇ διασπορᾷ νουνεχῇ τέκνα της, μὲ ἄλλος ψυχικόν, ἐναγωνίως ἀναμένουν τὴν χαραυγὴν τοῦ λυτρωμοῦ της.

Η ΝΗΣΟΣ ΤΗΛΟΣ

Ἡ γραφικὴ νῆσος Τῆλος κεῖται ὀκτώμισυ μίλια νοτιοανατολικῶς τῆς Νισύρου, ἕνδεκα βορειοδυτικῶς τῆς Χάλκης, δώδεκα πρὸς νότον τοῦ Κάβου Κριοῦ (Φρύγανο) τῆς Μικρασιατικῆς Κνιδίας χερσονήσου, καὶ εἴκοσι-δύο στὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ρόδου. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ περιφέρεια τῆς νήσου εἶναι ἑκατὸν τεσσαράκοντα στάδια, περιγράφεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὡς μακρὰ, ὑψηλὴ καὶ γιομάτη ἀπὸ μυολίθους. Ἔχει πλάτος τεσσαράμισυ μιλίων, καὶ μᾶκρος ὀκτώμισυ. Τὰ ἀκρωτήρια αὐτῆς εἶναι ὁ Ἄη Σέργιος ἢ Κίνδυνος πρὸς νότον, ἡ Κεφάλαια ἢ Πισκοπὴ πρὸς ἀνατολάς, τὰ Ψηλὰ ἢ Ἄγκιστρος πρὸς βορρᾶν, ὁ Ἅγιος Ἡλίας ἢ Μοναστήρι πρὸς δυσμάς, καὶ ὁ Σπανὸς πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Τήλου εἶναι ὁ Προφήτης Ἡλίας. Παρὰ τὴν νῆσον εὐρίσκονται τὰ νησίδια Ἄντίτηλος ἢ Ἀσκιόνησος, Γαῖδαρονῆσι, Πρασούδα, Πισκοπή, Πλακονῆσι.

Ἡ νῆσος Τῆλος παράγει ἀφθονίαν ἀμυγδάλων καὶ σταφυλῶν. Πρὸ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἔκαμνε ἐξαγωγήν ἀπὸ μὲν τὸ πρῶτον προῖδον περὶ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδες ὀκάδων, ἀπὸ δὲ τὸ δεύτερον περὶ τὰς τριάκοντα. Ἐπίσης ἔφευγον ἀπὸ τὸν λιμένα της, δι' ἐξωτερικὴν κατανάλωσιν, περὶ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας ὀκάδων ἐλαίου, ὡς καὶ μεγάλαι ποσότητες ἀγραμυθίου (τσίκουδα). Τὰ μύρα, ὡς καὶ αἱ ἀλοιφαὶ τῶν Τηλίων ἦσαν φημισμένα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἶχε δὲ καὶ θερμοπηγὰς. Τὸ δὲ πηγαῖον ὕδωρ της, καθὼς ἀναφέρει σύγχρονος ἐπισκέπτης τῆς νήσου, εὐρέθη ὑπ' αὐτοῦ ἐλαφρότερον κατὰ δύο οὐγγίας εἰς κάθε δεκαέξη.

Ἡ Ἑλληνικὴ νῆσος Τήλος διετήρησε τὸ αὐτὸ ὄνομα τῆς εἰς τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἱστορίας τῆς, ἐκτὸς εἰς μερικὰς προσωρινὰς περιστάσεις πού ξένοι κατακτηταὶ ἢ συγγραφεῖς ἔδωσαν εἰς αὐτὴν ὀνόματα ἄλλα. Ὁ Πλίνιος καλεῖ αὐτὴν Ἀγαθοῦσαν, ὁ δὲ Μπουοντελμόντι τῆς δίδει τὸ ὄνομα Δηλήφανος. Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει ὅτι εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου ἔκειτο τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, πρὸς δυσμὰς δὲ τὸ φρούριον Ζουκάλορα, τὸ ὁποῖον ἦτο «πολλῆς μεστὸν ἀθλιότητος», καὶ προσθέτει πῶς «καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἕτερα δύο φρούρια κακῶς οἰκούμενα ἔτι καὶ νῦν ἴστανται, ἅτινα πρὸς νομὴν αἰγῶν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀνθρώπων οἴκησιν τυγχάνουσιν ἐπιτήδεια». Οἱ Ἴππῶται εἶχον ὀνομάσει τὴν νῆσον Ἐπισκοπήν.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Τήλου ὑπῆρξαν οἱ Πελασγοὶ Ἑλληνας, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν των. Μετ' αὐτοὺς κατώκησαν τὴν νῆσον οἱ Δωριεῖς, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τὰς πολλὰς αὐτῶν ἐπιγραφάς, πού ἔχουν δημοσιευθῆ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας (1879), εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ρός, στὰς Νησιωτικὰς Ἐπιγραφάς, τῆς Πρωσικῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ παλαιοὶ αὐτοὶ Ἑλληνας τῆς νήσου προσήχοντο εἰς τὸν Τήλιον Δία, τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ τὸν Ποσειδῶνα, ἱερὸν τοῦ ὁποίου εὕρισκετο παρὰ τὸν λιμένα τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἡ παλαιὰ πόλις, ἐρείπιο τῆς ὁποίας σώζονται, ἔκειτο ἄνωθεν τῆς σημερινῆς τοποθεσίας Ἐπισκοπή. Τὰ σπίτια τῆς ἦσαν κτισμένα ἐπὶ δωμάτων ἐγειρομένων, τὸ ἓνα ὑπὲρ τὸ ἄλλο, πού ἐστηρίζοντο ἐπὶ ἰσχυρῶν τοίχων ἀπὸ ἀκατεργάστους λίθους. Ἡ ἀκρόπολις τῆς Τήλου κατεῖχε τὴν θέσιν ὅπου εἶναι σήμερον τὸ μεσαιωνικὸν φρούριον. Σώζονται σήμερον ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάρια ἑπτὰ ἀρχαίων τειχῶν.

Ἡ πατρὶς αὐτῆ τῶν ἐργατικῶν Τηλίων εἶχε μετὰσχῆ εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μὲ δύο πλοῖα. Καὶ μεταγενεστέρως ἔλαβε μέρος εἰς ὄλους τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τῶν ἐκπολιτιστῶν Ἑλλήνων, εἰς τοὺς ὁποίους

ἦσαν μέτοχοι οἱ Ρόδιοι καὶ λοιποὶ Δωδεκανήσιοι. Τὰ ἥρωικά τέκνα τῆς ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν Περσῶν μὲ τόλμην, ὡς εἶχον πράξει, ἀργότερον καὶ κατ' ἄλλῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τῷ 250 π. Χ., Πρόξενος τοῦ Πτολεμαίου εἰς Τήλον ἦτο ὁ Ἀρίων Ἀριστονίκου, ὅστις ἦτο φιλικώτατος πρὸς τοὺς Τηλίους, εὐεργετήσας τὰ μάλλα αὐτοῦς, ἀφήσας τοὺς λιμένας τῶν ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Δι' αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Τήλου ἀνήγειραν ἐν τῷ ἱερῷ τῶν ἀναμνηστικῆν δι' αὐτὸν λευκὴν μαρμαρίνην πλάκα, ἣτις ἔφερε εὐχαριστήριον ψήφισμα τοῦ Τηλιακοῦ λαοῦ, καὶ ἡ ὁποία στολίζει σήμερον τὸ Ἀρχαιολογικὸν Βρετανικὸν Μουσεῖον τοῦ Λονδίνου.

Τῷ 100, περίπου π. Χ., ἡ Τήλος ἀνήκεν εἰς τὴν Ρόδον, κυβερνήτης (ἐπιστάτης) τῆς ὁποίας εἶχε διορισθῆ ἐκεῖ ὁ Τήλιος Εὐκράτης Κλευστράτου, καθὼς καὶ ὁ ἐκ τῆς νήσου Χάλκης καταγόμενος Ζήνων Πράξωρος.

Ξένοι δολοφόνοι.

Καὶ εἰς τὴν Τήλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ἄλλα Δωδεκάνησά μας, ἐπέδραμον κατὰ καιροὺς ξένοι καὶ μισητοὶ δολοφόνοι τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, κύριον ἔχοντες κατὰ νοῦν σκοπὸν τὴν κλοπὴν καὶ τὸν φόνον. Θρησκεία τῶν ἦτο ἡ λεηλασία. Δόγμα τῆς πίστεώς τῶν, τὸ κακούργημα. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Σαρακηνοί, καὶ οἱ Ἑνετοί, καὶ οἱ Ἰταλοί.

Οἱ Ρωμαῖοι ποὺ κατέκτησαν τὴν νήσον κατὰ τὸ 42 π. Χ., ἔκλεψαν ὅ,τι τιμαλφές, εὔρον εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ἀρχαίων Τηλίων. Οἱ Σαρακηνοὶ ἔκαμον ἀρκετάς ἐπιδρομάς ἐπὶ τῆς νήσου λεηλατήσαντες αὐτὴν ὅταν τὸ Βυζάντιον διετέλει ἐν διαπληκτισμῷ. Οἱ Ἑνετοὶ διαρκουσῶν τῶν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐχθροπραξιῶν τῶν, κατὰ τὸν μεσαίωνα, δὲν ἀφῆκαν ἡσύχους τοὺς Τηλιακοὺς καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας. Τῷ 1310 ποὺ κατελήφθη ἡ Ρόδος ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν περιήλθε καὶ

ἡ Τήλος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Χριστιανικοῦ αὐτοῦ τάγματος.

Τῷ 1320 ἰσχυρὰ μοῖρα Τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων κατέλαβε τὴν Τήλον καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Ρόδου, ἔχουσα αὐτὴν ὡς ναυτικὴν βάσιν. Ἄλλ' ὁ ἀνδρείος ἀνθυπασπιστὴς τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου, ὁ Τζεράρδ Ντέ Πίνς, ἀπηλευθέρωσε τὴν νῆσον καὶ ἀπέκρουσε τὸν κατὰ τῆς Ρόδου κίνδυνον. Τὸ 1366 ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τοῦ Ἱπποτικοῦ Τάγματος ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Τήλου εἰς τὸν Μπαρέλον Ἀσάντι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνη ἑτησίως εἰς Ρόδον διακόσια φλωρίνια. Κατεῖχε δ' αὐτὴν μέχρι τοῦ 1373 ὅταν κατέστη Μαγιστεριακὴ περιοχὴ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς εἰσοδήματα ἀνήκον εἰς τὸν Μεγάλον Μαγίστρον.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1479 ὅταν ὁ Μεσιχ Πασῶς, μὲ ἑκατὸν ἐνεήκοντα πλοῖα ἐπετέθη ἄνευ ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Ρόδου, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Τήλον, ἀλλ' οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἠνάγκασαν τοὺς Μουσουλμάνους νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτὴν καὶ νὰ τραποῦν εἰς τὴν Φοινικίαν τῆς Ἀσιατικῆς Λυδίας. Καὶ τὸ 1505 ὁ διάδοχος τοῦ Μωχάμετ τοῦ Δευτέρου, Σουλτάνος Μπαγιαζίτ, εἶχεν ἀποστείλει τὸν Κεμάλ νὰ κτυπήσῃ διὰ τοῦ στόλου του τὴν Τήλον καὶ τὴν Ρόδον, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὸν Ἱπποτικὸν στρατόν. Ἐπιτυχὸν ὅμως οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον τὴν Τήλον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1522. Ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν παρέμεινεν ἡ νῆσος μέχρι τῷ 1821, ἀπολαμβάνουσα τὰ ἀγαθὰ τῶν εἰδικῶν προνομίων ποῦ εἶχε δώσει εἰς αὐτὴν ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπής.

Τῷ 1821 ἡ Ἑλληνικὴ νῆσος Τήλος ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Κράτους τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ἀντέπαρχον Ἰωάννην Ψαράκην. Ἐπαρχος δὲ ταύτης, ὡς καὶ τῆς Καρπάθου, Νισύρου, καὶ Σύμης, εἶχε διορισθῆ ὁ Κάσιος πολεμιστὴς Μάρκος Μαλλιαράκης. Τὴν 14ην Μαρτίου 1823 ἐστάλη ἀντιπρόσωπος τῆς Τήλου εἰς τὴν ἐν Ἀστρεϊ

συνέλευσιν ὁ Μιχαήλ Τηλιακός, ὅστις καὶ κατέθεσεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἀγωνιζομένης μητρὸς Ἑλλάδος τὴν ἐκ 2.250 γροσίων συνδρομὴν τῶν συνησιωτῶν του. Ἐπ' ὀλίγα ὄμως χρόνια παρέμεινεν ἡ Τήλος εἰς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην. Τῷ 1835 ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου. Ἐπανέκτησεν ἐν τούτοις τὰ ἀρχικά της προνόμια, αὐτοκυβερνωμένη, καὶ πληρώνουσα εἰς τὴν Πύλην τὸν ἐτήσιον αὐτῆς φόρον τῶν 19.000 γροσίων. Παρέμεινεν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν μέχρι τῆς 29ης Ἀπριλίου 1912 ὅταν κατελήφθη ὑπὸ τῆς Ἰταλίας. Ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Σπίνα», πρίγκιψ Ντιορσίνι, τὸν ὁποῖον εἶχον ὑποδεχθῆ οἱ Τήλιοι ὡς ἀπελευθερωτῆν των, εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς ψευδεῖς ὑποσχέσεις διὰ τὴν ἐθνικὴν των ἀποκατάστασιν καὶ ἐλευθερίαν.

Παιδιὰ τῆς Τήλου.

Ἡ Τήλος ἐγέννησεν ἔνδοξα παιδιά. Μεταξὺ αὐτῶν κατέχει πρώτην θέσιν ἡ μουσόληπτος κόρη της Ἑριννα, ποὺ ἔζησε κατὰ τὸ 612 π. Χ. Ἦτο λυρική ποιήτρια, φίλη καὶ σύγχρονος τῆς Σαπφούς, τῆς δεκάτης κληθείσης Μούσης. Ἡ μητέρα της, ποὺ ἦτο γυνὴ συντηρητικὴ, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ποιητικόν της τάλαντον καὶ τὰς διδασκαλίας τῆς μεγάλης φιλενάδας καὶ διδασκαλίσης της, δι' αὐτό, λέγεται, πῶς ἀπέθανε ἀπὸ μελαγχολίαν ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐννέα ἐτῶν παρθένος. Ἡ Σαπφὼ ἀναφέρει εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα της τὴν Ἑρινναν, δημοσιευθὲν εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Θεοδώρου Μπέργκ. Τὴν Τηλίαν ποιήτριαν ἀναφέρουν ἐπίσης ὁ Σουΐδας, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Ἀσκληπιάδης, ὅστις εἶχε γράψει καὶ ἰδιόχειρον ἀφιέρωμά του ἐπὶ ἔργου της, ὁ Λεωνίδας, ὁ Ἀντίπατρος, καὶ ἄλλοι. Ὁ τελευταῖος πλέκει εἰς αὐτὴν θαυμασίον ἐγκώμιον. Ἀνώνυμος δὲ συγγραφεὺς, ἐπίγραμμα τοῦ ὁποῖου δημοσιεύεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνθολογίᾳ τοῦ

Πάτον, γράφει πῶς αἱ τριακόσiai γραμμαὶ τῆς Ἑριννας εἶναι ἴσαι μὲ ἐκείνας τοῦ Ὀμήρου. Ἐχει κατὰ νοῦν τὸ θαυσιστόχαστον ἔργον τῆς «Ἡλακάτη», μικρότατον μέρος τοῦ ὁποίου μόνον διεσώθη. Ὁ δὲ σύγχρονος συγγραφεὺς Λότον παραβάλλει τὴν ποιητικὴν δεξιότητα τῆς Τηλίας αὐτῆς νεάνιδος, μὲ τὴν τοῦ τρανοῦ Ἄγγλου θάρδου Κήτς. Γράφει τοῦτο εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ Ψυχὴ τῆς Ἀνθολογίας».

Φίλη ἐπίσης προσφιλῆς τῆς Ἑριννας ἦτο ἡ ἐκ Τήνου καταγομένη ποιήτρια Βαυκίς, ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ὁποίας ἔγραψε ἐπιτάφιον στίχον.

Μεταξὺ τῶν διασωθέντων τεμαχίων τοῦ καλάμου τῆς, εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθον, παρμένον ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τῆς Ὁξφόρδης τῶν Ἑλληνικῶν Ποιημάτων».

Τηλία εἰς Ἀΐδαν κενέα

διανήχεται ἀχώ,

σιγαῖ δ' ἐν νεκύεσσι· τὸ δὲ σκότος ὅσσα κατ' ἔρρει.

Ἐτερον τετράγραμμον ποίημά τῆς, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μπάς, φανερώνει πῶς ἡ Ἑριννα ἐνδιεφέρετο διὰ θρησκευτικὴν τινα ὀργάνωσιν τῆς Μεγάλης Θεᾶς, στὴν ὁποίαν προσηύχοντο οἱ παλαιοὶ Τήλιοι. Ἡ πρὸς τὴν θεὰν αὐτὴν λατρεία ἀπηγόρευε νὰ ἀντικρύσουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς σῶμα νεκρόν. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἑριννα ἠρνήθη νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν φίλην τῆς Βαυκίδα ὅταν ἀπέθανεν ἐκείνη, μολονότι ἐπλήγη καιρίως διὰ τὴν ἀπώλειάν τῆς, τὴν ὁποίαν θρηνοῦσα ἀναμιμνήσκειται τῶν παιχνιδίων ποὺ ἔπαιξε μὲ αὐτὴν, ὡς ἐκείνο τὸ τῆς Χελώνης, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐξηγεῖ ἐκτενῶς ἐν μελέτῃ περὶ τῆς Ἑριννας, ὁ Κ. Μ. Μπούρα.

Χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς μεγάλης Τηλίας ποιητρίας εὐρίσκειτο τῷ 532 μ. Χ., εἰς τὸ περίφημον Γυμνάσιον Ζευξίππου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρυθῆ ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σεπτιμίου, καταστραφέν ἐκ πυρκαϊᾶς, ὀλίγον μετὰ τὴν προαναφερομένην χρονολογίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη αὐτὸ ὁ ἐκ Θηβῶν τῆς Αἰγύ-

πτου Χριστόδωρος, ὅστις περιγράφων αὐτὸ λέγει πῶς «ἐκεῖ ἐκάθητο ἢ καθαρὸφθογγος παρθένος Ἡριννα, μὴ ἐπεξεργαζομένη τὸν περιπλεγμένον ἰστόν, ἀλλ' ἐν σιωπῇ ἀποστάζουσα σταγόνας Πιερίου μέλιτος».

Ἄλλον ἀθάνατον τέκνον τῆς Τήλου εἶναι ὁ ἱεροφάντης Τηλίνης, πού ἴδρυσε μετὰ τοῦ Ροδίου Ἀντιφῆμου καὶ τῶν Λυνδίων τὴν πόλιν τῆς Σικελίας Γέλαν κατὰ τὸ 600 περίπου π. Χ. Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς λέγει πῶς ὁ Τηλιακὸς αὐτὸς εἶχε βοηθήσει τοὺς εἰς ἐκ τῆς πόλεως Γέλας ἐξορισθέντας, εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτῆς κείμενον χωρίον Μακτόριον, ὅπως ἐπανακτήσουν τὴν ἀρχήν. Ἐπραξε δὲ τοῦτο οὐχὶ μὲ στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλὰ μὲ θρησκευτικὴν, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὡς ἱερεὺς τῶν χθονίων θεῶν, τῆς Δήμητρας καὶ Περσεφόνης. Διὰ τὰ προσόντα του αὐτά, τὸν θαυμάζει ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας, ὅστις τὸν παριστάνει ὡς ἄνθρωπον πρῶτον καὶ φιλήσυχον. Μετὰ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν ἐξοριστῶν αὐτῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀνεκήρυξαν τὸν ὑπερασπιστὴν καὶ ἀρχηγόν των ὡς μέγαν ἱεροφάντην, ἀρχιερέα τῶν μυστηρίων τῶν Θεῶν τοῦ κάτω κόσμου, τίτλος προσοδοφόρος καὶ κληρονομικὸς, σχετιζόμενος μὲ τὴν διαχείρισιν τῶν ἱερῶν ἰδρυμάτων καὶ μὲ τὰ κέρδη αὐτῶν.

Κατ' εὐθειᾶν ἀπόγονος τοῦ Τηλίνου ἦτο ὁ ὀνομαστός τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων, πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Δηνομένου, καὶ ἀδελφὸς τῶν Πολυζάλου, Θρασυβούλου, καὶ Ἰέρωνος. Ἦτο ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ἀνδρείος. Ὅταν ἐδολοφονήθη ὁ υἱὸς τοῦ Παντάρου, Κλέανδρος, ὑπὸ τοῦ πολίτου τῆς Γέλας Σαθύλου, κατόπιν ἑπταετοῦς δεσποτείας ἐπὶ τῆς πόλεως, καὶ ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς του Ἴπποκράτης, προθίβασε τὸν Τήλιον Γέλωνα εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἵππικοῦ, διὰ τὰς ὑπηρεσίας πού εἶχε προσφέρει εἰς αὐτὸν ὅπως ὑποτάξῃ τὰς Ἴωνίους καὶ Χαλκιδικὰς πόλεις τῆς Καλλιπόλεως, Νάξου, Λεοντίνης, καὶ Σάγκλης. Κατέχων τοιοῦτον ἀξίωμα, καὶ

έκτιμώμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, κατέλαβε πραξι-
κοπηματικῶς τὴν ἀρχήν.

Διακεκριμένος Τήλιος ἦτο καὶ ὁ μέγας εὐεργέτης
τῆς νήσου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἀριστομένης Ἀρι-
στοβούλου, ὅστις ἔζησε τὴν δευτέραν ἑκατονταετη-
ρίδα πρὸ Χριστοῦ. Ἀνοικοδόμησε τὰ τεῖχη τῆς πόλε-
ως, τὰ τεμένη, καὶ τοὺς πύργους, ποῦ εἶχον κατεδα-
φισθῆ τότε ὑπὸ ἰσχυροῦ σεισμοῦ. Οἱ Τήλιοι, ἀναγνω-
ρίσαντες τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐτίμησαν τὰς
ἀρετὰς καὶ τὰς ὑπηρεσίας του ἐπὶ μαρμαρίνης πλα-
κός. Τήλιος ἦτο ὡσαύτως καὶ ὁ Δηνοκράτης, ἕνας ἀπὸ
τοὺς ἰδρυτὰς τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Γέλας.

Ἡ νῆσος Τήλος ἀποτελεῖται σήμερον ἀπὸ δύο χω-
ριά. Τὸ Μεγάλον Χωριὸν ἢ Τήλος, κείμενον εἰς τὸ βο-
ρειοδυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου, ἀπέχον δέκα πέντε λε-
πτὰ ἀπὸ τὴν παραλίαν, κτισμένον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων
τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσης, ὅπου καὶ ἀνεσκάφησαν
παλαιαὶ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, καὶ τὸ Μικρὸν Χωριὸν
ποῦ ἀπέχει τῆς προκυμαίας μίαν ὥραν, εὕρισκόμενον
εἰς τὰ νοτιανατολικά τῆς νήσου.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς γραφικῆς αὐτῆς νήσου
διατηροῦν δύο Δημοτικὰς σχολὰς. Ἔχουν ἐκτὸς τῶν
Ὁρθοδόξων ἐκκλησιῶν των, καὶ τὸ λαμπρὸν Μετό-
χιον τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος μὲ ἀρ-
κετὰ κελλιά ὅπου καταλύουν οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν
Τήλον.

Η ΝΗΣΟΣ ΑΣΤΥΠΑΛΑΙΑ

Ἡ ἀρχαιοπρεπὴς νῆσος Ἀστυπάλαια ἔχει πλάϊ της δύο Ἑλληνικὰ νησιὰ ἐπὶ τῶν ὁποίων κυματίζει ἡ Κυανόλευκος. Εἶναι ἡ Ἀμοργός, ἀπέχουσα αὐτῆς εἰκοσιεπτὰ μόνον μίλια, καὶ ἡ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν κειμένη Ἀνάφη. Ἀπὸ τὴν Κῶ ἀπέχει εἰκοσιτρία μίλια. Ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι καθαρὸς, φαίνεται ἀπὸ τὸ νότιον αὐτῆς μέρος ἡ Κάρπαθος, ἡ Κάσος καὶ ἡ Κρήτη. Ἀπὸ δὲ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν, τῆς Ἑλληνίδος αὐτῆς γῆς, ἀντικρύζει ὁ παρατηρητὴς τὰ θουνὰ τῆς Τήλου, Νισύρου, καὶ Κῶ. Εἶναι μακρὰν δὲ τῆς Χάλκης περὶ τὰ ὀκτακόσια στάδια. Τὸ Καρπάθιον Πέλαγος, φιλεῖ τὰ ἀκρογιάλια της. Τὸ ἐμβαδὸν της εἶναι ἑκατὸν τριάκοντα ἕξ τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ὁ Πλίνιος λέγει ὅτι ὁ κύκλος τῆς νήσου εἶναι ὀγδοήκοντα ὀκτῶ μίλια, καὶ πῶς ἀπέχει ἀπὸ τὴν Κρήτην ἑκατὸν εἴκοσι πέντε μίλια. Ἀποτελεῖται δὲ αὐτὴ ἀπὸ δύο πετρώδη τμήματα ἠνωμένα εἰς τὸ μέσον δι' ἑνὸς στενοῦ ἰσθμοῦ, μήκους πεντακοσίων περίπου ποδῶν. Τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει ὕψος 500 μέτρων, τὸ δὲ ἀνατολικὸν 350. Τὸ περὶ τῶν Δωδεκανήσων βιβλιάριον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας (1920), γράφει πῶς αἱ λίθιναι αὐταὶ μᾶζαι εἶναι ἕνδεκα μὲ ἑπτὰ μιλίων μεγέθους. Καὶ προσθέτει πῶς καὶ εἰς τὸ βόρειον καὶ εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου αἱ ἀκταὶ εἶναι θαθεῖαι, ὃ δὲ καλλίτερος αὐτῆς λιμὴν εἶναι ὁ τῆς Μαλτεζάνας. Τὸ ἀσφαλέστατον αὐτὸ λιμάνι εἶχε χρησιμοποιηθῆ κατὰ τὸν Πρῶτον Εὐρωπαϊκὸν Πόλεμον διὰ τὰ περίπολα πλοῖα τῶν Συμμάχων Κρατῶν. Ἡ διάμετρος αὐτοῦ εἶναι ἕνα μίλιον, τὸ δὲ βάθος του ὀκτῶ ἕξ δώδεκα ὀργυιές. Ἐλαβε τὸ ὄνομα αὐτὸ

ἀπὸ τοὺς Μαλτέζους πειρατάς. Τὸν λιμένα αὐτὸν εἶ-
χεν ἐπισκεφθῆ τρεῖς φορὰς ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας,
ὅταν ἦτο ἀκόμη πρίγκιψ τῆς Νεαπόλεως, καθὼς ἀνα-
φέρω καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ ἔργου μου : «Τὸ ἱστο-
ρικὸν τῆς καταλήψεως τῆς Δωδεκανήτου ὑπὸ τῶν Ἰ-
ταλῶν». Τὸ στόμιόν του προστατεύεται ἀπὸ δύο νη-
σίδια. Ἔτεροι καλοὶ λιμένες τῆς Ἀστυπαλαίας ἢ τῆς
κοινῶς καλουμένης Ἀστροπαληᾶς εἶναι ὁ λιμὴν Ἀ-
γρελίδι, Μαρμάρι, καὶ Σκινούντας.

Τὸ ὄνομα Ἀστυπάλαια (παλαιὸν ἄστυ) συναντᾶ-
ται καθ' ὅλην τὴν μακρυνὴν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν τῆς
Ἑλληνικῆς αὐτῆς νήσου. Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάν-
τιον ἐκλήθη οὕτως ἀπὸ τὴν Ἀστυπάλαιαν, κόρην τοῦ
᾽Ωκεανοῦ, ἀδελφὴν τῆς Εὐρώπης, καὶ μητέρα τοῦ
ἀργοναύτου Ἀγκαίου, καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Κῶ Εὐ-
ρυπύλου, (Ἀστυπάλαια νῆσος μία τῶν Κυκλάδων
ἐκαλεῖτο δὲ Πύρρα, Καρῶν κατεχόντων, εἶτα Πύλαια,
εἶτα Θεῶν τράπεζα διὰ τὸ ἀνθηρὸν αὐτῆς, ἐκλήθη δὲ
ἀπὸ Ἀστυπαλαίας τῆς Ἀγκαίου μητρός. Τὸ ἐθνικὸν
Ἀστυπαλαιεὺς καὶ Ἀστυπαλαιάτης). Ὁ Ἀριστοτέ-
λης καλεῖ τὴν νῆσον ἐχθρὰν τῶν φειδιῶν.

Ἡ ὑπαρξις ἐν τῇ νήσῳ Κῶ παλαιᾶς πόλεως ὀνομα-
ζομένης ἐπίσης Ἀστυπαλαίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Στρά-
βων, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐκ Κῶ προελεύσεως τοῦ ὀνό-
ματος αὐτοῦ. (Ἡ τῶν Κῶων πόλις ἐκαλεῖτο τὸ παλαι-
ὸν Ἀστυπάλαια, καὶ ὠκεῖτο ἐν ἄλλῳ τόπῳ ὁμοίως
ἐπὶ θαλάττῃ).

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης ὑπῆρξαν οἱ Κά-
ρες. Ὁ Ὀβίδιος λέγει πῶς ὑπετάγη ὑπὸ τοῦ Μίνωος
τῆς Κρήτης. Ὁ Σκύμνος γράφει πῶς ἦτο ἀποικία Με-
γαρέων, (ἐν τῷ πόρῳ δὲ κειμένη τῷ Κρητικῷ. Ἄποι-
κος ἔστιν Ἀστυπάλαια Μεγαρέων νῆσος Πελαγία).
Ἐπιγραφή δὲ τῆς τετάρτης προχριστιανικῆς ἑκατον-
ταετηρίδος εὐρεθεῖσα ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ δημοσιευ-
θεῖσα ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μισέλ ἀναφέρει τοὺς Ἀστυ-
παλαιεῖς ὡς ἀποίκους τῆς Ἐπιδαύρου (ἔδοξε τοῖς

Ἐπιδαυριοίς· Ἀστυπαλαιεῦσιν ἀποίκους Ἐπιδαυρίων καὶ εὐεργέταις).

Οἱ Ἀστυπαλαιεῖς οὗτοι Ἕλληνες τῶν παλαιῶν αὐτῶν ἐποχῶν προσηύχοντο εἰς τὴν Ἀθηναίαν, Περσεφόνην, Μινδησίαν Ἄρτεμιν, Δικτύνην, Ρώμην, εἰς τὸν Δία, Ἀσκληπιόν, Ἀπόλλωνα, ναοὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἐν τῇ νήσῳ. Ὁ Κικέρων ἀναφέρει πῶς ἐτίμων ὡς Θεὸν καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἀφιέρωναν δὲ εἰς αὐτοὺς κτίρια, κρήνας, δένδρα, καθὼς ἔπραξε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἴππία, Δημήτριος, εὐγνωμονῶν διὰ τὴν ἀθλητικὴν του νίκην. Κατέφευγον ἐπίσης εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἵνα συμβουλευθῶσι αὐτό, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει ποῦ ἀφηγεῖται ὁ Ἡγήσανδρος, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰσαγαγόντες ἐξ Ἀνάφης ζευγὸς λαγῶν εἰς τὴν νήσον των, ἐπληθύνθησαν εἰς καταπληκτικὸν βαθμὸν ὥστε νὰ ἀπειλῆται ἡ υἰεὶα καὶ ἡ ζωὴ των. Ἡ συμβουλή τοῦ Μαντείου ἦτο νὰ κυνηγήσουν αὐτοὺς μὲ σκύλους, ὅπερ καὶ ἔπραξαν, συλλαβόντες, κατὰ τὸν Ἀθηναῖον, ἕξ χιλιάδας.

Τὸ ἀρχαιότατον σύστημα ἐλευθέρως κυβερνήσεως, τὸ τῶν δημιουργῶν, ὅπερ ἐδέσποζε ἐν Ἀμοργῷ, Νισύρῳ, καὶ Κνίδῳ, συναντᾶται καὶ εἰς τὴν μακρυνὴν ἱστορίαν τῆς νήσου Ἀστυπαλαίας. Ὁ διοικητικὸς αὐτὸς θεσμὸς ἤρχισεν ἐφαρμοζόμενος ἐκεῖ ὅταν παρήκμαζε ἡ ὑπὸ τῶν γενῶν κυριαρχία, καὶ ἀντικαθίστατο αὐτὴ διὰ τῆς διαχειρίσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων ὑπὸ τῆς τεχνοκρατίας. Δημιουργοὶ ἐλογίζοντο οὐχὶ μόνον οἱ τεχνῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ ἐπιστήμονες.

Ἱστορικὴ ζωὴ.

Ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀστυπαλαίας, μολονότι δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκετὰ γνωστὴ, παρουσιάζει σημεῖα μεγάλης ἀκμῆς καὶ δράσεως. Αἱ ἐν τῇ νήσῳ ἀνακαλυφθεῖσαι, κατὰ τὰ παρελθόντα ἑκατὸν χρόνια, πολλαὶ καὶ σοβαραὶ, μαρμάριναι ἐπιγραφαὶ ἐ-

πλούτισαν ἀρκετὰ τὸ ταμεῖον τοῦ ἱστοριογράφου. Τοιαῦται εὐρέθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν τῇ Παναγίᾳ Πορταριτίσῃ, εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους, στὸ Ἀγριελίδι, στὸν Ἁγιον Βασίλειον καὶ ἀλλαχοῦ. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀκόμη κτισμέναι εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ παρεκκλήσια τῶν νησιωτῶν, ποὺ ἀντικατέστησαν τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ τεμένη, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὁποίων διεκρίνετο ἡ νῆσος, καὶ εἰδικῶς ἡ ἀρχαῖα πόλις αὐτῆς ποὺ ἔκειτο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νοτίου παραλίας.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐβδόμης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος οἱ Δωριεῖς κάτοικοι τῆς Ἀστυπαλαίας εἶχον ἰδρῦσει τὸ Ροίτειον, καὶ προχωρήσαντες κατόπιν ἔκτισαν ἀποικίαν εἰς τὸ Πόλιον ἢ Πόλισμα. Τὴν πόλιν αὐτὴν, θέτει ὁ Σλῆμαν, εἰς τὸ σημερινὸν Κούμ Κιοή, εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ντουμπρέκ Σοῦ καὶ τοῦ Καλιφατλί Ἀσμάκ, παρὰ τὴν παλαιὰν Τροίαν.

Τῷ 436 π. Χ., καθὼς μανθάνομεν ἀπὸ ἐπιγραφήν ποὺ ἀνευρέθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἀστυπάλαια ἀνῆκεν εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν Κράτος, πληρώνουσα διακοσίας χρυσᾶς δραχμάς ἑτησίως εἰς τὸν Ἑλληνοταμίαν τοῦ Ἴονικοῦ φόρου. Ὅταν δὲ τῷ 411 ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Ἀστύοχος κατέλαβε τὴν πόλιν Ἀστυπάλαιαν τῆς νήσου Κῶ, πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν τῇ παρακειμένη αὐτῇ νήσῳ.

Ἀναμνηστικὴ πλάκα εὐρεθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου μᾶς ἐνημερώνει διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Βασιλέως Πτολεμαίου ἐπὶ τῆς νήσου, περὶ τὸ τριακόσια περίπου π. Χ., εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσαν αὐτὴν οἱ Ἀστυπαλαιεῖς, ὡς τὸν Θεὸν καὶ εὐεργέτην των. Μετὰ τὸν ἐκτοπισμὸν τοῦ ὄμωσ ἀπὸ τὸ Αἶγαῖον, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ θάλασσα ἐλυμαίνετο ἀπὸ τοὺς πειρατάς, ἡ νῆσος ὑπέστη τὴν ἐπιδρομὴν των, κατὰ τὴν ὁποίαν κλέψαντες ὅ,τι τιμαλφές εὑρον ἐν τῷ περιωνύμῳ ναῷ τῆς Μινδησίας Ἀρτέμιδος, ἀπήγαγον καὶ τινὰς τῶν ἐλευθέρων καὶ δούλων κατοίκων τῆς.

Οἱ Ἀστυπαλαιεῖς, ἀτρόμητοι θαλασσομάχοι ὄντες, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς συμβουλὰς τῶν Ἐφειῶν, ἐκυνήγησαν μὲ τὰ πλοῖά των αὐτούς, ἀπηλευθέρωσαν τοὺς συνησιώτας των, ἐπανάφερον αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους των, τιμωρήσαντες ταῦτοχρόνως τοὺς ληστὰς καὶ κακούργους. Ἴνα διαιωισθῆ τὸ γεγονός τοῦτο, τῆς δευτέρας προχριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος, ὁ Ἀστυπαλαιεὺς Μοσχίων Μενέτου ἐπρότεινε καὶ ἀνηρτήθη μαρμαρίνη στήλη ἐν τῇ πατρίδι του, ἀναφέρουσα τὴν τόλμην καὶ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἀνεσκάφη δ' αὕτη, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ περὶ τὰ ναυτικά δεξιότης τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀστυπαλαίας, καὶ ἡ ἀνδρεία αὐτῶν, ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τῆς ἱμπεριαλιστικῆς Ρώμης, ἣτις καὶ συνήψε μετ' αὐτῆς συμμαχίαν, ἀναγνωρίσασα τὴν νῆσον ὡς CIVITAS FOEDERATA τῷ 105 π. Χ. Ἡ συμμαχία αὕτη, ποὺ δημοσιεύεται εἰς τὰς «Νησιωτικὰς Ἐπιγραφὰς» τοῦ Φρειδερίκου Γκαέρτρικεν, εἶχε ὑπογραφήν ὑπὸ τοῦ εἰς Ρώμην ἀποσταλέντος πρεσβευτοῦ τῶν Ἀστυπαλαίων Ραδοκλέους Ἀντιμάχου, εὐκλεοῦς γόνου τῆς Δωδεκανησιακῆς αὐτῆς γῆς. Τριηράρχης δὲ Ἀστυπαλαιεὺς, ἦτο τὸ ἔτος αὐτό, ὁ Στράτων Ἀλκίμου. Πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἐπίσης τριηραρχίη καὶ ὁ πολίτης τῆς αὐτῆς ἐνδόξου πατρίδος, Ξενοκράτης Ἱεροφάντου.

Σκοπὸς ἀπώτερος, καὶ ὑστερόβουλος, τῶν Ρωμαίων ἦτο ἡ ὑποδούλωσις τῆς νήσου αὐτῆς ποὺ κεῖται εἰς τὸ κέντρον τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀσφαλῶν της λιμένων διὰ τὰς ληστρικὰς των κατακτήσεις. Ὁ ἱστορικὸς Φρήμαν γράφει πῶς ἡ Ἀστυπάλαια ἀπὸ ἀνεξάρτητος κατέστη ἐξαρτωμένη, καὶ ἀπὸ ἐξαρτωμένη δούλη τῆς Ρώμης.

Καταλαθόντες τὴν νῆσον, οἱ Ρωμαῖοι, ἐπέβαλον εἰς αὐτὴν φόρους δυσβαστάκτους, κατὰ τῶν ὁποίων εἶχον διαμαρτυρηθῆ οἱ κάτοικοί της εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν τῷ 118 π. Χ., καθὼς μανθάνομεν ἀπὸ

τὴν ἐπιστολὴν ποὺ ἔστειλε πρὸς τὴν δημαρχίαν τῆς Ἀστυπαλαίας. Τὰ παράπονα αὐτὰ τῶν νησιωτῶν ἐκομίσθησαν εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ συμπολίτου των Πετρωνίου Ἡράκωντος. Ἄλλοτε πάλιν, ὅταν οἱ Ρωμαῖοι δεσπότηται των ἐκυθέρνων αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀνθρωπιστικώτερον, οἱ εὐγνώμονες Ἀστυπαλαιῶται ἀνεκήρυτον αὐτοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Αὐτοκράτορος Καίσαρος Μάρκου Αὐρηλίου, τὴν ὁποίαν καταχωρεῖ ὁ Ρὸς εἰς τὰς «Ἀνεκδότους Ἑλληνικὰς Ἐπιγραφάς» τοῦ (1834). Ὑπὸ ταύτην κυριαρχίαν, οἷσα ἡ νῆσος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ρώμης ὡς ἐλευθέρα πολιτεία, LIBERA CIVITAS.

Περιῆλθε ἀργότερον ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ὅταν δὲ ἠλώθη τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, καὶ κατελήφθησαν τὰ Δωδεκάνησα ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, ἡ Ἀστυπάλαια ἔγινε κτῆσις τοῦ Ἱερεμῖα Γκίζη, τῷ 1207 μ. Χ. Μετὰ τὴν πάροδον ὅμως ἐξήκοντα δύο ἐτῶν κατέλαβεν αὐτὴν ὁ Βυζάντιος ναύαρχος Δικόριος. Τῷ 1310 ἡ οἰκογένεια τοῦ εὐπατρίδου Κουϊρίνι, βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ Κριμάνι, ἐπέτεθη κατὰ τῶν Βυζαντινῶν κατόχων τῆς νήσου καὶ ἐπανέφερον αὐτὴν εἰς τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1341 ὁπότεν ὁ Ἐμίρης τοῦ Ἀϊδινίου Ὁσμὰν Μπέης Μορβεσὰν κατέλαβε τὴν Ἀστυπάλαιαν. Ὑπ' αὐτὸν ζῶντες οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι ἐδοκίμασαν στερήσεις πολλὰς καὶ ταπεινώσεις ἀρκετάς, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν δεσποτῶν των, καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νῆσόν των τῷ 1363, μὴ ὑποφέροντες πλέον νὰ ἐργάζονται ὡς δουλοπάροικοι, καλλιεργοῦντες τὰ κτήματά των πρὸς ὄφελος τῶν Τούρκων. Οἱ περισσότεροι ἐγκατεστάθησαν ἐν Κρήτῃ, ἡ δὲ νῆσος παρέμεινε ἔρημος μέχρι τοῦ 1413, ὁπότεν περιῆλθεν ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἑνετικῆς οἰκογενείας τῶν Κουϊρίνι. Ὁ Ἰωάννης Κουϊρίνι, ἤρχισε νὰ μεταφέρῃ ἐκ Τήνου

καὶ Μυκόνου κατοίκους, τὴν 30ὴν Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἵνα ἀποικήσῃ καὶ πάλιν τὴν Ἀστυπάλαιαν. Καὶ ἴδρυσε τότε ἐν τῇ νήσῳ τὸ ἐπιβλητικὸν φρούριον ποῦ σώζεται μέχρι σήμερον. Εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτὰς τοῦ Κουϊρίνι, ὅστις εἶχεν αὐτοτιτλοφορηθῆ «Κόμης τῆς Τήνου», ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑνετίας ἤγειρεν ἀντιστάσεις διότι ἐκενοῦντο αἱ νῆσοί της, τὰς ὁποίας εἶχε θέσει ὑπὸ τὴν ἐπίθλεψίν του ἵνα πλουτισθῆ ἡ Ἀστυπάλαια ποῦ ἦτο κτῆμα ἰδικόν του. Ὁ κυρίαρχος αὐτὸς τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης νήσου εἶχε κάμει ἐπίθετόν του τὸ ὄνομά της, καλούμενος Κουϊρίνι—Σταμπάλια, σωζόμενον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐν Ἑνετίᾳ, ὡς ὄνομα πλατείας, δρόμου, γεφύρας, καὶ ἀνακτόρου, εἰς τὸ ὁποῖον διέμενον πρὸ ὀλίγων μόλις ἔτων οἱ τελευταῖοι ἐπιζῶντες ἀπόγονοί του, καὶ ὅπερ εἶναι τώρα μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη.

Παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ Κουϊρίνι πρὸς πλήρωσιν τῆς νήσου, καὶ μολονότι ἐξώδευε ἐκ τοῦ ταμείου του, ἡ Ἀστυπάλαια εἶχε μόνον τετρακοσίους κατοίκους τῷ 1468.

Τῷ 1537 ὁ ἐρυθροπῶγων Τοῦρκος ναύαρχος Καϊρεντὶν Μπαρμπαρόσα, Λέσβιος τὴν καταγωγὴν, κατέλαβε τὴν Ἀστυπάλαιαν. Ὁ Κουϊρίνι, ἐλθὼν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς Πύλης, προσεπάθησε νὰ ἐπανακτήσῃ αὐτήν, ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἠρνήθη νὰ ἀκούσῃ εἰς αὐτόν, καὶ τὴν Ἑνετίαν, ἣτις ἦτο διατεθειμένη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀμοργὸν εἰς τὴν Τουρκίαν ἵνα κερδηθῆ ἡ Ἀστυπάλαια. Τῷ 1540 ἀνεγνώρισαν ἐπισήμως τὴν ὑπεροχὴν τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς νήσου, παραμεινάσης μὲ αὐτούς, ὡς προνομιοῦχου νήσου μέχρι τοῦ 1821 ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Ἑλλήνων ἔθεσε τὴν Ἀστυπάλαιαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα της, καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ποῦ ἀνήκεν ἡ Θήρα καὶ ἡ Ἀνάφη, ὑπὸ τὴν Διοί-

κησιν τῶν Κυκλάδων νήσων, τὴν 4ην Μαΐου 1823. Ἄλλὰ τῷ 1835 ἐπεστράφη, μαζί με τὰ ἄλλα Δωδεκάνησα εἰς τὴν Τουρκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλήρωνεν ἐτήσιον φόρον ἕξ ἔννεάμιση χιλιάδας γρόσια, ἢ ἑξήκοντα λίρας στερλίνας. Παρέμεινεν ὑπ' αὐτήν, αὐτοδιοικουμένη, μέχρι τῆς ἀποφράδος Τρίτης, 23ης Ἀπριλίου 1912, ὅταν πρώτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἴταλῶν.

Διάσημοι Ἀστυπαλαιεῖς.

Ὁ διασημότερος Ἀστυπαλαιεὺς τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ὁ τύραννος τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Ἀγριγέντης, Φάλαρης. Εἶχεν ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν νῆσόν του, καὶ πλούσιος ὢν ἐγκατεστάθη ἐν τῇ ἐν λόγῳ πόλει, ὅπου καὶ ἴδρυσεν ἐξόδοις του τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως περιώνυμον ναὸν τοῦ Πολιέως Διός. Ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος κατέστη οὐχὶ μόνον εἰς τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς πολιτῶν, ἀλλ' ἐκέρδισε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καλῆ συναθροίσεις λαϊκᾶς. Ἐκμεταλλευθεὶς τὸ προνόμιον αὐτό, ἐν μιᾷ τῶν πανηγύρεων τῆς Δήμητρος, ὥπλισε μέγαν ἀριθμὸν ἀνδρῶν, ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ, καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχήν, τῷ 565 π. Χ., εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς πόλεως, παραμείνας ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 549, τούτέστι δέκα ἕξ χρόνια. Ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τῶν πέριξ Συκανῶν, Βεσαῶν, καὶ Λεοντινῶν ὑπέταξεν αὐτούς.

Ὁ Φάλαρης ἦτο δεσπότης σκληρὸς. Τοὺς ἐχθροὺς καὶ αἰχμαλώτους ἐτυράννει πρωτοτύπως, καὶ ἐθανάτωνε διὰ τοῦ χαλκοῦ Ταύρου τὸν ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Πέριλλος, ὅστις πρῶτος ἐτελεύτησεν οἰκτρῶς ἐν τῇ κοιλίᾳ του. Ὁ χάλκινος αὐτὸς Ταῦρος ἠδύνατο νὰ χωρέσῃ ἐντὸς τοῦ κοιλώματός του ἕνα ἢ δύο ἀνθρώπινα θύματα. Ὠθούμενοι οὗτοι μέσα εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τῆς ράχεός του καὶ ἠνάπτετο φωτιὰ κάτωθεν αὐτοῦ. Οἱ κλαυθμοὶ καὶ αἱ φωναὶ τῶν

καιομένων, εξερχόμενοι διὰ τῶν εἰδικῶς κατεσκευασμένων μὲ σωλήνας ρωθῶνων τοῦ ζώου, ἠκούοντο ὡς μυκηθμοὶ τοῦ τέρατος. Ὁ Διόδωρος, ὁ Λουκιανός, καὶ ὁ Πολύβιος ἀναφέρουν τὸ τρομερὸν αὐτὸ μηχανημα. Ὁ δὲ Πίνδαρος ποῦ ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν Ἀγριγέντιον δύο γενεὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φάλαρη, ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ αὐτοῦ. Ὁ Ταῦρος εἶχε μεταφερθῆ εἰς Καρχηδόνα, ὅταν τῷ 408 π. Χ., ἐνίκησαν οἱ Καρχηδόνιοι τοὺς Ἀγριγεντινοὺς. Τῷ δὲ 146 π. Χ., ὅτε ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς κατέκτησε τὴν Καρχηδόνα ἐπανάφερον αὐτὸν εἰς τὸ Ἀγριγέντιον.

Ὁ Ἀστυπαλαιεὺς οὗτος τύραννος ἀνετράπη δι' ἐπαναστάσεως, ὡς συνήθως συμβαίνει μὲ τοὺς τοιούτους. Ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος ἦτο ὁ Τηλέμαχος πάππος τοῦ Θέρωνος, ὅστις ἔγινεν ἀργότερον δεσπότης τῆς πόλεως. Ὁ Ἀριστοτέλης παραβάλλει τὸν Φάλαρην μὲ τοὺς τυράννους τῆς Ἰονίας.

Εὐγενῆ ὅμως τέκνα τῆς Δωδεκανησιακῆς αὐτῆς νήσου ἦσαν ὁ Στράτων Νικαρογενεὺς ὅστις εἶχε στεφανωθῆ μὲ χρυσοῦν στέφανον ὑπὸ τῶν συνησιωτῶν του διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του, ὁ δὲ Ρόδιος γλύπτης Ἀνδραγόρας Ἀριστείδου ἔκαμε τὸν χαλκοῦν αὐτοῦ ἀδριάντα. Ἐπίσης ὁ δαφνοστεφανωθεὶς Ἀγορανόμος Ἀστυπαλαίας Ἀρκεσίλας Μοιραγενεὺς, ὁ δικαστὴς Ἀγαθοκλῆς Κλευστράτου, ὁ ἥρωας τῆς τρίτης προχριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος Ἀπολλώνιος Πυθίωνος τὸ ἄγαλμα τοῦ ὁποίου ἴστατο μεγαλοπρεπῶς ἐν τῇ νήσῳ, ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ἐν Ρόδῳ Ἐρεθιμίου Ἀπόλλωνος κατὰ τῷ 102 π. Χ., Ἀλεξίμαχος Εὐφράνευς ὁ Κλεόμβροτος Φερίτου, τὸν ὁποῖον ἐτίμησεν ἡ Ἰοὺς τὸν τρίτον π. Χ., αἰῶνα, ὁ τετιμημένος ἀγορανόμος τοῦ 200 π. Χ., Δαμοτέλης Καλλίππου, ὁ Ὀνησίκριτος καὶ ἄλλοι. Καθὼς καὶ ὁ διάσημος ἀθλητὴς Κλεομήδης, ὅστις ἐνίκησε εἰς τὴν πυγμαχίαν τὸν Ἰκκωνα, εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 486 π. Χ.

Ἡ ἀρχαιοπρεπὴς νῆσος Ἀστυπάλαια εἶχε κατὰ τὰ παλαιὰ χρόνια, καὶ Θέατρον, καὶ Πρυτανεῖον καὶ Ἀγορανομεῖον, καὶ Στοάν.

Πρὸ τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τῆς Ἰταλίας εἶχε τὸ ὅλον περὶ τὰς δύο χιλιάδας κατοίκους εἰς τὴν πρωτεύουσάν της ποῦ ὀνομάζεται Χώρα, καὶ εἰς τὸ ἐπίγειον αὐτῆς ποῦ καλεῖται Πέρα-Γιαλός, διετηροῦσεν ἑξατάξιον ἀστικὴν σχολήν. Ἡ νῆσος παράγει δημητριακοὺς καρπούς, οἶνον, μέλι. Ὁ Πλίνιος ἐπαινεῖ τοὺς κοχλίας της, ὁ Ὀβίδιος τὰ ψάρια της, οἱ δὲ σπόγγοι τῶν ἀκτῶν της λογίζονται οἱ ἄριστοι ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῇ τῆς Μεσογείου.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΝΗΣΙΔΙΑ

“Οχι μόνον τὰ μεγάλα καὶ κατοικημένα νησιά τῆς Δωδεκανήσου ὑπῆρξαν μάρτυρες καὶ συναγωνισταὶ τῶν δοξασμένων ἀγώνων τῆς ἱερᾶς καὶ ἀνεσπέρου Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μικροὶ καὶ ξηροὶ βράχοι τῶν Δωδεκανησίων συνέβαλον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν μεσουράνημα, καὶ ἀφῆκαν τὰ δακτυλοτυπώματά των πάνω στὰς δέλτους τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Κάθε σπιθαμὴ Δωδεκανησιακοῦ χώματος, κάθε πέτρα, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν πνέει ἡ ἑλαφρὰ αὔρα τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου, εἶναι χῶμα ἁγιασμένον, εἶναι λίθος δαφνοστεφής.

Τοιοῦτον Ἑλληνικὸν καὶ δοξασμένον ἔδαφος εἶναι ἐπίσης ἡ ἀραιοπατημένη γῆ τῆς νησίδος Λειψοῦς. Τὸ νησάκι αὐτὸ κεῖται πρὸς βορρὰν τῆς Λέσθου καὶ ἀντικρὺ τῆς Καρίας. Τὸ μῆκός του εἶναι ἕξ μίλια, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ διόμισυ, μὲ ἐπιφάνειαν δέκα ὀκτῶ τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ὁ μόνος ἀρχαῖος ἱστορικὸς ποῦ ἀναφέρει τὴν Χειφὸν εἶναι ὁ Πλίνιος.

Τῷ 1821, ὅταν τὰ Δωδεκανησιακὰ ἀκρογιάλια ἔβλεπον τὴν νίκην νὰ στεφανώνη τοὺς Ἑλληνας μαχητάς, ἡ μικρὰ Λειψὸς ἔκλειε στοργικὰ καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν εἰς τὸν λιμένα της τὰ πλοῖα τοῦ ναυάρχου Ἰακώθου Τομπάζη. Ἐκεῖ εἶχεν ἀγκυροβολήσῃ καὶ ὁ Κάσιος πλοίαρχος Ἀντώνιος Βασιλείου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐξώρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν Τούρκων, κυνηγήσας αὐτοὺς μέχρι τῆς θαλάσσης τῆς Μυκόνου καὶ Τήνου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Λειψοῦς ἀνέρχονται εἰς τοὺς πεντακοσίους περίπου, οἵτινες ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀλιεῖαν. Τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων Ἑλ-

ληνικῶν τειχῶν της μαρτυροῦν πῶς ἡ νησίς αὐτὴ ἔκα-
τοικεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Εὐρίσκονται δὲ αὐτὰ πέ-
ριξ τοῦ λιμένος της.

Ἐπὶ Ἰταλοκρατίας ἡ Λειψὸς ὑπήγετο διοικητι-
κῶς εἰς τὴν νῆσον Πάτμον.

Ἡ Φαρμακουῖσα.

Ἡ μικρὰ νῆσος Φαρμακουῖσα, καλουμένη ἐπίσης
καὶ Φάρμακον ἢ Φαρμακονῆσι, ἀπέχει δεκαπέντε μί-
λια τῆς νήσου Λέρου. Κεῖται πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ
κόλπου τῆς Ἰάσου, καὶ κοντὰ στὸ Ποσειδώνιον
ἀκρωτήριο. Ἡ ἀπόστασίς της ἀπὸ τὴν Μίλητον εἶ-
ναι ἑκατὸν εἴκοσι στάδια.

Ἐπὶ τῆς ἀκατοικήτου αὐτῆς νήσου εἶχε φονευθῆ,
κατὰ τὸ 300 π. Χ., ὁ στρατηγὸς τῆς Μακεδονίας Ἄτ-
ταλος. Καὶ εἰς αὐτὴν εἶχε μεταφερθῆ ὁ Ἰούλιος Καί-
σαρ τῷ 77 π. Χ., ὅταν συνελήφθη ἀπὸ πειρατάς. Ἦτο
ἡλικίας εἴκοσι δύο ἐτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἔχασε τὴν κατὰ
τοῦ Ντολαμπέλλα δίκην, ὡς καὶ τὴν τοῦ Κ. Ἄντω-
νίου, ἐταξίδευσεν εἰς Ρόδον ὅπου εἶχεν ἀποφασίση νὰ
τελειοποιηθῆ εἰς τὴν ρητορικὴν ὑπὸ τὸν μεγάλον
Ρόδιον διδάσκαλον Ἀπολλώνιον Μόλωνα. Καθ' ὁδὸν
ὅμως τὸν ἀπήγαγον οἱ πειραταὶ καὶ τὸν μετέφερον
εἰς τὸ Φαρμακονῆσι, ὅπου καὶ ἐκρατήθη ἐπὶ τριά-
κοντα ὀκτῶ ἡμέρας ὡς αἰχμάλωτός των, μέχρις ὅτου
ἐκομίσθησαν εἰς αὐτοὺς τὰ πενήκοντα τάλαντα διὰ
τὴν ἀπολύτρωσίν του. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχ-
μαλωσίας του, ἀστειευόμενος μὲ τοὺς ἀπαγωγεῖς
του, τοὺς ἠπέιλησε ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ τοὺς ἐσταύ-
ρωνεν. Ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἀνυσχύρου νεανίου προῦκάλε-
σε τὸν γέλωτά των, καὶ ἀφῆκαν αὐτὸν ἐλεύθερον,
ἅμα ἔλαβον τὰ λύτρα των. Ὁ Ἰούλιος Καίσαρ κα-
τευθυνθεὶς τότε εἰς Μίλητον καὶ παραλαβὼν ἀρκετὰ
πλοῖα καὶ ἄνδρας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Φαρμακουῖσαν,
συνέλαβε τοὺς πειρατάς, καὶ μεταφέρειας ὄλους εἰς

Πέργαμον ἐκάρφωσεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὡς ὑπεσχέθη εἰς αὐτούς. Ἐξηκολούθησε κατόπιν τὸν πλοῦν του καὶ φθάσας εἰς Ρόδον ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Μόλωνος, ἐπιστρέψας ἀργότερον εἰς Ρώμην.

Ἡ ἔρημος αὐτῆ Δωδεκανησιακῆ νήσος εἶναι ὡσαύτως γνωστὴ διὰ τὰς μάχας πού ἔλαβον χώραν γύρω της τὸ 1821. Τὴν αὐγὴν τῆς 29ης Αὐγούστου, καθὼς γράφει ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος εἰς τὴν «Τουρκομάχον Ἑλλάδα» του, τεσσαράκοντα Ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα μεθ' ὄλων τῶν πυρπολικῶν εὐρίσκοντο πρὸ τῆς νησίδος Φαρμακούσης, ἐνῶ εἴκοσι σκάφη κυβερνώμενα ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέα Μιαούλη, ἔχοντος μαζί του τοὺς ἀρίστους τῶν πλοιάρχων του, εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ παραμένουν μέσα εἰς τὸν Ἰασικὸν κόλπον μὴ δυνάμενα νὰ ἐξέλθουν αὐτοῦ καὶ κάμψωσι τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Γέροντος ἕνεκα τῶν ἀντιθέτων καὶ σφοδρῶν ἀνέμων. Ἐπίσης δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους, διότι τὰ πυρπολικά τοῦ στόλου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Φαρμακόνησον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἦτο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Τοπάλ Πασᾶ καὶ κατέφθανεν ἐκ Καλύμνου ἵνα ἐπιτεθῆ καὶ κατασυντρίψῃ τὰς οὕτω διηρημένας δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων. Ἀπετελεῖτο δὲ αὐτὸς ἀπὸ ἐξήκοντα δίκροτα καὶ μονόκροτα. Μετὰ τῶν πλοίων τοῦ Τοπάλ, ἤρχετο ὁ Ἰμπραήμ πασᾶς ἔχων ὑπ' αὐτὸν περὶ τὰ πενήκοντα πλοῖα, ὡς καὶ οἱ Λιβυεῖς με ἐξήκοντα σκάφη. Τὸ ὄλον ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, καθὼς καὶ διακόσιαι νῆες σιταγωγοὶ καὶ ἄλλαι.

Οἱ Τοῦρκοι ἔχοντες ἀναπεπταμένας τὰς ἡμισελήνους ἐπὶ τῶν πλοίων των ἔπλεον ἐναντίον μικρᾶς μοίρας Ἑλληνικῶν σκαφῶν μὲ σκοπὸν νὰ συλλάβουν αὐτὴν αὐτανδρον ἢ νὰ τὴν ἐξαναγκάσουν νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν πού ἀνέμενον ὀπλισμένοι εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας. Αἱ ἰαχαὶ καὶ ἡ μουσικὴ των ἐγίνοντο ἰσχυρότεραι ὅσον ἐπλησίαζον τοὺς Ἑλληνας ἀγωνιστάς. Ὁ Δημήτριος Παπανικολῆς, πού εὐρίσκετο εἰς τὴν Φαρμακοῦσαν, βλέπων

τὸν ἀπειλοῦντα τοὺς Ἑλληνας κίνδυνον, ὅστις ἐστρέφετο καὶ κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἰασικῷ κόλπῳ κλεισμένων πολεμιστῶν μας, ὥρμησε κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ. Αἱ βολαὶ ὅμως τοῦ ἐχθροῦ κατέστησαν τὸ πυρόσκαφόν του ἄχρηστον, καὶ θέσας εἰς αὐτὸ πῦρ, ἐπέβη λέμβου καὶ διεσώθη εἰς τὴν ἀντικρυνὴν ἀκτὴν. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Νικόδημος ἐπέπεσε κατὰ τῶν Τούρκων ἵνα ἀποσπάσῃ τὴν προσοχὴν των, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες ἥρωες ποὺ εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ Ἰασικοῦ κόλπου ἦσαν ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὁ Γεώργιος Σαχτούρης, ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, ὁ Λάζαρος Παναγιώτης, ὁ Ἰωάννης Βότασης, ὁ Λάζαρος Λεβέσης, ὁ Γεώργιος Σαχίνης, ὁ Θεόδωρος Γκιώνης, ὡς καὶ ἄλλοι ἄριστοι πλοίαρχοι καὶ πολεμισταὶ μετὰ τῶν θαρραλέων ἀνδρῶν των, χωρὶς νὰ ἔχωσι μαζί των οὔτε ἓνα πυρπολικόν. Ἡ θέσις τῶν καλλίστων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος ποὺ ἐπολέμουν κατὰ θάλασσαν τοὺς ἐχθροὺς ἦτο κρισιμωτάτη. Ἐπὶ τῶν σημαιῶν τῶν πλοίων των ἦσαν γραμμένα τὰ «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Ποσάκις δὲν ἐζήλευσα τὸ θάρρος των, καὶ χιλιάκις ηὐχήθην τὴν αὐτοθυσίαν των ὡς κτῆμα τῶν ὑποδούλων Δωδεκανησιῶν.

Ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης, δοξάζων τότε τὰ Δωδεκανησιακὰ νερά, καὶ «ὡς ὁ κολοσσὸς τῆς Ρόδου, ἐμπρὸς στέκει τῆς ἐφόδου», ὕψωσε τὰ ναυαρχικὰ σημεῖα καὶ σαλπίσας πρὸς τοὺς πλοίαρχους ἐνεθάρρυνεν αὐτούς. Οἱ ἀποφασιστικοὶ ναῦται τῶν πλοίων ὄλων ἀντεβόων εἰς τὰς πατρικὰς καὶ νουθετικὰς φωνὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», ἔτοιμοι πάντες νὰ ἐξορμήσουν ἀπὸ τὸν κόλπον τῆς Ἰάσου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον. Πρῶτος ὁ ἄφοβος Κριεζῆς ὄρμᾳ εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Τὸν ἀκολουθεῖ μὲ ἀπόφασιν ὁ Τομπάζης καὶ ἔπεται αὐτῶν ὁ ὀρμητικὸς Γκιώνης. Κατόπιν ἐπιδεξιῶν λοξο-

δρομιῶν, καὶ ἔπειτα ἀπὸ πυροβολισμοῦς ποῦ διήρκεσαν ἐπὶ δύο ὥρας, προερχομένους ἀπὸ πολλὰ δίκροτα, φθάνουν ἐλεύθεροι οἱ Ἕλληνες θαλασσόλυκοι εἰς τὸν λιμένα τῆς ἱστορικῆς Φαρμακονήσου, ἐκεῖ ποῦ θὰ ἰδρυθῆ κάποτε μνημεῖον ἀναμνηστικὸν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ γεγονότος. Παραλαβῶν τότε, ἀπὸ τὸ στοργικὸν τοῦτο Ἑλληνικὸν μικρονῆσι, τέσσαρα πυρπολικά, ὁ Κριεζῆς, ὥρμησε ἀκάθεκτα κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου τὸν ὁποῖον καὶ διέσχισε μὲ πυρόσκαφα. Οἱ Τούρκοι κατ' ἀρχὰς ἐτόλμησαν νὰ πολεμήσουν τὸν γιγαντομάχον, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν τριῶν καιομένων πυροσκάφων νὰ ὀπισθοχωρήσουν ἀτάκτως. Ὁ Παπαντωνίου καταφθιάσας εἰς τὸ πεδίον τῆς δόξης αὐτῆς μεταδίδει τὸ πῦρ εἰς τὴν πρῶραν τῶν Ὀθωμανικῶν σκαφῶν, φοβούμενος δὲ μήπως ὁ πνέων ἄνεμος παρακούσῃ τὸν Θεὸν Αἴολον καὶ στρέψῃ ἀντιθέτως τὰς φλόγας, ἔστειλε τὸν Βατικιώτην νὰ κολλήσῃ τὸ πυρπολικὸν του ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς ναυαρχίδος κατὰ τῆς ὁποίας ἐφύσα ὁ ἀῆρ εὐεργετικός. Δὲν ἤργησε δὲ αὐτὴ νὰ γίνῃ παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ νὰ γεμίσῃ ἢ πρὸ τῆς Φαρμακούσης θάλασσα ἀπὸ ξύλα καὶ Τούρκους νεκρούς. Τὸ τόλμημα τοῦ Κριεζῆ ἐνέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, οἵτινες καὶ ἐτράπησαν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν νῆσον Κῶν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε ριφθῆ κατ' αὐτῶν καὶ ὁ ναύαρχος Μιαούλης, κυνηγῆσας τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς νήσου Καλύμνου, ὅπου καὶ κατεσκόρπισε τὰ πλοῖά των.

Κατὰ τὴν εὐλογημένην αὐτὴν μάχην, ἣτις εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς ὡς ἡ «Ναυμαχία τοῦ Γέροντος», μόνον τρεῖς Ἕλληνες ἐφονεύθησαν. Ἐτραυματίσθη δὲ ὁ Πιπίνος καὶ ὁ Παπαντωνίου, ὡς καὶ τρεῖς ναῦταί των. Ὁκτακόσιοι Τούρκοι ναῦται καὶ τριακόσιοι πεντήκοντα στρατιῶται Ὀθωμανοὶ ἐκάησαν μετὰ τῆς ναυαρχίδος των. Ὁ δὲ ναύαρχος καὶ ὁ χιλιάρχος τοῦ πεζικοῦ μετὰ τῶν τριάκοντα πέντε

ναυτῶν ποὺ εἶχον πέση εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθοῦν, συνελήφθησαν.

Ὁ ποιητὴς Σοῦτσος λέγει πῶς «αὕτη ἐγένετο ἡ ὀνομαστοτέρα τῶν προτέρων καὶ ὑστέρων ναυμαχιῶν εἴτε διὰ τῶν ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πλοίων εἰς τὴν στενοχωρίαν ἀποκλεισμὸν ὀλίγων καὶ μικρῶν, εἴτε διὰ τὴν ἀντιτέχνησιν τῶν πλοιαρχῶν καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ναυτῶν, μᾶλλον δὲ τις ἤθελεν αὐτὴν καλέσῃ μάχην τῆς Καλύμνου ἢ τοῦ Γέροντος, ὡς διακριθεῖσαν πλησιέστερον τῆς νήσου ἢ τοῦ ἀκρωτηρίου».

Τὸ Γυαλί.

Ἐτερον ἀκατοίκητον ἱστορικὸν νησιδίον τῶν Ἑλληνικῶν Δωδεκανήσων εἶναι καὶ τὸ Γυαλί τῆς Νισύρου, πλησίον τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται ἐπίσης καὶ τὰ ἄλλα ἔρημα αὐτῆς νησάκια, Παχεῖα, Περγουῖσα, Στρογγυλή, Ἀντελέουσα.

Ἡ μικρὰ αὐτὴ νῆσος τῶν συνησιωτῶν μου Νισυρίων ὑπῆρξε τῷ 1821 τὸ μέρος ὅπου συνηντήθησαν αἱ ἠνωμένοι ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς μαχομένης Ἑλλάδος. Ἐκεῖ κατέφυγον τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Σπεισιωτῶν, τῶν Ὑδραίων, τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Κασίων. Τὸν Ἰούνιον καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 τὰ ἱστορικὰ ἀκρογιάλια τοῦ Γυαλιοῦ ἐγνώρισαν ὄλους σχεδὸν τοὺς Ἑλληνας πολεμιστὰς ποὺ κατέφθασαν ἐκεῖ ἵνα ταχθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Μιαούλη διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπίθεσιν.

Ἐκεῖ προσῆλθε καὶ ὁ Κασιώτης ἦρως, ὁ Καπετὰν Νικόλας Γιούλιος, μὲ τοὺς ἐξήντα ἐπτὰ ναύτας του, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατελέγοντο καὶ οἱ Νισύριοι Διαμαντῆς καὶ Κωνσταντῆς. Ἐκεῖ εὐρίσκετο καὶ ὁ ἐκ Κάσου πλοίαρχος Ἰωάννης Χατζαντωνίου μὲ πενήντα παλληκάρια καὶ ἐκεῖ προσωρμίσθη ὁ συμπατριώτης του Μιχαὴλ Ζαχαρίας μὲ πενήντα

ἑπτὰ ἄνδρας ἡρωϊκούς. Στὰ Νισύρικα αὐτὰ νερὰ εὐρέθη τότε καὶ ὁ πολεμιστὴς Χατζηνικόλας Ἰωάννου ἔχων ὑπ' αὐτὸν σαράντα ὀκτὼ Κασίους ἀγωνιστάς, ὡς καὶ ὁ συνησιώτης των καπετὰν Μανώλης Μιαούλης μὲ τοὺς πενήκοντα ναύτας του. Εἰς τὸ λιμάνι τοῦ Γυαλιῦ εὐρίσκετο καὶ ὁ ναύαρχος Ἰάκωβος Τομπάζης, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ὁποίου εἶχε ταχθῆ ὁ Κασιώτης ἀγωνιστὴς Ἰωάννης Γρηγοριάδης. Ὁ πλοίαρχος Γρηγοριάδης τὴν 1ην Ἰουλίου 1823 ἔχων διαταγὴν τῆς Γενικῆς Ἀρχῆς τοῦ στόλου παρέλαβε τὸ πλοῖόν του «Καθὰλ Τεμάρη» καὶ ἐξήκοντα πέντε ἄνδρας, ὡς καὶ ἄλλα πλοῖα, καὶ συνῆψε μετὰ τῶν Τούρκων ναυμαχίαν πρὸ τῆς Νισύρου, ἔναντι τοῦ Κάβου Κριοῦ, περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Εἶχε πολεμῆσιν ἡρωϊκῶς κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὅστις περιεκύκλωσεν αὐτόν, ἀντιτάξας σθυναρὰν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀντίστασιν, ἐπιφέρας μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐναυάρχει ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης, βλαβέντων τῶν ἰστῶν τοῦ πλοίου τοῦ Κώστα Μανιοῦ, ἠναγκάσθη νὰ προσορμισθῆ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χάλκης ὅπου ἔλαβε τὰς ἀπαιτουμένας ἐπισκευάς.

Ἐπὶ τῆς νησίδος Γυαλὶ σώζεται μέχρι σήμερον τόπος εἰς τὸν ὁποῖον εὗρεν ὕδωρ ὁ ναύαρχος Μιαούλης, ἀπὸ αὐτὸ δὲ ὕδρευθη ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, φέρει δὲ ἀκόμη τὸ ὄνομά του, καλούμενον ὑπὸ τοῦ Νισυριακοῦ λαοῦ «Τὸ Πηγάδι τοῦ Μιαούλη».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἀνωτέρω προσεπάθησα νὰ παρουσιάσω ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβῆ καὶ συνοπτικὴν τὴν ἱστορίαν μιᾶς ἐκάστης τῶν Ἑλληνικῶν νήσων μας, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, καὶ νὰ σχετίσω τὸν ἀναγνώστην μὲ τὰς συνεχεῖς καὶ ἡρωϊκὰς θυσίας τῶν Δωδεκανήσων διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπραξα τοῦτο ἵνα στενώτερον καὶ θαυύτερον γνωσθῆ ἢ ἀλύτρωτος καὶ προσφιλεῖς αὐτῇ γωνία τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐξεγερθῆ πάντων τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς ἐνεργὸν συμμετοχὴν ἐν τῷ διεξαγομένῳ ἄγωνι τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐνώσεώς της μετὰ τῆς μητρὸς Πατρίδος.

Ὁ ἄγων αὐτὸς στρέφεται ὀλοκληρωτικῶς κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἣ ὁποία ὄχι μόνον κατέχει τὰς Ἑλληνικὰς αὐτὰς νήσους, παρανόμως καὶ παρασπόνδως, ἀλλὰ καὶ τυραννεῖ θαναύσως τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῶν ἀκαταπαύστως ἀπὸ τὸ 1912, ἐμπαίζουσα αὐτοὺς διαρκῶς μὲ ὑποσχέσεις καὶ συνθήκας, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἐσκόπει νὰ τηρήσῃ.

Ὑποσχέσεις καὶ συνθήκαι.

Ἡ Ἰταλικὴ κατοχὴ τῶν Δωδεκανήσων ἦτο συνέχεια τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου ἐν Τριπολίτιδι. Ἦρξι-σε μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀστυπалаίας, περατωθεῖσα ὅταν ὑπετάγη ἡ Ρόδος (Μαΐου 4 μέχρι τῆς 16ης) καὶ κατελήφθησαν τὰ ἄλλα νησιά, ἕως τὰς 21 Μαΐου.

Οἱ Δωδεκανήσιοι, ὄλων τῶν νήσων, ποῦ ἐγνώριζον τοὺς Ἰταλοὺς ὡς χριστιανούς, ἀνήκοντας εἰς τὴν ἰδι-ανέθνικότητα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεπήδησαν οἱ φιλέλλη-

νες Ἰωσήφ καὶ Ριτσιώτης Γαριθάλης, ὁ Σαντόρε Σαν-
 ταρόζα, ὁ Ἀντώνιος Πράττι, καὶ ἄλλοι, ὑπεδέχθησαν
 μετ' ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ναύτας καὶ στρα-
 τιώτας τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἐκδίωξις τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ
 τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα καὶ ἡ ἀποθίβασις τῶν
 Ἰταλικῶν ἀγημάτων εἰς αὐτά, ἐχαιρετίσθη ὄχι μόνον
 ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῶν νήσων μας, ἀλλὰ
 ἔτυχε θερμῆς ἐπιδοκιμασίας ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς
 Ἕλληνας τῆς διασπορᾶς ποὺ ἐπίστευον εἰς τὴν πολι-
 τισμένην καὶ φίλην τότε Ἰταλίαν. Αἱ δὲ προφορικαί
 καὶ γραπταὶ ὑποσχέσεις τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς,
 ἔκαμαν τοὺς νησιώτας νὰ παραδεχθοῦν πῶς οἱ Ἰτα-
 λοὶ ἦλθον νὰ ἐλευθερώσωσιν αὐτοὺς καὶ ἰδρῦσωσιν
 εἰς τὰς πατρίδας των, πολιτεύματα αὐτόνομα καὶ
 ἐλεύθερα. Ὁ στρατηγὸς μάλιστα Ἀμέλιο ὑπεσχέθη
 εἰς τὸν λαὸν «διὰ τοῦ κατηγορηματικωτέρου τρόπου
 ὅτι μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου αἱ
 π ρ ο σ ω ρ ι ν ῶ ς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχόμεναι
 Νῆσοι θὰ λάβωσιν Αὐτόνομον Πολίτευμα, ὅπως ἐκεῖ-
 νο τῆς Σάμου καὶ ὅτι ὁ Τοῦρκος δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ
 ποτέ. Ταῦτα σὰς λέγω καὶ ὡς στρατηγὸς καὶ ὡς χρι-
 στιανὸς καὶ τοὺς λόγους μου νὰ τοὺς θεωρήσητε ὡς
 λόγους Εὐαγγελίου». Καὶ ὁ ἀντιναύαρχος Πρεσβύ-
 τερο ἐδήλωσε ἐνυπογράφως εἰς τοὺς Δωδεκανησίους
 πῶς θὰ α ὑ τ ο δ ι ο ι κ ο ῦ ν τ α ι. Βασιζόμενοι
 ἐπὶ τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν, οἱ κάτοικοι, ἀπέστειλαν
 ἀντιπροσώπους των ἐν Πάτμῳ, ὅπου καὶ συνεδρία-
 σαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Μονῆς τῆς Ἀποκαλύψεως τὴν
 πρώτην ἐβδομάδα τοῦ Ἰουνίου, 1912, καὶ ἐψήφισαν
 εὐχαριστίας πρὸς τοὺς «ἐλευθερωτάς» των Ἰταλοὺς.
 Ταυτοχρόνως ἀνεκήρυξαν τὰς νήσους «Ἐλευθέραν
 Πολιτείαν τοῦ Αἰγαίου», μὲ σημαίαν γαλανήν, φέρου-
 σαν λευκὸν σταυρόν, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ
 Ἀπόλλων—Ἥλιος, καὶ ἐδήλωσαν ὁμοφώνως ὅτι ἀπω-
 τέρα καὶ τελεία ἐπιθυμία τῶν νησιωτῶν εἶναι Η Μ Ε -
 Τ Α Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ Ε Ν Ω Σ Ι Σ Τ Ω Ν. Εἰς τὰς δικαίας
 καὶ ἐθνικὰς αὐτάς διαχύσεις τῶν Δωδεκανησίων, ἡ

Ἰταλία ἀπήντησε διὰ τῆς συνάψεως συμφωνίας μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐπιστρέφουσα εἰς αὐτὴν τὰ Δωδεκάνησα (18 Ὀκτωβρίου 1912), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔπραξεν. Ἦρχισαν ἐπίσης αἱ Ἰταλικάι ἀρχαὶ τῶν νήσων νὰ φυλακίζουσι, νὰ καταδιώκουσι, καὶ νὰ πιέζουσι παντοιοτρόπως τοὺς Δωδεκανησίους, οἵτινες εἶχον διαμαρτυρηθῆ ἰσχυρῶς διὰ τὴν ἀθέτησιν τῶν Ἰταλικῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τὴν κυκλοφορήσασαν φήμην τῆς ἐπιστροφῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Αἱ καταδιώξεις ὅμως αὐταὶ ἦσαν σπασμωδικαὶ καὶ ἐλαφραὶ, διότι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν εἶχον ἀναγνωρίσει ἀκόμη εἰς τὴν Ἰταλίαν δικαιώματα κατοχῆς ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ κατοχὴ τῶν νήσων ὑπὸ τῆς Ἰταλίας ἀνεγνωρίσθη τῷ 1915 ἐν τῇ Μυστικῇ Συνθήκῃ τοῦ Λονδίνου, ἣ ὁποία καὶ διαλαμβάνει τοὺς ὄρους χάριν τῶν ὁποίων ἡ Κυβέρνησις τῆς Ρώμης ἔλαθε μέρος εἰς τὸν πρῶτον Εὐρωπαϊκὸν Πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων κρατῶν.

Ἡ συνθήκη αὐτὴ κατέστη ἄκυρος ὅταν εἰσηλθόν αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑφ' ὄλων τῶν μαχομένων συμμαχικῶν ἐθνῶν τὰ Δεκατέσσαρα Σημεῖα τοῦ Γουίλσονος, τῆς Ἰταλίας ἐπίσης συμπεριλαμβανομένης. Ἡ συμμετοχὴ συνάμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κατὰ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων ἀγῶνα, οὐχὶ μόνον κατήργησε παντελῶς πᾶν ἴχνος τῆς Μυστικῆς αὐτῆς συμφωνίας, ἀλλὰ καὶ ἔφερε τὰ Δωδεκάνησα, πλησιέστερα στὴν μητρικὴν ἀγκάλην. Τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου 1918 ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος παρουσίασε εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης τὰ ἐθνικὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου, προσθέσας πῶς «ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις παραμένει πεπεισμένη ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θέλῃ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς εἰς πληθυσμοὺς ΚΑΘΑΡΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ καὶ νὰ δημιουργήσῃ οὕτω διαρκῆ αἰτίαν προστριβῶν μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τοὺς ὁποίους τὸ παρελθὸν αὐτῶν, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ γειτνιάσις των, συνενώνει καὶ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ

ἐπιδιώξωσιν ἐν τῷ μέλλοντι στενήν συνεργασίαν». Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμόνου στάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, καὶ τῆς ἀκαταπαύστου δράσεως τῶν ἀπανταχοῦ Δωδεκανησίων, οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐπενέβησαν καὶ ἔγινεν ἡ μεταξὺ Τιττόνι καὶ Βενιζέλου συμφωνία τῆς 29ης Ἰουλίου 1919 ἣτις, «παραχωρεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν κυριαρχίαν τῶν νήσων, τὰς ὁποίας κατέχει ἐν τῷ Αἰγαίῳ (Δωδεκάνησον)». Τὴν ἐπίσημον ὁμως αὐτὴν συνεννόησιν ἔσπευσε νὰ ἀποκηρύξῃ ἡ Ἰταλία διὰ σημειώματος αὐτῆς ἐπιδοθέντος εἰς τὸν Ὑπουργὸν Κορομηλᾶν ὑπὸ τοῦ Κόμητος Σφόρτσα, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐφαρμογῆς της, τὴν 22αν Ἰουλίου 1920. Ἐπροφασίσθη δέ, ἡ παράσπονδος αὐτῇ Κυβέρνησις, πῶς ἔπραξε τοῦτο ἐπειδὴ «ἡ περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπόφασις τῶν Συμμάχων καὶ αἱ διαβεβαιώσεις τῶν Ἐθνικοφρόνων τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ, ἐδημιούργησαν διὰ τὴν Ἰταλικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀνάγκην νὰ τροποποιήσῃ τοὺς οὓς προϋτίθετο νὰ ἐπιτύχῃ σκοπούς».

Ἡ ὕπουλος αὐτῇ στάσις τῆς Ἰταλίας προεκάλεσε γενικὴν ἐξέγερσιν μεταξὺ τῶν Δωδεκανησίων, οἵτινες ἐνέτειναν τὰς ἐνεργείας των, ἐπλημύρισαν μὲ ἐντόνους διαμαρτυρίας ὅλους τοὺς πολιτικούς ἀνδρας τῆς Γῆς, ἐπενέβησαν παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Ἀρχῇ ὑπὲρ τῆς ἐνσαρκώσεως τῶν προαιωνίων πόθων των. Ἀπόρροια τῶν ἠνωμένων αὐτῶν ἐνεργειῶν, πού ἐβοηθοῦντο ἀπὸ τοὺς ἐν Ἑσπερίᾳ καὶ Ἀθήναις πολιτικούς φίλους των εἰς βαθμὸν σημαντικόν, ὑπεγράφη ἐν Σέβραις τὴν 10ην Αὐγούστου 1920 ἡ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας συνθήκη κατὰ τὴν ὁποίαν «ἡ Ἰταλία παραιτεῖται ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πάντων τῶν δικαιοματῶν καὶ τίτλων αὐτῆς ἐπὶ τῶν παρ' αὐτῆς κατεχομένων νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἧτοι τῆς Ἀστυπαλαίας, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψοῦς Σύμης καὶ Κῶ, ὡς καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξηρητημένων νησίδων».

Σχετικῶς πρὸς τὴν Ρόδον θὰ παρέμενον ὑπὸ τὴν Ἰταλίαν μέχρι τοῦ ἢ Ἀγγλία θὰ παρεχώρει τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢ μετὰ παρέλευσιν δέκα πέντε ἔτων, ὅποταν θὰ ἐγένετο δημοψήφισμα ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἴνα δὲ ἡ Συνθήκη αὐτῆ τῶν Σεβρῶν εἶναι ἔγκυρος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας παραχώρησιν τῆς Δωδεκανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν διεθνή νόμον δὲν εἶχε κτῆμά της, ἀφοῦ τὸ δικαίωμα τοῦτο οὔτε ἡ Τουρκία παρεχώρησεν, ἀλλὰ μηδὲ καὶ αἱ Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ρώμης ὑπέγραψαν μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συμφωνίαν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι παρητοῦτο τῶν ἐπὶ τῶν Δωδεκανήσων δικαίων των ὑπὲρ τῶν Ἰταλῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτα ἡ Ἰταλία κυριαρχικοὺς τίτλους ἐπὶ τῶν Αἰγαίου νήσων τοὺς ὁποίους καὶ μετεβίβαζε διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀμφότεραι αἱ συνθήκαι αὐταὶ ὑπεγράφησαν τὴν ἰδίαν ὥραν καὶ ἡμέραν, παρόντων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν νικητῶν κρατῶν. Εἰς δὲ τὰ Δωδεκάνησα ἠτοίμαζον τὰς ἀποσκευὰς των ἵνα ἀναχωρήσουν ἐκεῖθεν αἱ Ἰταλικαὶ ἀρχαί, ἐκδίδουσαι «προσωρινὰ» μόνον διαβατήρια εἰς τοὺς ταξειδεύοντας. Αἱ ἐτοιμασίαι των ἐν τούτοις ἦσαν βραδεῖαι. Ὅπισθεν αὐτῶν ἐκρύπτοντο ὑποκριτικὰ καὶ σατανικὰ σχέδια. Οἱ Ἰταλοὶ παρέμενον εἰς τὰς νήσους μας, παρὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ὑπογραφείσαν Συνθήκην, παρακολουθοῦντες πονηρῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, ἔτοιμοι νὰ ξεσχίσουν τὴν ὑπογραφὴν των, νὰ ρίψουν αὐτὴν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων, καὶ νὰ ἀποκηρύξουν τὰ ἐπισήμως συμφωνηθέντα μετὰ τὴν πρώτην δεδομένην εὐκαιρίαν. Τοὺς ἐδόθη αὐτὴ ὑπὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ τότε Πρεσβευτὴς ἐν Ρώμῃ κ. Μεταξᾶς κληθεὶς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, τὴν 25ην Αὐγούστου 1922, ἐπληροφορήθη πῶς ἡ Ἰταλία «θεωρεῖ ἐκπτώ-

τους τὰς μετὰ τῆς Ἑλλάδος εἰδικὰς Συμφωνίας περὶ τῶν Δωδεκανήσων». Ὁ Πρέσβυς ἀνέπτυξε πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τὴν ἄδικον στάσιν του, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος πού ὑπεγράφη ἐν Λωζάννῃ ἡ Συνθήκη Εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας (24 Ἰουλίου 1923) ἀφέθη ἐκκρεμὲς τὸ Δωδεκανησιακὸν ζήτημα ἵνα κανονισθῇ ἀργότερον «μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων». Ἡ φράσις αὐτὴ προσετέθη εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἄρθρον ἐπειδὴ ὁ Ε. Βενιζέλος εἶχε δηλώσει ἐν ἐπιστολῇ του, φερούση ἡμερομηνίαν 29 Ἰανουαρίου 1923, καὶ ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐν Λωζάννῃ Συνδιασκέψεως, πῶς ἡ Ἑλλάς δὲν παραιτεῖται τῶν ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου δικαιωμάτων της, πού βασίζονται ἐπὶ τοῦ δόγματος τῶν ἐθνικοτήτων, καὶ ὅτι ἐλπίζει πῶς τὸ Δωδεκανησιακὸν ζήτημα θὰ λυθῇ ἐπὶ τῇ θάσει αὐτοῦ. Ἡ τακτικὴ ὅμως αὐτὴ τοῦ Κρητὸς πολιτευτοῦ ἀπέναντι τῆς Δωδεκανησιακῆς ὑποθέσεως ἠλλαξε ριζικῶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1928 ὅταν ὑπέγραψε τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας «Συνθήκην Φιλίας», κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἰταλοὶ ὑπεσχέθησαν προστασίαν τῶν Δωδεκανησίων, ἡ δὲ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐδήλωσε πῶς «δὲν ὑφίσταται ἀπὸ τοῦδε ζήτημα Δωδεκανησιακὸν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, ἀλλὰ ζήτημα μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Δωδεκανησίων». Ἡ προστασία τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθησαν οἱ Ἰταλοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξεδηλώθη ὅλως περιέργως κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῶν Δωδεκανήσων.

Τὰ μαρτύρια τῶν Δωδεκανησίων.

Λησμονήσασα πάλιν τὰς ὑποσχέσεις της ἤρχισεν ἡ Ἰταλία νὰ ἐφαρμόζη ἐν ταῖς νήσοις πρόγραμμα ἐξοντωτικὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ των μὲ σκοπὸν κυρίως τὴν ἀρπαγὴν τῆς περιουσίας των, καὶ τὸν βίαιον ἐκπατρισμόν των. Τὰ ἀκόλουθα ἐγ-

κλήματα διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν Ἱταλικῶν ἀρχῶν τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς :

Ἐκλεψαν τὰς κτηματικὰς περιουσίας τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας εὐπορούντων νησιωτῶν, καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς ἐνδεεῖς εἰς τοὺς δρόμους, καταστήσαντες τούτους ζητιάνους, πλανωμένους ἀπὸ θύραν εἰς θύραν, ἐν τῇ γενετείρᾳ των ἢ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Οἱ εἰς Ἑλλάδα καταφυγόντες ἐκίνησαν τὸν οἶκτον τῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὁποία παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς προσφυγικὸν κατασκήνωμα ὅπου κατέλυσαν καὶ ἴδρυσαν σχολὰς διδάσκοντες εἰς τὰ τέκνα των τὴν ἔνδοξον ἱστορίαν τῆς πατρίδος των, καὶ ἀφηγούμενοι τὰ δεινοπαθήματα ποὺ ὑπέστησαν ὑπὸ τὴν Ἱταλίαν. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκατέλειψαν τὰς νήσους ἵνα ἀποφύγουν τὸν Ἱταλικὸν ζυγόν, ἐπιβιθασθέντες ἐπὶ λέμβων καὶ κωπηλατοῦντες διεσώθησαν εἰς τὰ Μικρασιατικὰ παράλια ὅπου παρεδόθησαν εἰς τὸ ἔλεος τῶν Ὀθωμανῶν. Δέκα τέσσαρες Συμαῖοι ἠλευθερώθησαν οὕτω τὸν Ἰούνιον τοῦ 1936. Οἱ Τοῦρκοι περιποιοθέντες αὐτούς, τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν Χίον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν διεπεραιώθησαν εἰς Πειραιᾶ μὲ τὸν πλοῖον «Κρήτη», πένητες καὶ ἀπροστάτευτοι. Καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁμὰς Ροδιῶν, ἔπειτα ἀπὸ εἰκοσάωρον κινδυνώδη πλοῦν, εἰς μικρὰ ἀκάτια, διεσώθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἐκεῖθεν μετεφέρθησαν εἰς Σμύρνην καὶ κατόπιν εἰς Ἑλλάδα. Τοιαῦται σκηναὶ διεδραματίσθησαν ἀπὸ τὴν νῆσον Κῶ, Μεγίστην, Πάτμον, Νίσυρον.

Αἱ Ἱταλικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Δωδεκανήσου κατέστρεψαν τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν τῶν νησιωτῶν, μὲ νομοσχέδια ἐξοντωτικά, καὶ μὲ φορολογίας βαρυτάτας, ποὺ ἐστρέφοντο μόνον κατὰ τῶν γηγενῶν Ἑλλήνων, ὑπῆρξαν δὲ εὐεργετικοὶ εἰς τοὺς Ἱταλοὺς, οἵτινες εἰσῆχθησαν ἀπὸ σκοποῦ εἰς τὰ Δωδεκάνησα, ἵνα ἀλλοιώσουν τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτήρᾳ των καὶ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν ἀγρίως τοὺς κόπους καὶ ἰδρώτας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ των. Αἱ μισηταὶ αὐ-

ταὶ Ἀρχαὶ ἐγκατέστησαν Ἰταλικούς συνοικισμοὺς εἰς τὰ ἀπαλλωτριωθέντα εὐφορα κτήματα τῶν κατοίκων τῆς Κῶ, ἐν τῇ περιφερείᾳ Λαμπί, Λινοπότι, καὶ Ζιπαριοῦ. Τῷ δὲ 1936 κατέσχον τοὺς ἀμπελῶνας καὶ ὄπωροκήπους τῶν ἀτυχῶν Κῶων, ἀπὸ τὸ Μαστιχάρι μέχρι τοῦ Τιγακιοῦ, ἀποζημιώσασαι τοὺς κατόχους αὐτῶν μὲ τὸ ἀσήμαντον καὶ γελοῖον ποσὸν τῶν 627 χιλιάδων λιρετῶν. Τοὺς διαμαρτυρηθέντας γαιοκτῆμονας ἠπειλήσαν διὰ φυλακίσεως, ὡς ταραξίας καὶ ἐχθροὺς τοῦ καθεστώτος.

Ἰταλικὸν συνοικισμὸν ἴδρυσαν ἐπίσης ἐν Ρόδῳ παρὰ τὸ χωρίον Καλαμώνα, ὀνομάσαντες τὸ μέρος αὐτὸ Πεβεράνιο, ἀπὸ τὴν γενέτειραν τοῦ Κυβερνήτου Μάριο Λάγκο, πού ἀφῆκε μαῦρα ἴχνη τῆς διαβάσεώς του εἰς τὰ δύσμοιρα Δωδεκάνησα. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ πεντήκοντα Ἰταλικὰς οἰκογενεῖας αἵτινες ἐλάμβανον ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἡμερήσιον ἐπίδομα ἐξ εἴκοσι λιρετῶν. Ἡ περιφέρεια αὐτὴ συμπεριλαμβάνει τὰ κατασχεθέντα κτήματα τῶν Ροδίων τῆς Δαματρίας, Βιλανόθας καὶ Θολοῦ. Εἰς Ρόδιος, ὅστις εἶχεν ἀγοράσει ἐν Βιλανόθᾳ κτηματικὴν περιουσίαν ἐν πλειστηριασμῷ, πληρώσας ἐξήντα χιλιάδας λιρέττας ἔλαθε μόνον χιλίας πεντακοσίας ἀπὸ τὰς Ἀρχὰς ὡς ἀποζημίωσιν. Ἰταλικούς συνοικισμοὺς ἐγκαθίδρυσαν ἐπίσης εἰς τὸ μέρος Κολόμβια πλησίον τοῦ χωρίου Ἀφάντου, παρὰ τὰ Κατάβια, ἐν Κοσκινουῦ, δώσαντες εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα Κάμπο Κιάρο, τὸν συνοικισμὸν Σάν Μάρκο, καὶ Μουσολινία. Διὰ τοῦ ἐποικισμοῦ αὐτοῦ ἠυξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰταλῶν ἐν Δωδεκανήσῳ. Τῷ 1923 ἠριθμοῦντο εἰς χιλίους, ἐνῶ τῷ 1935 εἰς ἑπτὰ χιλιάδας.

Αἱ Ἰταλικάι Ἀρχαὶ τῆς Δωδεκανήσου ἐχλεύασαν καὶ κατεδίωξαν, εἰς βαθμὸν, ἀπίστευτον καὶ μικροπρεπέστατον, τοὺς ἱερεῖς καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Ἐνέπαιξαν, ἐφυλάκισαν, ἢ ἐξώρισαν τοὺς λειτουργοὺς ἐκείνους τοῦ Ὑψίστου ποῦ ἐστάθησαν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἠρνή-

θησαν νὰ καταστοῦν προδόται τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τυφλὰ ὄργανα τοῦ Παπισμοῦ. Οἱ Ἱταλοὶ ἀπεσκοποῦν νὰ ἀδυνατίσουν καὶ νὰ διχάσουν τὴν Δωδεκανησιακὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὴν αὐτοκέφαλον, καὶ τὴν προσθέσουν μαζί μὲ τὰς «ὀρθοδόξους» κοινότητάς τῆς Βενετίας, Νεαπόλεως, Γένουας, καὶ Τριέστης ὡς τμήμα τῆς αὐτοκληθείσης «Ἱταλικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» τοῦ Βατικανοῦ.

Ἡ ἀντιθρησκευτικὴ των δρᾶσις ἐν Δωδεκανήσῳ ὑπεκίνησε τὰ αἵματηρὰ γεγονότα τοῦ Σαλάχου τῆς Ρόδου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1934 καὶ τὰ σοβαρώτατα ἐκεῖνα τῆς Καλύμνου, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1935. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, αἱ Ἱταλικά Ἄρχαί, συναντήσασαι τὴν ἠγωμένην καὶ ἀποφασιστικὴν ἀντίστασιν τοῦ Καλυμνιακοῦ λαοῦ προέβησαν εἰς αὐστηρὰς καὶ ἀπανθρώπους ἀντεκδικήσεις. Αἱ ἄνδρῳ καὶ δολοφόνῳ κατὰ τῶν νησιωτῶν ἐπιθέσεις τῶν Ἱταλῶν προεκάλεσαν, τότε, τὴν παγκόσμιον κατακραυγὴν. Ὁ Ἄγγλικὸς καὶ ὁ Ἀμερικανικὸς τύπος ἔγραψε καυστικὰ ἄρθρα κατὰ τῆς Ἱταλίας. Ἡ Ἑλλάς ἀνεστατώθη. Αἱ ἔφημερίδες τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσῃς ἀνήγγειλαν τὰ λυπηρὰ συμβάντα μὲ μεγάλα γράμματα εἰς τὰς πρώτας σελίδας. Τὴν 3ην προμεσημβρινὴν ὥραν τῆς 27ης Ἰανουαρίου 1935, ἐθραύσθησαν αἱ ὕαλοι τῆς θύρας καὶ τῶν παραθύρων τῆς παρὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων κειμένης Ἱταλικῆς σχολῆς. Μετὰ δύο ἡμέρας οἱ Δωδεκανήσιοι τῶν Ἀθηνῶν προσελθόντες ἐνώπιον τοῦ μνημείου τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου, γονυκλινεῖς καὶ δακρύνοντες, ὠρκίσθησαν νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των. Τὸ ἀπόγευμα ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἱταλίας ἐπισκεφθεὶς τὸν Πρωθυπουργὸν παρεπονέθη διὰ τὰς ζωηρὰς αὐτάς κατὰ τοῦ κράτους του ἐκδηλώσεις. Ὁ κ. Τσαλδάρης ηὐχαρίστησεν αὐτὸν διὰ τὴν πληροφορίαν πῶς εἰς τὰ Δωδεκάνησα ἐβασίλευεν ἄκρα ἡρεμία. Τὴν 4ην Φεβρουαρίου ἐλιθοβολήθη τὸ ἐν Πάτραις Ἱταλικὸν Προξενεῖον. Εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν συνεκροτήθη πάνδημον συλλαλητή-

ριον ὑπὲρ τῆς Δωδεκανήσου. Τὸ αὐτὸ συνέβη ἐν Σύρω, Θεσσαλονίκη, Ἀθήναις, Ἀλεξανδρεία, Καῖρω, Πόρτ Σαΐδ, Νέα Ὑόρκη. Ψηφίσματα ἐστάλησαν ὑφ' ὄλων εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Μεγάλων Κρατῶν, ἀποδοκιμάζοντα τὴν ἀπολίτιστον τακτικὴν τῆς Ἰταλικῆς Κατοχῆς τῶν νήσων. Οἱ φοιτηταὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀπεδοκίμασαν τὸν Ἰταλὸν καθηγητὴν τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας ἀρνηθέντες νὰ ἀκούσωσι μάθημα ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ προσωπικὸν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποφασίσει νὰ στείλῃ καθηγητάς εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Ἀνωτάτας Σχολὰς ἵνα παρουσιάσουν ἐκεῖ τὸ Δωδεκανησιακὸν ζήτημα. Οἱ Ἕλληνες ὡσαύτως συγγραφεῖς διεμαρτυρήθησαν πρὸς τοὺς ἐν Ἑσπερίᾳ συναδέλφους των.

Παρὰ τὰς σοβαρὰς ὅμως διαστάσεις ποὺ ἐλάμβανον αἱ κατὰ τῆς θρησκείας τῶν Δωδεκανησίων πιέσεις τῶν Ἰταλικῶν Ἀρχῶν ἐπανελήφθησαν τὰ ἐν Καλύμνῳ γεγονότα καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς, 5ης Ἀπριλίου, ὁ ἐλεεινὸς Ἰταλὸς κυβερνήτης τῆς νήσου ταύτης ἐτόλμησε νὰ βιάσῃ τὴν θύραν τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Καλύμνου, ὅστις ἦτο κεκλεισμένος εἰς ἐνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τῶν Ἰταλικῶν ἀσχημιῶν καὶ καταδιώξεων ἐναντίον τῆς θρησκείας τῶν νησιωτῶν. Διέταξεν ἐπίσης τὸν λαόν, τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητάς των, νὰ προσέλθουν καὶ λειτουργήσουν ἐν αὐτῷ. Ὁ Καλυμνιακός, τότε, κόσμος ἠγέρθη, ὡς ἕνας ἄνδρας κατὰ τοῦ τυραννίσκου τούτου καὶ κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἱερέως ποῦ ὑπήκουσεν εἰς αὐτόν. Περιεκύκλωσε τὴν Μητρόπολιν, ἀποφασισμένος νὰ θέσῃ ἀφόβως τὸ στήθος του ὑπὸ τὰς δολοφόνους μπαγιονέτας τῶν Ἰταλῶν. Οἱ караμπινιέροι ἀπεπειράθησαν νὰ διασπάσουν τὴν ἀνθρωπίνην ἄλυσιν, ἀλλ' ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐρρίφθησαν κατ' ἐπάνω των, μὲ γρονθοκοπήματα, μὲ ξύλα, μὲ λιθοβολισμούς. Βοήθεια ζητηθεῖσα ἀπὸ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Ρόδου ἀπεστάλη

τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν τορπιλικῶν, πλήρων στρατιωτῶν, οἵτινες ἀποβίθασθέντες εἰς τὴν προκυμαίαν, μέσῳ βενζινοπλοίων, εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι τοῦ ὠργισμένου λαοῦ. Ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀνήσυχα καὶ μαινόμενα κύματα ἀνθρώπων ἐκινουῦντο, ἔχοντα μίαν ιδέαν κατὰ νοῦν — τὴν περιφρούρησιν τῶν θρησκευτικῶν τῶν παραδόσεων ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τῆς ξένης προπαγάνδας καὶ τυραννίας. Αἱ ὠπλισμένοι δυνάμεις τῶν Ἰταλῶν ριφθεῖσαι κατὰ τῶν ἀόπλων πολιτῶν ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσουν πρὸς τὴν παραλίαν Χαράλαμπους καὶ εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτὴν λόφους. Ἐκεῖ ὠχυρώθησαν οἱ Ἕλληνες Καλύμνιοι, πετροβολοῦντες τοὺς στρατιώτας ποὺ ἐπυροθόλουν κατ' αὐτῶν, τραυματίσαντες πολλοὺς καὶ φονεύσαντες τὸν εἰκοσιοκταετῆ γαλκτοπώλην Ἐμμανουὴλ Καζόνην, κτυπηθέντα διὰ σφαίρας ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄνωθεν τῶν φρυδιῶν. Τὸ μέρος τοῦ φόνου τούτου ἦτο παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον, εἰς τὸν τοῖχον Μαράση. Τὴν ἐπομένην, ἡμέραν Κυριακὴν, δέκα ὀκτῶ ἱερεῖς ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην τὸ πτώμα τοῦ Καζόνη, ἵνα ἐνταφιάσωσιν αὐτό, ἀλλ' αἱ δεσποτικαὶ Ἀρχαὶ ἠρνήθησαν νὰ τὸ παραδώσουν, ἐνταφιάσαντες τὸ θῦμά των νύκτωρ.

Αἱ Ἰταλικάι Ἀρχαὶ τῆς Δωδεκανήσου ἐφίμωσαν τὰ στόματα τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, ἔκλεισαν τὰς σχολὰς τῆς γλώσσης μας, ἔρριψαν δεσμίους εἰς τὰς ἀνηλίους εἴρκτας τοὺς παιδαγωγούς μας ποὺ ἀνέστησαν εἰς τὰ σατανικὰ σχέδια τῆς Κατοχῆς, τὰ ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν ἄρδην καὶ ἐκ θεμελίων ἐκρίζωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ μορφώσεως τῶν παιδῶν μας. Ἀπὸ τὰ ἕξ Γυμνάσια τῆς Δωδεκανήσου μόνον τὸ τῆς Ρόδου λειτουργεῖ, καὶ αὐτὸ εὐρίσκεται ὑπὸ τρομερὰν ἐπιτήρησιν καὶ μεγάλους περιορισμούς. Τὰ πέντε ἐκλείσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κυβερνητῶν. Ἡ Καζούλειος σχολὴ θηλέων τῆς Ρόδου μετετράπη εἰς SCOLA REGIA καὶ διευθύνεται ἀπὸ Ἰταλο—Ἑβραϊ-

ον τὸν ὁποῖον ἔφερον ἀπὸ τὸ Πόρτ Σάϊδ. Τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν Ρόδῳ εὐπρεπεστάτου Βενετοκλείου Γυμνασίου, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν ἐπὶ ἔτη οἱ Τοῦρκοι, κατέστρεψαν οἱ Ἴταλοί. Ὅταν εἶχεν ἀρνηθῆ ἡ κ. Μαρουλίτσα Βενετοκλέους νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἴταλοὺς τὰ κλειδιά τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς, οἱ μπράβοι αὐτοί, ἔσπασαν τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ μπορεῖ νὰ σχηματίσῃ γνῶμην ὁ ἀναγνώστης διὰ τὰ κτήνη ποὺ κυβερνοῦν ἀκόμη τοὺς Δωδεκανησίους. Τὸ πλήρωμα ὅμως τοῦ χρόνου ἔφθασεν. Ὁ Ἴταλικὸς ἥλιος θάινει ὀλοταχῶς πρὸς τὴν δύσιν του. Τὸ μαῦρον νέφος ποὺ καλύπτει ζοφερῶς τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα, ἐπὶ εἴκοσι ὀκτὼ σχεδὸν χρόνια μαύρης δουλείας, ἤρχισε τώρα νὰ διαλύεται. Ὁ νῦν διεξαγόμενος Δεύτερος Εὐρωπαϊκὸς Πόλεμος ἀναμφισβόλως ἐγκυμονεῖ νίκας δαφνοστεφεῖς διὰ τοὺς πρωτοπόρους καὶ ἐλευθερολάτρας λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, μεγαλυτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας τῶν πρώτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀρισμένως θὰ εἶναι καὶ ἡ ἀποτίναξις τοῦ μισητοῦ Ἴταλικοῦ ζυγοῦ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα.

Τ Ε Λ Ο Σ

Νέα Ἰόρκη, Σεπτέμβριος 1940.

